Coperta de NICOLAE CORNELIU

EDITURA FUNDAȚIEI CULTURALE ROMÂNE
Aleea Alexandru nr. 38
Sector 1, București 71 273
ROMÂNIA
Tel. 679.65.43 ; 633.11.62.

ISBN 973-9132-69-3

LENA CONSTANTE

EVADAREA IMPOSIBILĂ

Penitenciarul politic de femei MIERCUREA CIUC 1957-1961

EDITURA
FUNDAȚIEI CULTURALE ROMÂNE
BUCUREȘTI ● 1993

PREFAȚĂ

În luna aprilie a anului 1990 am depus volumul „Evadarea tăcută" la secretariatul editurii franceze „La Découverte" de la Paris. La 1 septembrie, în același an, cartea apărea în librării.

Este prima mea carte și nu o socot „literatură". Nu sînt scriitoare. Este doar mărturia unei femei condamnată la 12 ani de închisoare într-un proces stalinist. O relatare atît de precisă pe cît mi-a îngăduit-o timpul scurs. Cum am început să-mi trec amintirile pe hîrtie doar în 1973, unele amănunte s-au șters din memoria mea. Dar nici un artificiu nu a înlocuit cele uitate.

„Evadarea tăcută" povestește primii mei opt ani de detenție. Anii petrecuți singură într-o celulă. Cinci ani de anchetă, procesul, condamnarea și primii trei ani de penitenciar. Trei mii de zile singură.

Nu știu din ce cauză, în 1957, am avut, în sfîrșit, dreptul de a fi împreună cu alte deținute politice. Am executat întreaga condamnare și am ieșit din penitenciar în ziua de 14 iulie 1961.

Cu sfîrșitul singurătății mele a luat sfîrșit și evadarea mea tăcută.

De ce m-am oprit aici? De ce nu am descris și viața deținutelor politice într-un penitenciar comunist? Viața mea printre ele? Între 1957 și 1961? Pentru că...

Climatul românesc al decadelor comuniste a fost înăbușitor. Nesiguranță, temeri, arestări, procese, nedreptăți, percheziții, condamnări, dosare secrete, convorbiri

telefonice ascultate, informatori, mărturii false, denunțuri, autobiografii...

Cîte familii românești pot oare afirma că nu au suferit amputarea unei rude sau unui prieten? Pentru cîteva luni, cîțiva ani sau de-a pururi.

A fost anotimpul automobilelor negre oprindu-se în plină noapte în fața caselor adormite. Anotimpul valizelor sau a boccelelor pregătite, în eventualitatea unei iminente sau virtuale arestări. Timpul anchetelor prelungite fără temei și fără termen. Detențiilor fără procese. Proceselor fără dreptate. Condamnărilor dictate.

Călcați în picioare, noi toți. Am socotit, deci, ultimii mei ani de închisoare drept o detenție „banală“. Neprezentînd un interes deosebit. Nu mai eram decît una dintre miile de femei înghesuite, claie peste grămadă, în toate pușcăriile țării. La ce bun să povestesc ceea ce, mai mult sau mai puțin, era cunoscut de mai toți românii?

Dar la Paris, unii cititori m-au întrebat de ce nu am povestit și această a doua etapă a condamnării mele? Am înțeles atunci că pentru cetățenii unei țări libere, necomuniste, tot ce îmi părea mie banal și lipsit de interes putea lua în ochii lor un aspect tragic și înspăimîntător.

Dar România nu a început ea, în 1989, drumul spre libertate? Un drum greu, cu poticneli și cotituri, dar peste cîțiva ani, tineretul român va trăi într-o țară liberă și va trebui și el să cunoască viața tragică și înspăimîntătoare a părinților lui.

Noi, cei ajunși la mal, supraviețuitorii închisorilor, sîntem azi, cu toții, bătrîni. Nu se cuvine ca moartea, rărindu-ne și pe noi, unul după altul, să șteargă din memoria istoriei această inumană epocă a țării noastre.

Am șovăit, totuși, îndelung. Cartea singurătății a fost o carte dură. Anchetă prelungită, torturi, frică, un subiect aproape insuportabil. O carte neagră. Dar relatarea vieții în comun într-un penitenciar nu poate fi decît darea de seamă a unei vieți larvare. O viață de zile otova, de ceasuri mohorîte, repetîndu-se fără sfîrșit în umbra celulelor îmbîcsite cu trupuri fleșcăite, piele vestejită și ochi încercănați.

Scrisesem o carte neagră. Acum trebuia să mă străduiesc să scriu o carte cenușie. O carte de cenușă. Îmi dădeam seama că îmi va fi încă și mai greu să o scriu decît pe prima. Dar, pe măsură ce o gîndeam, amintirile se îmbulzeau. Clipe grele, grave sau mișcătoare mă urmăreau pînă la obsesie. Din adîncimi de timp se făceau auzite voci tinere și bătrîne, tremurate și disperate sau dușmănoase și, uneori, molcome și chiar prietenoase. Vagi rîsete repede înăbușite — pentru că erau interzise — aduceau pîlpîiri de lumină în bezna mormîntului nostru. Chipuri demult uitate mă priveau cu ochi stinși.

Pentru ele, pentru toate aceste martire anonime, tovarășele și prietenele mele, pentru ca suferințele îndurate în demnitate să nu poată fi uitate, pentru a le reînvia, măcar între filele unei cărți, am simțit nevoia de a scrie.

„EVADAREA IMPOSIBILĂ“
Penitenciarul politic de femei
Miercurea-Ciuc
1957—1961

EVADAREA IMPOSIBILĂ

PENITENCIAR POLITIC DE FEMEI MIERCUREA CIUC 1957—1961

Nu mai ştiam să vorbesc. Nu mai ştiam să articulez. Nu mai ştiam să-mi plasez vocea. Vorbeam cum vorbesc poate, muţii, cînd încearcă ucenicia vorbirii.

Cîteva zile mai tîrziu, femeile mi-au mărturisit că, în acea primă zi de întîlnire cu mine, mi-au pus fel de fel de întrebări, dar răspunsurile mele au fost de neînţeles Vorbeam prea confuz. Prea precipitat...

*

* *

Pumnul greu al miliţiencei de serviciu în acea noapte loveşte uşa de lemn întărită cu bare de fier a celulei. Este ora 5 dimineaţa. Printr-un reflex dobîndit sub ameninţarea pedepselor, picioarele mele, dintr-un salt, au şi atins podeaua. Placa de zinc astupînd vizeta se roteşte zgomotos. Ochiul miliţiencei mă priveşte o clipă. Placa se închide cu acelaşi scîrţîit. Miliţianca îşi poartă mai departe „sularea“.

Primul gînd ? Calendarul. De opt ani, dimineaţa, rup fila calendarului meu mental. Repet de mai multe ori data zilei. Mi-o întipăresc în memorie. În închisorile comuniste, calendarele sînt interzise. Cum interzise sînt şi oglinzile, ceasurile, cărţile, hîrtia şi creionul. Interzise furculiţele şi cuţitele, acele de cusut şi foarfecele. Dar interzişi sînt şi copacii şi iarba şi florile, şi toate poamele şi toate zarzavaturile, în afară de cartofi, fasole uscată, morcovi şi varză acră.

Astăzi, calendarul meu a ajuns la 1 octombrie 1957. Nu sînt absolut sigură că nu m-am înşelat cu o zi, două. Anii bisextili mă încurcă. Dar inima mea strînsă ghem îmi aduce aminte că azi voi trăi ziua cea mai importantă dintre toate zilele trăite în penitenciarul Miercurea Ciuc.

Părăsesc patul cu părere de rău. În pofida saltelei de paie atît de subţire, în pofida păturii aspre, patul este un loc delectabil. Timp de şapte ore neîntrerupte, trupul meu spetit, în pat se poate odihni. Picioarele dureroase se pot întinde. Ochii, închide. Toate cîte mi-au fost interzise de la 5 dimineaţa la 10 seara. Căci, în timpul celor şaptesprezece ore ale zilei, patul este interzis. Patul şi somnul.

Totuşi, regulamentul este milos... Îmi dă voie să mă aşez pe banca de lemn, numărul 2 al inventarului celulei, numărul 1 fiind patul. Numărul 3 — cuierul. Numărul 4 — hîrdăul cu apă. Numărul 5, putina în care mă spăl şi-mi spăl rufele. Numărul 6, tineta, şi numărul 7 ? Numărul 7 nu există. Îmi dă voie şi să stau în picioare şi să umblu. Celula este destul de mare. De trei ori mai mare decît celulele închisorilor de anchetă. Am privilegiul de a ocupa singură un spaţiu destinat în mod normal unui număr de patru deţinute, şi anormal — dacă mai există graniţă între aceşti doi termeni —, unui număr de opt deţinute, ba chiar şi mai multe. Am, deci, loc, pornind de la uşă, să fac şase-şapte paşi, să ajung la fereastră, să mă răsucesc, să fac şase-şapte paşi, să ajung iar la uşă, să mă răsucesc şi tot aşa mai departe, de atîtea ori şi atîta timp cît picioarele mele vor mai avea puterea să poarte greutatea trupului meu obosit.

*

*   *

Totuşi, reuşind să-mi înving neliniştea, am izbutit ieri să adaug două versuri piesei de teatru pentru copii, la care lucrez acum. Din păcate, ştiu că nu o voi putea termina niciodată şi îmi pare rău. Compuse în cap, fără hîrtie şi creion, ştiu pe dinafară peste zece mii de versuri. Patru poveşti şi mai multe piese de teatru pentru copii. În ultimele ceasuri ale serii, cînd creierul nu mai poate gîndi, deşir maşinal firul Ariadnei al acestor versuri, pentru a nu mă pierde cu totul în hăţişul oboselii mele. Pentru a mă menţine la suprafaţă. Pentru a-mi salva viaţa. Viaţa mea măsurabilă. La capătul unicului meu drum, ştiu că mă aşteaptă, ineluctabil, moartea.

În primii ani de anchetă, o doream. O chemam. Tînjeam după ea. Moartea nu m-a vrut. Acum, mă strădui, din răsputeri, să-i trag chiulul. Vreau să le înşel aşteptarea. Să trăiesc şi să ies din închisoarea lor.

*

*   *

Torn cîteva căniţe de apă din hîrdău în putina de lemn. Îmi scot cămaşa, pantalonii — efecte militare din pînză groasă albă. Cum nu am cămaşă de noapte port aceeaşi cămaşă şi noaptea. Cînd se murdăreşte, o spăl dimineaţa, cu speranţa că se va usca pînă seara. Cum administraţia mi-a dat şi o fustă, o zeghe şi o manta lungă, dacă nu se usucă, dorm cu zeghea pe piele. Dar mă zgîrie şi adorm greu.

Apa este rece. La Miercurea-Ciuc nopţile sînt de timpuriu friguroase. Săpunul de rufe este negru şi tare Spumă nu face. Dar mă frec cît pot de tare cu un pătrat de pînză de sac. Şterpelit dintr-o ladă de gunoi. A mă spăla zilnic pe tot trupul face parte din programul de viaţă pe care mi l-am impus. Sînt obligată faţă de mine să-l respect scrupulos. Trebuie zilnic să înving ispita delăsării. Simt asprimea pînzei. Pielea se roşeşte. Sîngele curge mai repede. Spiritul se dezmeticeşte.

Ştiu că un miliţian mă pîndeşte prin vizetă. Deşi se fereşte, i-am auzit, în liniştea matinală, paşii tiptili. Am auzit cînd a deschis vizeta. Dar de foarte multă vreme am încetat să-i socot pe anchetatori, procurori, judecători, comandanţi şi întreg personalul penitenciarului, drept fiinţe umane. Nu-mi permit nici o comparaţie zoologică. De ce aş jigni un animal nevinovat ?

*

*   *

Am luptat ani de zile pentru a reuşi să trec dincolo de gratiile ferestrei celulei. Acum lupt pentru a face cale

întoarsă. Pentru a mă simţi iar în fosta mea celulă, în celula 11. Închid ochii şi o revăd, în toate amănuntele. Şi deodată mi se pare că timpul s-a întors. Că sînt iar în fosta mea celulă. Am simţit pe piele răceala apei. Simt rigozitatea pînzei. Ştiu că este ultima mea zi de singurătate. Chiar acum îmi îmbrac cămaşa. Trag pe mine pantalonii caraghioşi şi fusta. Fusta mea care nu are o croială reglementară. În loc de a fi dreaptă, este uşor evazată la poale. Pentru că eu am primit ultimele două fuste ale lotului. Atît de strîmte, încît au fost nevoiţi să mi le dea pe amîndouă şi o pereche de foarfeci şi un ac şi aţă de cusut.

Timp de două zile, mîinile mele, lipsite de rost, au tăiat şi au cusut drăgăstos fusta. A pune aţă în ac, a răsuci capătul firului pentru a face un nod. A înfige acul în ţesătură. A-l readuce la suprafaţă trei milimetri mai departe. A te întoarce cu trei milimetri înapoi. A înfige iar acul şi a-l scoate acum cu şase milimetri mai departe şi iar cu trei înapoi şi iar cu şase înainte... A continua cu grijă. Cu minuţiozitate. Aşa încît cusătura să pară o cusătură civilizată. O cusătură de maşină de cusut.

Cîtă dreptate au vajnicii noştri călăi! A ne da de lucru, un lucru plăcut, firesc femeilor, ar fi însemnat să micşoreze cu jumătate suferinţele noastre. Dar suferinţa noastră este hrana cu care vor ei să-şi sature ura. Au înţeles că este suficient cusutul unei fuste, pentru a schimba eternul mers al timpului. Zborul lui nu se curmă, dimpotrivă. Aripile lui bat de două ori mai repede în acele ceasuri de uitare. După cele două zile binecuvîntate ale cusutului fustei, timpul s-a pornit din nou la drum, cu vechii lui paşi şontorogi.

De fapt, inactivă nu am stat niciodată. Am lucrat şi lucrez de dimineaţă pînă seara şi, uneori, lucrez şi noaptea. Dar lucrez numai mental. Este o muncă grea. Dureroasă. Ca şi cînd, permanent şi voluntar, îmi înfig în creier un burghiu. Şi răsuceşte-se burghiul şi sapă adînc şi cu firimituri de creier şi picături de sînge şi de lacrimi, eu mă străduiesc să scornesc — ironie — poveşti pentru copii.

Azi, analizînd starea mea de spirit de atunci, cred că poveştile mele eu le născoceam numai pentru mine. Pentru a învia copilul ce fusesem odată, cu atît de mult timp în urmă. El mă ajuta să uit prezentul. Pe el încercam să-l fac să zîmbească şi să rîdă.

A scrie nu poate fi niciodată o muncă uşoară. Dar a te apuca să „scrii“, fără ucenicie, fără experienţă, în cap, este încă şi mai greu. Înseamnă a-ţi pune la încercare voinţa, peste limitele posibilităţilor ei. Cu piedica de a nu-ţi vedea cuvintele, de a nu le auzi. De a nu auzi ritmul frazelor, al versurilor, pentru că nu îmi era îngăduit nici măcar să vorbesc tare în celulă. Muncă şi oboseală... Căutări... Decepţii... Cu mulţumirea, uneori, a unor îmbinări de cuvinte îndelung căutate. Cît de odihnitor era să te concentrezi pe trei milimetri de ţesătură şi un vîrf de ac.

* *

În sfîrşit, mi-am pus ciorapii. Iarna trecută nu am avut ciorapi. Ieşeam în curte, pentru plimbarea de cîteva minute, în picioarele goale. Dintr-o bucată de postav vechi, dată de magazioneră, îmi încropisem o pereche de cipici. Îi purtam cu tălpile pantofilor cu care fusesem arestată. Rezistaseră miraculos, dar din căpută nu mai rămăsese decît o fîşie de piele. După confiscarea cipicilor, la o percheziţie, am primit o pereche de ciorapi lungi de bumbac. Nu aveam jartiere. Pentru a-i menţine pe picior, întrebuinţam o sfoară de pînză răsucită. O legam strîns deasupra genunchilor. Dar ciorapii alunecau, totuşi, mereu. Tot ridicîndu-i, degetele mele îi găureau. Erau, deci, acoperiţi, aproape dublaţi, de cîrpituri de toate culorile. La întîmplarea celor cîţiva metri de aţă, daţi cam o dată pe săptămînă, împreună cu un ac de cusut, care trebuia restituit cîteva ore mai tîrziu.

Îmi era foarte penibil gîndul sărăciei mele, printre femeile pe care mi le închipuiam mult mai bogate decît mine. Dar mă deranja încă şi mai mult gîndul aspectului meu fizic. Cum pierzi din vedere un prieten de multă vreme plecat departe, eu mă pierdusem din vedere de opt ani. Cel mult, urcîndu-mă pe bara de fier de la capătul patului, întrezăream pe sticla geamului deschis pa-

lida imagine transparentă a unui chip gălbejit, între lungi fuioare de păr încîlcit.

Pachetul meu este aproape gol. Un ştergar, cîteva bucăţele de cîrpă, grijuliu spălate, găsite la suprafaţa lăzilor de gunoi. Un pieptene de fabricaţie artizanală, opera mea. Opt bucăţele de nuiele rupte din mătură şi implantate într-un dreptunghi de săpun. Batistă nu am. Nici perie de dinţi. Nici pastă. Nici ciorapi de schimb. Dar, într-un săculeţ de pînză, ceva cu mult mai preţios, pîine. Pîine uscată. De două săptămîni, pesemne în vederea transferării mele printre femei, primesc un regim T.B.C. Anul trecut, avusesem două hemoptizii consecutive. Doctorul penitenciarului îmi acordase zece pilule de nu ştiu care medicament şi o lună de regim alimentar îmbunătăţit. Aproximativ 500 de grame de pîine şi o porţie dublă de marmeladă, cinci bucăţele de zahăr şi o lingură de ulei zilnic. Din cînd în cînd, griş fiert cu apă sau paste stropite cu rumeguş de brînză. O dată pe săptămînă primeam şi 50 de grame de margarină, iar de cinci ori pe săptămînă, cîte o căniţă de lapte. Acum, din prevedere, am pus în fiecare zi cîte puţină pîine deoparte. Pîinea, uscată o zi pe marginea ferestrei, la aer, o păstram în săculeţul de pînză, găsit plin de aţe şi ace în singurul pachet primit de la familia mea în opt ani de zile. Bineînţeles, eu nu am primit decît săculeţul gol. Conţinutul fusese confiscat.

*

* *

Sînt gata. Nu-mi rămîne decît să aştept, aş vrea să-mi chem vecina. Dar pe culoar domneşte încă o linişte periculoasă. Unele miliţience sînt spioane înnăscute. Alunecă tiptil, cu urechile ciulite, din uşă în uşă. Pînă la vizita comandantului, la „deschidere", nu au nimic altceva de făcut. Cum, de altminteri, nu au avut întreaga noapte. Ca întotdeauna, o noapte calmă. O noapte de penitenciar politic de femei frînte, pasive şi flămînde.

Spre ora 6,30, agitaţie pe culoar. Uşile se deschid una după alta. Au ajuns la mine. Ca de obicei, pe prag, comandantul. În spatele lui, ofiţerul politic şi paznicii, bărbaţi şi femei. Comandantul rămîne o clipă pironit locului. Se uită fix la mine. Mătură spaţiul celulei cu privirea. Se întoarce. Dispare. Uşa se închide. Abia dacă am avut timp să mormăi ridicola formulă : „Camera nr. 11 face deschiderea cu o deţinută".

De ce a tăcut ? De ce nu a pomenit nimic de schimbarea de celulă ? Şi-a schimbat oare hotărîrea ? Dar el, de fapt, nu ia nici o hotărîre. Execută doar ordinele primite de la Bucureşti. Paşii s-au îndepărtat. O pot chema pe S. Vecina mea, mult mai tînără decît mine, în urma plecării tovarăşelor de celulă, este de un an singură. Vorbind amîndouă un „morse" foarte rapid, petrecem ore întregi, stînd de vorbă la perete. Graţie auzului ei de o mare fineţe, nu am fost niciodată prinse.

Acum se arată tot atît de buimăcită ca şi mine. Ce putem face ? Se aşteptăm cu speranţa că ne vom întîlni în aceeaşi celulă. Dar, în acelaşi timp, ne-am spus „la revedere" sau „adio" şi Doamne-ajută !

*

* *

Puţin mai tîrziu sînt scoasă din celulă. Anunţată că eu voi intra prima în noua mea celulă, că-mi voi putea alege patul după pofta inimii. Am trecut prin faţa celulei 10, a lui S. Prin faţa numărului 9, a vieţaşelor, şi 8, a legionarelor.

Între celula 8 şi 6, biroul paznicilor. Se opreşte la uşa celulei 6, acolo unde culoarul coteşte spre dreapta către celulele 5, 4 şi 3. Mai departe, coteşte iar la dreapta spre celulele mari — 2 şi 1. Culoarul are peste 2 metri lărgime şi este foarte luminos. Peretele opus celulelor este format din ferestre mari, prin care se vede jos curtea închisă între braţele în formă de U ale clădirii.

La dreapta celulei 6, despărţind-o de celula 5, scara cu trepte de piatră. Trebuiesc coborîte cu luare-aminte. Sînt vechi, roase şi alunecoase. În celula 6, paturi multe suprapuse, parter şi etaj.

Ajunsă aici, încerc zadarnic să-mi lămuresc unele imagini. Nu mai păstrez din acea primă zi decît o amintire vagă şi confuză. Asemeni unor fotografii gălbejite şi

aproape șterse. Prea mult timp trecut. Prea multe celule schimbate. Prea mare emoția momentului.

Milițianca mă zorește. Să-mi aleg repede patul. Îndată vor sosi și celelalte. Care putea fi cauza unei mutări ce părea generală ? În ce scop ? Ce se petrecuse în țară pentru a determina încetarea singurătății mele ? Eram total lipsită de orice informație din afară. De ani de zile. Cum să încerc să înțeleg ? Doar un lucru înțelesesem bine, de-a lungul a cinci ani de anchetă. Logica lor era total diferită de logica mea. Aveau întotdeauna scopuri tenebroase pe care nu le puteam bănui. Pentru a le atinge, foloseau căi ascunse și întortochiate. Pe aceste căi șerpuiau misterios și brusc, fără vestire, acul lor veninos țîșnea pentru o înțepătură mortală.

Fusesem ținută la secret. Cred că am înțeles de ce. Fusesem implicată în procesul nr. 1 al țării. O mașinație ilegală, din moment ce oameni nevinovați, datorită mărturiilor false, obținute prin înfricoșare, torturi sau făgăduieli perfide, au fost condamnați. Tribunalul comunist a pronunțat condamnări la moarte și lungi condamnări la închisoare. În acest proces, condamnarea mea și a soțului meu, Harry Brauner, la cîte 12 ani de detenție putea părea chiar ușoară. Cine ar fi putut, în România din 1954, să se ridice împotriva sentinței ? Doar noi, condamnații...

Într-un fel, la adăpost în celulele noastre, puteam să ne proclamăm inocența. Să spunem adevărul. Cui ? Celorlalți deținuți din preajma noastră. Nu era cu putință ca absolut toți să moară în captivitate. Adevărul s-ar fi infiltrat prin ziduri. Ar fi trecut dincolo de gratii. Ar fi ieșit la lumină...

Cred că acesta este motivul pentru care noi, cei din procesul Pătrășcanu, am fost condamnați la secret. De ce, acum, găseau ei de cuviință să ne schimbe condamnarea ? Mi-a trecut prin minte gîndul că poate nu se mai temeau de noi. Să fi ajuns acum la o victorie deplină ? Explicație prea dureroasă ca să o accept...

*
* *

Greșit, îmi închipuisem că voi găsi în celulă patrusprezece femei. Că patrusprezece perechi de ochi se vor fixa asupra mea. Celula este goală și trebuie să mă hotărăsc. Aleg, deci, patul care mi se pare mai retras. În colțul drept, lîngă fereastră, la etaj și chiar în fața vizetei. Cîteva clipe mai tîrziu intră, tăcute, una după alta, viitoarele mele colege. Tinere și bătrîne, grase și slabe, sînt multe.

Dar cînd milițianca încuie ușa și toate vin buluc spre mine, am impresia că sînt nenumărate. Apoi, parcă orbesc. Nu îmi mai amintesc nimic. Cu toate strădaniile, nimic din această zi. Din toată această primă zi. Ca și cînd nu aș fi trăit-o niciodată. Șocul a fost prea puternic.

De la arestarea mea pînă la această zi de 1 octombrie 1957, în diferite închisori și celule, m-au ținut singură 3 000 de zile. De-a lungul a 3 000 de zile nu vorbisem cu nimeni prin viu grai. Bineînțeles, cît ținuse ancheta, am avut de-a face cu diferiți anchetatori. Unul după altul mă luau în primire cu o singură sarcină. Fiecare cu metoda lui, să-mi stoarcă declarații mincinoase.

Ancheta procesului a ținut peste cinci ani. Primele arestări în 1948. Procesul, în 1954. Nici întregului aparat de partid nu i-a fost ușor să ridice, din nimic, schelăria unui proces fictiv. Să metamorfozeze oameni nevinovați în criminali. Să țeasă din nimic un complot, cît de cît, credibil.

În tot cazul, soțul meu și cu mine, eram atît de inocenți — în ambele înțelesuri ale cuvîntului — încît nici nu am fi fost în stare să ne scornim o activitate politică sau de spionaj, atît de străină de viața, meseria și caracterul nostru.

Pesemne acestor greutăți li s-a datorat mersul atît de lent al anchetei. Schimbarea atîtor anchetatori. Demiterea unui ministru. Rarele mele interogatorii. Mi se părea, uneori, cînd eram lăsată luni întregi să putrezesc prin diferite celule, că existența mea fusese uitată de toți, pentru totdeauna. Dar chiar în timpul interogatoriilor, nu eu, ci ancheatorul meu vorbea. Vorbea pentru a mă convinge să vorbesc. Pentru a mă sili să vorbesc. Să acuz. Să-mi asum minciunile lor. Prin declarații scrise și iscălite, să le autentific acuzațiile false.

„Nu știu". Două cuvinte. Atît eram în stare să declar. Cînd încercam să protestez cu un slab „nu", urmau amenințări zbierate și, în sfîrșit, maltratări corporale. Chiar dacă pedepsele „reglementare" erau executate de paznici, anchetatorul nu se sfia să-ți dea palme, să te trîntească la podea în pumni, să te țină ceasuri în genunchi sau într-un picior, în biroul lui. Să-ți smulgă părul șuviță cu șuviță. Nu pentru a te face să vorbești. El avea nevoie de declarații scrise și iscălite.

Au urmat anii de penitenciar în totală singurătate. Nu mai știam să vorbesc.

*

* *

O întrebare mi se pare aici justificată. Ce căutau Harry Brauner și Lena Constante în procesul Pătrășcanu ? Răspunsul este simplu și clar. Nu aveam ce căuta în acel proces. Totul s-a datorat unui nenorocit hazard. După război, Harry Brauner a vrut, cu orice preț, să salveze materialul fostei „Arhive de Folclor" a Societății Compozitorilor români. Constantin Brăiloiu plecase în Elveția. Cilindrele de ceară fuseseră adăpostite într-un sat de pe lîngă București. „Fundațiile regale pentru sate" preluaseră arhiva și materialele. Dar „Fundațiile Regale" fuseseră și ele desființate. Harry Brauner s-a adresat, atunci, lui Lucrețiu Pătrășcanu. Grație înțelegerii lui, Harry Brauner a primit un local și o subvenție, pentru a înființa „Institutul de Folclor", în anul 1946. După arestarea lui Harry Brauner, în ianuarie 1950, statul comunist a preluat institutul și a datat existența lui de la data preluării. În treacăt fie zis, nici pînă azi nu i se recunoaște oficial profesorului Harry Brauner paternitatea institutului. Așa se scrie istoria.

Cam tot în același timp, Elena Pătrășcanu, soția ministrului, scenografă, lucra la înființarea unui teatru de marionete în Capitală.

În urma unui concurs amical, mi-a încredințat direcția atelierului de marionete. Data înființării teatrului a fost și ea falsificată.

Lucrețiu Pătrășcanu și soția lui au fost arestați în 1948. În aceeazi zi am fost și eu răpită în plină stradă.

După șase luni de anchetă am fost pusă în libertate. Nimic îndoielnic în activitatea mea pur artistică. Ministrul și soția au fost duși cu domiciliu obligatoriu la Snagov.

Dar în 1948 fusese arestat, înaintea noastră, un prieten al ministrului, Herbert Zilber, economist și comunist din ilegalitate. Fusese condamnat în 1932 pentru spionaj în folosul Uniunii Sovietice. Lui Herbert Zilber nu i s-a dat drumul. El povestește singur, în volumul „Monarhia de drept dialectic", apărut în editura „Humanitas" — post mortem, în 1991 —, sub pseudonimul Andrei Șerbulescu, rolul ce i-a fost impus — sau rolul ce și l-a asumat — în procesul Pătrășcanu. Cunoscîndu-ne bine pe toți, a născocit un scenariu, vag verosimil, despre activitățile „criminale" ale bunului său „prieten". În acest roman negru, lui Harry Brauner și mie ne-a hărăzit rolul de spioni. În 1950 sînt arestată din nou. Harry Brauner este și el, de data aceasta, arestat. Pătrășcanii sînt aduși la București și începe anchetarea noastră care, tocmai în 1953, se va termina cu asasinarea lui Pătrășcanu și condamnarea noastră, printre altele.

Herbert Zilber a murit în 1978. Numai citindu-i cartea am înțeles, în sfîrșit, înverșunarea anchetatorilor și scopul torturilor. Voiau să ne silească să acceptăm rolurile de spioni atribuite nouă în scenariu. În memoriile apărute, scrise cu cea mai inteligentă viclenie, caută să se dezvinovățească printr-un amestec de jumătăți de adevăr și de minciuni sfruntate. Doar un cititor prea puțin cunoscător al manipulărilor și dezinformării organelor de partid și de securitate ar putea lua în serios argumentele lui.

*

* *

În penitenciar, timp de trei ani, nu am vorbit cu nimeni. Un „da" sau un „nu", cu care uneori răspundeam milițienilor, un foarte rar mulțumesc, frazele de „deschidere" și „închidere", totul trebuia șoptit. Se temeau ca sunetul vocii mele, auzit de deținutele celulelor vecine, să nu fie cumva recunoscut de vreuna dintre ele. Prezența mea trebuia să fie strict secretă. De ce ? Altă în-

trebare la care doar minţile lor obtuze de analfabeţi cu diplome universitare ar putea răspunde.

Cum ar fi putut ei bănui că prezenţa mea era demult cunoscută de întregul penitenciar ? Săptămînă după săptămînă făcusem cunoştinţă cu multe din tovarăşele mele de captivitate. Fireşte, fără a ne vedea şi fără a ne auzi. Numai prin alfabetul morse bătut în peretele ce despărţea celula mea de celula 12, ultima în fundul culoarului. Considerată carceră de pedeapsă, funcţiona fără timpi morţi. În fiecare săptămînă o nouă locatară — sau mai multe — îşi ispăşea lîngă mine, timp de şapte zile, păcatele.

Ce prevedea, oare, această pedeapsă atît de temută de majoritatea femeilor, încît le menţinea într-o stare de apatie şi de respect al regulamentului ?

Numai în şapte zile de singurătate, într-o celulă conţinînd doar o tinetă.

Numai în şapte zile de extremă oboseală, din cauza ordinului de a sta permanent în picioare sau a te învîrti pe lîngă pereţi ca un animal în cuşcă.

Numai în şapte nopţi petrecute pe o saltea subţire de paie, fără măcar o pătură.

Numai în şapte zile de înfometare. În primele două zile, pedepsita primea doar o gamelă cu apă călduţă, sărată, la prînz. A treia zi, regim normal. A patra şi a cincea zi, gamela cu apă. A şasea zi, regim normal. A şaptea — apa. Deci, din şapte zile, cinci nu mînca nimic. De „nimicul" acestor cinci zile de post negru comunist întru iertarea păcatelor săvîrşite împotriva preasfîntului regulament se temeau mai toate femeile, şi el le menţinea într-o supunere oarbă.

*

* *

M-am străduit să pricep motivaţia paznicilor noştri, bărbaţi şi femei. De ce căutau cu atîta înverşunare să ne prindă în culpă, pentru a ne pedepsi ? Păcatele comise, uneori, de această înfricoşată şi temătoare turmă feminină erau cu totul lipsite de gravitate. Nici conspiraţii, nici evadări, nici scandaluri. Eram suficient de calme şi de resemnate.

Femeia dormind, pentru a-şi uita foamea, ghemuită într-un colţ al celulei, ei s-ar fi putut uşor preface că nu au zărit-o. Uşoarele bătăi în perete puteau să nu le audă. Să le cruţe pe femei de un surplus de suferinţă pentru nişte fleacuri.

O singură explicaţie ar părea logică. Fanatismul militant al neofiţilor comunismului. Dar explicaţia aceasta nu se potrivea cu chipurile frustre ale acestor oameni. Nu cunoşteau nimic despre marxism şi materialismul dialectic. Poate, mai degrabă, sărăcia lor spirituală, lipsa de cultură, orizontul mărginit ar putea fi datele unei explicaţii acceptabile. Li se infestase creierul pînă la septicemie cu lupta de clasă. Cu dictatura proletariatului, cu exploatarea maselor de către o clasă socială din care li se spunea că noi, toate, cele închise, făcusem parte. Noi eram ţapii ispăşitori, noi purtam vina sărăciei şi a necazurilor lor. Numai cînd noi toţi, foştii stăpîni, vom fi nimiciţi, ei toţi vor fi bogaţi şi fericiţi.

M-am gîndit şi la faptul că, pentru prima oară în viaţă, deţineau puterea. Îi îmbăta, cred, pe unii dintre ei, putinţa de a ne tutui, înjura şi pedepsi, fără nici o teamă de răspundere. Se simţeau puternici şi acest sentiment, se ştie, distruge şi raţiune şi omenie.

Mai pot adăuga încă alte două motivaţii. Complexul de inferioritate şi frica. Paznicilor noştri le era şi lor, permanent, frică. Se ştiau supravegheaţi. Că unii dintre ei erau informatorii comandantului, o ştiau toţi. Dar, neştiind pe cine bănui, fiecare se temea de toţi ceilalţi, şi toţi ceilalţi de el. Puteau fi acuzaţi de lipsă de vigilenţă. De înţelegere cu duşmanul de clasă. Înţelegere mergînd pînă la acceptarea de a-i face servicii, legături cu lumea exterioară, mesaje, telefoane, scrisori. Şi se temeau pînă şi de noi, deţinutele. În regim comunist, orice acuzaţie, chiar şi cea mai aberantă, este luată în serios. Pentru comunişti, nevinovăţia nu există. Cel care nu a păcătuit cu fapta, a păcătuit — poate — cu vorba şi, fără cea mai mică îndoială, a păcătuit mintal... adeseori.

În rezumat, paznicii ne spionau şi cereau în scris pedeapsa noastră în rapoartele lor serale, din prostie, incultură, complex de inferioritate, instinct de conservare şi, uneori, doar din sadism. Din plăcerea de a aduce su-

ferință. De a privi suferința. De a te bucura de suferința pricinuită de tine.

Mai adaug că le era extrem de ușor să ne prindă în culpă, din moment ce aproape totul ne era interzis. Am mai spus că rîsul, plînsul, cîntatul, vorbitul tare erau interzise. Sinuciderea — interzisă. Cel care era prins încercînd să se sinucidă primea o bătaie soră cu moartea. Greva foamei, pedepsită. A te așeza pe pat în timpul zilei — interzis. A te întinde pe pat — crimă. A dormi în timpul zilei, chiar stînd pe bancă — pedepsit. Interzise creioanele și hîrtia. Interzis fumatul. Interzis a te uita pe fereastră. A intra în contact cu celulele vecine, și cîte și mai cîte...

În afară de pedeapsa numită „șapte zile", am văzut sau am simțit pe pielea mea și alte pedepse. Unele extrem de crude, altele bizare.

*
* *

M-am depărtat mult de celula nr. 6. Fac cale întoarsă.

Căutînd azi, după atîția ani, să analizez șocul resimțit în acea primă zi de contact social, cred că a explodat în mine sub impactul a două agresiuni. Prima — vizuală, a doua — auditivă. Datorită emoției iscate de schimbările de celulă și de tovarășe, de prezența mea și de lipsa de supraveghere, milițiencele fiind ocupate cu transferurile, femeile nu-și mai controlau vocile. Vorbeau tare în jurul meu patrusprezece femei. Le-au trebuit cîteva zile urechilor mele, mitraliate de atîtea voci, pentru a se obișnui cu zumzetul celulei.

Dar mult mai puternic a fost șocul vizual pricinuit de înfățișarea și chipurile femeilor intrate în celulă. Eram, totuși, într-un penitenciar politic... În timpul singurătății mele, intrasem în contact prin perete cu femei mai mult sau mai puțin școlite. Cunoșteau alfabetul morse. Aveau o ortografie corectă. Studente, funcționare, în tot cazul, orășence. Dar ce căutau aici țărănci analfabete? De ce sînt aici aceste două fete atît de tinere și aceste bătrîne?

În noaptea acelei prime zile uitate, cred că oboseala m-a doborît repede în somn, dar în seara următoare, o tristă neliniște m-a ținut mult timp trează.

*
* *

De-a lungul anilor trăiți în detenție, a căuta cuvinte dure sau melodioase, a le împleti, a le suda, a le da un sens și un ritm devenise pentru mine necesitate. Timpul meu de viață nu era cu totul irosit. Concentrarea maximă, impusă de născocirea poveștilor mele în versuri, îmi aducea uitare și alinare. Acum îmi dădeam seama cu mîhnire că nu voi putea regăsi climatul necesar muncii mele printre amărîtele femei din celulă. Smulse din satele lor, rupte de familie, de obiceiuri, lipsite de o muncă manuală, fără brumă de cultură, zilele lor celulare nu se puteau scurge decît în jalnice văicăreli și în deșarte pălăvrăgeli.

Izbutisem să evadez dintr-o celulă solitară. Izbuti-voi, oare, să evadez dintre ele? Să mă strecor, cum, între gratii de cărnuri vorbitoare?

Sînt impresurată de respirațiile lor. Aud, ici, sforăieli, colo, sfîeșitoare suspine. Mi se face o adîncă milă de ele. Cum aș îndrăzni să disprețuiesc părerile lor de rău și deșartele lor speranțe? Știu că nu voi putea trăi printre ele, pierdută mai departe în singuraticele mele visări? În urma mea trei mii de zile chinuitoare. Nu m-au învins. De azi înainte sînt silită să trăiesc lîngă ele zilele care mă mai despart de libertate. Să le trăim împreună cît vom putea mai bine. Nu-mi rămîne decît să le cunosc. Între noi să înfiripăm legături. Nu mai sînt decît una dintre deținutele celulei 6.

Lucrasem mult la țară. În cadrul cercetărilor monografiilor sociale, conduse de prof. Dimitrie Gusti. Eram încă studentă la Belle-Arte cînd am început cercetările manifestărilor spirituale ale culturii țărănești. Echipa noastră se ocupa de creațiile de artă plastică: costume, țesături, broderii, ceramică, mobilier și a tuturor obiectelor cerute de necesitate, funcționale, dar împodobite de o instinctivă nevoie de frumos. Locuiam — profesori și studenți — în casele sătenilor. Împărtășind viața familiei, aveam datoria de a ne împrieteni cu gazdele noastre. Chiar dacă stăpînii casei nu aveau nevoie de noi, în schimb, noi, cercetătorii, aveam stringentă nevoie de bunăvoința lor.

Eu, de pildă, doar de la gazda mea și a celorlalte femei puteam culege informațiile de care depindeau cercetările noastre. Doar ele puteau deschide în fața mea, cu încredere, lăzile de zestre. Doar ele îmi dădeau explicații amănunțite despre diferitele piese de îmbrăcăminte și tehnicile de lucru.

În acei ani eram încă foarte tînără. Și foarte tînără fiind, eram încă în stare de entuziasm. Eram îndrăgostită de lumea tradițională a satelor. Azi mai dăinuie, încă, după cincizeci de ani, într-unele regiuni mai ferite, farmecul satelor de odinioară. Dar atunci, în acel duios trecut, satul era o unitate socială, trainic înălțată pe rădăcinile tradițiilor ancestrale. Obiceiuri și legi orale. Amîndoi, soțul meu și cu mine, am rămas toată viața amoros legați de societatea țărănească. De obiceiurile, sărbătorile și folclorul ei.

După 1968 am primit, în sfîrșit, pașapoartele ce ne deschideau drumul spre Occident. Și la Paris și în Elveția eram, adeseori, întrebați de ce noi, foști deținuți politici în țara noastră, deci cu dreptul de a primi azil politic — casă și pensie — nu alegeam libertatea. Răspunsul nostru era mereu același. Ne puteam despărți ușor de București, dar niciodată de pămîntul patriei și de satele țării.

Ne cunoscusem, Harry Brauner și cu mine, într-un sat, în cursul realizării unei monografii. În cîte altele, oare, nu am lucrat noi doi împreună ? Pe cîți kilometri de șosele, drumuri și poteci nu am pășit împreună, cu sacii în spate ? Asemeni unui arheolog, adulmecînd pe sub straturi de pămînt mărturiile trecutului, scormonea el cu patimă prin inimile și memoria țăranilor. A readus la viață sute de cîntece de dragoste, de bucurie, de jale sau de răzvrătire, gravate cu vîrful diamantului pe cilindrele de ceară ale primitivului aparat cu arc „Edison". Demonstrînd implicația vitală a muzicii în întreg ciclul de viață al sătenilor, ca unic mijloc de exprimare a inexprimabilului.

Dar între țăranii aflați în mediul lor ancestral și țărăncile dezrădăcinate și zvîrlite brutal în penitenciar, diferența era mare. Ce relații se puteau înfiripa cu aceste deținute cu mîini moarte, venite fiecare din alt ținut al

țării, sortite acum să trăiască între patru pereți, inactive și, zile fără număr, mereu față în față ?

*

* *

A doua zi, ca de obicei, la cinci dimineața, sularea. Dar, pentru prima oară, văd patrusprezece femei, trezindu-se o dată cu mine. Pentru prima dată trebuie să cobor dintr-un pat suprapus peste altul. Mă uit la celelalte. Un întreg circ. Un soi de gimnastică acrobatică. Le imit cu prudență. Peste cîteva zile voi izbuti să cobor ca și ele, mașinal.

După ce își trag fustele peste cămașă, femeile fac coadă la „colț". Cu două zile în urmă, aflînd schimbarea mea de celulă, evocasem, cu un penibil sentiment de jenă, problema necesităților naturale. Ieri, oarecum, mă liniștisem. Tineta, așezată într-un colț, era ascunsă de o pătură agățată de două paturi vecine. Dar dacă pătura ne sustrăgea privirilor, ea nu putea amortiza anumite zgomote pe care, de fapt, doar eu le auzeam, căci într-atît erau ele de obișnuite pentru celelalte femei, încît nici nu le mai băgau în seamă.

Ieri, în pofida unei nevoi urgente, mă codisem mult timp înainte de a înfrunta acest closet public. Pentru că ieri fusesem centrul atenției tuturora și mă înfricoșa tăcerea care ar fi urmat scurtei mele dispariții.

Cînd m-am hotărît, totuși, m-am strecurat aproape cu disperare în spatele paravanului.

Aici, o nouă dificultate. Tineta avea aproximativ un diametru de patruzeci centimetri. Să mă așez pe marginea de lemn, lată cam de patru centimetri ? Cu neputință să nu mă gîndesc la atîtea femei care se așezaseră pe tinetă de atîtea ori înaintea mea ? Dar nu era ușor să-ți menții echilibrul, aplecată înainte, fără a atinge lemnul.

Îmi dau seama că amănuntele tinetei pot părea de foarte prost gust. Dar cum să pot face simțită mizeria vieții noastre, cel puțin prin cîteva paragrafe de carte, fără să pomenesc și de mirosul ce se răspîndea în valuri, la această oră de matinală afluență ? Apoi ? Apoi, nimic. Hîrtie igienică nu aveam. Pentru înlocuirea ei, femeile

așezaseră pe jos, lîngă tinetă, un lighean cu apă și o sticluță în care fusese vreun medicament. Am fost prevenită. Fiecare dintre noi avea drept la o singură sticluță cu apă, pentru a se spăla deasupra hîrdăului Din penurie de apă, dar și pentru a nu umple peste măsură tineta. Căci, dacă hîrdăul cu apă era aproape gol, hîrdăul-tinetă era aproape plin.

După un simulacru de spălare, întrebuințau un pătrățel de cîrpă, deșeu al unei rufe rupte. Firește, fiecare femeie avea peticul ei, dar nici una nu mi-a putut lămuri de ce măruntul ștergar purta numele de „logică“. Era hazliu să auzi o bătrînă țărancă, spunîndu-i alteia :

— Mario, ți-a căzut „logica“ pe jos !

Sau și mai bine :

— Cati, nu crezi că ar fi timpul să-ți mai speli „logica ?

Din păcate, cu toată apa și săpunul, „logica“ devenea tot mai cenușie și mai neplăcută la vedere. O agățau de piciorul patului și, niciodată, la nici o percheziție, cu toată plăcerea lor de a ne face să turbăm de neputință, nici un milițian nu se încumeta să o atingă pentru a o confisca. Mai tîrziu, bazîndu-mă pe dezgustul lor, am ascuns cu succes un ac escamotat în tivul mărunt al unui petic, murdărit cu praful podelei. O falsă „logică“. Nu a fost niciodată găsit.

*

* *

Acum, femeile scot lighenele de sub paturi. Le înșiră pe bănci. Toarnă în fiecare puțină apă. Foarte puțină, din economie. În celula mea, mă spălam zilnic, din cap pînă-n picioare. Aveam covata mea și o găleată de apă numai pentru mine. Aici, numai șase lighene. Aparțineau celor care trecuseră prin Mislea, unde pachetele de acasă erau îngăduite. La Miercurea-Ciuc pachetele sînt interzise. Proprietarele lighenelor au întîietate. Observ — cu curiozitate și oarecare îngrijorare — felul lor de a proceda. Le rog să mă lase la urmă. Îmi dau timpul de a lua o hotărîre. Îmi dau seama că ele nu se spală aproape deloc. Fac, ca și cum, în două feluri. Tinerele își scot cămașa păstrînd pantalonii și fusta. Se spală

pe mîini și pe obraz și foarte superficial pe brațe și sîni. Se șterg, își pun cămășile și gata. Bătrînele nu și le scot. Nu-și spală decît mîinile și obrazul. O fac, mi se pare, pentru a respecta o lege orală a satului, înrădăcinată în ele de veacuri. Emanație a unei imemoriale cunoașteri a ceea ce este bine și a ceea ce este rău. Obicei care le impune să nu atingă pentru a duce la gură decît cu mîini, ochi și gură purificate, prima hrană matinală.

Dar restul ? „Mica toaletă“ ? Dede, șefa de cameră, al cărei pat este sub al meu, mă lămurește. Picul de apă din sticluță li se pare suficient. Unele se tem să nu răcească. Eu cum să procedez ? Din cauza lor am și ajuns să admit renunțarea la munca mea mentală. Fi-voi nevoită, din teama de a le scandaliza, să renunț și la o obligație igienică, pînă acum respectată ?

Cu atît mai rău pentru ele, dacă le voi șoca și, cu atît mai rău pentru mine, dacă le voi dezamăgi. Cînd îmi vine rîndul, după ce m-am frecat cu săpun pînă la talie, iau ligheanul și trec în spatele paravanului. Ieșind, mă prefac a nu vedea privirile lor mirate. Dar nimic critic în mirarea lor. Din contra. Li se pare firesc, după opt ani de singurătate, să am unele apucături bizare.

Cred că toate erau mîndre că fusese aleasă celula lor pentru a primi oaia neagră, deținuta solitară. Nu-și dădeau seama că alegerea făcută de atotputernicul nostru stăpîn — Ministerul Afacerilor Interne — era mai degrabă o insultă adresată lor. Fără îndoială, după ce hotărîseră că mărturia mea nu mai prezenta nici un pericol, în loc de a mă muta, conform condamnării mele, în celula de „inaltă trădare“, printr-o ultimă măsură de prevedere, mi-au ales drept tovarășe țărănci aproape analfabete. Nu prezentau nici un pericol la viitoarea lor eliberare.

Zilele următoare, înțeleg că ar fi chiar dezamăgite dacă m-aș purta ca toată lumea. O femeie ținută opt ani la secret ar fi anormală dacă s-ar purta ca o femeie normală. Cam așa gîndeau tovarășele mele.

*

* *

Sculare. „Colț". Spălare. Vine la rînd patul. Pe o rețea metalică, o saltea din pînză de sac, plină pe jumătate cu paie tocate, pe jumătate cu praf. Un singur cearșaf, rareori schimbat. O pernă umplută tot cu paie. O pătură de cal. La prima vedere, patul este ușor de făcut, și totuși... Deținuții politici, am mai spus-o, nu au voie să se întindă pe pat în timpul celor șaptesprezece ore ale zilei. Pentru a o prinde mai lesne pe infractoare, administrația pusese la punct un sistem foarte complicat de așezare a păturii. Cînd vreuna dintre noi îndrăznea să se întindă cîteva clipe, o milițiancă șireată putea să-și facă brusc apariția în celulă. Chiar dacă, auzind zgomotul cheii în broască, vinovata ar fi avut reflexul de a se ridica pe loc, tot nu ar fi avut timpul să refacă tipicul păturii. Delictul dovedit, milițianca mulțumindu-se cu satisfacția spaimei provocate, se putea mărgini la o amenințare de pedeapsă. Dar, mai adeseori, raportul era prezentat seara și, după iscăliturile comandantului și a medicului penitenciarului, urmau cele „7 zile".

*

* *

Strîngînd pleoapele — sînt mioapă și mi-au confiscat ochelarii — le privesc rînd pe rînd. La cîțiva metri distanță, imaginile îmi apar neclare, fără contururi precise.

Pe ovalurile chipurilor livide, în lumina puțină a celulei, ochilor nu le deslușesc nici forma, nici culoarea. Dar siluetele, mișcările, mersul am învățat să le recunosc. Numele lor, o rog pe furiș pe Dede, să mi le repete.

În clipa de față vorbesc încet între ele. În așteptarea „deschiderii" nu mai au nimic altceva de făcut. Le privesc și aceeași întrebare sîcîitoare mi se tot răsucește în minte. De ce? De ce dracu le-au băgat la pușcărie pe aceste biete țărănci? Nu ajung să-mi închipui pricina prezenței lor. De prea mult timp nu știu nimic din tot ce se petrece afară. Femeile cu care vorbeam la perete fuseseră mai toate arestate de multă vreme.

Două dintre ele, Crăciuna și Mama Yuhoz, o bătrînă unguroaică, stau răzlețe și tăcute. Tot așa și doamna Ionescu, a cărei voce nu se aude niciodată. De ce?

— Se roagă, îmi spune Dede. Cere iertare lui Dumnezeu pentru păcatele ei și ale fiului ei.

Trei prezențe nemișcate, grele și mute, de a căror existență celelalte par a nu se sinchisi.

*

* *

În sfîrșit, pașii trupei. Cum unul dintre pereții celulei, cel de care este lipit patul meu, mărginește golul scării, sîntem primele care le auzim sosirea. Dar inspecția, „deschiderea", începe cu celula nr. 1, așezată în fundul ultimului culoar din stînga. Trec la celula 2, culoarul cotește spre 3, 4 și 5, apoi golul scării și vine la rînd celula noastră — 6.

Ușa se deschide. Comandantul. Noi ne și aliniasem pe două rînduri în mijlocul celulei. Dede înaintează cu un pas și recită:

— Camera nr. 6 face „deschiderea" cu cincisprezece deținute.

Ofițerul de serviciu ne numără din ochi. Trebuie să fie sigur că Dede nu-l înșală. Să se convingă că nici una dintre noi nu s-a evaporat în timpul nopții. Printre gratii, forțînd broasca sau poate prin pereți. Grație cine știe cărei capitaliste ubicuități.

Unele celule sînt mult mai populate decît a noastră. O lună mai tîrziu, socotind prea dificil pentru un ofițer de securitate să numere atît de multe femei din ochi, au introdus o altă metodă. Deținutele să se numere singure, una după alta. Anul trecut puseseră în practică o idee mai hazlie. Eram atunci singură în celulă. La auzul cheii în broască aveam ordin să mă întorc cu fața la perete și cu spatele spre comandant, ofițeri și milițieni. Executam mișcarea cu plăcere, aplecîndu-mă chiar ușor înainte, spre a da un mai vizibil relief unei anume părți a anatomiei mele. De ce această ridicolă decizie? Stînd de vorbă cu vecina mea la perete, am găsit un răspuns întrebării. Singurul plauzibil și, în același timp, plăcut nouă. De teamă. Le era teamă de noi. Le era teamă să nu-i recunoaștem... mai tîrziu. Credeau ei că acest „mai tîrziu" se apropie?

* * *

Dede a făcut, deci, deschiderea cu cincisprezece deținute. Ușa s-a închis în urma lor. Ne așezăm iar pe bănci. Numai bătrînele au voie să se așeze pe paturi. Să se întindă, nu. În așteptarea „micului dejun", ziua își va tîrî secundele și minutele mai departe. Din lipsă de orice fel de activitate, în trîndăveală plictisistă. În așteptarea a două degete de lichid maroniu pe fundul unei gamele. A unei foarte subțiri felii de pîine neagră. Va intra în celulă și o gamelă joasă conținînd marmeladă. O pastă de morcovi și de roșii și ceva fructe. Este de consistență solidă și dulceagă. Singurul fel plăcut la gust.

Probabil din prudență și pază, nu a vieții noastre, ci a vieții lor, cuțitele și furculițele sînt prohibite. Dar cum totuși nu ne pot cere să mîncăm cu degetele hrana solidă și să lipăim cîinește lichidele, lingurile ne sînt îngăduite. Deci, Dede, cu mînerul unei linguri, desenează cincisprezece pătrate minuscule și le așază pe fiecare feliuță de pîine. Marmelada apăruse de curînd în penitenciar. Înaintea ei, lipsite cu totul de zahăr, somnul ne era tulburat de vise alimentare. Umilitoare. Foamea zilei ne-o astîmpăram în somn cu prăjituri, bomboane și fel de fel de alte dulciuri. La trezire, toată ziua le purtam dorul. Acum, acest „timbru" de marmeladă, gros de un centimetru, deși atît de mic, a izbutit, totuși, să potolească nevoia fizică de zahăr. Visele alimentare au dispărut.

Nu îi vine ușor șefei de cameră să traseze liniile orizontale și verticale, delimitînd porția fiecăreia. Femeile s-au adunat în jurul ei. Controlează. Comentează. Supraveghează. Cu corectări. Nici măcar un milimetru mai puțin nu este tolerat de foamea lor. Foame pe care acest părelnic „mic dejun" nu va reuși decît să o asmuță.

Gamelele golite, pîinea și marmelada mîncate, reîncepe mohorîta așteptare. Celula este destul de mare. Cele două ferestre plasate sus, deasupra capetelor, nu o luminează suficient.

Prăvălite pe bănci, femeile așteaptă ieșirea la „program". Ce pot face ele pentru a ușura lîncezeala atîtor

ore goale ? Nimic ! Pentru că nu au chiar nimic de făcut. Nici măcar ace și ață, pentru ca cel puțin să-și cîrpească artistic rupturile, în loc de a le coase la repezeală în scurtul timp acordat. Și îmi închipui că poate țărăncile mele visează acum la andrelele care întovărășeau fiecărelile lor serale.

* * *

Era ora asfințitului. Alături de Harry, cu sacii în spinare, atingeam, în sfîrșit, după un lung drum pe jos, hotarele satului rîvnit. Pe limpezimea cerului se legănau moi pale de fum. Un dulce miros de pîine caldă, fîn cosit și bălegar, emanație a sufletului satului, îmbălsăma aerul binecuvîntatei seri.

Bănci de lemn, grosolan cioplite, erau așezate în fața caselor, dar exterioare gardului, căci ele erau menite să primească nu doar întîlnirile vecinelor, ci și odihna pribeagului drumeț. Cina de seară, ținută la cald pe marginea plitelor, ele stăteau la poartă, așteptînd întoarcerea bărbaților de la cîmp sau de la pădure... Turmele se întorceau de la pășune, ridicînd nori de praf pe ulițele satului. Și norii de praf se învălătuceau trandafirii, străbătuți de razele soarelui apune. Fiecare vită își deschidea singură poarta casei, împingînd-o cu bolovanul capului plecat spre pămînt.

În așteptare, mîinile harnice roteau cu repeziciune andrelele și ochiurile alunecau unele după altele, de pe o andrea pe cealaltă. Ciorapul de lînă albă sau cenușie se lungea, rotindu-se, se rotea lungindu-se, rînd după rînd de ochiuri. Era ceasul molcomelor vorbiri. Ceasul tihnit al sfîrșitului unei lungi zile de trudă împlinită.

* * *

Sîntem scoase pentru „program" și plimbare. În afara celor foarte bătrîne sau bolnave, toate, pe rînd, trecem la corvoada „programelor". Cînd „programul" nu este legat de plimbarea zilnică de zec minute, nu ies din celulă decît cele patru purtătoare de hîrdaie și cele care

vor să folosească latrinele din curte. Rotaţia corvezilor este stabilită de şefa de cameră.

Tot ea, Dede, mă pune la curent cu obiceiurile şi legile penitenciarului în care am trăit timp de trei ani, o viaţă atît de diferită de viaţa lor. La program, deoarece nu primim nici perii, nici cîrpe, ne vedem silite să curăţăm tinetele cu mîinile noastre, goale. Cînd şi cînd, ni se dă albastru de metil şi clor pentru a dezinfecta tineta şi lighenele noastre. Coborînd grijuliu treptele, cu mîinile crispate pe beţele groase, petrecute prin mînerele hîrdaielor, traversăm un culoar şi după alte cinci trepte, coborîm în curte. În zidul înalt din fundul curţii, o portiţă se deschide spre birouri, bucătării, poartă şi libertate.

În curte, două bătrîne primitive, la fel cu cele aflate la oarecare depărtare de casele tuturor satelor. Într-o gheretă de scînduri grosolane, o ladă de lemn. La suprafaţa lăzii, o gaură rotundă. Totul aşezat pe o groapă adîncă. Între zidul clădirii şi latrine, un spaţiu îngust şi lung. De-a lungul lui este săpat un lung jgheab cimentat, cu scurgere în hazna. Un urinar primitiv. Închisoarea fusese, iniţial, destinată bărbaţilor. Voi pomeni, mai departe, de zidul clădirii, pentru că în spatele lui se afla celula nr. 1. Zid şi celulă esenţiale unei activităţi febrile şi secrete — periculoase. Comunicări între celule. O reţea de poştă clandestină.

Cu apa adusă la „programul" dimineţii, ne puteam spăla rufele în celulă. Dar tot în celulă rufele trebuiau să se şi usuce. Femeile le întindeau pe frînghii răsucite de ele, din rufe personale prea rupte pentru a mai putea fi cîrpite sau din păr. Din părul rămas pe pieptenii, cînd femeile îşi descurcau pletele. Din carenţă alimentară, în pieptene rămîneau foarte multe fire de păr. Două ţărănci — Bibica şi Cati — se îndeletniceau cu strînsul părului în nişte ciorapi rupţi. Ciorapii odată umpluţi, ele torceau lungile fire de păr. Lungi, căci pentru ţărănci a purta părul tăiat scurt era de negîndit, şi pentru tinere, imposibil, din lipsă de foarfece. Extrem de rar o pereche de foarfece mari, tocite şi ruginite, servea la tăiatul unghiilor. Dar nu-mi amintesc să-mi fi tăiat

vreodată unghiile de la picioare. Cred că se rupeau singure.

Tot părul strîns, tors şi răsucit în frînghii groase era întins între paturi. Dar Bibica îşi făcuse din păr şi o pereche de cipici, împletind frînghii mai subţiri cu două nuiele smulse din mătură. Nu m-am încumetat niciodată să ating nici frînghiile, nici cipicii. Aveau o înfăţişare respingătoare, aproape malefică. Acoperite cu zbîrlituri de păr murdar de toate nuanţele, cipicii păreau animale stranii, căci la fiecare pas, strivite pe podele, în urma lor nu lăsau nici o urmă sîngerie.

*
* *

În primii mei ani de anchetă nu comunicasem decît o singură dată cu un vecin de celulă. Prin alfabetul Jung. Băteai o lovitură în perete pentru fiecare literă a alfabetului şi te opreai la litera necesară. O pauză şi reîncepeai pentru a doua literă. Conversaţii foarte anevoioase timp de trei zile. A patra zi, mă aflam în faţa anchetatorului. Nu a avut cum să mă pedepsească. Eram deja izolată şi înfometată. De fapt, interlocutorul meu nu-mi comunicase decît o stupiditate. Să mai am puţină răbdare că vor veni să ne scape... americanii !

În primul penitenciar, Dumbrăveni, Elena Pătrăşcanu, condamnată la patrusprezece ani într-un al doilea proces anexă, a fost plasată într-o celulă vecină cu a mea. La capătul a patru zile de conversaţii tot alfabetice, am fost prinse şi pedepsite. Ei i s-a confiscat salteaua şi a dormit trei nopţi pe reţeaua de fier a patului. Eu am fost mutată la etajul doi. Aici, toate celelalte celule fiind goale, nu am mai avut cîteva luni nici o vecină. La Miercurea Ciuc făcusem progrese. Învăţasem alfabetul morse. Odată bine stăpînit, comunicarea este foarte rapidă. A vorbi la perete ani de zile cîteva ceasuri pe zi şi a scăpa de pedepse a fost un adevărat record. S-a datorat auzului perfect al vecinei mele, S., prudenţei noastre şi purtării mele, aparent foarte cuminte. Atitudine adoptată de mine pentru a fi lăsată în pace. Nu mă plîngeam, nu ceream, nu vorbeam tare şi, în spatele acestei măşti resemnate, îmi vedeam de ale mele în tihnă.

Vizeta celulei mele era foarte rar deschisă. Ba, mai mult, văzîndu-mă, de cîte ori mă priveau, plimbîndu-mă agale prin celulă, agitîndu-mi mereu degetele — număram silabele versurilor — și mișcîndu-și întruna buzele, aveau tot dreptul să creadă că îmi cam lipsește o doagă. Ciudat. În penitenciarele de bărbați, pe unde a tot fost purtat Harry Brauner, s-a crezut că este de-a binelea nebun.
Acum, viața mi se schimbase brusc. De dimineață pînă seara, puteam vorbi liber cu patrusprezece femei. Era mult mai bine și... puțin mai rău.

*
* *

Revenind la prima întrebare: „Cine sînt aceste femei ?", îmi dau seama că, în primele zile, greșisem. În celulă nu se aflau patrusprezece țărănci. Situația era mai complexă.
Venite în linie dreaptă din satul lor, doar cinci femei: Crăciuna Vlădescu, Cati, Bibica și mama Yuhaz. Le-am clasat: bătrîne.
Alte femei, fete de țărani, se ridicaseră în ierarhia satului. Învățaseră o meserie. Trăiau, nu din munca pămîntului, ci dintr-un salariu. Nuți — învățătoare. Valeria și Mara — moașe.
Țărancă bogată, doamna Ionescu ținea o cîrciumă pe drumul mare, la bariera unui orășel moldovenesc. Prin vîrstă, trecea în grupul bătrînelor.
O altă femeie tînără și frumușică, fată de țărani chiaburi, după studii liceale se măritase la oraș cu un farmacist, cu totul străin de mediul rural. Căsătorie cu totul ieșită din comun, nu pentru că mireasa era de origine țărănească, ci pentru că mirele era evreu. Era amuzant să o asculți apărîndu-și pătimaș soțul, pe evrei și statul Israel, cînd se știa că ajunsese la închisoare pentru că ea îl înșelase pe acest mult iubit soț.
Despre alte două femei tinere — Lili și Dorina — voi povesti mai departe.
Dede. Am aflat de la femei că Dede fusese judecată împreună cu tatăl, soțul, fratele și sora ei. Spionaj pentru Franța. A lăsat pe drumuri două fetițe. De ea mă simt cea mai apropiată. Are cam vîrsta mea, e bucureșteancă, a urmat liceul, este demnă și extrem de rezervată. În celule, celelalte ne socotesc „doamne".

Böji nu e țărancă. Nu face parte nici din mica burghezie, nici din burghezia mare. Este doar o autentică contesă maghiară.
Simțeam multă milă pentru cele două fete tinere. Nuți, învățătoarea, avea douăzeci de ani, Böji — șaptesprezece. Ambele, aproape copii, au fost condamnate la cîte zece ani.
Încercam să nu fac diferență între colegele mele. Le ascultam, rînd pe rînd, cu același interes, chiar dacă uneori destul de ipocrit. Trei dintre ele nu-mi plăceau deloc și mă sileam să le ascund antipatia, tocmai pentru că erau rele și intrigante. Viața de pușcărie era la fel de grea pentru noi toate. Eram silite să o trăim așa cum era, să ne resemnăm, pentru a ne feri de mai rău. Dar Lili, Vlădescu și, mai ales, Bibica, toate trei de o moralitate dubioasă, cu temperamente excesive, dădeau frîu liber cu voluptate nervilor lor exacerbați.
La Mislea munca era obligatorie. Totuși cîteva femei, puține, au refuzat să lucreze în folosul comuniștilor. Au fost despărțite de cele care lucrau în atelierele de cămăși bărbătești, covoare și plase de pescuit. Alături de bolnave, trăiau într-o clădire anexă, în celule închise și primeau un foarte redus regim alimentar.
Lucrătoarele se bucurau de oarecare libertate. Celulele erau deschise. În timpul liber se puteau plimba în curte și în livadă. Din redusul lor salariu puteau cumpăra la cooperativa penitenciarului un surplus de hrană, pastă de dinți, vată și țigări. Nu-mi amintesc să fi văzut vreodată o țărancă fumînd. Dar la Mislea țigările erau o prețioasă marfă de troc. Marile fumătoare își dădeau și ultimele haine pentru cîteva pachete suplimentare de țigări.
Trăind în celule deschise, lucrînd împreună în ateliere, fiecare își putea alege, după plac, prietenile și, uneori chiar mai mult... Privilegiu inexistent la Miercurea-Ciuc. Aici claie peste grămadă între patru pereți, legături de prietenie se puteau, firește, înfiripa, dar și mai lesne adînci antipatii. Promiscuitatea, foamea, lipsa de ocupație, dorul, grija de cei lăsați acasă, destule te-

meinice motive pentru furtunoase descărcări nervoase.

Am mai spus-o. Intrasem în celulă cu o reputaţie bună. Toate cunoşteau existenţa unei deţinute solitare şi o căinau. Dar, pe cînd ele se simţeau mulţumite de tovărăşia mea, eu, în schimb, eram foarte dezamăgită de nivelul lor intelectual sau mai exact, de lipsa lor de nivel intelectual. Desigur m-aş fi putut retrage în turnul meu de fildeş. Să nu le privesc. Să nu le ascult. Dar eu tînjisem atîţia ani după nişte prezenţe umane. Încercasem şi cîteva zile de greva foamei, pentru a cere să fiu scoasă din izolare. Pentru nimic în lume nu aş fi vrut să jignesc primii „oameni" pe care îi întîlnisem după opt ani printre monştri. Ani de zile mă drogasem cu o obsedantă căutare de cuvinte, de ritmuri şi de rime. Simţeam, totuşi, nevoia să înlocuiesc versurile cu o altă activitate. Am găsit o singură soluţie. Să caut răspunsul primei mele întrebări la intrarea în celulă. Nu cine erau ele, ci pentru ce erau ele la penitenciar. Din moment ce singurul mijloc de a-ţi trece timpul în celulă era o interminabilă şi superficială pălăvrăgeală, să găsesc, vorbind cu ele, răspuns la întrebare. Poate şi ele vor simţi o alinare, povestindu-şi necazurile unui ascultător nou şi sincer interesat.

În concluzie, am luat o hotărîre. Voi face eu primii paşi pentru a învinge timiditatea lor faţă de mine. Pentru a menţine între noi toate relaţii corecte o voi imita pe Dede. Voi păstra o oarecare rezervă în raporturile noastre. Relaţii amicale, da. Familiaritate, nu.

*
* *

Cincisprezece femei într-o cameră încuiată şi cu gratii la ferestre. Închise împreună, zi şi noapte. Dîrdîind de acelaşi frig, iarna. Sufocîndu-se de aceeaşi căldură, vara. Suferind de aceeaşi foame, tot timpul. Purtînd aceleaşi uniforme, respirînd acelaşi aer puturos şi totuşi...

Totuşi aceleaşi vechi criterii, aceleaşi legi sociale şi prejudecăţi domneau riguros peste societatea penitenciară. Nici o mutaţie. Ca şi în sat, ţărăncile cu pămînt sau simbrie, de o parte, săracele, de alta. În frunte, Dede şi cu mine, „doamnele".

Cea mai săracă din toate era Crăciuna. La intrarea ei la Mislea îşi proclamase deschis sărăcia. Aproape cu mîndrie îşi povestise ea viaţa grea de servitoare, începută din fragedă copilărie. Pătrată şi la trup şi la chip, deşteaptă foc, şireată, dîrză, frămîntată de porniri violente, avea o putere fizică de făptură a pădurii. Trăia printre noi singuratică şi mută. Dar, două săptămîni după intrarea mea în celulă, o întîmplare stranie ne-a apropiat. După ce mi-a destăinuit întreaga ei viaţă, voi înţelege că duritatea caracterului şi ieşirile brutale nu sînt decît spuma vîltoarei ei sufleteşti şi a unei aprige dorinţe de răzbunare ce va fi tragic împlinită după ieşirea ei din penitenciar.

*
* *

În aşteptarea mesei de prînz, Nuţi şi Böji stăteau alături, pe o bancă, vorbind încetişor. Doar tinereţea lor izbutea să anihileze diferenţa de clasă socială. O ţărăncuţă, învăţătoare într-un cătun de munte, şi o tînără contesă, născută în cel mai frumos castel baroc din Transilvania ! Uneori, un zîmbet le îndulceşte chipul. Farmecul robustei frumuseţi a lui Nuţi şi delicateţea trăsăturilor lui Böji stîrnesc o şi mai indignată revoltă pentru paloarea tenului lor de subalimentate. Printre celelalte, par două fetiţe cuminţi. Două copile cărora le este foame. Le este foame tot timpul. Le este foame toată ziua şi seara se culcă înfometate.

Mi-am împărţit pîinea uscată cu toate tovarăşele mele. Mă crezusem bogată, dar ele sînt multe şi fiecare a primit puţin. Am reuşit să le părtinesc. Plăcerea lor m-a îndurerat.

Acum Böji se duce să se aşeze lîngă bătrîna unguroaică, mama Yuhaz. O ţărancă grasă şi cumsecade, de vreo şaizeci de ani. Nu prea ştie româneşte şi nu are cu cine vorbi. Stă toată ziua liniştită, şi cînd o priveşti îţi zîmbeşte cu bunătate. Despre ce pot ele vorbi ? Le privesc şi mă întreb cum poate folosirea limbii materne să nască o legătură atît de afectivă între două fiinţe pe care totul ar trebui să le despartă atunci cînd se găsesc într-un mediu străin limbii lor ; de ce, acolo

unde toți vorbesc aceeași limbă, cei care ar trebui să se simtă frați prin limba lor maternă o folosesc spre defăimări reciproce, calomnii, învrăjbiri și lupte verbale ?

*
* *

În libertate, Dede fusese, fără îndoială, o femeie frumoasă. Înaltă, subțire, dreaptă, mi se părea un exemplu perfect al româncei provinciale și nevastă de ofițer. Acum, chipul slăbit, tenul vestejit, codindu-se între cenușiu și gălbui, firele albe din părul atît de negru, dar mai ales cearcănele imense o metamorfozau în personaj de tragedie antică. Condamnată la cincisprezece ani pentru spionaj, de șase ani nu a primit nici o veste despre fetițele ei. Nu am știut niciodată mai mult. Prin atitudinea ei rezervată, interzicea orice aluzie la soțul și copiii ei.

Prin calm și discreție, ținută demnă și înstrăinare de celelalte dădea impresia de a fi mereu aiurea, departe de celulă. Într-o altă lume, știută doar de ea și a cărei secretă existență o păzea cu sfințenie. Femeile o respectau, iar personalul penitenciarului i se adresa cu o imperceptibilă, dar certă politețe. Milițienii nu puneau la îndoială afirmațiile sau negațiile ei. Respectul regulamentului, ea îl datora educației patriarhale și celor zece ani de căsătorie cu un militar intransigent. Poate că resimțea și ea teama celor „7 zile". Dar cred, mai curînd, că a fi pedepsită, fie și de o instanță comunistă, jignea demnitatea ei de femeie, de nevastă și de mamă.

Nu-și impunea, totuși, nicicînd punctul ei de vedere. Nu interzicea măruntele încălcări ale regulamentului, dar acordul ei era subînțeles. Ceva mai tîrziu, cînd celula noastră a intrat în rețeaua poștală clandestină, am respectat atitudinea ei. Niciodată nu o făceam deschis părtașa activităților noastre.

Timp de doi ani, m-am simțit destul de apropiată de ea, cu toate că granița pe care și-o impusese între viața ei anterioară și viața ei în pușcărie nu a fost decît rareori depășită. Am vrut s-o ajut. Am făcut-o atît cît se putea. Nu prea mult. Mai tîrziu, într-o altă celulă, după ce fusesem un timp despărțite, a simțit ispita unei renunțări la obstacolul ridicat între ea și celelalte. Dar s-a căit repede de fireasca ei nevoie de prietenie ca de un păcat săvîrșit împotriva celor dragi de acasă.

Cum se ferea să vorbească despre ei, nu am abordat acest subiect. Dar nu erau necesare cuvintele. Durerea i se citea pe față. Mi-am dat seama, privind-o, cît de privilegiată era soarta mea față de a ei. Față de soarta tuturor femeilor ce-și lăsaseră acasă copiii, acum — poate — pradă mizeriei. Dede avea două fete. Crăciuna — un băiat și o fată. Doamna Ionescu se ruga întruna pentru fiul ei. Eu nu aveam copii.

Cu toată dragostea mea pentru părinții și surorile mele, cu toată grija pentru soarta lor și cu tot acel sentiment complex în care se împletește dorința de a-i vedea cu durerea de a nu-i putea vedea, acel mod de sentimente pe care noi îl exprimăm prin cuvîntul „dor", îmi dădeam seama de prăpastia dintre suferințele ei și ale mele. Ei îi era dor de copii. Eu, dorul meu, îl resimțeam față de ființe adulte. Dar ce simte mama unui copil, legat de ea prin atîtea fire de supraviețuire ? Smulse cu cruzime legăturile, cine îi va hrăni copilul ? Cine își va da osteneală să-l spele, să-l îmbrace, să-i vorbească cu bunătate ? Să-i vegheze somnul, cine ? Copilului ei îi va fi poate foame... Poate frig... Îi va fi frică. Va fi bolnav... Doamne, dacă măcar ar fi sigură că mai trăiește !

Le simțeam, toate aceste întrebări, chinuind, fără preget, zi și noapte, femeile-mame, tăcute și încercănate. Da ! Aveam norocul de a nu fi mamă.

Ieșită din penitenciar, întoarsă acasă, ascultînd-o pe mama mea, am înțeles că dorului ei de mine i se adăuga și o remușcare absurdă, nejustificată, dar pe care rațiunea ei nu o putea amuți. Remușcare pentru îndestularea ei zilnică, cu gîndul la foamea mea. Pentru patul ei moale și pătura de lînă, parcă ghicind salteaua mea de paie. Gînduri care o țineau și pe ea trează pînă tîrziu, în noapte.

Mama mea avea mai puțin noroc decît mine...

*
* *

Trăisem în tăcere și vid. Nu auzisem voci. Nu văzusem oameni. Paznicii nu erau ființe omenești. Concentrată permanent asupra mea, hrănindu-mă doar cu propria mea sevă, totul mi se imprima puternic în memorie. Acum, totul era diferit.

Mi-ar fi cu neputință să povestesc, zi cu zi, a doua etapă a vieții mele la Miercurea-Ciuc. Nu trăiam decît mereu aceeași plictiseală. Aceeași tristețe. În preajma mea, mereu același vîrtej de voci șoptitoare. Aceeași lentă foială de uniforme murdare, cum murdare erau, de fapt, și femeile care le purtau.

Așezată pe o bancă, ba lîngă una, ba lîngă alta, îmi omor timpul ascultîndu-le poveștile. Fiecare vorbește cu vocabularul și intonațiile regiunii de unde vine. Aflu pentru ce culpe au fost condamnate. Pentru a nu fi denunțat un soț, un fiu? Pentru a fi dat un colțuc de pîine unui fugar. Adăpost de o noapte unui străin. Între zece și cincisprezece ani de închisoare.

Nu vreau să le descriu mai bune decît erau. Interesul pecuniar existase adesea. Dar pedepsele au fost, întotdeauna, oarbe, disproporționate și peste măsură de crude. Singură Vlădescu, una din cele trei femei care îmi displăceau, comisese, într-adevăr, delicte grave. Dar nu politice, ci de drept comun. Întovărășise, costumată în călugăriță, doi bandiți în haine mănăstirești și, pesemne, se bucuraseră amîndoi de farmecele ei. Din sat în sat, peste dealuri și văi, înșelînd buna credință a țăranilor sau atacînd călători singuratici, izbutiseră să înșele doi ani vigilența poliției. Furturi, violuri, poate chiar crime, de pe urma cărora Vlădescu primise cincisprezece ani de condamnare pentru complicitate la fărădelegile celor doi falși călugări, metamorfozați de justiție în „partizani".

Cati, o foarte cumsecade țărancă, de vreo patruzeci de ani, fusese una dintre victimele lor. Împreună cu bărbatul ei, ciobanul, își petrecea verile îngrijind vitele satului, scoase la pășune. Se ocupa de gospodărie, muls și fabricarea brînzei. Toamna, coborau cu vitele în sat. Viața lui Cati era tihnită. Doar arareori tulburată de gelozia bărbatului, după vreo sîmbătă seara, petrecută în cîrciuma satului.

În ziua dramei, el coborîse cu treburi. Nu era prima oară cînd Cati rămînea singură la stînă. Dar în ziua aceea, în fața stînei s-au oprit doi călugări și o călugăriță. S-au plîns de oboseală, de căldură, de foame și au cerut ceva de mîncare, în numele Domnului. Cum ar fi putut Cati să nu-i miluiască? Puse pe masă și lapte și brînză și mămăligă și ce-o mai fi pus. Sfintele fețe mormăiră o rugăciune, binecuvîntară bucatele, se ospătară în lege și, după masă, tăbărîră pe biata Cati. Apoi, o amenințară că îi vor omorî bărbatul dacă ea s-ar încumeta să-i denunțe.

Cati să-i denunțe? Biata femeie, pe jumătate moartă de rușine și de frică, nu avea decît un singur gînd. Să-i ascundă bărbatului ei ce pățise. Se temea de gelozia lui, de data aceasta într-un anumit sens, justificată. Cei trei, după ce au mai vizitat-o de două-trei ori pe Cati, au fost arestați. La ancheta, firește, brutală, dezvăluiră — printre altele — și violul lui Cati. Victima a fost, deci, condamnată la zece ani pentru omitere de denunț și ajutor acordat dușmanului.

Vlădescu și Cati erau acum împreună în celulă. Nu am auzit-o niciodată pe Cati certîndu-se cu Vlădescu. Singura ei problemă, singura ei teamă era, la întoarcerea acasă, întîlnirea cu soțul ei. Îi era frică de gelozia lui.

* * *

Cînd o nouă deținută intră într-o celulă este primita cu multă răceală. O nouă venită nu inspiră nimănui încredere. Vorbele devin prudente. Regulamentul este strict respectat. Acele, ascunse. Lingura furată și al cărei mîner a fost transformat în cuțit prin frecarea răbdătoare pe fierul patului este vîrîtă în paiele unei saltele. Plăcile de săpun, pe care erau zgîriate lecțiile zilei — șterse. Pereții amuțesc. Poștele se întrerup. Femeilor le este frică...

Experiența anchetelor, a metodelor întrebuințate de justiția comunistă le învățase să nu aibă încredere în nimeni. Să suspecteze vorbe și zîmbete. Noua venită putea fi o falsă deținută, introdusă în celulă pentru a le spiona pînă și visele. Putea fi în slujba diavolului

pentru făgăduiala unui blid de linte niciodată primit.

Efectele acestei neîncrederi totale și oarbe, înrădăcinată în poporul român de stăpînirea comunistă, au îngreunat și vor mai îngreuna mult timp încă societatea românească.

Și eu eram o nouă venită pentru ele. Dar procesul care mă trimisese în penitenciar, proces împotriva singurului comunist care se proclamase public bun român, înainte de a fi comunist, anii petrecuți în singurătate și activitatea mea în rețeaua poștală erau chezășiile bunei mele credințe. Cît timp fusesem ținută singură, le fusese tuturor milă de mine. Era rîndul meu să-mi fie milă de ele. Dar nu numai milă...

Prea mult timp îmi alinasem amarul doar cu creaturi închipuite. În atît de lenta scurgere a anilor, o întreagă sarabandă de personaje umpluseră golul celulei mele. Veseli sau mohorîți, buni sau răi, prinți și cerșetori, pînă și animale vorbitoare, luminaseră cu hainele lor pestrițe noaptea în care trăiam. Puteam — la bunul meu plac — să înalț codri și să desfășor pășuni înflorite, să durez palate și să cobor cocioabe. Dar actorii poveștilor mele infantile — nu eram decît o scriitoare de nevoie — erau numai ce doream eu ca ei să fie. Nu-mi ofereau nici o surpriză. De fapt, nu-mi ofereau decît satisfacția muncii, a strădaniilor și prin muncă — evadare și uitare.

Femeile celulei îmi aduceau darul unui schimb. Depășind emoția și descumpănirea primelor zile, m-am simțit repede la locul meu printre ele. Mai toate trăiseră cîtva timp la Mislea. Țărăncile fuseseră acolo o infimă cantitate neglijabilă. Majoritatea erau intelectuale, studente, neveste și fete de politicieni, burgheze bogate și aristocrate cu moșii întinse. Unele acuzate de fugă, altele, de spionaj etc. Femeile din popor, puține cîte erau, se simțeau jignite de indiferența și, uneori, de disprețul „cucoanelor“ față de ele.

Dar eu vorbeam pe limba lor. Cu un real și sincer interes, le puneam întrebări despre familia, satul, obiceiurile și credințele lor și ne simțeam bine împreună.

*
* *

Tălpile de lemn ale dreptului comun pocnesc pe treptele de piatră. Este ora mesei. Aduc hîrdaiele cu mîncare, mămăligile, gamelele și lingurile în fața fiecărei celule. În fața ușii mele, înainte, milițianca punea pe jos gamela cu porția mea și în echilibru, peste marginea gamelei, pătratul de mămăligă. După ce vîrîse în toate celulele hîrdaiele, se întorcea, descuia ușa și îmi ridicam gamela de pe jos, întotdeauna rece.

Acum, lucrurile se petreceau altfel. După ce urcau hîrdaiele, bucătăresele dispăreau. Nu aveau voie să ne vadă. Milițianca deschidea ușa. Două femei se repezeau la hîrdău. Alte două, la tava cu mămăligă. Ușa se încuia. Dede turna în fiecare gamelă întinsă rînd pe rînd de femei cîte un polonic plin, cînd ni se dădea o zeamă, pe jumătate — cînd era vorba de un fel mai consistent. Am putut să-mi dau seama că, înainte, nu primeam nici o dată o rație corectă. Dacă în hîrdău mai rămînea încă puțină mîncare, Dede dădea cîte un supliment femeilor, luînd paturile la rînd. Acolo unde se oprea suplimentul, se lega o fîșie de cîrpă de o anume culoare. De pildă, o cîrpă roșie pentru supa chioară, galbenă — pentru supa cu filamente de carne ; verde — pentru fiertura de arpacaș ; neagră — pentru zgîrciuri etc. Pentru toate femeile atît de flămînde, suplimentul era prețios, și toate supravegheau conștiincios schimbarea culorilor de la un pat la următorul. Uneori, cînd în hîrdău erau cîteva bucățele de carne sau cîteva oase, o altă cîrpă marca locul de unde va începe împărțirea cărnii sau a oaselor, cînd vor mai apare. Cînd supa conținea și sferturi de cartof, Dede punea în fiecare gamelă un sfert, apoi un al doilea sfert, pînă la terminarea cartofilor.

Dede, fiind extrem de corectă, în celula 6 nimeni nu a găsit motiv de ceartă în legătură cu împărțirea hranei. Nu pot spune același lucru despre toate celulele ulterioare.

Masa sfîrșită, hîrdău, tavă, gamele și linguri scoase pe culoar, așteptam programul de după masă. Dacă plimbarea avusese loc dimineața, puteau ieși pe lîngă cele patru purtătoare de hîrdău și femeile care reușeau să-și programeze nevoile. Era cu mult mai plăcut să te

așezi pe latrinele din curte, decît să stai pe vine la tineta din cameră.

Pe la orele șase — cina. Așteptare din nou a „închiderii". După închidere, orele cele mai grele ale acestei zile lungi, obositoare și atît de pustii. Cu fundul dureros de a fi stat ore întregi pe băncile de lemn, plictisite de a tot bate cîmpii cu mereu aceleași fleacuri, certurile se porneau din mai nimic. Dede își dădea multă osteneală pentru a le calma pe certărețe și a le împiedica să adoarmă în fața vizetei pe somnoroase.

Timp de trei ore așteptam semnalul culcării dat de milițiancă. De vreme ce, în viața liberă, zece minute de așteptare ni se par exasperante, cum să fac înțelese interminabilele și disperatele noastre așteptări ?

*

* *

Pentru a ajunge la strania mea întîmplare cu Crăciuna trebuie să o iau de departe. În timpul celor 17 ore zilnice a miilor de zile la care eram înjugată, fără nici un mijloc material de a-mi ocupa timpul și mîinile, am recurs întîi la amintirile mele. De familie, călătorii, lecturi. Am reflectat la tot felul de întrebări. Despre viață, moarte, finit și infinit, Dumnezeu, grația divină, vise și reîncarnare, liber arbitru și fatalitate... De ce și cum ? Dar, neizbutind să găsesc răspuns acestor întrebări, mă simțeam încă și mai săracă, descumpănită și neputincioasă. În sfîrșit, imaginația mă aduse la mal. La naiba cu amintirile și insolubilele întrebări ! La naiba cu mizerabila mea viață ! Îmi voi făuri, voi născoci o altă viață. Alte vieți. Am început să încropesc versuri în minte. Pe ce am clădit această activitate atît de nouă și de grea pentru mine ? Numai pe voința de a evada. De a-mi împinge din răsputeri mintea în afara gratiilor. Să vreau ! Să vreau ! Din ce în ce mai dîrz, să vreau să evadez.

Ocazia de a pune la încercare puterea voinței mele mi-a dat-o Crăciuna. În timpul dimineții, încălcînd regulamentul, s-a întins pe pat, a închis ochii și a adormit.

— Nu doarme, îmi spune Dede, mai curînd pleacă...

Cînd i se întîmplase prima dată, în altă celulă, femeile crezuseră că simulează aparența morții, pentru a se odihni sau pentru a acapara — măcar pentru cîteva minute — atenția celulei. În dorința de a o scuti de o pedeapsă, au încercat să o trezească. Zadarnic. Scuturată, ciupită, înțepată chiar cu un ac scos din ascunzătoare, trupul ei nu a reacționat. Zăcea pe pat, inertă. Cum pulsul bătea normal, am lăsat-o în pace. Cam peste un ceas s-a trezit singură. Chiar milițienii s-au convins că nu puteau pedepsi o stare inconștientă de boală.

Tot privind-o dormind, m-a fulgerat un gînd. Dacă femeia zace sub influența unei stări nervoase cataleptice, independente de voința ei, aș putea încerca eu să o trezesc prin forța nervoasă a voinței mele.

M-am așezat pe marginea patului ei. Mi-am lipit picioarele unul de altul. Am închis ochii și, strîngînd cît am putut de tare una din mîinile ei într-ale mele, mi-am contractat puternic întregul trup și i-am ordonat în gînd :

— Trezește-te ! Trezește-te ! Vreau să te trezești ! Trebuie să te trezești !

După cîteva secunde, poate douăzeci, poate mai puțin, cînd nu am mai avut puterea să-mi mențin crisparea, Crăciuna a deschis ochii și s-a trezit perfect normală. Ar fi putut, desigur, să nu fie decît un efect al hazardului. Totuși, vindecarea nu putea fi tăgăduită ; a fost ultima ei criză. Dar trebuie să adaug că, după ce mi-a povestit copilăria și întreaga ei viață, mi-am dus mai departe tratamentul într-un mod mult mai puțin spectaculos, dar foarte eficient.

*

* *

Crăciuna. La cinci ani își cîștiga hrana singură, legănînd copilul nou-născut al preotesei satului. Părinții ei, împovărați de o droaie de copii, au fost bucuroși s-o știe în casa preotului. Fetița trebuia să stea mereu lîngă leagăn și să-l legene cînd pruncul plîngea. Pruncul nu plîngea prea des, în schimb urla mereu !

Salariu nu primea. Preoteasa îi dădea doar adăpost, masă și îmbrăcăminte.

Adăpost ? Dormea pe o saltea așezată pe podea, lîngă ușa bucătăriei. Masa ? Zilnic, prînz și seară, o strachină de zeamă și un boț de mămăligă. În picioarele goale și o rochiță de stambă — vara. Șoșoni, o rochie de lînă și un șal — iarna. Mai primea, însă, un supliment de ocări, palme și ciupituri cînd urîciosul copil, deși legănat, urla mai departe.

A trecut mai bine de un an, pînă cînd mama să vadă urmele vinete de pe brațele fetiței. A luat-o înapoi acasă. La 10 ani a fost angajată în orașul vecin, la o familie înstărită, ca ajutoare la bucătărie. Tratată omenește, primind un salariu bun, în cîțiva ani a pus deoparte, constituindu-și singură viitoarea zestre. Zestre, care, amplificată de gura satului, a ispitit o familie de țărani bogați din satul ei. Au cerut-o de nevastă pentru fiul lor, un prostănac mai tînăr decît ea. La insistențele părinților, Crăciuna s-a întors în sat și s-a mutat la socri. După cum nătîngul n-a izbutit să-și îndeplinească nici după șase luni îndatoririle conjugale, Crăciuna s-a întors la foștii stăpîni.

S-a îndrăgostit și s-a măritat cu un foarte chipeș bărbat din satul ei. A înjghebat o gospodărie îndestulată. Avea deja tot ce-și dorise. Dar temperamentul sălbatic al soțului și meseria lui îl îndepărtau adesea de casă și de nevastă. Ea era violentă, pătimașă și, mai ales, geloasă. Certurile lor aveau mereu același epilog. Bărbatul își bătea măr nevasta.

La cîțiva ani după căsătorie, a născut un băiat. Apoi, mai tîrziu o fetiță. S-a pornit al doilea război mondial. România a intrat în război. Bărbatul fusese mobilizat și devenise ordonanța unui colonel. La sfîrșitul războiului, colonelul a fost acuzat de crime de război. Cu relații și bani, a scăpat însă basma curată. Ordonanța lui a fugit și s-a ascuns în pădurile din munții regiunii lui natale. A fost condamnat în contumacie la 18 ani de muncă silnică. Timp de doi ani a dus viața unei fiare sălbatice. Cînd nu era ajutat de locuitorii satelor din preajmă, comitea acte de brigandaj. A ajuns tot atît de renumit pentru vitejie, pe cît de temut pentru cruzime.

În tot acest timp, Crăciuna a rămas în sat cu cei doi copii ai lor, permanent hărțuită de poliție. Toți trei erau

aproape morți de foame. Nu i se lăsa nici o posibilitate de a cîștiga măcar un kilogram de mălai. Întregului sat i se interzisese a-i da de lucru. Se hrăneau cu fierturi de ierburi din pădure. În mizeria în care trăia cu copiii ei, menținea legături tainice cu soțul ei și ținea piept tuturor amenințărilor.

Îmi amintesc o întîmplare povestită de ea, una din șirul de întîmplări tragice ale vieții ei oropsite. Într-o noapte rece de toamnă, profitînd de întuneric, o vecină a chemat-o să-i dărăcească niște lînă.

Bucuroasă că va aduce copiilor ceva de mîncare, a muncit pînă aproape de zori. Trebuia să plece repede, înainte de a se lumina. Vecina i-a dat o pîine și o bucată de brînză învelită într-o foaie de ziar. Drumul era pustiu. S-a furișat în casă. Copiii dormeau. A scormonit după jarul ascuns sub spuză. A făcut focul și a pus oala cu apă la fiert. Băiețașul s-a trezit. La pîlpîirea flăcărilor a văzut pîinea și pachetul. A sărit din pat, s-a repezit și, rupînd ba din pîine, ba din brînză, a înfulecat pe nerăsuflate. Cînd mama s-a apropiat de masă, i s-a părut că brînza freamătă.

Pentru munca unei nopți primise un boț de brînză veche, colcăind de viermi.

Au trecut doi ani chinuiți. Bărbatul a ajuns la capătul puterilor. A trimis o scrisoare Ministerului de Interne, declarînd că a hotărît să se predea, dar punînd o condiție : să fie lăsată soția lui cu copiii să urce pînă la adăpostul lui, nesupravegheată. După două săptămîni aveau să coboare toți patru în sat. Crăciunei i s-a dat un sac cu alimente, a fost dusă pînă la poalele muntelui și a putut urca singură cu copiii pînă la el.

Au stat împreună două săptămîni. Crăciuna mi-a povestit cum bărbatul, ținîndu-și băiețașul în brațe, se învîrtea împrejurul vizuinii lui, ba plîngînd, ba urlînd sălbatic pierderea libertății și groaza de pușcărie.

La rîndul lui, Harry Brauner mi-a povestit că a stat cîteva luni într-o celulă vecină cu aceea a bărbatului Crăciunei. Nu-mi amintesc dacă la Aiud sau în alt penitenciar. Prin perete a aflat că el nu avea nici un contact cu tovarășii lui de pușcărie. Dar uneori, cu urechea lipită de perete, îl asculta pe Harry cîntînd melodii popu-

lare din regiunea lui. Exista în pușcării un sistem de transmiteri printr-o gamelă lipită de perete, formînd o cutie de rezonanță. Puteai cînta cu gura pe fundul gamelei aproape șoptit și prin interstițiile zidului gros de piatră, sunetul era captat clar de cealaltă parte a zidului.

Crăciuna mi-a relatat istoria ei cu resemnare, fără patimă. Cum s-ar fi putut ea ridica împotriva soartei sau, cum spunea, împotriva voinței lui Dumnezeu? De la naștere, o cale grea îi fusese hărăzită. O știa și nu cîrtea. Credința ei nu cunoștea îndoiala. Credea în Dumnezeu, Tatăl nostru, al tuturor, în Domnul nostru Isus Cristos, fiul lui Dumnezeu, în Maria Fecioara, Maica Domnului și în toți sfinții și părinții Bisericii noastre. Respectase toată viața ei cu smerenie obiceiurile religioase ale părinților ei. În biserică aprindea o lumînare la icoană, șoptea „Doamne, miluiește-mă!" și pleca împăcată.

Uneori, cînd suferea peste măsură, cînd simțea o aprigă nevoie de a se descărca, vechi ritualuri ancestrale o mînau în pădure, iar acolo, în adîncul verde și pustiu, se îndrepta spre un stejar măreț, ales între toți copacii codrului, drept confident și prieten. Lui, stejarului, îi mărturisea tot ceea ce mîndria ei ascundea lumii. Cu fruntea apăsată de scoarța zgrunțuroasă, ca brațele întinse cuprinzîndu-i trunchiul, singură pe lume, își urla bocetul vieții ei năpăstuite.

*

* *

Cînd a coborît de pe munte, alături de soț și de copii, în sat îi așteptau un colonel de securitate și o escortă. Au fost duși la primărie. Ofițerul l-a anunțat pe bărbat că are dreptul să ceară să i se împlinească o ultimă dorință, înainte de arestare. Atunci, în fața tuturor, în fața soției care stătea lîngă el, omul a cerut să-i fie adusă din satul vecin „drăguța" lui, pentru a-și lua rămas bun de la ea. A urmat o așteptare încremenită. Cînd femeia a sosit, s-au îmbrățișat, iar el a declarat că acestei femei îi lăsa în folosință bucata de pămînt cumpărată de el, exclusiv din banii lui.

Trei zile mai tîrziu a fost arestată Crăciuna, pentru complicitate și omitere de denunț. A fost condamnată la

cincisprezece ani și confiscarea averii. De aproape zece ani nu primise nici o veste în legătură cu copiii ei. În sufletul ei pustiit nu mai sălășluia decît ura. Ura pentru jignirea ce-i fusese adusă public. Fusese lovită nu doar în dragostea ei pătimașă pentru bărbat, dar și în orgoliul ei batjocorit în fața întregului sat. Iar satul era singura ei lume. Amintirea jignirii și a umilinței nu-i lăsa tihnă nici zi și nici noapte.

Totuși, încrederea ei în Dumnezeu nu slăbise. Credea mai mult ca niciodată că rugămințile ei adresate Cerului cu atîta credință îi vor fi împlinite. Credea cu tărie că, într-o zi, Dumnezeu o va răzbuna și îl va pedepsi cumplit pe trădător.

Dumnezeu avea să-i împlinească ruga.

*

* *

Zilele următoare mi-a vorbit despre neliniștea ei la gîndul reîntoarcerii în sat. Dacă vor mai fi în viață copiii ei, cum vor primi o mamă ce-i lăsase pe drumuri? O mamă care, din dorința de a-și apăra soțul, își sacrificase copiii? Ce va face ea în sat? Fără casă, fără haine, fără bani, fi-va nevoită să cerșească pe la casele oamenilor? Cine, în sat, cunoștea deosebirea între un condamnat politic și unul de drept comun? Ea a stat la pușcărie. O vor arăta cu degetul. Ascultînd-o, mă tot întrebam, ce pot face pentru a mai alina, cît de cît, neliniștile bietei femei? Cu ce o pot ajuta? Și atunci m-am gîndit: „Așa cum m-am ajutat și pe mine". Cu puterea cuvintelor.

În fiecare zi mă așezam lîngă ea, promițîndu-i mereu alte și alte năzdrăvane minuni. Îi voi trimite haine. Un costum negru. O bluză de mătase albă și pantofi de lac. Voi veni în sat cu sora mea și cu soțul ei, academicianul. Îl vom căuta pe primar. Îl vom ruga să ne conducă la „Doamna Crăciuna". Academicianul îi va săruta mîna. Va lăuda frumoasa ei purtare la penitenciar. La Mislea învățase să țeasă covoare oltenești. Îi voi trimite un război și lînă. Va țese pentru femeile din sat. Va cîștiga bani mulți.

În fiecare zi adăugam un nou amănunt, care o fermeca. Fapt uimitor... Urmărită de un destin tragic, încol-

ţită, înjosită, bănuitoare şi mereu la pîndă, ea sorbea cu nesaţ şi deplină încredere mereu înfloritul meu basm. Nu stăteam mult lîngă ea. Doar atît cît să-i mai picur în inimă un strop de sînge. Nu se apropia niciodată de mine. Dar ochii ei mă urmăreau şi, aşezată pe bancă, mută şi nemişcată, mă aştepta...

*
* *

În toamna lui 1962, la cîteva luni de la eliberarea mea, în urma primelor amnistii, cu mult înainte de termenul fixat, am primit o scrisoare de la Crăciuna. Mă anunţa sosirea ei în sat. Fata ei murise demult. Băiatul trăia. Pe cît mi-a stat în putere — şi eu eram foarte săracă — mi-am respectat făgăduielile. Fireşte că academicianul nu a vizitat-o, dar a primit haine, alimente, războiul de ţesut, lînă. În 1963 am ajuns la ea. Lucra la spitalul din sat. Spăla scuipătoare, urinare, ploşti şi latrine. Locuia într-o magazie a spitalului. Dar slujba o căpătase de curînd, după multă alergătură şi demersuri.

La sosirea în sat se aciuase într-un staul părăsit, la marginea satului. După o lună, primise o scrisoare de la bărbatul ei. Se întorcea şi el. Era iarnă. Ea nu avea nici bani, nici lemne şi se hrănea doar cu ce-i dădea pe ascuns sora ei. Cumnatul socotea a fi făcut prea destul, crescîndu-i băiatul.

Omul nu se aştepta la atîta sărăcie. Ea nu mi-a povestit nimic despre primirea pe care i-o făcuse. Dar cunoscînd-o, mi-am putut uşor închipui ce se întîmplase între ei doi la prima întîlnire. Mi-a spus doar că era extrem de bolnav. A doua zi, după o noapte petrecută de el dîrdîind de febră şi de frig, a rugat-o să împrumute de la soră cîţiva lei, pentru a-i aduce puţină drojdie. Cîrciuma era departe. S-a întors în goană, cu sufletul la gură. A împins uşa gîfîind. În penumbra staulului, la înălţimea ochilor ei, se mai legănau încă picioarele lui.

Dumnezeu îi auzise ruga şi o răzbunase...

*
* *

Eram cam de trei săptămîni în celula 6, cînd Dede, într-o seară, s-a văitat că toată ziua a durut-o capul. Era obosită. M-a rugat să le potolesc eu pe femei după închidere. Să le potolesc, adică să le închid gurile, aş fi făcut-o cu bucurie, dacă nu mi s-ar fi părut imposibil.

— Povesteşte-le ceva, a spus Dede.

Nu mai povestisem niciodată, nimic, cu glas tare. Însă dorind să o ajut, încurajată şi de nivelul ascultătoarelor mele, a mhotărît să încerc. eC să le povestesc, fără nici o pregătire, pentru a le stîrni atenţia ? M-am hotărît repede. Le voi vorbi de satele în care lucrasem.

Am început prin a le explica, în cuvintele cele mai simple, scopul monografiilor sociale. Alegerea satului. Aşezarea noastră prin casele ţăranilor. Cantina înjghebată în localul şcolii. Obiceiurile locului. Întîmplări hazlii legate de felul sătenilor de a se purta cu noi. Plimbările noastre, ale studenţilor, seara tîrziu, după şedinţa de lucru cu profesorii, pe uliţele satului adormit. Îmi povesteam, de fapt, o parte din tinereţe.

Prima seară a fost hotărîtoare. Le adusesem darul unui ceas de uitare, dar şi de aduceri aminte. Uitare a celulei, amintire a satului. Satul de care vorbeam eu era, pentru fiecare dintre ele, chiar satul ei. Asemenea copiilor, găseau o oarecare desfătare în suspine, iar o lacrimă duioasă valora cît un zîmbet. Din seara aceea am avut o meserie. Eram „povestitoare". Pînă la capătul timpului meu de detenţie, mereu şi mereu, am tot povestit.

*
* *

Nu poate fi mai mult de şapte seara. Abia am scos hîrdaiele goale pe culoar. Celula tocmai a fost închisă pentru noapte. Cerul, îndărătul ferestrelor, s-a întunecat. Este ora tristă. În celulă se aprinde becul chior. Nu dă decît o aparenţă de lumină. Doar un întuneric puţin mai transparent. Formele cenuşii ale femeilor se topesc prin penumbre. Cele tinere stau pe bănci. Celelalte, pe paturile lor. În fiecare seară se pregătesc să asculte o poveste.

Stau şi eu pe o bancă. Toate privirile sînt aţintite asupra mea. În aşteptarea cuvîntului :

— Încep...

Încep ? Ce încep ? Reflectasem îndelung în timpul zilei. Pînă atunci le povestisem basme de Ispirescu, de Ion Creangă, din *O mie și una de nopți*. Povestisem și două romane franțuzești, scrise cu o naivă dulcegărie pentru tinere făpturi romanțioase. Duiosul final al cărților, cînd frumosul și mai ales bogatul tînăr înfumurat este învins de frumusețea și virtutea tinerei fete sărace, le pricinuia fericite suspine. Le dăruia, poate, un frumos vis nocturn.

Apoi, m-am simțit nemulțumită. Fusesem risipitoare. Dacă aș fi continuat să povestesc în fiecare seară un rezumat de roman, în curînd ajungeam la fundul sacului. A trebuit să învăț să mai pun și apă în vin. Să întind fiecare povestire pe mai multe zile. Să le lungesc cu mereu alte amănunte. După trei ani, izbuteam să povestesc seriale. Descriam peisaje, case și interioare, pictam personaje și născoceam dialoguri.

În celula 6 am ocolit romanele prea literare sau psihologice. Mi-am îmbogățit repertoriul cu filmele lacrimogene ale copilăriei, *Cele două orfeline*, și filmele cu Lilian Gish.

Uneori Nuți, mai proaspăt arestată, îmi rezuma vreun film văzut de ea. Astfel, filmul francez *Trei minute de adevăr*, o femeie stranie și frumoasă, un tînăr pictor sărac, dar, firește, și el frumos. Un subiect tragic. Ce plăcere ! Pe canavaua imaculată, brodam cu fire de toate culorile scene închipuite.

*

* *

În celulele mari, locuite ulterior, am fost bucuroasă să pot asculta, la rîndul meu. Dar povestitoarele erau rare. Multe femei evitau să povestescă din dorința de a-și scuti sănătatea șubrezită. A vorbi mult timp cu burta goală este foarte obositor. Obositoare era și zgîndărirea minții, pentru a-ți aminti cărți demult citite și uitate.

Nu am ascultat decît două povestitoare cu talent. Prima nu povestea decît romane polițiste. Din păcate, povestea rar. Avea nevoie, firește, de mult timp pentru a le pregăti. Dar reușea să ne țină agățate de nada ei, pînă la spectaculosul și neașteptatul final. Madeleine Cancicov

a murit acum cinci-șase ani la Londra. De aceea, îmi permit să-i dau numele real. În 1990, o carte de amintiri de pușcărie *Le cachot des marionettes* i-a apărut post-mortem la Paris.

A doua povestitoare păstra în memoria vizuală chiar filele cărților citite în adolescență. „Istorisind, spunea ea, nu fac decît să traduc în românește textul englez pe care îl văd aievea".

A provoca rîsul sau plînsul, a te juca folosindu-te de cuvinte, nu doar în mintea ta, ci putînd să le azvîrli în aer, a le vedea reflectîndu-se pe fețele unor ascultătoare, doar ochi și urechi, procura o mare satisfacție și povestitoarei și tuturor femeilor din celulă.

Părerile mele de rău și sentimentul penibil al pierderii timpului le-am resimțit mai puțin, pentru că făceam într-adevăr o muncă destul de obositoare, dar, în același timp, folositoare. Deznădejdea lipsei de libertate mi-a fost și ea mai puțin dureroasă, grație tovarășelor mele. O spun mereu. Niciodată, în viața liberă, nu am avut parte de atîta sinceră prietenie.

Pentru Nuți și Böji povesteam romane de dragoste. Intrate în iad la douăzeci de ani sau aproape, se gîndeau trist că la ieșire, peste zece ani, vor fi îmbătrînite, suferinde poate, sigur fecioare veștejite, și că nu vor mai avea ce aștepta de la viață. Pentru mai toate fetele acelor ani, ca și pentru o mare parte din fetele de azi, în țara noastră, dragostea se împletește cu căsătoria. Pentru ele, dragostea era cu putință să rămînă un sentiment necunoscut. Maternitatea ? Puteau nădăjdui, cel mult, că vor crește copiii unui văduv. Li se părea că vor rămîne pînă la moarte două fete bătrîne, din ce în ce mai uscate și din ce în ce mai ursuze.

*

* *

Logodnicele parașutistului. După luarea puterii de către comuniști, în 1945, nu știu ce filieră a serviciilor secrete franceze îi primea pe tinerii fugari români și, după un oarecare triaj, îi ducea pe cei aleși într-o școală secretă de spionaj. O dată stagiul terminat, erau parașutați noaptea în diferite puncte din țară. Dotați cu aparate de ra-

dio-emisie, cu buzunarele doldora, ei trebuiau să se infiltreze în marile centre, pentru a-şi îndeplini misiunile. De fapt, nu cunosc această activitate decît prin cele povestite de două dintre noile mele colege, Mara şi soţia farmacistului. Victime ale unuia şi aceluiaşi paraşutist. Spre nefericirea lor, ambele se îndrăgostiseră de el.

Începînd prin a-şi îngropa paraşuta şi aparatura, chiar în cîmpul pe care picase, s-a grăbit să-şi caute ascunziş în primul sat care i-a ieşit în drum. Ţăranii, unii pentru bani, alţii din reacţii politice, au acceptat să-l ascundă. Printr-o măsură de prudenţă, pentru a-i asigura mai bine securitatea, i-au schimbat de mai multe ori domiciliul, ducîndu-l la rude sau prieteni siguri. Moaşa din sat, o tînără chipeşă, locuind singură, l-a primit la rîndul ei. S-a petrecut ceea ce era firesc să se petreacă, iar tînărul i-a făgăduit că o va lua în căsătorie. Nu-mi mai aduc aminte prin ce întîmplare, soţia farmacistului din oraşul apropiat a intrat şi ea în horă. Frumoasă, foarte tînără, naivă, fiică de ţărani transplantată la oraş, răsfăţată de îndrăgostitul ei soţ, o Doamnă Bovary autohtonă, s-a lăsat şi ea sedusă de acest erou de roman, plin de mistere şi pericole. În celulă erau supranumite „logodnicele paraşutistului".

Cînd seducătorul june a fost arestat, metodele rafinate ale anchetatorilor au dus la un lung lanţ de arestări.

Logodnicele puteau acum, la adăpostul gratiilor, să-şi împărtăşească amintirile şi regretele. Nici un fel de gelozie nu le despărţea. Doar fuseseră la fel de înşelate amîndouă....

*
* *

Lili — a treia femeie tînără din celulă — făcea parte dintr-un complot ridicol, aproape de necrezut.

Cînd armatele sovietice invadaseră Ungaria, un grup de învăţători şi alţi „intelectuali" ai unui orăşel din nordul ţării au luat hotărîrea să se opună invaziei. Să oprească năvălirea blindatelor. Cum, nu ştiu, dar vajnicii complotişti reuşiseră să acumuleze la un loc cîteva sute de ani de închisoare.

Lili era nevasta comisarului de poliţie din oraş. Părinţii îi erau săraci. Ea, frumoasă, cochetă, uşuratică. Urmase doar două-trei clase de liceu. Locul de predilecţie, strada principală, „Corso"-ul oraşului. Cu cîţiva ani mai înainte fusese arestată în plină stradă. La comisariatul de poliţie plîngea şi suspina cîteva ore în carceră. Aproape moartă de frică, ajunge în faţa comisarului. Dealtminteri, bărbat tînăr şi prezentabil. O pofteşte să ia loc şi îi declară ritos că o iubeşte şi vrea s-o ia de nevastă. Să se hotărască pe loc. Primăria sau doi ani de puşcărie. E nevinovată ? Fără importanţă. Nu va fi prima nevinovată la puşcărie ! Fireşte, Lili alege primăria. Ce rol a avut comisarul în complot ? Ce rol a avut Lili ? Habar nu am, dar, în tot cazul, nu avea nici înfăţişare, nici atitudine de eroină, şi bănuiesc că la primul argument ceva mai brutal al anchetatorului ei a înşirat toate cîte le ştia de la îndrăgostitul poliţist.

*
* *

Valerica — a doua moaşă din celulă. Era urîtă la chip. Îndesată la trup. Întotdeauna tăcută şi mohorîtă. Nu am văzut-o niciodată zîmbind. De altminteri, am vorbit cu ea foarte puţin. Părea că se fereşte de noi toate. Dar femeile ştiau totul despre ea de la Lili, care turuia vrute şi nevrute cu o limbă cam spurcată. Fusese tîrîtă şi ea în acest complot, pesemne, de Lili, de care era îndrăgostită cu disperare. Zi de zi îi urmărea pe sub gene toate mişcările, stînd mută în colţul ei.

În libertate, Lili profitase de mărturisirile moaşei, pentru a o chinui şi a-şi bate joc de ea. În lipsa bărbatului ei, o accepta, uneori, noaptea, în pat, pentru a avea plăcerea de a o bruftului cu sadism la cea mai timidă încercare de apropiere fizică. În celulă, după ce Lili povestise tuturor secretul bietei femei, o ignora ostentativ, şi nenorocita pierea de ruşine şi amor.

În 1957, lesbianismul era socotit viciu. Homosexualitatea era pedepsită cu închisoare de legile comuniste.

*
* *

Nuți. Părinții ei, țărani înstăriți dintr-un sat din nordul țării, nu prea departe de orașul locuit de Valerica și de Lili, centrul conspirației, și-au trimis toți copiii la școală. Nuți, era, la arestare, învățătoare într-un cătun de munte. Sediul administrației școlilor era așezat în orășelul din vale. Cînd trebuia să coboare la sediu, gazdele îi puneau la dispoziție un căluț de munte, care o purta voinicește, cînd la vale, cînd la munte, pe cărările pietroase ale muntelui împădurit. Curajul ei, naivitatea, cît și căluțul le-au sugerat complotiștilor ideea de a o întrebuința drept curier. Vitează fiind, cu inconștiența tinereții, fără a ține cont de pericole, s-a trezit și ea deținută politică pe timp de 12 ani.

*
* *

Bibica. Tatăl ei era cîrciumar în satul oltenesc în care ea se născuse. După patru clase primare își desăvîrșise educația printre bețivii satului. Cîntînd pentru unii, făcînd ochi dulci altora, îi împingea la consumarea mărfii tatălui ei. Spunea că are acasă un bărbat legitim. Am auzit-o o dată lăudînd cu glas tare performanțele lui sexuale. Dar explicațiile ei tehnice, fiind exprimate într-un vocabular de țărancă din Oltenia, mi-au rămas aproape neînțelese. Bibica, Lili și Dorina formau un mic grup aparte. Puteau fi auzite șușotind și rîzînd înfundat, cînd, rînd pe rînd, își povesteau anecdote scabroase și scatologice sau debitau glume în doi peri.

Bibica fusese condamnată pentru adăpostirea unui fugar. Pesemne, adăpostire bine plătită atunci, dar scump plătită acum. Se fălea și cu doi băieți, dar nici pe departe nu părea o mamă îndurerată. Se preocupa, totuși, de viitorul fiului de cincisprezece ani și o alesese pe Böji, contesa, drept noră. O tot chema pe lîngă ea și ținea foarte mult să o învețe să împletească. Poate cu gîndul la picioarele viitorului soț pe timp de iarnă... Böji, fire blîndă și binevoitoare, nu o contrazicea niciodată.

Dar Bibica era rea. Rea cu desfătare. Avea un oarecare noroc. În miez de pușcărie reușea să-și procure clipe de adevărată bucurie chinuindu-și tovarășele. Toate fleacurile îi erau prilej de ceartă. Avea intuiția punctelor vulnerabile ale adversarelor ei și reușea întotdeauna să le scoată din fire și să le facă să plîngă. Dar nu se mulțumea cu atît. Insultele și invectivele ei nu i se păreau îndestulătoare. Pentru a se răzbuna în lege avea nevoie și de ajutorul Cerului.

Într-o noapte de insomnie o văd coborînd din pat. În picioarele goale se duce, tiptil, în colțul mort al celulei, adică invizibil de la vizetă. Aici, cade în genunchi, bate o mătanie, se ridică, se întoarce spre dreapta, o nouă mătanie, se ridică, se întoarce iar spre dreapta și tot așa repetă de zece ori rotația completă. În liniștea nopții aud zgomotul pe care-l fac genunchii ei lovind podeaua. A doua zi îi povestesc Crăciunei gesticulația nocturnă. Mă lămurește. Mătăniile în cruce sînt o practică de vrăjitorie pentru a atrage asupra cuiva tot răul pe care i-l dorești. Se pare că Bibica repetă acest ritual păgîn de cîte ori se ceartă cu vreo femeie din celulă sau cînd i se năzare că a fost jignită. Pînă și Dede a avut parte de o ședință de mătănii „în cruce“. Dar pe cînd pretinsele ei dușmance trăiau mai departe neatinse de răzbunarea ei, peste un an ea se afla pe un pat de spital, cu diagnosticul de hidrofizie a genunchilor.

Am reușit să închei tacit cu ea un pact de neagresiune, lăsînd-o să iasă învingătoare în urma unei sfidări adresată mie, public, cu șiretenie. Înfruntarea s-a petrecut la cîteva zile după revenirea mea la regimul alimentar normal. Se pare că fusesem supravegheată. Dădeam zilnic o parte din regimul meu celorlalte deținute. Deci, nu-i simțeam nevoia. Însă experiența mă învățase că toate hotărîrile lor au întotdeauna motive ascunse și țeluri perfide. Poate că regimul T.B.C., acordat doar cu două săptămîni înaintea schimbării de celulă, îmi fusese dat pentru a provoca invidia celorlalte flămînde. Le dejucasem planul. Toate se bucurau de înghițitura de lapte, bobul de margarină sau de marmeladă, pe care le ofeream. Ce e drept, infime, pentru că și eu primeam puțin și ele erau multe.

Deci, regimul meu o dată suspendat, iată că Bibicăi, care se văicărea la fiecare vizită a infirmierei, i se acordă zece zile de regim medical. A treia zi de regim primește o gamelă cu supă mai groasă decît cea din hîrdău. După ce înghite jumătate din porție, mă poftește să gust și eu

două-trei linguri din supa ei. Minunate, femeile ridică ochii de pe gamelele lor, așteptînd ce se va petrece. Convinse, probabil, că voi refuza să iau în gura mea lingura ei. Bibica este cea mai nespălată femeie din celulă și eu mă spăl zilnic. Pe deasupra, nu mă socot ele una din cele două „doamne“ ?

A refuza însemna declanșarea unui război pe care doream cu orice preț să-l evit. Nu avea să se sfiască să mă învinuiască de dispreț față de țărănci. Am așezat și gamela și lingura mea pe bancă. M-am dus și m-am așezat pe marginea patului ei. Am luat lingura ce mi-o întindea și de două ori am vîrît „lingura ei“ în gamela „ei“ și am dus-o la gura mea. Cînd i-am restituit lingura, mulțumindu-i, Bibica a aruncat celorlalte o privire triumfătoare și cu mine nu s-a certat niciodată.

*

* *

Dorina. Ultima din cele cinci femei tinere. Născută și ea într-un sat, dar așezat lîngă București. Deci, un sat poluat de influența unui mare oraș și, mai ales, de mahalaua prin care se intra în oraș. Tatăl ei era paznic de vînătoare. Părăsită de un soț bețivan, își lăsase doi copii mici în grija mamei și venise la București. Muncea ca femeie la toate, cu ziua, pe la gospodăriile mai răsărite din mahalaua unde locuia.

Cunoșteam bine farmecul bătrînesc al acestor cartiere periferice. Împreună cu Harry Brauner hoinăream vara, la umbra salcîmilor înfipți de-a lungul străzilor grosolan pietruite. Ascultînd-o pe Dorina, mi se părea că deschid portița gardului de scînduri și că pătrund și eu cu ea în curtea foarte lungă și îngustă. Înaintam împreună de-a lungul șirului de căsuțe lipite una de alta, cu prispele închise cu geamuri, îndărătul cărora se înghesuie două-trei cămăruțe. Era chiar decorul ales pentru una din piesele mele de teatru, închipuită cu trei ani în urmă, iar personajele mele erau întru totul asemenea vecinilor Dorinei. Muncitori, artizani, olteni cu cobilițe, mărunți funcționari, pensionari și același furnicar de puști, jucîndu-se cu picioarele goale în praful verii și noroiul toamnelor.

În fund, într-o cămăruță, locuia Dorina. Însă într-una din primele căsuțe se aciuase un inginer, care avusese „încurcături“. Ea îi spăla rufele, îi cîrpea ciorapii, făcea curat în casă și aștepta cu răbdare... bunul lui plac. Dar învățase să se facă nevăzută cînd în curte intra discret o elegantă făptură voalată, ieșită — după toate aparențele — din cine știe care bogat cartier al Capitalei.

Inginerul voia să plece din țară, pentru a-și șterge trecutul. Eleganta lui prietenă nu dorea să fie părăsită. Aveau să fugă, deci, împreună. Dar cu ce bani ? Ea nu-i putea cere familiei, iar el era sărac lipit pămîntului. Ajutat de inocenta Dorina și de doi tineri, frate și soră, proaspăt sosiți dintr-un tîrg provincial să-și caute norocul în marele oraș, inginerul a fabricat o bombă artizanală. A vîrît-o într-un sac procurat de tineri. Într-o sîmbătă, la o oră serală de mare afluență, a aruncat atît de bine bomba lîngă casa de fier, încît a fost primul grav rănit dintre mulții răniți duși la spital. Pe masa de operație, i-au fost amputate ambele picioare.

Dar sacul care conținuse bomba a fost găsit. Pe sac, încă destul de vizibilă, adresa fratelui și a sorei. Sacul le fusese trimis de părinți cu alimente. Arestați, au mărturisit tot. Schilodul inginer, din nenorocita „victimă“ a devenit principalul acuzat al procesului de tîlhărie, delapidare și răniri grave de persoane. Proces care, la uneltirile familiei frumoasei doamne, pe baza scopului final — fuga din țară — s-a transformat într-un proces politic. Astfel s-a văzut și Dorina protăpită deținută politică.

Chiar în primele zile ale intrării mele in celulă, Dede m-a prevenit. Dorina „ciripește“. În limbajul specific pușcăriei, a „ciripi“ înseamnă a informa, a denunța. Uneori, o ciripitoare era scoasă din celulă sub un pretext oarecare, pentru a se afla de la ea ce spuneau și ce făceau celelalte femei. Urmau, adesea, pedepse.

Poate din cauza amintirilor evocate de cartierul ei, m-am străduit să mă port cu ea așa cum mă purtam cu fiecare dintre ele. Fapt care a mișcat-o, și numai datorită ei am reușit, cîtva timp mai tîrziu, să stabilim o legătură morse cu celulele vecine.

*
* *

Mama Yuhaz. Nu prea am ce spune despre bătrîna unguroaică. Mi se pare că din bunătate, fără nici un interes material, dăduse unui fugar de mîncare. Era o femeie tare de treabă, întotdeauna dispusă să ne calce cămășile. Fără fier de călcat, obiect prohibit în pușcării. Purtam cămăși militare din pînză groasă albă. Le frecam cu furie în apa rece cu săpunul de rufe — altul nici nu aveam —, pînă ieșeau curate și albe. Femeile tinere doreau să poarte cămăși călcate. Cînd era încă umedă întindeau cămașa pe un pat, o împătureau cu grijă și o așezau pe o bancă. Mama Yuhaz, cea mai grasă femeie din celulă, era rugată să ia loc pe bancă sau, mai bine zis, pe cămașă. Cămașa, sub presiunea greutății, suprafeței și căldurii formelor ei abundente, după un sfert de oră era uscată și perfect netezită.

Îmi amintesc că, într-o zi, nu mai știu de ce, comandantul s-a răstit la ea, amenințînd-o cu un „7 zile". Neputînd să se apere în românește, mi s-a părut firesc să vorbesc eu în locul ei. Incidentul mi s-a întipărit în memorie, pentru că, am auzit atunci din gura comandantului cea mai succintă definiție a justiției comuniste.

— Taci din gură! Aici, locul avocaților este la carceră! Aici nu sînt avocați. Aici nu este decît un judecător. Un singur judecător! Eu!

O lună mai tîrziu, pentru recidivă, judecătorul m-a trimis la carceră. Șapte zile salutare. Am învățat lecția...

*
* *

Böji. Un prea frumos castel. Un parc imens. Statui albe printre copaci. Un pod mobil peste șanțul cu apă împrejmuitor. Un tată inteligent. Prevăzînd viitorul, făcuse studii de agronomie, pentru a conduce chiar el munca moșiei. Prevedere cuminte, dar mult prea optimistă. Lui Böji îi făcea mare plăcere să vorbească despre mama ei. Imaginea frumoasei și blîndei femei, așa cum o vedea fetița ei, așa o mai văd și eu azi în închipuire, venind din grădina însorită și urcînd treptele terasei, cu brațele încărcate cu flori.

Böji avea o soră mai mare și doi frați. Evacuați de azi pe mîine, duși în orașul vecin, li s-a dat drept locuință o odaie la subsol, aproape o pivniță. Contele — tatăl ei — a găsit un loc de rîndaș la ferma de vulpi de la marginea orașului. Sîmbăta seara, copiii ascunși în dosul gardului așteptau hălcile de carne furate vulpilor, pentru masa duminicală a familiei. Uneori, în zori, găseau în fața ușii fie un sac cu făină, fie cartofi, mălai sau slănină. Aduse noaptea, pe ascuns, de țăranii fostei moșii. Frumoasa contesă nu mai era decît o biată femeie încolțită de griji. Alerga toată ziua de la un capăt la celălalt al orașului, dînd lecții de engleză și franceză.

La patrusprezece ani, Böji a învățat dactilografia. Lucra de peste trei ani într-o întreprindere de construcții, cînd, într-o seară, tocmai cînd se pregătea să plece acasă, a intrat în birou un muncitor mai vîrstnic și a rugat-o să multiplice pentru el un text manuscris. Era un text scurt. Douăzeci de cópii. S-a apucat de lucru. După cîteva rînduri s-a oprit, apoi a citit tot textul. Nu pricepea bine toate cuvintele, dar îndeajuns pentru a înțelege că era un text periculos. Un manifest contra partidului comunist. I s-a făcut frică. Dar cum să-i mărturisească omului că ei, Böji, îi este frică? Omul a fost arestat un an mai tîrziu, mașina de scris a întreprinderii a fost controlată, Böji a fost arestată și ea. Era aproape un copil... Era de-abia la începutul a doisprezece ani de condamnare.

Amabilă, politicoasă, o biată fetiță cuminte, speriată, flămîndă și căreia îi era tare dor de mama ei. Îmi povestea cît de amărîtă îi fusese mama pentru că nu avea timp să-i învețe franceza și engleza pe proprii ei copii.

— Vrei să înveți franceza, Böji?

Dar înainte ca Böji să aibă timp să răspundă, Nuți strigă:

— Și eu vreau!

Deci, a doua mea meserie. După povestitoare, profesoară de limba franceză.

*
* *

Am revăzut-o pe Böji la Tîrgu Mureş. Eu ieşisem din puşcărie la termen, în 1961. Ea a scăpat ceva mai tîrziu, graţie amnistiei din 1964. Am fost invitată la masă de părinţii ei. Locuiau tot într-un subsol, dar ceva mai salubru decît primul. Pe masă, farfurii şi pahare desperecheate. Sub cele două pături, saltele pe care dormeau noaptea copiii, adică Böji şi fratele ei mai mic. Cei mari lucrau în alte oraşe.

O doamnă bătrînă, cu părul alb şi chip palid şi obosit, mama lui Böji... O doamnă bătrînă... Böji ne-a dus să vedem fostul lor castel. În camerele golite de toată mobila de odinioară, un cămin de copii înapoiaţi. Poate viitorii membri ai securităţii personale a lui Ceauşescu. Parcul — sălbăticit. Împrăştiate prin iarbă, cioburi albe de statui sparte.

*
* *

Mila ce mi-o stîrnea tineretul din celulă scădea simţitor faţă de unele femei bătrîne. Mai ales cînd ele, pe motivul vîrstei, pretindeau diferite privilegii peste cele care le erau acordate de bunăvoie. Ocupau paturile de jos. Erau scutite de toate corvezile. Uneori, le erau spălate rufele. Dar Bibica şi Vlădescu aveau şi alte pretenţii. Nu îndrăzneau să le ceară cu voce tare, dar în celulele în care am stat mai tîrziu, doamnele bătrîne îşi argumentau cererile.

— Tinerele, spuneau ele, au rezerve de energie pe care noi, vîrstnicele, nu le mai avem. Ele vor ieşi cu siguranţă din închisoare. Au viitorul în faţă. Dar noi, slăbite de vîrstă, de puşcărie, dacă nu ne ajutaţi să rezistăm, nu vom ieşi de aici decît cu picioarele înainte, spre cimitir.

Cînd nu mai rămînea în hîrdău decît un singur polonic, Dede îl împărţea între Nuţi şi Böji, fără a mai ţine seama de cîrpele colorate agăţate la paturi. Este o nedreptate, şopteau Bibica şi Vlădescu, dar nici una dintre ele nu avea îndrăzneala să protesteze făţiş, în faţa autorităţii calme a lui Dede şi a acceptării tacite a celorlalte.

Faptul de a fi întemniţat, întăreşte trăsăturile obişnuite ale caracterelor. Cel bun va deveni şi mai bun. Cel rău, feroce. Mai ales pe chipurile femeilor bătrîne se manifestă clar diferenţa între zbîrciturile tipului „bunică“ şi ale tipului „vrăjitoare“. Timpul şi greutăţile ridicau măştile.

La drept vorbind, nici Cati, nici Bibica nu erau bătrîne. Dar erau trecute de patruzeci de ani ; în sat, la vîrsta lor, o femeie nu mai este socotită tînără. Pînă şi ea se socoteşte, ca făcînd parte din generaţia trecută. Cu oarecare satisfacţie, totuşi. Cîştigă astfel respectul satului şi îi creşte autoritatea în familie. Mama Yuhaz avea un dulce chip de măr zbîrcit. Crăciuna, o privire de judecător crunt. Vlădescu semăna cu o vulpe şireată. Doamna Ionescu părea o „Pieta“ decolorată de vechime. Cati avea chipul resemnat al unei femei cumsecade şi amărîtă. În fine, Bibica, o bătrînă maimuţă acrită.

*
* *

Două eleve permanente. Mai multe ascultătoare trecătoare. O singură reuşită : Böji.

Am recurs din nou la tabletele de săpun. Primeam săptămînal o felie de săpun groasă cam de doi centimetri. Suprafeţele ei, după două-trei întrebuinţări atente, se netezeau. Cu o aşchie ruptă din mătură, zgîriam uşor pe săpun textul dorit. Lecţia odată învăţată, puţină apă ştergea scrisul. Aveam grijă să-l ştergem cît de repede, pentru a nu risca vreo percheziţie inopinată şi pedeapsa aferentă.

Eu scriam textul pe cadrul de fier negru al somierei patului de la primul etaj. Adică pe o fişie lungă de doi metri şi lată cam de trei centimetri. În chip de cretă întrebuinţam bucăţele de mortar, smulse din zid. Scriam, de exemplu, prezentul verbului „être“, a fi. Urmau explicarea, cititul, pronunţarea şi copiatul pe tablete. Retrase prin locuri mai ferite sau în dosul paravanului, elevele mele trebuiau să asimileze lecţia pe loc, ca să spele săpunul. Lecţiile orale nu erau interzise, dar cu-

vîntul scris era interzis cu desăvîrșire și pedepsit cu asprime.

De la primele lecții, o situație stînjenitoare. Greutatea pronunțării limbii franceze corecte pentru urechile și vocea lui Nuți. Ușurința asimilării lui Böji. Reda ușor sunetul corect. Necunoscînd limba maghiară, nu puteam să-mi dau seama dacă într-ajutor îi venea pronunțarea limbii materne sau șirul de aristocrați culți din care descindea. Prenumele francez „je" (eu) izbutea să-i provoace lui Nuți o strîmbătură a buzelor și un sunet căruia nu-i găseam comparație. În tot cazul, un sunet barbar. Am născocit un scris fonetic. Litera „ă" pentru „e" francez. „Jă", pentru „je" francez. „Jem", pentru „j'aime" și așa mai departe. Chiar dacă rezultatul lăsa de dorit, m-am chinuit cît am putut și, uneori, a te chinui îți dă o oarecare satisfacție.

*

*   *

Prietenia este, desigur, un ajutor de nădejde. Dar în celula 6, ca și în toate celulele prin care am mai trecut pînă la eliberare, am găsit foarte multe prietenii, dar nici o „prietenă". Recunosc cu părere de rău că în inima mea, în afara familiei mele și a lui Harry, nu se găsea decît foarte puțin loc disponibil.

Femeile din jurul meu îmi inspirau, am mai spus-o, o nețărmurită milă și simpatie, dar foarte sincer vorbind, altceva, nimic. Nu-mi alinau suferința. Schimbul nădăjduit nu se împlinise. M-am apropiat de ele. Le-am ascultat poveștile. Le-am povestit, la rîndul meu, povești. Prin rețeaua poștală au participat, fără pericol pentru ele, la viața întregului penitenciar. Au aflat rarele vești din lumea de afară. Dar nu am făcut nimic din spirit de sacrificiu. Din noblețe sufletească sau dragoste creștinească față de aproapele meu. Nu. Aveam o acută nevoie să-mi înlocuiesc munca mentală, așa că m-am hotărît să fac tot ce ne putea fi de folos și lor și mie. Pentru că le datoram, totuși, recunoștință. Chiar dacă nu mi-au alinat pierderea libertății, dacă singurătatea mea nu a fost decît în mică măsură ușurată, eram conștientă că, așa

cum erau, femeile mi-au fost de mare ajutor. Au scurtat pe jumătate cele șaptesprezece ceasuri ale fiecărei zi.

În ce fel? O zi de închisoare este întotdeauna nesfîrșită. Dar trece mai repede cînd o măsori nu în minute, ci în ore. În primele mele luni de singurătate, fiecare din cele 1020 de minute ale unei zile pe care eram nevoită să o trăiesc, mă copleșeau sub greutatea lor. Curățenia trupului și a celulei, mesele, „programele", plimbarea îmi ocupau cel mult două ore. O sută douăzeci de minute. În tot restul zilei nu-mi rămînea decît deznădejdea și foamea.

Cu timpul, mi-am născocit ajutorul poeziei. Dar nu puteam lucra mai mult de zece ore zilnic. Șase sute de minute. Cele cinci sute de minute goale pe care mai trebuia să le trag după mine pînă la cufundarea în somn îmi păreau nesfîrșite. Ca și cum mecanismul unui ceas, pornit la cinci dimineața, se deregla puțin cîte puțin, se rotea din ce în ce mai lent, lungind din ce în ce mai mult scurgerea fiecărui minut. Pe la orele opt seara nu mai simțeam pămîntul sub picioare. Mă înecam. Doar ciocănitul milițiencei la ușă, anunțînd culcarea, mă readucea la o viață conștientă.

Aici, în celule, cu atîtea femei în preajmă, permanent agresată de prezența lor, cu atenția concentrată asupra lor, un ceas nu mai era decît un ceas, și uneori încă și mai puțin. Jalea și disperarea și strangularea vieții claustrate nu se mai întindeau pe toate clipele zilei. Nu-mi rămînea decît timpul unui concentrat de dezolare.

*

*   *

În 1952, fusesem mutată în al doilea subsol al sediului partidului. Din nou, un timp mort în anchetă. Pe cît am putut afla după eliberare, ministrul de Interne, Teohari Georgescu, ar fi declarat că procesul era cu neputință de înscenat. Erau poate ocupați cu elaborarea unei noi tactici, mai performantă, pentru a ne silui conștiințele.

Mă găseam într-o stare de extremă descurajare. Slăbiciunea fizică, rezultat al unui regim alimentar gîndit

științific pentru a mă menține la granița dintre viață și moarte, se accentua. Un soi de amorțeală îmi cuprindea trup și suflet. Cu orice preț, trebuia să reacționez. Am început prin a face cîteva mișcări de gimnastică. Rezultatul a fost neașteptat. Sîngele pus în mișcare m-a trezit puțin din prostrație, iar credința mea în supremația spiritului eliberat cu totul de cerințele trupului, a primit atunci o tiflă batjocoritoare. Am simțit, pentru cîteva clipe, renăscînd în mine speranța.

Deci, sîngele materie... Dar nu puteam renunța la credința mea în primatul spiritului. În schimb, am decis să fac zilnic cîteva minute de gimnastică. De cinci ani, cu schimbarea celulei, încălcasem pentru prima oară hotărîrea luată și îmi părea rău. Așa că, într-o dimineață, după ce m-am spălat, am declarat că îmi voi relua activitatea sportivă.

Nuți, Böji, cele două logodnice și Dorina au vrut să participe și ele. Ne scoteam fustele și, în cămașă și șort, adică pantalonii scurți bărbătești, începeam ședința. În fața mea s-au înșirat cele cinci începătoare. Toate celelalte s-au așezat pe bănci pentru a elibera spațiul. Spectacolul a început. Fiecare exercițiu la început doar de cinci ori, de teama febrei musculare.

În inerta mohoreală a celulei, noutatea a fost bine primită. Gimnastele erau tinere și, cu excepția Dorinei, mai bondoacă, aveau trupuri frumoase. Publicul privea cu plăcere și participa cu sfaturi, critici și glume. Din păcate, rîdeau prea zgomotos. Vizeta țăcănea. Ușa se deschidea și milițianca intervenea. Ne interzicea să continuăm.

A doua zi, la deschidere, șefa l-a întrebat pe comandant dacă regulamentul interzice gimnastica. Comandantul trebuia să recunoască această lacună a regulamentului. Cei care l-au conceput au uitat să interzică și gimnastica. Deci, putem face zilnic zece minute de exerciții ? Da, a răspuns comandantul, dar cu o condiție. Fără vorbe, fără rîsete, fără cel mai mic zgomot. Am continuat, deci, cu indicații verbale șoptite și rîsete înăbușite și fără cel mai mic zgomot. Cît de fără margini poate să fie prostia proștilor !

*
* *

Povestind pe scurt viața trecută a femeilor din celulă, am însuflețit exagerat de mult viața noastră actuală. Dar femeile care, în libertate, iubiseră sau urîseră, dăduseră ajutor sau trădaseră, rîseseră și plînseseră în voie și, în tot cazul, cu excepția Crăciunei, mîncaseră zilnic pe săturate, mai erau ele oare cele pe care le priveam acum ? Pe care le vedeam înșirate pe băncile celulei, în uniforme cenușii, cum cenușii le erau și fețele, gîndurile ?

Sus pe munte, falnic înveștmîntată în cămașă lungă albă, cu mijlocul strîns în încolăceala brîului pestriț, femeia care, la primele raze ale răsăritului, ieșea pe pragul stînei, ce mai avea ea în comun cu deținuta Cati din celula 6 a penitenciarului Miercurea-Ciuc ? Brațe încrucișate, spate rotund, privirea buimacă fixînd scîndurile podelei, Cati și toate celelalte par niște maldăre de zdrențe vărgate, ascunzînd buturugi neînsuflețite.

Cenușie este și celula și lumina, cenușii femeile, cum cenușiu este totul în jurul meu. Chipurile lor nu par chinuite. Ele nu par nenorocite. Ci cu mult mai rău. Par nesimțitoare, încremenite, par stafiile unor femei ce au trăit acum foarte mulți ani și, de foarte mult timp, au murit...

Celula nr. 6 nu este decît un cimitir sărăcăcios, în care o moarte pusă pe șotii a înlocuit albele lințolii ale răposatelor cu niște uniforme în dungi alburii și cenușii cu mult mai proletare.

Căci moartea învîrte hora...

*
* *

Într-adevăr, un dans macabru se învîrte acum în celulă, și un vînt de nebunie le cuprinde în hora lui. În timp ce toate, tinere și bătrîne, se rotesc, la semnalul dat de una din femei, fiecare își ridică mîna dreaptă, își scoate boneta de pe cap, o pune pe capul vecinei din stînga care, și ea, își scosese boneta pentru a o așeza pe capul vecinei din stînga, și toate și-au scos bonetele,

şi toate le-au pus pe capetele vecinelor din stînga şi jocul continuă, mai repede, mîinile agaţă bonetele, le trîntesc pe capul vecinelor, din ce în ce mai repede, primesc noi bonete, le ridică, încă şi mai repede, le pocnesc pe capetele vecinelor care le scot, le proiectează mai departe, pletele se despletesc, cozile şerpuiesc, şuviţele plesnesc, primesc o bonetă, o prind în zbor, îi fac vînt şi mă simt tîrîtă în mişcarea generală şi agăţ boneta care a pocnit pe capul meu şi poc ! pe capul lui Dede, Dede pe al lui Cati, Cati... STOP !

La început, una dintre noi avea capul gol. Ea primeşte prima bonetă. Cînd hora este brusc oprită de şefa jocului, una dintre noi se va găsi cu capul gol. Va plăti un gaj şi jocul se va relua. Profitînd de sfertul de oră de la sfîrşitul după-amiezii, cînd miliţiencele slăbesc supravegherea, poate pentru că îşi scriu rapoartele sau pentru că sînt obosite, femeile joacă „jocul bonetelor“. Boneta tuturor puşcăriaşilor din lume.

Le observ în timpul jocului. Mimica lui Dede spune răspicat că jocul i se pare ridicol, nedemn de ea, dar acceptă, din solidaritate, să coboare la nivelul general. Mama Yuhaz se chinuie din răsputeri să menţină în ritmul jocului cărnurile ei săltăreţe. Tinerele petrec, într-adevăr. Cenuşe pare un hipopotam deghizat. Vlădescu se zbenguie. Se simte tînără, frumoasă şi nebunatică. Mai tot timpul uită că de douăzeci de ani au zburat fără urme succesele ei de vampă rurală. Şi-a ales drept victimă pe bătrînul magazioner. Singurul om de omenie din penitenciar. Vlădescu îi aruncă o privire piezişă şi zîmbete cu subînţelesuri. Cînd, într-o zi, el a intrat în celulă pentru a ajuta pe miliţiancă să care cearşafurile curate, Vlădescu i-a ieşit înainte, şi-a apucat cu amîndouă mîinile fusta, a săltat-o încet peste picioarele strîmbe, a ridicat-o şi mai sus peste genunchii osoşi şi, arătîndu-i găurile ciorapilor prin care i se vedea pielea zbîrcită, izmenindu-se graţios, i-a cerut o pereche de ciorapi noi.

Jocul se reia. Încă două gajuri. Din nou, mîinile se ridică, bonetele îşi schimbă proprietarele, hora se învîrte, cînd, brusc, Nuţi se opreşte, cu degetul pe buze. Ne poticnim şi înlemnim. Da ! Paşi pe scară.

Bătrînele se retrag, clătinîndu-se. Se prăbuşesc pe paturi. Gîfîie. Par puţin ruşinate. Cum au putut ele să uite măcar cîteva minute că sînt la închisoare şi că sînt bătrîne şi flămînde ?

Cînd se deschide vizeta, miliţianca nu vede decît cincisprezece deţinute, tăcute şi nemişcate. Moartea şi-a reluat drepturile. Recreaţia a luat sfîrşit...

*
* *

Asemenea parodii de viaţă erau rare. Dar constrîngerile la care erau supuse le împingeau uneori pe aceste femei simple la ieşiri mai puţin inofensive decît „jocul bonetelor“. Izbucneau în certuri atingînd paroxisme de violenţă. Bibica şi Crăciuna erau cele mai greu de potolit. Bibica scuipa un debit torenţial de blesteme incandescente. Dar cînd se mînia Crăciuna, mîinile ei tindeau să intre în acţiune cu argumente mult mai performante decît cele scuipate de gura nesecată a Bibicăi. Dede şi noi toate eram de părere că ar trebui să le lăsăm să-şi dea drumul în voie, aşa încît, cel puţin o dată, cele „7 zile“ să fie meritate. Dede intervenea, totuşi, şi noi o ajutam.

Am vieţuit în celula 6 aproape un an. Jocurile şi erupţiile vulcanice erau cu toate acestea rare. Chiar prea rare, atît de monoton se desfăşura viaţa. Pentru a face mai lesne înţeleasă atmosfera în care trăiam, ar trebui să repet aceleaşi cuvinte. Plictiseală. Inactivitate. Foame. Buimăceală. Dor. Somnolenţă mintală şi fizică. Să înşir aceste cuvinte iar şi iar, fără oprire, pentru toate orele veştede ale vieţilor noastre veştejite. Domnea o totală lipsă de orice preocupare, depăşind nevoile elementare ale omului primitiv. Tovarăşele mele nu trăiau. Vegetau. Fuseseră, de fapt, condamnate la moarte...

*
* *

O miliţiancă a deschis uşa. A împins în celulă trei femei. Abia fuseseră judecate şi era prima lor zi de penitenciar. În celulă mai erau paturi goale. Paznica le-a

spus să-şi pună calabalîncul indiferent pe care pat, parter sau etaj şi le-a părăsit printre noi.

Îmi amintesc cu claritate grupul celor trei femei. Nu mai văzusem niciodată, în nici o pictură, în nici un grup statuar, încă mai puţin în viaţa de toate zilele, o asemenea groază marcînd trei chipuri omeneşti. Lipite una de alta, nemişcate, paralizate de frică, stăteau în faţa uşii închise, cu boccelele atîrnînd grele şi doar ochii lor mai păstrau o urmă de viaţă. Ne priveau şi le priveam şi noi cu aceeaşi spaimă. Ca şi cum teroarea lor se răspîndise în toată celula, înlemnindu-ne şi pe noi.

Apoi, Dede s-a apropiat de ele, le-a urat bun venit printre noi. Le-a dus spre paturile libere şi încet ne-am apropiat de ele, ne-am prezentat, iar tensiunea a mai slăbit. Parcă reîncepeau să respire, scăpate de o iminentă catastrofă. Nu resimţisem şi eu o aproape asemenea groază la gîndul schimbării de celulă ?

Veneau de la Bucureşti. Aveau cam aceeaşi vîrstă. Între douăzeci şi cinci şi treizeci de ani. Cea mai mare era inginer chimist într-o fabrică de conserve. Celelalte două, funcţionare. Găsesc aici locul unei paranteze lămuritoare, în legătură cu numele real ale tovarăşelor mele timp de patru ani. A fost pentru mine o problemă, pe care nu ştiu dacă am soluţionat-o corect. M-am gîndit că nu-mi pot permite să dau nume, fără a cere autorizaţii. Dar cum nu mă pot porni prin ţară în căutarea lor, pentru că nici nu ştiu unde le-aş putea găsi, unele nume sînt reale, altele porecle sau nume cu totul fictive.

Chimista va rămîne, deci, „chimistă". Originară din Moldova, unde înainte părinţii ei aveau ceva pămînt. Cea mai tînără şi mai înspăimîntată, brună cu ochi mari negri, cu tenul mat, acum livid, avea pe faţă mai multe aluniţe. O numeam Aluniţa. A treia, slabă şi înaltă, mi-a rămas mai străină şi nu mi-o prea amintesc.

Chimista a avut un rol important în celulă. Bine crescută, amabilă şi deşteaptă, era şi o perfectă gospodină. Moldovencele au o binemeritată reputaţie de măiestrie culinară. Chimista a deschis, deci, un curs de bucătărie ascultat în fiecare dimineaţă de aproape toate femeile. În ce mă priveşte, mă feream de aceste lecţii ca de ciumă. Mi se părea tragic şi umilitor felul în care salivau şi

leşinau de plăcere la auzul reţetelor ei savante şi rafinate. Bietele femei nu se mulţumeau doar cu ascultatul lecţiei ; cu deliciu şi extaz le simţeam, parcă, umplîndu-le gurile uscate. Unele reţete erau învăţate chiar pe de rost, deşi majoritatea ingredientelor le erau şi aveau să le rămînă şi pe viitor cu totul necunoscute. Dar chimista era şi o femeie cultă şi prezenţa ei ridica puţin nivelul celulei.

Aluniţa s-a agăţat de mine cu toată slăbiciunea şi abulia ei. Îşi povestea viaţa şi astfel am aflat cauza arestării lor şi a puternicului şoc care aproape că le năucise. Îndată după luarea puterii de către comunişti, toate trei răspîndiseră cîteva manifeste tipărite clandestin de un mărunt grup de opoziţie. Timpul trecînd, chimista a fost atrasă de propaganda nucleului de comunişti din fabrică. S-a înscris cu idealism şi sinceritate în partid. Era iubită de muncitori şi lucra în sindicat cu satisfacţia de a fi folositoare. Este greu de crezut, după peste patruzeci de ani de comunism şi douăzeci şi cinci de domnie a „odiosului şi a sinistrei", că demersul chimistei nu a fost singular. Pentru a astupa golul lăsat de fuga atîtor intelectuali peste hotare, mulţi oameni cinstiţi şi-au spus că, dacă toţi marinarii ar părăsi vasul, el nu ar putea decît să se scufunde. Că ar fi folositor pentru ţară să accepte ineluctabilul pentru a nu o lăsa pradă iureşului profitorilor. Cei mai mulţi din aceşti proaspeţi membri de partid au preferat, mai tîrziu, să nege trista realitate. A recunoaşte cinstit că ai fost înşelat sună foarte frumos şi moral. Dar faptul de a înapoia un carnet de partid era un fapt grav şi extrem de periculos. I se cerea cutezătorului un curaj aproape inconştient şi trebuia să nu aibă nici părinţi, nici soţ sau soţie, nici copii care să sufere consecinţele tragice ale aşa-zisei lui trădări.

Cele trei femei îşi duceau liniştite mărunta lor viaţă. Împăcate cu sărăcia lor, cu lipsurile, cu cozile, scurtul episod al manifestelor fusese cu totul uitat. Dar pretinsa justiţie comunistă nu uită şi nu renunţă. Trebuie să li se dea ceva de făcut miilor de activişti cu lefuri grase şi poliţiei de partid. Era urmărită cu tenacitate pînă şi cea mai neînsemnată scrisoare anonimă. O muncă de şobolani, infiltrîndu-se pretutindeni, mişunînd prin tot ora-

șul, prin case și prin familii. Au fost arestate toate trei. Aproape neînțelegînd ce li se întîmplă, nici măcar nu au încercat să nege. Fusese doar o nebunie tinerească, care li se părea acum cu totul lipsită de importanță. În pofida certificatului de bună purtare a sindicatului, chimista și cele două funcționare au fost condamnate la cîte patrusprezece ani. Ancheta fusese scurtă. Procesul, rapid. Au sosit la noi încă sub șoc. Am petrecut multe ore ascultînd-o pe Alunița și scuturîndu-i abulia, pentru a o face să înțeleagă că numai moartea pune punctul final și este sfîrșitul speranței.

*
* *

În fiecare zi, o nouă încărcătură de „dușmance ale poporului" erau împrăștiate în diferite celule mari și mici. Încă două tinere femei au fost parcate la noi. O infirmieră, Ana, și cumnata ei, Maria. Făceau parte din minoritatea germană din Transilvania. Amîndouă aveau o solidă educație familială și vorbeau curent românește. Mi se pare că au fost condamnate pentru adăpostirea unui ofițer al armatei germane în retragere.

Afluxul de deținute dădu loc, firește, unei înmulțiri a infracțiunilor, deci, al pedepselor și, fatal, al carcerelor de pedepsire. Celula 12 de pedepsire deveni celulă normală și se înjghebară la parter mai multe carcere de pedeapsă. După cîte îmi amintesc, patru carcere. Știam doar că se află jos, sub scară.

Tocmai ne culcasem și eram încă pe malul somnului. Ca prin vis am auzit atunci sunete ciudate strecurate în celula noastră prin fereastra deschisă. Un glas stins, bătrînesc, se văita, gemea, se înăbușea și se pornea iar în sunete răgușite, stranii, înfricoșate și înfricoșetoare. În celulă, lumina anemică a singurului bec electric nu se stingea niciodată. Le-am văzut pe cîteva femei ridicîndu-se pe jumătate. Am auzit o voce șoptind : „Trebuie să fie biata doamnă Liciu".

Una după alta, se trezesc toate. „Da. Este sigur Liciu", aud vocea lui Bibica. Ne povestește că a stat cu ea în ultima celulă înainte de mutări. Era, într-adevăr, bolnavă

sau se resimțea de pe urma lipsurilor alimentare ? Nu știa.

— Nu se văita, spune Bibica, dar era tare slabă și din ce în ce mai obosită.

Pentru a nu atrage milițianca la vizetă, vorbim în șoaptă. Cînd și cînd, un vaiet, ca un țipăt strangulat, ne amuțea cîteva clipe. Bibica mai spune că infirmiera a hotărît că e bolnavă doar de bătrînețe și că nu e cazul să fie trimisă la spital. Dar nu mai mînca aproape deloc. Slăbită cum era, cum ar fi putut, sărmana femeie, să se hrănească cu mămăligă, fasole furajeră, varză acră și arpacaș ? Ar fi trebuit să-i acorde măcar un regim medical. Nu i l-au acordat.

Mai tîrziu, într-altă celulă, am mai aflat și alte amănunte. În loc s-o ducă la spital, au coborît-o într-una din noile carcere în care au vîrît două paturi și o tinetă. O fată din celulă a fost promulgată infirmieră. Mi se pare că o mutaseră cu o săptămînă înaintea morții ei, deci, înaintea acestei nopți, ultima ei noapte.

Penitenciarul părea scufundat într-o tăcere solemnă. Ca și cum întreaga fire aștepta înfiorată primul și singurul acord al celei mai lugubre simfonii. Jos, femeia lupta. Dar moartea își bătea joc de ea și de lupta ei dinainte pierdută. După șuierăturile mai dese și mai scurte vedeam aievea spasmele pieptului, rictusul gurii, ochii dați peste cap. De milă, de neputință, cîteva femei au început să plîngă. Singurele, Nuți și Böji, alunecaseră încet în somn.

Apoi, sunetele se schimbară. Chimista spuse încet :

— Horcăielile morții... Se sfîrșește...

Agonia. O agonie solitară. Avusese un soț. Fusese închis ca și ea. Am aflat de curînd că el scăpase repede. Murise numai după doi ani de închisoare. Avusese, desigur, copii, nepoți, nepoate. Dar murea singură. Nici o mînă dragă nu-i încălzea degetele reci. Mîinile ei, bătrînele ei mîini noduroase, se crispau pe un murdar cearșaf de pușcărie. Noi, cele care o vegheam de la distanță, eram niște străine. Cele mai multe dintre noi luam act de existența ei, doar în clipa cînd această existență lua sfîrșit. Poate vreunul dintre ai ei va citi aceste rînduri. Pentru el le-am scris. Să afle că femeile din celula 6 a peni-

tenciarului Miercurea-Ciuc au șoptit pentru ea toate rugăciunile știute.

— Tatăl nostru carele ești în ceruri... și iartă-ne nouă greșelile noastre, precum și noi iertăm greșiților noștri.

Dar puteam noi să făgăduim îndepărtatului Dumnezeu că vom ierta greșiților noștri ? Să iertăm moartea ei într-o carceră ? Cu ce drept să o iertăm ? Noi, din adîncimea celulei noastre, chemam îndurarea Domnului, fără să ne tîrguim cu El. Să-i scurteze suferința, să o scutească de această luptă zadarnică. Să aibă milă și de noi. De ce adăuga suferințelor noastre chinul suferințelor ei ? Fiecare horcăit își împlînta vîrful pumnalului în inimile noastre și plîngeam suferința ei și suferința noastră și rugăciunea noastră îi cerea lui Dumnezeu să i se facă milă de făpturile noastre păcătoase, pentru că noi nu eram decît așa cum atît puternica Lui voință ne făcuse.

Cerul își pierdea încet zăbranicul. Gemetele erau din ce în ce mai rare, mai slabe. Și îmi spuneam că dacă Dumnezeu poate, plictisindu-se singur în haos, se distrase, ordonîndu-l și creînd animale și oameni, jocul Lui fusese crud. A venit timpul ca augustele-I mîini să strîngă cărțile jocului, pentru a le mai întinde o dată, cu aceeași responsabilitate pe care o pretinde creaturilor Sale.

Tineretul adormise demult. Doar bătrînele vegheau mai departe și cînd zorii luminară celula, abia ciulind urechile sub ferestre, am mai putut ghici, mai mult decît auzi, ultimele respirații ale doamnei Liciu, moartă într-o carceră a penitenciarului Miercurea-Ciuc în anul 1957...

* * *

Au trecut mai multe zile. Priveghiul a fost uitat. Pentru cîteva din femei nu era prima întîlnire cu moartea în penitenciar. Anul trecut murise principesa de Wied. O altă deținută reușise să se spînzure în timpul unei pedepse de „7 zile". Într-o carceră, poate aceeași, unde murise doamna Liciu. Mă gîndeam că ieșisem dintr-o lungă singurătate, tînjind după viață și auzisem pașii morții...

„A auzi moartea". Sensul figurat al acestor trei cuvinte și-a făcut drum în mintea mea la sensul propriu. Sunetele auzite, intrate prin ferestre, nu puteau proveni

decît dintr-un loc situat sub celula noastră. Pentru a ajunge sus la noi, trebuie să fi ieșit tot printr-o fereastră. Fereastra unei celule așezată exact sub a noastră. Deci, dintr-una din carcerele amenajate sub scară. Dar celula noastră era destul de mare. Carcerele, de obicei, mici. Prin care din cele două ferestre ale noastre urcaseră sunetele mai puternic. Discutînd problema cu toate femeile, am căzut de acord. Gemetele se auzeau mai clar de la fereastra din stînga peretelui. Deci, sub celula noastră, în unghiul dintre peretele din stînga și cel din fund — peretele cu ferestre — se afla, fără nici o îndoială, o carceră de pedeapsă. Oare nu am putea încerca să intrăm în legătură cu femeile pedepsite în carceră ? Ce părere au ele ?

Nuți a fost imediat de acord. Celelalte au rămas pasive. Din moment ce nu erau direct implicate și nici nu puteau fi, deoarece nici una nu cunoștea alfabetul morse, nu aveau motiv să se opună.

De la început am declarat că este normal să iau asupra mea toată răspunderea și, ca urmare, eventualele pedepse, pentru că eram prima interesată. De la intrarea mea în celulă pierdusem toate contactele cu prietenele mele.

Dar trebuia să obțin consimțămîntul lui Dede. Era șefa camerei. Avea drept de veto. Nu se arăta împotrivă, dar mi-o arăta din ochi pe Dorina. Avea dreptate. Dorina putea fi periculoasă. Putea ciripi. Am atacat-o frontal. Auzise discuția. Era la curent cu proiectul nostru. Dar un simplu proiect nu putea fi pedepsit atît timp cît rămînea doar în stare de proiect. Am cerut discret Dorinei părerea ei. Să-mi dea un sfat. Crede ea că pot încerca fără pericol ? Această distracție la perete, le va face plăcere tuturor, dar merită ea riscul unui „7 zile ?" Eu sînt bolnavă de piept. Nu va fi nici un „7 zile", îmi răspunse Dorina. Trebuia doar să profit de prima ei ieșire pe culoar. Cînd va fi chemată de milițiancă pentru a mătura culoarul, ea ne va păzi de afară. Cînd o va vedea pe milițiancă apropiindu-se de ușa noastră, va tuși de două ori. Și, în orice caz, Nuți mă va păzi din interiorul celulei. Va sta lipită de ușă.

Dede nu s-a arătat prea încrezătoare. Dar eu observasem de mai multe ori în viață că o încredere sinceră, acordată unei persoane dubioase, o determină să facă tot posibilul pentru a se arăta demnă de încrederea manifestată. Mai ales de față cu atîtea spectatoare critice. În sfîrșit, ajunsă la înțelegere cu Dede, avînd aprobarea femeilor, pe Dorina și Nuți asistente, nu se mai rămînea decît să așteptăm ocazia propice.

* * *

Climatul celulei se înviorase puțin. Intrarea noilor venite suscitase un îndoit interes și prin prezența lor și prin informațiile la zi aduse din lumea liberă. Nu mai îmi aduc aminte ce anume vești ne-au adus. Au vorbit despre modă, alimentație, prețuri, dar, spre marele meu regret, cele cinci deținute politice erau nule în politică. Am aflat doar că tot Gheorghiu-Dej era secretarul partidului. Deci, nici o schimbare notabilă în politică. Deținea puterea în partid cu tot atîta furie dictatorială, deci, pentru noi, nici o licărire de speranță în viitorul apropiat. Dar depărtat... ?

Îmi închipuiam pe deasupra spinărilor și capetelor plecate ale turmelor omenești din Est o uriașă plasă de interese, care îi prinsese pe toți în ochiuri de oțel. La suprafață, război rece, în afund, interese economice. Nemulțumitul de cei cîțiva metri de frînghie care îl împiedicau să facă mai mult de cîțiva pași în voie avea libertatea de aș agăța frînghia de gît și de a căuta primul copac. Cu speranța că Sfîntul Petru nu-i va cere și el pașaport...

* * *

O dată pe săptămînă, aveam parte de un duș. Milițianca anunța : „Pregătirea pentru duș !“ Trebuia să ne dezbrăcăm de toate hainele ce ne serveau strict la mascarea nudității. Ne scoteam și ciorapii, pentru a o scuti pe milițiancă de așteptare, în vestibulul sălii de dușuri. Nu cumva să piardă cîteva minute suplimentare din prețiosul ei timp. Luînd cu noi săpun, prosop și lighene, coboram scara în goană, traversam în monom curtea și ne înghesuiam într-un mic vestibul prevăzut cu bănci, în mirosul

caracteristic de rufe murdare, săpun prost, mucegai și transpirație al băilor populare. Aici, fiecare încearcă să se despoaie cît mai iute pentru a ajunge printre primele sub duș. Pentru că, în sala suficient de mare, pe fiecare din cele trei conducte care o traversează, se află doar cîte zece pîlnii. Treizeci în total, cu jumătate din găurele astupate de calcar. Dar pentru că nu eram decît douăzeci de femei, milițianca nu dădea drumul decît unui singur șir de dușuri. Zece dușuri. Deci, două femei de fiecare duș. Era de dorit să ajungi prima sub duș și să te ții ferm pe picioare, pentru a nu fi împinsă de a doua sosită în afara conului de picături de apă. Era mereu prilejul unei lupte pe tăcute, mai ales cînd volumul rotunjimilor uneia ocupa atît de mult loc încît cealaltă nu ajungea să-și ude decît jumătate din trup. Fața sau dosul, la alegere.

Spectacolul a mai bine de jumătate din academiile noastre nu era tocmai plăcut. Din fericire, răstimpul consacrat igienei fiind foarte scurt, nu ne da posibilitatea de a analiza sînii fleșcăiți, fesele căzute, burțile hidropice și alte frumuseți, pe care fiecare le-ar fi dorit ascunse, dacă pudoarea, și ea, nu ar fi fost interzisă în pușcărie.

Începea a treia cursă de viteză. Săpunitul. Pentru a cîștiga clipele necesare clătitului, te sileai să te uzi cît mai repede din cap pînă în picioare și cît mai repede să te săpunești cu săpunul tare ca piatra și să speli atîta piele murdară și atîtea părți de trup curățate doar o dată pe săptămînă sub duș. Număram cu părere de rău atît de numeroasele locuri de spălat ale unui trup femeiesc. Natura nu s-a zgîrcit. Aproape totul este în dublu exemplar. Avem două urechi, doi ochi, două nări, două brațe, doi sîni, două fese, două picioare și restul — care, slavă Domnului, nu este dublu — de spălat în cîteva minute. A reuși atare performanță pretindea o agilitate depășind posibilitățile femeilor în vîrstă. Nu ajungeau niciodată la plăcerea cîtorva clipe de nemișcare sub țîșnitura apei, pentru a clăti săpunul lipit de trup. Cînd milițianca închidea robinetul dușului protestele erau zadarnice. Iarna, sala nu era încălzită. Dîrdîind în picioarele goale pe cimentul rece al vestibulului, ne ștergeam cum puteam cu un ștergar prea mic și subțire și

traversam iar în fugă curtea, în bocănitul bocancilor rebut ai armatei, prea mari pentru noi și fără șireturi. Confiscate. Nu am ajuns nici o dată să înțeleg de ce niște amărîte șireturi de ghete li se păreau periculoase. Cravatele și centurile de piele, treacă-meargă. Dar poate că din vigilenta grijă față de prețioșii lor deținuți, căutau să-i ferească de ispita de a se spînzura cu ajutorul unui vechi șiret de bocanc.

Nu avem optimismul de a crede că vom avea timp să ne spălăm și pe cap sub duș. Ceream voie să aducem în celulă apă caldă în lighenele noastre. Spălatul pe cap era o operație complicată din cauza penuriei de apă. Lighenele nu erau mari, nici adînci și nici nu le puteam umple cu vîrf din cauza greutății lor, a traversării curții în goană și a treptelor lunecoase. Ca să paliem lipsa apei calde, adoptasem o metodă bazată pe principiul : „necesitatea este lege". Să ne spălăm în grup. Grup format prin selecție afectivă.

Goleam trei din lighenele aduse în celelalte trei lighene, umplîndu-le astfel cu vîrf. Lighenele golite erau înșirate pe o bancă. Cu mîinile căuș, vărsam în fiecare lighean cîțiva pumni de apă caldă. Femeia nr. 1 a grupului își muia părul în primul lighean. În timp ce ea se spăla cu săpun în al doilea lighean, femeia nr. 2 își muia, la rîndul ei, părul în primul lighean. Nr. 1 se clătea în al treilea lighean. Apa din al doilea lighean se vărsa în tinetă și nr. 2 se spăla cu săpun în apa în care se clătise nr. 1. Printr-o permanentă rotație de lighene, ajungeau să se spele cam șase femei săptămînal. Cu o singură condiție. A prefera să ai părul aproximativ curat colectiv, decît murdar, individual. Rîndul grupului meu revenea la două săptămîni, celelalte socotind și acest termen un lux cu totul extravagant. Multe femei sacrificau, din cînd în cînd, curățenia trupească și se spălau pe cap la duș.

Dar, uneori, și apa caldă, puțină cîtă era, ne lipsea. Atunci aplicam altă metodă. Încălzeam apa din lighean cu ajutorul căldurii mîinilor noastre. Le agitam îndelung în apa rece pînă ni se părea destul de încropită pentru a avea curajul să ne spălăm pe cap cu ea. La sfîrșit, pentru a nu răci în celula rece, ne frecam țeasta

cu prosopul îndelung, cu energie, aproape cu furie. Părul se usca și rădăcinile părului se înviorau.

Cu toate greutățile întîmpinate de noi pentru a menține un minim de igienă, recunosc că nici nu am văzut, nici nu am auzit pomenindu-se în penitenciar de vreun parazit. Nici păduchi, nici purici, nici păduchi de lemn. Acestor oribile mici făpturi le-a fost milă de noi. Sau, poate, milă de ele. Sîngele nostru nu putea fi prea gustos, și nu avea cum fi hrănitor.

Dar, trăiască D.D.T.-ul. La o lună, două, eram înecate sub valuri de praf alb. Nu ne puteau scoate din celulă în timpul operației. Unde să ne ducă ? Nu aveam voie să ne întîlnim cu deținutele celorlalte celule și ei se grăbeau să treacă cu stropitul dintr-o celulă într-alta.

Atîtea pagini pentru un simplu duș ! Este prea mult ? Prea puțin ? Îmi dau seama că povestesc întîmplări minore, fără strălucire, aproape fără însemnătate. Plicticoase chiar. Dar numai din întîmplari mărunte era țesută viața unui pumn de femei — ele însele lipsite de însemnătate și de prinos pe pămînt. Pe jumătate deja aruncate peste bord. În tot cazul, așa ne simțeam noi...

*
* *

Milițianca deschise ușa. Cheamă trei femei la măturatul culoarelor. Printre ele, Dorina. Ziua cea mare a sosit. Trebuie să încerc comunicarea cu carcera de la parter. În celulă, mare emoție. Nuți se duce la ușă. Eu mă lipesc de perete, sub fereastră. Așteptare încordată. Dragegle mele tovarășe abia mai îndrăznesc să respire. Se află cineva jos ? Dacă da, ar putea să nu știe morse. Ar putea să-i fie frică să răspundă. Dar, în sfîrșit, Nuți îmi face semn. Zgomotele măturatului s-au îndepărtat. Dorina nu tușește. Deci, milițianca este departe de noi. Foarte emoționată și eu, ciocănesc în zid două lovituri. Semnalul emisiei. Două lovituri răspund : „Recepție". Bat inițiala mea L. Punct, linie, punct, punct, linie, pentru că femeile, din prudență, înlocuiseră două puncte scurte din alfabetul morse, printr-o liniuță de cîțiva centimetri trasă pe zid.

Cîteva clipe de tăcere... și peretele răspunde nesperat, fantastic, de necrezut :

— Bună-ziua, Lena !

Jos în carceră este o femeie care mă cunoaște. Am vorbit de mai multe ori cu ea din fosta mea celulă 11. Ea îndura o pedeapsă de „7 zile“ la 12. Șoptesc femeilor : „E Marga“. Aproape toate o cunosc. Am fost împreună la Mislea. Acum este șefă de cameră la 2. Nu-mi aduc aminte de ce fusese pedepsită, dar avusesem noroc. Era ultima ei zi de izolator. Nu aveam nimic deosebit să ne spunem. Dar reîntîlnirea ne făcea plăcere. Am hotărît să ne comunicăm prin celula 1, limitrofă pisoarului, locul unei viitoare poște.

Dorina tușește : „Pericol“. Cu un pumn în perete pun capăt convorbirii. Dorina se ținuse de cuvînt. La reintrarea ei în celulă a fost primită cu entuziasm și felicitări. Reușisem să luăm legătura cu parterul. Nu va urma nici o pedeapsă.

Toată lumea era mulțumită. Dorina nu-și mai încăpea în piele. Acest moment de glorie al ei a fost hotărîtor. Își urmă cu zel rolul de înger păzitor și, ba o lovitură dată cu coada măturii în ușă, ba un acces de tuse, întrerupea la timp conversațiile ulterioare. Din celulă în celulă, prezența mea la 6 a fost transmisă întregului penitenciar.

Acum, ele, toate relațiile mele vechi, cînd erau pedepsite jos, mă chemau bătînd sigla mea. Bibica, al cărui pat se sprijinea de peretele din fund, mă chema îndată ce auzea apelul. Cînd puteam răspunde fără teamă, mă repezeam la perete și Nuți sau Dorina la ușă. Dar dacă îi adresam Bibicăi un semn negativ, ea, mîndră nevoie mare de noua ei importanță în celulă, trîntea un pumn în perete, semnalînd pericolul.

O nouă viață însuflețea celula. Un secret ne lega. Un secret important și periculos. Aventura se strecurase pînă la noi, învingînd pereți și interziceri. Era totuși aceeași celulă. În celulă, aceleași femei amărîte și flămînde. Dar ceva subit, o pînză de păianjen cu fire nevăzute, se țesuse printre noi.

Unele mă rugau să aflu vești despre fostele lor colege de celulă. Le trimiteau mesaje. În celula 10 se petrecuse cutare întîmplare. O nouă deținută sosise la 3. O femeie care pleca acasă a anunțat-o pe Dede că se va ține de făgăduiala făcută la Mislea. Le va căuta pe fetele ei.

Sigur că și acest capitol este pueril și lipsit de importanță. Dar în celula noastră, ca și în tot penitenciarul, nu erau închiși politicieni, bărbați luptători pentru o idee, foști demnitari etc... Noi nu eram decît o grămadă adunată la întîmplare, de femei necăjite și picate din senin în pușcărie. Lor, aceste flacuri, aceste nimicuri le capta toată atenția. Ne ajuta să ne simțim mai puțin singure. Mai puțin părăsite. Jos, în fiecare săptămînă, alte și alte femei pedepsite. Nu toate ne chemau. Altele nu răspundeau. Nu știau morse sau se temeau, sau făceau parte din „pasive“. Dar, în general, femeile pedepsite erau tocmai cele „active“. Ele învățau morse și nu se temeau de regulament. Ele, neliniștite, erau veșnicele candidate la pedepse.

*
*   *

Cu lecțiile de bucătărie și de franceză, cu gimnastica și peretele, cu poveștile, două-trei ore zilnic treceau mai repede. Alte cîteva ore cu spălatul, măturatul celulei, programele, plimbarea și mesele. Dar mai ne rămîneau de suportat peste zece ore goale. Ore în care nu mai aveam absolut nimic de făcut. Cînd peretele amuțea mai multe zile în șir, toropeala se făcea încă și mai simțită. Am fi fost mulțumite să ațipim cîte puțin, dar să dormim nu aveam voie. Ne-ar fi fost mai ușor dacă am mai fi avut cîte ceva de mîncare, dar de mîncare nu aveam nimic. Ne era foame și nu aveam ce mînca. O lene totală paraliza mințile. O visare vagă și tristă încețoșa gîndurile. Pe chipurile tuturora, în ochii ce nu aveau nimic de văzut, se reflecta aceeași inconștientă plutire.

Astăzi cred că numai mîinile lor inactive, moarte, lăsau cale liberă golului mintal. Numai doamna Ionescu, permanent ferecată în rugăciunile ei, nu suferea de această anchiloză. Dar, uneori, privind-o, mă întrebam dacă ea era într-adevăr scufundată într-o lume de un

primitiv misticism sau, dacă nu cumva, golul absolut nu pusese demult stăpînire pe mintea ei.

Dede, în numele celulei, ceruse comandantului autorizația de a scoate din bagajele de la magazie acele haine de lînă împletită, prea rupte pentru a mai putea fi purtate. Să ne dea voie să le deșirăm și cu lîna recuperată să împletim pulovere sau jachete călduroase pentru iarna apropiată. Fiecare femeie ar fi avut nevoie doar de o pereche de andrele din sîrmă groasă, rotunjite la capete. Să ni se acorde permisiunea de a lucra timpul necesar. Dede mai repetase de două ori cererea, fără speranță de reușită, cînd, într-o dimineață, după plimbare, milițianca a adus în celulă un snop de andrele artizanale. Vom fi duse după-masă la depozitul de bagaje. Magazinerul ne va lăsa să scotocim și să luăm tot ceea ce ni se va părea reutilizabil.

Dede împărți andrelele. Așteptam cu oarecare neîncredere vizitarea bagajelor. Dar totul se petrecu corect și fiecare se întoarse în celulă, purtîndu-și trofeele. A doua zi ne-am pornit pe deșiratul vechilor pulovere găurite, a jachetelor și fularelor și la transformarea lor în gheme. Regretam toate că nu puteam spăla lîna înainte de a începe împletitul, dar nu aveam nici apă suficientă, nici săpun, nici timpul necesar uscării lînii. Nu ni se acordase decît zece zile de lucru. Ne vom spăla operele odată terminate după zece zile.

Toate, în afara lui Böji, știau să mînuiască andrelele. Dar Böji, ca și noile sosite, nu avea nimic de desfăcut și de refăcut.

Cît de diferit, a doua zi, era aspectul celulei noastre. O intensă agitație însuflețea chipurile, mîinile și limbile femeilor. Discutau modele, puncte, tipare. Căzusem toate de acord, după o dezbatere temeinică, să alegem drept soluție optimă amestecul firelor de toate culorile și de toate grosimile. Decisesem să răsucim două fire deosebite pentru a lucra cu un fir mai gros. Din cînd în cînd, Dede intervenea pentru a potoli efervescența. Nu trebuia să le dăm motiv pentru confiscarea lînii și a andrelelor.

Mă înșelasem asupra tovarășelor mele. Nu erau ignorante. Dacă le judecasem greșit pentru că nu se potriveau modelului meu ideal de deținute politice, greșisem și îmi părea rău. Eu nu știam nimic din tot ce știau ele. Nimic din toate cîte le-am învățat atunci de la ele.

Cum să începi primul rînd de ochiuri, pentru ca baza împletiturii să fie elastică. Cum să începi un al doilea ghem de lînă, fără a face un nod. Cum să spiralezi, cu o îngerească răbdare, metru după metru, două fire de lînă uzate, pentru a le preface într-un fir nou și solid. Cum să prinzi una de alta două părți terminate, cînd nu ai nici ac, nici ață de cusut și multe altele.

Cunoșteau tot felul de puncte. Lucrau cînd ochiul pe față, cînd pe dos, îl treceau de pe o andrea pe alta, îl reluau și numărau punctele, atît de absorbite încît nici nu mai vedeau, nici nu mai auzeau ce se petrecea în jurul lor.

Zece zile. O oază de uitare. De jalnică fericire. Uneori se consultau. Discutau un amănunt. Explicau un model. Repeziciunea cu care aproape toate mînuiau andrelele mă exaspera. Am încercat să le imit. Să lucrez mai repede. După cinci-șase puncte reușite, al șaptelea ochi fugea la dracu și îmi pierdeam vremea reparînd ponosul.

Timp de zece zile nici gimnastică, nici lecții. Böji, neavînd de lucru, se așeza lîngă mine și o puneam să traducă în franceză scurte fraze uzuale. Dar cel mai des mă ruga să repetăm primele cuvinte ce le va adresa mamei ei, la întoarcerea acasă.

Cînd întunericul se lăsa, lumina becului fiind prea slabă, erau nevoite — cu părere de rău — să lase lucrul din mînă. Cele zece zile scurse, andrelele confiscate, fierberea calmată, timpul carceral și-a reluat pasul de înmormîntare. Din nou nu ne mai rămînea decît zidul carcerii pentru a mai scutura puțin tristețea și lîncezeala generală. Venise timpul să atacăm al doilea perete.

Dar, după acest episod al lucrului manual, mi-am pus din nou prima întrebare ce mi-o pusesem la intrarea mea în celulă. Ce căutau aceste femei într-un penitenciar politic ?

*
* *

Am analizat atent ceilalți trei pereți ai celulei. Cel din dreapta, inutilizabil. În spatele lui, cușca scării. Peretele din partea ușii, opus peretelui cu ferestre, separa o jumătate de celulă de culoar și o jumătate de biroul milițienilor. Biroul avea cam 9 m². Peretele sting al celulei dădea spre exterior. Continua, deci, spre birou, apoi forma peretele cu ferestre ale celulelor 8, 9, 10, 11 și 12, ultima din fundul culoarului.

Am fost de acord că nu eram despărțite de celula 8 decît prin 3 m de perete. Biroul. Mai nimic. Loviturile bătute la noi în celulă în colțul camerei spre birou s-ar propaga lesne prin această distanță. Ar fi perfect auzite la 8. Din nenorocire, tot atît de perfect și din birou. Avusesem ocazia să observ atent biroul prin grația unei milițience, Erji. În 1954, după condamnare, îndurasem primul an de penitenciar la Dumbrăveni. La mutarea noastră la Miercurea-Ciuc, cîteva milițience, printre care și Erji, au fost mutate împreună cu noi. O cunoșteam, deci, de trei ani. O tînără unguroaică, drăguță și îngrijită. Dintre toate milițiencele a fost singura care a manifestat o oarecare milă față de izolarea și mizeria mea. Uneori, cînd o putea face fără risc, îmi dădea un plus de hrană. Introducea chiar pe furiș vreo cratiță mare, care conținuse un fel de mîncare de regim, paste sau griș. Trebuia să rîcîi repede resturile pentru a nu fi prinse și pedepsite amîndouă. Îmi zîmbea cînd deschidea ușa și, uneori, îmi șoptea „bună ziua". Simțeam că între noi două trecea un ascuns curent de simpatie. Cînd era ea de serviciu, mă puteam odihni cîteva minute, întinsă pe pat. Știam că vizeta nu se va deschide, Erji fiind convinsă că nu comit nimic interzis, ceea ce nu era întotdeauna adevărat. Dar mă cunoscuse la Dumbrăveni și acolo fusesem foarte cuminte. Aparent. Doar pentru că delictele ce le comiteam erau mărunte și nu am fost prinsă niciodată. Dar este adevărat că nu încercasem decît de două ori delictul major : comunicarea cu vecinele.

De la schimbarea actuală de celulă, purtarea ei se schimbase. Am înțeles-o. Cea mai măruntă concesie, în fața unor eventuali martori îi putea aduce neplăceri. Una sau alta dintre deținute, fie din răutate, fie pentru a-și atrage bunăvoința comandantului, o putea denunța. Deci, primele săptămîni nu m-a luat deloc în seamă. Am fost mirată cînd, într-o zi, deschizînd ușa pentru a scoate din celulă echipa de măturat, Erji a spus, arătîndu-mă : „Să iasă și ea".

Demult, picioarele nu mă mai țineau. Erji știa că nu sînt bună de nimic. Nu puteam mătura. Dar am fost mișcată la gîndul că vroia să-mi ofere o mică destindere. A ieși cîteva minute în culoarul plin de soare era plăcut și odihnitor. Pe culoar, mie mi-a spus să mă așez pe un scaun, lîngă geam și celorlalte, să se apuce de măturat.

Dar, în pofida atîtor aspre experiențe, după minciunile anchetatorilor, încă o dată m-am înșelat prostește. Cum putusem crede, fie și o secundă, în buna credință a unei milițience ? Mă scosese din celulă numai pentru a mă iscodi în legătură cu femeile din celulă. Cum se purtau cu mine ? Dar între ele ? Despre ce vorbeau ? Ce făceau ? Ce gîndeau ?

Îmi poți răspunde sincer. Îți pun aceste întrebări din simplă curiozitate personală...

M-am apucat să-i torn fel de fel de fleacuri idilice. Am lăudat cumințenia femeilor. I-am spus cît de frumos se poartă cu mine și în timp ce îi tot spuneam verzi și uscate, observam cu atenție biroul, a cărui ușă deschisă se afla drept în fața mea. O încăpere mică. Un dulap. O masă. Două scaune. Atît.

Erji m-a mai scos încă o dată pe culoar și nemulțumită, cred, de răspunsurile mele „naive", a pus punct ieșirilor mele. În schimb, în toți anii următori, am simțit de mai multe ori înțepăturile micilor ei răzbunări. Dar îmi făcuse, totuși, un serviciu. Privind biroul, prudența mi s-a evaporat și eram gata, cu ajutorul femeilor, să încerc la primul prilej, o legătură cu camera 8, dacă nimeni în celulă nu se va opune.

Cum nimeni nu s-a opus, la prima ieșire a Dorinei, am încercat și am reușit. Nu am vorbit decît rar și mare lucru nu am aflat. Atunci, de ce riscam să ne chinuim șapte zile ? De ce ?

În primul rînd, pentru a ne da iluzia unei activități importante. Apoi, cu gîndul că poate tot vom afla ceva

și ne-ar putea da puțină speranță. Pentru a scutura plictiscala și apatia în care eram scufundate. Pentru a avea satisfacția de a ne bate joc de regulamentul pușcăriei. Pentru a ne simți solidare. Pentru a ne oferi iluzia unui oarecare liber arbitru. Pentru a ne bucura că nu ne puteau prinde și, deci, pedepsi.

Pentru că nu m-au prins niciodată, Dorina, pe culoar, a fost mereu vigilentă și eficace. Schimbarea ei de atitudine a fost, de altminteri, remarcată și în afara celulei. Nu mai ciripea. Comandantul a vrut să o pedepsească, dezvăluind public purtarea ei anterioară. Dar vorbele lui nu au avut efectul scontat. Femeile îi cunoșteau demult această activitate și comandantul nu avea de unde să știe că trecutul îi fusese iertat pentru serviciile aduse acum.

În legătură cu comandantul și Dorina am observat de mai multe ori că, deși partidul comunist incita la delațiuni, le încuraja și le impunea adeseori prin amenințări și șantaje, informatorii rămîneau întotdeauna păcăliți și, de multe ori, chiar pedepsiți.

*

* *

Am umplut pînă acum zeci de pagini cu amintirile vieții în celula 6. Recitindu-le, îmi dau seama că am vorbit mult despre celulă, în general, despre fiecare femeie, în special, am povestit diferitele noastre activități, dar pe mine m-am uitat. Printre ele trebuie să fi dus și eu o viață a mea, particulară. În orele goale ale atîtor zile, cînd nu dădeam lecții și nu povesteam, ce făceam și mai ales la ce gîndeam ? Nu știu... Nu-mi amintesc nimic... Înjghebam, uneori, un .început de poezie, dar izvorul secase...

Mai tîrziu, în celulele mari, locuite de foarte multe femei, puteam uneori să mă retrag din circulație. Să mă fac uitată de ele și să încerc să le uit. Dar pauzele erau scurte. Nu-mi dădeau prilejul nici unei lucrări de lungă respirație. Cîteva poezii, cu greu duse pînă la capăt s-au șters din memoria mea. Ele nu se pîrguiseră lent, cuvînt cu cuvînt, căutat îndelung și întors pe toate fețele. Nu mai aveam nici aici timpul unei mai lungi concentrări. Nu mai eram niciodată singură. La drept vorbind, dacă nu mai trăiam în iadul singurătății eram cu totul înecată în purgatoriul promiscuității. Purgatoriul transformîndu-se cîteodată în adevărat balamuc. Nici azi nu parvin să fac o corectă comparație între cele două etape ale vieții mele carcerale. Dar cred că eu suportam mai ușor promiscuitatea silită decît deținutele care nu cunoscuseră singurătatea. Mărginirea unora dintre ele, prostia sau răutatea altora nu-mi provocau nici supărare, nici enervare. Uneori, îmi provocau chiar un discret amuzament. Închisoarea schimbase multe din ideile și gusturile mele.

*

* *

Înainte de arestare, toată tinerețea mea, singurele calități demne de a fi admirate erau pentru mine inteligența și spiritul creator. Făcînd iertate pînă și unele lipsuri de caracter. Nu vreau să enunț ceea ce gîndesc azi... Ajunge, cred, să repet că mi-am schimbat diametral opiniile. Exagerînd puțin, îmi spuneam că un om de treabă face cît greutatea lui în aur și un scriitor, doar cît greutatea lui în hîrtie. Cu excepția geniilor...

Dar acest nou criteriu de judecată m-a dus cu gîndul mai departe. În viața normală, liberă, zi de zi intrăm în contact cu sute de oameni. Întîlniți fugar, relații întîmplătoare sau prieteni mai mult sau mai puțin apropiați. Ce cunoaștem noi din viața tuturor acestor oameni ? Mai nimic. Cea mai mare parte dintre noi nu știam aproape nimic chiar despre copilăria propriilor noștri părinți. În închisoare, prin perete sau prin viu grai, am aflat multe amănunte din viața colegelor mele.

Ascultîndu-le, ghicind printre cuvinte ceea ce căutau să ascundă, am realizat că nu avem dreptul să-i judecăm pe cei ce ne înconjoară, cît timp nu cunoaștem despre viața lor și despre ei decît puținul cu care intrăm în contact direct.

Cum poate fi judecată Bibica, fără a-i acorda circumstanțele atenuante ale copilăriei ei petrecute într-o jalnică cîrciumă de sat ? Sau Crăciuna, slujnică la cinci

ani? Cum să judeci complicitatea doamnei Ionescu cu fiul ei criminal, atunci cînd tu nu ai un copil?

Firește, nu vorbesc de judecata legală, pe bază de legi drepte. Mă simt chiar pornită a fi mai severă decît legile existente, pentru unele crime. Mi s-ar părea echitabil ca un sluitor de copii să fie condamnat la moarte. Pentru crima comisă, prevenirea recidivei și exemplu poate salutar. Dar iată că și eu, în acest caz, uit eventualele circumstanțe atenuante.

Deci, aceste probleme dau la iveală complicate ițe în care mă pierd. Dar dacă nu avem dreptul să judecăm, putem pretinde că avem dreptul să iertăm? Oricînd, orice?

Acum cîteva zile, la televiziunea română, un reporter a întrebat pe cîțiva foști deținuți dacă i-au iertat pe torționarii lor. Din decembrie 1989, religia, atît amar de vreme hulită, este acum ridicată în slăvi. Religia noastră, creștin ortodoxă, adică religia „iertării greșiților noștri". Dar eu cred că noi toți, cei care am suferit în carnea, inima și spiritul nostru, sîntem foarte departe și, pe drept cuvînt, de iertarea călăilor. Bătrînii domni nu îndrăzneau să spună răspicat că nu puteau ierta. Că nu puteau împlini legea Bisericii. Nu aveau curajul să o spună pentru că azi, religia nu este o nevoie, nici un recurs, încă mai puțin o credință și o dragoste. Nu. Este, foarte prozaic, o modă. Mulți fac cu ostentație semnul crucii cînd trec prin fața bisericilor, chiar cînd se află în autobuze, dar cîți dintre ei îl făceau și acum trei ani? Cîți dintre ei trec pragul bisericilor? Se țin în mînă lumînări la nenumăratele parastase stradale, dar cum se sfîrșește ceremonia, reîncep toți să calomnieze, să uneltească, să mintă, să fure, să înșele cu inima ușoară. Nu le-a spălat ceremonia de păcate? Poate că moda religiei este un mijloc de a insinua că nu au fost decît formal comuniști sau că nu au fost chiar deloc.

Acolo, problema iertării mi se părea simplă. Nu miile de executanți, paznici și personal administrativ trebuia pedepsit, ci ultimele etaje ale piramidei puterii. Pe cei care, nesiliți de nimeni, concepuseră și conduceau enorma mașină de torturat.

Dar, presupunînd că într-o clipă de aberație mintală le-aș fi putut ierta purtarea lor față de mine, cu ce drept să iert eu suferințele celorlalte? Să iert cearcănele lui Dede? Cu ce drept? Sau lacrimile zecilor de mii de mame și tinerețea pierdută a lui Nuți și a lui Böji?

Iertare creștinească? Oare Dumnezeu nu dăduse primul exemplu de pedeapsă fără iertare? Nu-i gonise chiar el pe Adam și pe Eva din paradis? Dar spiritul meu nu era obișnuit cu astfel de reflecții abstracte și nu le puteam găsi nici cel mai vag răspuns. Se roteau în capul meu fără șir și fără concluzii, dar îmi procurau scurte clipe de evaziune și oarecare plus de pesimism.

*
* *

Percheziţiile erau chinuitoare. La orice oră, de dimineața pînă seara, puteam primi inopinat ordinul de a ieși pe culoar. Celula goală era invadată de o hoardă de milițieni care răsturnau saltelele, se vîrau pe sub paturi, controbăiau prin boccele. Uneori se mai și distrau, bombardîndu-se de la un pat la altul cu cele cîteva boarfe, singura noastră avere. Pentru a percheziționa paturile superioare, se urcau cu cizmele pe cele inferioare, ștergîndu-și pe cearșafurile noastre praful sau noroiul tălpilor murdare.

Pe culoar așteptam, în monom, rîndul nostru la percheziția corporală. Tremuram de frig și mai ales de frică la gîndul comorilor noastre ascunse în celulă. Cioburi de sticlă, bucățele de hîrtie, un ciot de creion, un ac, orice fleac decretat „interzis", deci, motiv de pedeapsă. Cînd ne venea rîndul, milițianca ne pipăia hainele de sus pînă jos. Uneori, eram obligate să ne dezbrăcăm aproape goale pentru a putea fi pipăite toate tivurile hainelor noastre. Se pare că, o dată, fusese găsită ascunsă într-un tiv o poștă. Uneori, un petic acoperind o ruptură era smuls fără milă. Ce am fi putut ascunde sub petic?

Nu-mi dădeam seama privind defilarea femeilor despuiate, cu hainele pe braț, dacă spetacolul era tragic sau era grotesc. În orice caz, era demn de milă. Dar cert grotescă și demnă de silă, milițianca ce pipăia cu o severă atenție și fără dezgust, cămășile, fustele și panta-

lonii noştri primeniţi la două săptămîni. În acest timp, o altă miliţiancă ne spiona toate mişcările, pentru a surprinde vreun transfer de obiecte interzise de la una la alta.

După două luni, percheziţiile s-au perfecţionat. Un al treilea inchizitor primi un rol în această farsă. Cu o lingură în mînă intră în scenă infirmiera. Ea se plasa lîngă prima miliţiancă. Cînd Dede trecu prima prin faţa ei, infirmiera îi dădu ordin să se oprească şi să deschidă gura. S-o deschidă cît mai mare. Mă aflam destul de aproape, dar am crezut că nu am auzit exact cuvintele ei sau că nu le-am înţeles. Dede s-a oprit privind-o pe infirmieră cu mirare. Ordinul a fost repetat pe un ton iritat. Ce se petrecea? Ce vroia să-i facă infirmiera lui Dede, înlemnită în faţa ei şi jenată de aspectul ei ridicol, în izmenele scurte milităreşti, căci nu apucase să-şi tragă fusta pe ea.

În sfîrşit, Dede îşi deschise gura mare şi infirmiera aşeză pe limba ei mînerul lingurii, îl apăsă şi îi ceru să-şi dea capul pe spate. Pendulîndu-i limba prin apăsarea lingurii de la dreapta la stînga şi de la stînga la dreapta, infirmiera inspectă minuţios cavităţile bucale dintre gingii şi interiorul obrajilor. Cu acelaşi mîner de lingură, încleiat de saliva lui Dede, fără măcar o rapidă clătire cu apă, infirmiera silui toate gurile noastre. De ce? În ce scop?

Explicaţia am primit-o prin perete. Într-una din celule, o femeie pitită într-un colţ, îşi cîrpea un ciorap cu un ac clandestin. Speriată de bruscul anunţ al unei percheziţii, îşi vîrîse acul în gură. Gestul a fost observat. Miliţianca o obligă să deschidă gura şi găsi acul. Infirmiera căuta acum ace în toate nevinovatele noastre cavităţi bucale.

O arestare nu era niciodată urmată de o analiză medicală. La penitenciar, nici vorbă. Dar lingura circula din gură în gură, manipulată de o infirmieră cu diplomă.

Spectacolul celulei după percheziţie era indescriptibil. Ne căutam fiecare zdrenţele, scuturam praful de pe cearşafuri şi saltele, fireşte, tot în celulă, fericite cînd scăpam doar cu atît. Pînă la viitoarea percheziţie.

*
* *

După ce am izbutit legătura cu camera de jos şi camera 8, am hotărît să-i trimitem lui Marga un bileţel. Mai întîi trebuia să anunţăm poşta prin celula 1 de lîngă rigola latrinelor. Operaţie destul de complicată, prea complicată pentru a fi povestită în amănunte. Pe scurt, trebuia să anunţăm pe Tanţa, telefonista de la 1, care primea mesajele şi le transmitea, că vom depune o poştă pentru Marga de la 2. Cînd o vom depune şi în ce loc. Nu mai ne rămînea decît să confecţionăm poşta, să alegem locul şi s-o înştiinţăm pe Tanţa. Am întrebuinţat un petic dintr-o batistă albă ruptă pe care am scris cu un chibrit ars, găsit pe culoar şi muiat în albastru de metil. Am ales o firidă ce se afla pe palierul de la mijlocul scării. Biletul îndoit de mai multe ori avea o suprafaţă de 4 cm^2. Uns bine cu săpun umezit, a fost lipit sub bolta firidei, care ajungea chiar la nivelul mîinii. Operaţie efectuată în timp ce coboram la program. Femeile s-au masat mai strîns, pentru a ascunde miliţiencei pe cea care a placat cu putere pacheţelul pe perete. Fără a cunoaşte locul, era imposibil de găsit. După trei zile poşta dispăruse. O luase Marga? O găsise altcineva? Pipăiam zilnic locul. O zi, două, trei, nimic. A patra zi răspunsul era acolo.

Scrisesem doar cîteva cuvinte anodine. Salutam femeile de la 2, aşteptăm răspuns şi cam atît. Răspunsul a fost tot atît de neînsemnat, dar nu asta avea importanţă. Discuţiile preliminare, confecţionarea poştei, reuşita operaţiei au scuturat somnolenţa celulei. Toate femeile, chiar cele care nu erau decît spectatoare, care nu participaseră direct la pregătiri, resimţeau aceleaşi satisfacţii ca şi grupul activ. Ne dăruisem luxul unor zile pline de emoţii. Plăcerea aşteptării. Bucuria reuşitei.

Am continuat jocul cu prudenţă. Am schimbat chiar de două ori locul poştei. Îmi amintesc că am lipit-o sub marginea unei trepte a scării. Altă dată, într-una din latrine. Scaunul găurit era închegat din scînduri susţinute pe dedesubt de o schelărie de bîrne. Unghiurile de întîlnire a bîrnelor erau ascunzători sigure. Atît

doar că mai multe femei trebuia să se maseze în fața closetului, ca să o ascundă pe cea care opera, pentru că ușă nu exista. Se întîmpla, uneori, cînd eram așezate înăuntru, să fim supravegheate de ofițerul politic de sus, de la etaj. Ascunzătorile erau întrebuințate de toate celulele pentru diferite schimburi. Este greu de crezut, greu de admis, dar pînă și pîine a fost astfel trimisă. Cîtva timp existase o celulă specială pentru bolnave, mai ales tebeciste. Ele primeau, cum primisem și eu un timp, 500 de grame de pîine zilnic. Cele care puteau ieși la plimbare trimiteau prietenelor prin closete pîinea ce le prisosea. Marginea găurii rotunde era uneori murdară. Cu toată grija cu care brațul era introdus pentru a depune sau ridica poșta sau pachetul, se întîmpla ca mîneca să iasă mînjită de diferite eșantioane rău mirositoare. La întoarcerea în celulă, cu puțină apă și săpun, curățam mîneca mulțumită că nu o pățisem mai rău.

Pentru efectuarea acestor manevre eram obligate să privim în hazna. Latrinele erau întrebuințate și de milițieni. Ei foloseau în chip de hîrtie igienică bucăți de ziar. De a le tot vedea și a nu le putea citi, aceste fragmente de articole și informații ne enervau. Nemaiputînd rezista, într-o zi, bățul cu care căram tineta pătrunsese în gaură, pescuise un petic de hîrtie iar eu îl zvîrlisem iute în tineta spălată și conținînd cîțiva centimetri de apă clorată. Capacul ascunzînd iute prada, cu inima cît un purice, ne întoarcem în celulă. Ne era frică. Erau emoționate. Și mulțumite.

Pentru a reuși toate cîte le puneam la cale, se înțelege că toate femeile participau, într-un fel sau altul, la paza noastră. Una o întreba ceva pe milițiancă, în așa fel, încît să fie obligată să se întoarcă cu spatele spre noi. Alta pîndea momentul oportun și ne dădea semnalul „liber“ sau „pericol“. Se înghesuiau în fața closetului pentru a o ascunde pe făptașă. Fiecare, după posibilități, era implicată în toate acțiunile celulei.

Tineta odată ajunsă cu bine după paravan, cu vîrful bățului învîrteam cu grijă hîrtia în apa clorată. După ce era spălată, o întindeam pe un pătrățel de geam prins doar în două cuișoare, deci, lesne de scos. Putea fi astfel citită pe ambele părți. A fost o treabă pasionantă

și grație solidarității noastre nu am fost prinse niciodată. Dar dacă nu am fost pedepsite nici pentru perete, poștă și ziare, nu înseamnă că nu am fost pedepsite pentru alte motive.

Nu-mi amintesc să fi repetat pescuitul ziarelor mai mult de patru ori. Uneori, bucățile de ziar vizibile erau prea mototolite. De cele mai multe ori eram prea supravegheate sau nu primisem clor. În sfîrșit, nu găsisem nimic important pe nici un fragment de ziar. Pentru a citi mica publicitate sau tirade bombastice, glorificînd succesele partidului, însemna să te bagi în rahat, pentru a citi un rahat și a risca să fii, într-adevăr, aruncată în rahatul celor „7 zile“.

În același stil — recunosc, cam vulgar — mai pomenesc și de o poștă care a înveselit întreaga celulă și, mai ales, pe țărănci, obișnuite cu glumele deochiate ale satului. Poșta, rulată ca o țigară și învelită cu săpun moale, a luat forma unui cîrnăcior ușor curbat și cu suprafață zgrunțuroasă. Pentru a-i da un aspect cît mai scatologic, a fost muiat în albastru de metil și stropit cu praf negru. Asemănarea era atît de bună, încît nici noi nu l-am manipulat decît în silă. A fost așezat la capătul rigolei cu o foarte mică bucățică de pînză roșie alături, pentru identificare. Nu mai știu dacă adresantele au îndrăznit să atingă această poștă sui-generis.

*

* *

Motivul primei noastre pedepse a fost alimentar. Pedeapsa aplicată lui Nuți și mie a fost o premieră în penitenciar. Faptul nu ne-a umplut de mîndrie și am fi preferat să nu fim protagonistele acestei drame.

Uneori, în hîrdaiele cu zeamă, pluteau la suprafață niște mici zaruri de slănină. Femeile se bucurau mult cînd simțeau topindu-li-se în gură acest gustos cubuleț.

Într-o zi, una din femei a făcut o remarcă ciudată. Observase, pretindea ea, că niciodată nu plutește slănină pe supă cînd de serviciu este Scorpia. Ea era, poate, cea mai rea și afurisită dintre milițience. Era urîtă, osoasă, cu dinți de cal și purta pică lumii întregi și nouă, în special, pentru urîțenia ei. Deși era milițiancă,

totuşi nu ne venea să credem că ar fi în stare să ne fure cîteva grame de slănină. Slănina este ieftină. Ea are leafă mare. Nu. Imposibil!

Două zile mai tîrziu este de serviciu. La prînz toate privirile sînt aţintite pe hîrdău. Supă chioară de cartofi, dar slănină, ioc! Timp de două săptămîni, din cînd în cînd, apar şase-şapte cubuleţe de slănină, dar niciodată cînd ea este de serviciu. Femeile sînt indignate că li se fură bunătate de slănină, dar încîntate de a fi găsit un subiect gras de comentat. Nu le mai tace gura. Au ajuns toate convinse că Scorpia le pungăşeşte. Că ajung să o cred şi eu, mă enervează. Cum să aflăm adevărul?

Ca întotdeauna, discutăm public planul de acţiune. Dar acţiunea o vom excuta numai noi două, Nuţi şi cu mine.

Gaura vizetei era închisă pe dinafară cu un disc mobil de tinichea. Apăsînd, din celulă, cu un fir mai gros de mătură capacul, am reuşit să-l rotim uşor, obţinînd o deschidere îngustă, dar suficientă pentru a privi prin ea culoarul din faţa noastră. A doua zi, de serviciu, Scorpia. De îndată ce auzim pe scară paşii dreptului comun urcînd scările cu hîrdăul de prînz, ne instalăm lîngă uşă. De multă vreme mă obişnuisem să transform zgomotele in imagini. Le văd urcînd scara. Sînt şase. Le văd depunînd primele trei hîrdaie la uşile celulelor 1, 2 şi 3. Acum coboară în fugă. Tălpile de lemn ale galenţilor pocnesc tare pe treptele de piatră. Urmează un du-te-vino pe scări. Acum au depus hîrdăul şi tava cu mămăligi în faţa uşii noastre. Nu mai am nevoie de urechi. Am apăsat capacul vizetei şi am rotit-o cam trei milimetri. Suficient pentru a putea vedea cu ochii, bucătăresele ducînd mai departe hîrdaiele, la ultimele celule. Dar o las pe Nuţi în locul meu. Ochii ei sînt cu mult mai buni decît ai mei. După cîteva clipe, Nuţi ridică mîna spre noi şi ne face semn că ceva se petrece în faţa ei acolo, pe culoar. Linişte. Stăm toate ţintuite locului. Mîna lui Nuţi este foarte expresivă. Înţelegem toate că ea vede ceva important şi abia mai putem respira de emoţie. Gata. Nuţi retrage încet firul de mătură, pentru ca vizeta să nu scrîşnească închizîndu-se şi misterul este lămurit.

Nuţi nu putea să vadă hîrdăul aşezat prea aproape de uşă, dar a văzut-o pe Scorpie aplecîndu-se de mai multe ori şi apoi vîrînd în gură şi mestecînd slănina noastră. Furie generală. Ce e de făcut? Nimic. Nu putem mărturisi deschiderea vizetei. Una dintre femei are ultimul cuvînt.

— Nu vă mai necăjiţi, fetelor. O va pedepsi Dumnezeu.

Nu ştiu dacă Dumnezeu a pedepsit-o pe Scorpie, dar pe Nuţi şi pe mine nu ne-a iertat. Sau poate ne-a trimis un sfat înţelept: „Ajută-te şi cerul te va ajuta", adică „Respectă regulamentul şi nu vei fi pedepsită." Din păcate, înţelepciunea dumnezeiască o fi bună în cer, dar pe pămînt nu se putea cere unor femei amărîte şi înfometate să fie înţelepte. Aşa că am continuat să deschidem vizeta fără un scop anume. Curiozitatea şi lipsa de ocupaţie ne tot dădea ghes să vedem ce se mai întîmplă pe culoar. Să vedem defilînd prin faţa noastră femeile de la 8, 9, 10, 11 şi 12.

Să fi fost ora trei după amiază. De plictiseală, iau beţişorul şi mă duc la uşă. Îl apăs pe capac, dar cînd vreau să rotesc capacul, vîrful beţişorului alunecă. Iese în afara uşii. Vreau să-l trag înapoi. Rezistă. Trag mai tare. Zadarnic. În loc să se lase tras de mine, iată că îmi trage el mîna spre exterior. Nuţi s-a apropiat. Nu îndrăzneşte să vorbească, dar a înţeles ca şi mine. De partea cealaltă cineva a apucat capătul beţişorului. Sînt prinsă. Dau drumul băţului şi mă aşez pe o bancă.

Cheia se răsuceşte şi un miliţian intră.

— Cine era la uşă?

Tăcere.

— Dacă cea care era la uşă nu are curajul să mărturisească, va fi pedepsită întreaga cameră.

— Eu! şi mă scol în picioare. Dar Nuţi se scoală şi ea.

— Eram împreună.

— Bine, zice miliţianul, veţi fi pedepsite amîndouă.

Un sfert de oră mai tîrziu, intră cu două perechi de cătuşe. Pînă atunci nu văzusem cătuşe decît în filme. Pentru a-i împiedica pe arestaţi să se apere, să fugă. Unde avea de gînd să ne ducă? De la prima mea ares-

tare, m-au tot purtat de la o închisoare la alta, dar niciodată nu mi-au pus cătușe.

Milițianul m-a lămurit repede. Ne-a așezat, pe Nuți și pe mine, spate în spate, în mijlocul celulei. Mi-a răsucit brațele la spate. Mi-am simțit încheieturile mîinilor strînse tare. Mi le prinsese într-o pereche de cătușe. Dar nu știu cum a procedat pentru ca degetele mele să atingă degetele lui Nuți, ale cărei încheieturi erau strînse și ele în cealaltă cătușă. În tot cazul, eram înlănțuite una de alta și eu eram mai înaltă decît ea. Pentru a nu-i forța prea tare brațele, eram nevoită să-mi arcuiesc spatele. Să-mi îndoi ceafa. Să-mi plec capul spre spate. Acum eram lămurite și, totuși, nu-mi venea să cred că este adevărat. Că mi se întîmplă mie. Că este realitate și nu coșmar.

Milițianul a ieșit. Cît timp a hotărît el că vom sta încătușate nu ne-a spus... Dar cît de stranii aceste cătușe! Ele trăiesc, sînt vii. Răspund cu răutate la fiecare din involuntarele noastre mișcări. Strîng mai tare încheieturile. Se strîng mereu mai tare... din ce în ce mai tare...

Femeile, de la plecarea milițianului, au rămas nemișcate și mute. Nici nu îndrăznesc să se apropie de noi. Dar una dintre ele, Dumnezeu să o binecuvînteze, s-a sculat, și-a scos picioarele din bocancii groși și s-a apropiat de noi. I-a spus lui Nuți să-și ridice încet un picior după altul și și-a strecurat bocancii sub picioarele ei. Mîinile lui Nuți s-au înălțat puțin. Presiunea cătușelor mă durea mai puțin decît răsucirea umerilor și a cefei.

M-am gîndit atunci că și pe Nuți o doare tot atît de tare. Că o doare din cauza mea. Că este atît de tînără. Că trebuie să găsesc ceva de făcut, ceva de spus, pentru a alina durerea mea din umerii ei... Încep să-i șoptesc că trebuie să fim tari. Să nu plîngem. Să nu ne văităm. Să le dăm impresia că nu ne doare. Că nu ne doare chiar atît de tare. Totul nu poate dura mult. Să le liniștim pe femei stînd liniștite. Îi spun, îi spun orice, încet, să nu ne poată auzi... dar mă dor umerii... mă doare ceafa..., cătușele încep să doară mai rău, mai tare și degetele mari ale mîinilor mele nu mai primesc, pe-

semne, destul sînge și degetele mele încep să moară și urmăresc agonia mîinilor mele și încheieturile dor, și spatele doare, și inima doare și îi spun lui Nuți că îi voi povesti un roman, un roman straniu, îl voi povesti încet, doar pentru ea și Nuți spune :

— Da, povestiți... nu plîng... mă fac că zîmbesc... povestiți !

I-am povestit „Romanul lui Dorian Gray". Îl citisem de prea mult timp. Nu-mi aminteam decît esențialul. Pentru a lungi povestea și a scurta timpul, i-am vorbit despre Oscar Wilde, care și el stătuse la pușcărie pentru alte motive decît noi, dar tot atît de nedrepte. Povestesc și mă doare. Nuți ascultă și o doare. În celulă, femeile au rămas tăcute. Vizeta se deschide, se închide... Femeile ne șoptesc : „Vizeta". Trebuie să ne stăpînim și din cauza acestei scîrnăvii de milițian. Știu că nu el a hotărît pedeapsa, dar el ne-a pîrît. El a încuiat cătușele. Să nu-i dăm plăcerea de a ne vedea chinuindu-ne. Îi ofer lui Oscar Wilde noile peripeții ale romanului său, pe care le născocesc una după alta. Îl încarc pe Dorian Gray de toate ororile pe care durerea mă ajută să le născocesc.

— Merge, Nuți ?

— Da, merge... Povestiți...

Povestesc și îmi simt claviculele dislocîndu-se. Brațele îmi sînt frînte. Mîinile îmi îngheață. Cît timp va mai dura această medievală barbarie ? Cum este posibil ca un bărbat, un bărbat tînăr, fie el și paznic de pușcărie, să privească impasibil chinul unei fete atît de tinere ca Nuți ? Căror refulări dă el cale liberă ? Ce scuze i se pot găsi ? Chipul lui este normal. Nu este frumos, dar nici urît nu este. Trupul lui nu vădește nici o anomalie. Are părinți... Poate o soră... O nevastă ? Sigur, nu. Cum o poate privi liniștit prin vizetă pe Nuți? Ce resorturi s-au blocat în mintea lui debilă ? Și înțeleg de ce subconștientul meu a ales romanul lui Dorian Gray.. Pe fața lui, nici o trăsătură bestială. Dar aceste urme vor apărea cu timpul și va deveni din ce în ce mai respingător. Va sfîrși prin a scoate la iveală adevăratul lui chip, o înfricoșătoare față de monstru.

Ușa se deschide. Intră. Descuie cătușele. Le scoate. Iese. Fără un cuvînt. Femeile ne înconjoară. Se vaită Ne căinează. Degetele noastre mari sînt violacee, aproape negre. Nu le simțim. Sînt complet amorțite. Împrejurul încheieturilor, o brățară de carne tumefiată. Se va vindeca peste o lună. Femeile ne masează umerii. Ne pun comprese cu apă rece pe încheieturi.

Vine masa. Gata! Pedeapsa durase cam două ore. Prima pedeapsă. A doua va fi mai lungă. O zi și o noapte. Douăzeci și patru de ore... Dar în altă celulă.

În 1970, mă plimbam cu soțul meu într-o dimineață de vară prin Geneva. Ne-am oprit în fața unei vitrine. Erau expuse tot felul de efecte militare, rebuturi ale armatei americane. Printre pantaloni, bonete și cizme, în mijlocul vitrinei, era expusă o pereche de cătușe. În prăvălie se vindeau cătușe! Putînd fi cumpărate de oricine, pentru a fi folosite... cum? Am rămas amîndoi fără glas, cu ochii ațintiți pe cătușe. Ni se părea că privim culmea imorală a libertății. Apoi, ne-am spus că poate judecăm amîndoi greșit. Veneam dintr-o țară din Est și eram tare înapoiați...

Am plecat mai departe, puțin triști, puțin dezorientați...

*

* *

Iarna a înăsprit încă și mai mult viața noastră. Ne aflam în cea mai rece regiune a țării. Ne era foarte frig. Foamea ne chinuise doar burțile. Frigul ne chinuia și mîinile și picioarele și întreg trupul. Ne pătrundea în oase și ne îngheța inima. Ne era frig. O sobă se afla, totuși, în celulă, dar era alimentată din exterior, de pe culoar. În celulă doar un cilindru de tablă și burlanele coșului. Pe la orele unsprezece auzeam cîteva bucățele de lemn lovind pereții sobei încastrată în zidul gros. Apoi, pocnetele unui făraș de cărbuni. Le stropeau, pesemne, cu gaz, căci o mică explozie se făcea auzită, cînd flacăra chibritului aprindea gazul. Lemnul trosnea. Strînse în jurul cilindrului, așteptam. Așteptam cu speranța de a ne încălzi măcar palmele lipite pe suprafața lui, cînd se va încălzi. Dacă se va încălzi. În cel mai bun caz, căldura se menținea cam două ore în colțul de lîngă sobă. În restul celulei, respirația aburea. Ne era, într-adevăr, foarte frig. Hainele noastre de pușcărie erau confecționate dintr-o țesătură aspră și tare. Din deșeuri ce păreau mai mult încleiate, decît țesute. Numai cînd ne întorceam de la plimbare, după gerul de afară, cîteva clipe, aerul celulei ni se părea mai călduț. Jachetele și puloverele împletite în vară, purtate sub vesta și mantaua de dimie, ne apărau prea puțin de frigul din celulă.

Să ne dezbrăcăm seara la culcare era un act de curaj. Salteaua, cearșaful, pătura, toate păreau scoase din congelator. Așezam peste cearșaf toate hainele noastre, una peste alta, pînă și ciorapii și toate boarfele ce le mai aveam prin boccele. Le acopeream cu mantaua și la urmă întindeam pe deasupra pătura. Cum nu aveam decît un singur cearșaf, pentru a nu ne culca direct pe pînza murdară a saltelei, răsuceam marginile păturii pentru a forma un fel de sul în care ne strecuram cum puteam. Primele minute în pat erau din cale-afară de neplăcute. Cămașa nu ajungea să ne acopere nici măcar genunchii. Apoi, încet, puțina căldură a trupurilor noastre se propaga printre straturile de haine. Tremuratul se potolea și, în sfîrșit, o dulce senzație de căldură ne adormea pînă la următorul chin al trezirii.

Primele minute după semnalul sculării erau din cale-afară de grele. A părăsi căldura așternutului atît de greu dobîndită, a coborî din pat pentru a-ți vîrî picioarele în încălțările înghețate era prima încercare a unei noi zile de chin. Trăgeam pe noi fustă și vestă cît mai iute, pentru a ne supune celui de-al doilea chin, „colțul". Adeseori, pe suprafața ligheanului cu apă spărgeam pojghița de gheață pentru a umple sticluța cu care ne spălam. Nu vedeam cum procedau femeile ascunse de pătura agățată la repezeală. Cîte dintre ele găseau curajul de a întrebuința apa glacială? Nu îndrăzneam să întreb...

Cu eroism, turnam puțină apă într-un lighean. Îmi spălam întîi îndelung mîinile, agitîndu-le și frecîndu-le tare pentru a încropi, cît de cît, apa cu căldura lor.

Urma obrazul, brațele, toată partea de sus a corpului. Apa devenea călîie. Puteam să trec la „colț". Pe bătrîne le treceau fiorii doar privindu-mă, dar tinerele se spălau ca și mine. Urma așteptarea cafelei. Dar cum ne putea potoli foamea și alina frigul conținutul de zeamă cafenie, care nici măcar nu ajungea la noi fierbinte?

Cui să ne plîngem? Ni s-a spus să așteptăm venirea procurorului. Inspectarea pușcăriilor de către procurori militari era o măsură de control datorată exceselor sadice dintr-un penitenciar politic de bărbați. Se încercase acolo o metodă de reeducare prin chinuri fizice, ședințe publice de autocritică aberantă și anihilarea simțului moral, pînă la metamorfozarea educatului în călău. Educatorii erau un grup de deținuți, ce se pretindeau convertiți trup și suflet la doctrina marxist-leninistă-stalinistă cu toate ale ei. Cînd scandalul luă proporții, după anchete și pretinse pedepsiri, au fost înființate inspecțiile procurorilor și într-o zi, în sfîrșit, am avut și noi „cinstea" vizitei unui procuror.

A fost introdus în celulă de ofițerul politic, care ne anunță că aveam dreptul să-i supunem plîngerile și cererile noastre. Dar nu eram atît de naive încît să ne plîngem acestui magistrat în trecere pe la noi, ca apoi să suferim răzbunarea comandantului. Totuși, Dede, ca șefă de cameră, s-a decis să-i adreseze o plîngere destul de minoră, pentru a nu ne atrage represalii. S-a plîns de frigul în care trăiam zi și noapte. Procurorul ne măsură una după alta cu o privire vicleană și îi răspunse cu un sfat. Să ne culcăm cîte două într-un pat și să facem necesarul pentru a ne încălzi reciproc.

Chiar dacă la Mislea, cîteva femei nu au așteptat sfatul unui procuror pentru a practica această încălzire mutuală, în celula noastră părerea procurorului a fost interpretată drept o insultă. Nimeni nu se gîndi să ceară părerea îndrăgostitei moașe.

*

* *

Percheziţiile pe culoarele friguroase mai lungeau cu cîteva inele suplimentare lanțul necazurilor noastre datorate iernii. Totuși, milițiencele nu ne mai dezbrăcau

la piele și, uneori, efectuau pipăitul și buzunăritul, chiar în celulă. La o astfel de percheziție, pățania lui Nuți și a mea, buclucașele celulei, a fost destul de hazlie. Ne întorsesem de la plimbare. Poșta abia primită se afla în buzunarul mantalei mele, pe care tocmai o agățam în cuier, cînd milițianca strigă: „Alinierea pentru percheziție"! I-am făcut semn lui Nuți să treacă lîngă mine în rîndul doi. La închisoare se învață tot felul de lucruri folositoare, necunoscute de masa incultă a oamenilor liberi. Mișcînd aproape imperceptibil buzele, i-am putut spune lui Nuți că poșta explozivă se află în buzunarul primei mantale de la stînga cuierului.

Cu cel mai candid glas posibil, Nuți se adresă milițiencei:

— Domnișoară, vă rog să-mi dați voie să mă îmbrac cu mantaua. Mă simt cam răcită și nu vreau să cad bolnavă.

Cum nici milițianca nu dorea încurcăturile unei deținute bolnave și mantaua tot va fi buzunărită cînd îi va veni rîndul lui Nuți, milițianca îi dădu voie să-și ia mantaua. Nuți îmbrăcă, deci, mantaua mea. Îi șoptesc iar pe mutește:

— Rupe în buzunar poșta în bucățele cît mai mici. Trebuie să le înghițim.

Nuți îmi făcu cu ochiul. Și-a introdus precaut mîna în buzunar, a morfolit hîrtia și a izbutit s-o fărîmițeze. A scos mîna din buzunar și o parte din rupturi au trecut în mîna mea. Privindu-ne din colțul ochilor, stăpînind o stupidă poftă de rîs, ducem discret la gură bucățelele din prețioasa poștă, cu regretul că nu vom ști niciodată ce anume înghițim.

După ce am vorbit fără a mișca buzele, acum trebuia să mestecăm, ascunzînd mișcarea gingiilor. Am preferat să sug hîrtia, s-o trimit brusc în fundul gurii și să o înghit. Nu știu ce ne făceam dacă poșta ar fi fost scrisă pe pînză...

Cînd îmi vine rîndul, mă supun pipăitului cu satisfacție. Pînă cînd nu vor întrebuința un aparat de radiografie, stomacul nostru va rămîne un seif inviolabil.

Ușa închisă, ne povestim emoțiile și isprava. Femeile ne felicită. Nuți rămîne tristă. Se gîndește la poșta pierdută și la dificultatea reînnodării firului rupt.

*

* *

Încerc în zadar să-mi storc buretele memoriei. Nimic, nici un strop de amintire nu readuce la suprafață motivul celor „șapte zile" la care au fost poftite patru femei din celula noastră. Dede, Nuți, Ani și cu mine. O cauză comună? Patru cauze diferite? Eram oare pedepsite împreună din economie de carcere? Pentru că, în toate celulele, pedepsele picau peste noi ca o ploaie cu grindină cît nuca. O aflam prin pereți.

De ce atîta înverșunare? Găsisem o singură explicație plauzibilă. O explicație economică. Fiecare „7 zile" aducea penitenciarului economia a cinci zile de cheltuieli alimentare. Puzderia de pedepse, între cinci și zece pe săptămînă, aducea administrației o economie de 100—200 alocații de hrană lunar. În care buzunar intrau banii? Dar dacă bănuiala mea avea oarecare temei, nu explica cruzimea adăugată deliberat unei pedepse și așa suficient de greu de suportat.

Cu doi ani înainte, apăruse pe peretele unuia din closete o inscripție incendiară. O deținută avusese curajul să scrie: „Jos comuniștii". Rezultatul. Verdictul comandantului a fost lapidar: „Mîine o să aveți cît mai multe pedepse".

Executarea a fost promptă. A doua zi au fost prezentate comandantului 50 de rapoarte de izolator. Ale celor cincizeci de femei care la 5 dimineața nu au sărit destul de repede din paturi. Printre ele, și eu. Deși eram deja izolată de celelalte femei.

Scriind cuvîntul „izolată", mi-am adus brusc aminte că în penitenciar carcerele de pedeapsă purtau numele de „izolatoare". Mi s-a părut că aud aievea vocea haină a unei milițience intrată vijelios în celulă, urlînd: „X, la izolator!".

Dar eu nu am fost atunci dusă la „izolator". S-au mulțumit să scoată pe culoar pat, bancă, cuier și hîrdău de apă, nemailăsînd în celulă decît tineta și viața care, cu încăpățînare mai sălășluia în trupul meu, și acum, după doi ani, cînd în dimineața unei zile, cred, de toamnă, fiindcă nu era încă frig, o milițiancă intră în celulă cu o hîrtie în mînă și, cu arătătorul întins spre fiecare dintre noi, spuse:

— Tu... tu... tu și tu, la izolator!

Chiar dacă nu îmi amintesc pentru ce Nuți și cu mine eram pedepsite, prea adeseori încălcasem regulamentul pentru a fi mirată. Dar rezonabila, prudenta, demna Dede, de ce oare fusese ea condamnată laolaltă cu două înveterate păcătoase? Pentru care crimă săvîrșită? Cu multă rea voință i s-ar fi putut reproșa cîteva clipe de somnolență seara tîrziu, înainte de culcare. Dar nu-mi amintesc să fi fost vreodată surprinsă asupra faptului. Poate că fusese pedepsită în calitate de șefă de „cameră". Personalul penitenciarului nu întrebuința cuvîntul „celulă". Pentru ei, noi eram închise în „camere". A pedepsi șefa de cameră pentru păcatele celulei era un mijloc de a-i obține prin frică colaborarea cu personalul de supraveghere.

În privința lui Ani, nu-mi pot închipui ce putuse să facă ori să nu facă, pentru a deveni tovarășa noastră de izolator.

Ieșim în urma milițiencei. Coborîm scările și în loc să o luăm spre ușa mare de ieșire în curte, ne îndreptăm în sens contrar, îndărătul scării. Se aflase acolo o celulă destul de mare. Pentru a face față afluxului de pedepsite, celula fusese împărțită cu pereți solizi din scîndură. Trei izolatoare la stînga, unul în fund, drept în fața ușii și un vestibul. În cel din fund ne-au ținut pe noi patru, șapte zile.

Voi povesti în amănunt aceste șapte zile.

*

* *

Prima zi de izolator — miercuri.

Carcera, „izolatorul", era o cămăruță de vreo șase metri pătrați, goală. Dar nu chiar goală de tot, pentru că, în colțul de la dreapta ușii se afla o tinetă. Un fel de găleată sau, mai bine zis, un cilindru de fier, aco-

perit cu un capac de lemn. Fereastra, plasată sus, deasupra capetelor noastre. Podeaua, de lemn.

Milițianca glăsui. Ne era interzis să ne așezăm pe jos pînă la ora culcării. Vom fi supravegheate. O nouă pedeapsă ne așteaptă în cazul nerespectării ordinului. În prima și a doua zi nu vom primi nimic de mîncare. Dar ni se va aduce cîte o gamelă cu apă caldă și sărată. Să nu facem gălăgie. Atît. Iese. Încuie ușa. O auzim îndepărtîndu-se. Nu închide în urma ei ușa vestibulului.

Eram deci pedepsită pentru a doua oară, dar acum într-un izolator care, de fapt, nu era decît cu numele un izolator, fiind ocupat de patru femei. Dacă mi s-ar fi cerut să-mi aleg eu tovarășele, le-aș fi ales tocmai pe cele acum întîmplător hărăzite mie. Nuți era mîna mea dreaptă. Îmi înlocuia ochii miopi. Era un copil bun și curajos și nu se văita niciodată. Dede devenise pentru mine aproape o prietenă. Îmi era foarte milă de ea. Ani, o fată de treabă, calmă, politicoasă și curată.

Iată-ne, deci, împreună, doar noi patru, timp de șapte zile. Ne felicităm. Nu avem printre noi nici femei bătrîne, ale căror suferințe ne-ar fi slăbit rezistența. Nici femei-probleme. Nici plîngărețe, apoi hotărîm să luăm măsurile necesare pentru a păcăli supravegherea. Nu puteam admite ordinul de a sta șaptesprezece ore în picioare.

Prima hotărîre — Urechile noastre să supravegheze vestibulul pentru a ne da seama dacă supravegherea anunțată este într-adevăr vigilentă. Formăm două echipe. Dede și Nuți. Eu și Ani. Rînd pe rînd, echipele să stea lîngă ușă pentru a auzi zgomotele culoarului ducînd spre vestibulul nostru. Astfel, rînd pe rînd, ne vom putea așeza pe podea.

A doua hotărîre — Să nu facem zgomot. Să vorbim foarte încet pentru a percepe pașii milițiencelor.

A treia hotărîre — Să încercăm să deschidem o fisură cît de îngustă între panourile de placaj ale ușii. Am putea, astfel, supraveghea vizual vestibulul. În prima închisoare de anchetă, la București, întrebuințasem cu succes această soluție. Dacă ne-am fi putut lăsa păcălite de pașii tiptili ai vreunei paznice mai șirete, reușind fisura, nu ne-ar mai fi putut suprinde, decît o făptură invizibilă.

A patra hotărîre —... și cea mai înțeleaptă. Răbdare. Să avem răbdare. Pentru ca timpul să ne treacă mai ușor, să povestim, rînd pe rînd, un basm, un roman sau chiar propria noastră poveste.

*
* *

Prima zi fără hrană nu ni s-a părut prea grea. Din punct de vedere al supravegherii puteam fi liniștite. Nici o milițiancă nu primise exclusiv această sarcină. Cînd milițianca de serviciu cobora cu deținutele diferitelor celule la plimbare sau program, intra uneori o clipă în vestibul și deschidea vizetele izolatoarelor. Dar zgomotul pașilor ei era îndată auzit de echipa noastră de pază. Pentru a da celorlalte timpul de a se ridica, una dintre ele se plasa în așa fel, încît trupul ei să împiedice vizibilitatea vizetei. Nu eram deci, într-adevăr, obosite, dar cum nu eram obișnuite să stăm pe jos, această poziție, pe scîndura goală, devenea, după cîtva timp, stînjenitoare. Ne mîngîiam cu gîndul că la ora 10 seara niște saltele vor intra în izolator și ne vom putea întinde.

Uneori, ne învîrteam toate roată într-un spațiu ce abia ne cuprindea. Mai puteam și să ne așezăm pe capacul de lemn al tinetei. Dar era o poziție incomodă. Din cauza mînerului de lemn așezat în mijlocul capacului, nu ne puteam sprijini decît pe o singură fesă. Această amărîtă tinetă împingea promiscuitatea și mizeria fiziologică pînă la granița insuportabilului. Dar insuportabilul ne era stare permanentă. Ne lipsea hîrtia igienică, socotită un lux capitalist. Ne lipsea apa. Ne lipseau pînă și „logicele". Nu aveam la izolator nici măcar posibilitatea de a ne spăla pe mîini și pe obraz. Fără să îndrăznesc să insist, sper să mă fac înțeleasă, sugerînd foloasele proprietăților dezinfectante ale urinei.

*
* *

Pesemne din sfială, fetele m-au rugat să încep eu șirul povestirilor. Am întrebuințat acum cuvîntul : „fetele". Sînt datoare o explicație. Deși am întrebuințat pînă aici permanent vorbind despre deținute cuvîntul „femeile", noi în celule, chiar adresîndu-ne femeilor bătrîne, le înglobam și pe ele în termenul mai amical de „fetelor". Este încă un exemplu de înlocuire a unui cuvînt uzual, printr-un alt cuvînt de circulație strict penitenciară. „Celula" în gura milițienilor se numea „cameră". „Carcera", „izolator". Ieșirea la closet, „program". Paznicii de închisoare, „domnule" sau „domnișoară" comandant etc. Închei paranteza.

Deci, rugată să încep, m-am gîndit că pentru a le distra cît de cît, să le povestesc amintirile mele legate de orașele prin care colindasem înainte de război. Am început cu Parisul fragedei mele copilării. Vicisitudinile primului război mondial îi purtaseră pe părinții mei departe de țară. Cu doi copii agățați de mîinile tatălui, cu un al treilea copil în brațele mamei, la capătul unei foarte grele pribegii de la Iași la Odesa, de la Odesa în munții Urali, Murmansk, fiordurile Norvegiei, la Londra, în 1918 am ajuns la Paris. Le-am povestit, deci, tot ce mai îmi aduceam aminte din cei trei ani petrecuți acolo. Alarmele și coborîtul în pivniță, cînd tunurile germane bombardau Parisul. Pensionul de călugărițe secularizate din Rue de la Pompe. Armistițiul. Steagurile țărilor aliate și al României cusute în grabă de mama și împodobind balconul apartamentului nostru. Jocurile noastre în grădina „La Muette". Cursele cu trotineta. „Înconjurul lumii în 80 de zile" la teatrul Châtelet și alte imagini ale copilăriei noastre.

Timpul, de bine, de rău, trecea, dar îl simțeam trecînd și prin burțile noastre goale și o senzație dezagreabilă de foame se făcea tot mai simțită. Dar ne țineam bine și nici una dintre noi nu pomenea cuvîntul „foame".

Încep să răsune pe scări pașii sonori ai dreptului comun. Aduc hîrdaiele cu mîncare. La urmă le auzim și în vestibulul nostru. Depun în fața ușilor izolatoarelor gamelele cu apă. Cînd, în sfîrșit, milițianca deschide ușa noastră, apa s-a răcit de tot și, deși sîntem nu numai înfometate, dar tare însetate, ne este imposibil să bem această apă. Că este sărată nu ne-ar supăra, dar din cauza gamelelor prea sumar spălate, este murdară și are un miros grețos de zoaie.

Căutăm o nouă distracție. Vom juca jocuri de societate. Ani propune șarade. Căutăm cuvintele cu cele mai multe silabe și definiții hazlii sau sibiline. Jucăm jocul geografic fără mare succes. Încercăm jocul silabelor. Unei silabe oarecare zvîrlită de una dintre noi, celelalte trebuiau, la repezeală, să-i adauge cel puțin alte două silabe, pentru a forma un cuvînt. Nuți compunea cuvinte lipsite de sens. La protestele noastre, născocea o plantă tropicală sau vreun monstru preistoric și ne trimitea să o controlăm în dicționar. Și mereu micuța Nuți izbutea să ne facă să rîdem. Da, rîdeam la izolator. Rîdeam pentru că ne era foame. Rîdeam pentru că ne simțeam bine împreună. Rîdeam pentru a ne menține verticalitatea, deși jumătate din timp stăteam prăbușite pe podea.

Uneori, Dede spunea : „Repaos". Opream sporovăiala. Închideam ochii și fiecare pleca departe pe drumuri doar de ea știute...

Apa gamelei de seară, tot atît de infectă, ne-am străduit să o bem aproape toată. „Ca să nu ne deshidratăm" a spus Ani, infirmiera. Dar pentru a putea să o bem, ne-am strîns nasul între degete. La zece seara saltelele au fost trîntite în vestibul. Milițianca a deschis ușa și ne-a spus să luăm două saltele. Pături nu ni s-au dat, deși nopțile erau reci. Ne-am întins toate patru pe partea dreaptă a trupului, strîns lipite una de alta pentru a încăpea pe cele două saltele și pentru a ne ține de cald. Dar cum le plasasem pe Ani și Nuți între noi două, ca să le ferim cît mai mult de frig, spatele lui Dede și pieptul meu rămîneau expuse răcoarei nopții. Cînd una dintre noi simțea nevoia să-și schimbe poziția, le trezea încet pe celelalte și ne întoarceam toate patru pe cealaltă parte.

A doua zi de izolare — joi

La cinci dimineața, scularea. Scoaterea saltelei în vestibul. Înțepenite și înfrigurate, ne învîrtim cît putem de repede pe lîngă pereți, pentru a pune sîngele în

mişcare. Încercăm să comunicăm cu celula vecină. Ştim că toate izolatoarele sînt ocupate. Auzim uşile deschizîndu-se ; azi dimineaţă am văzut mai multe saltele în vestibul. Dar în celula vecină cu a noastră nu auzim nici o şoaptă. Este ocupată, deci, de o singură pedepsită. Bătăilor noastre în zid, ea le răspunde doar tuşind. Nu cunoaşte alfabetul morse.

Azi este rîndul lui Nuţi să ia cuvîntul. Ne povesteşte despre satul ei. Părinţii. Copilăria între fraţi şi surori. Şcoala primară. Dascălul. Sărăcia după colectivizare. Liceul şi şcoala pedagogică. Era foarte săracă. Atît de săracă încît era nevoită să-şi spele seara unica pereche de chiloţi, şi noaptea să doarmă culcată peste ei pentru a-i usca la căldura trupului.

Erau puţine întîmplări în tînăra viaţă a lui Nuţi, şi totuşi ajunsese la puşcărie. Povestea ei a scurtat dimineaţa. Apoi, pentru întregul penitenciar, în afară de noi, a venit ora prînzului. La izolator, ora gamelei cu apă. A trebuit să recunoaştem că ne era tare foame. Ne durea burta de foame. Aveam crampe de foame. Ne-am apucat să numărăm orele noastre de post negru.

De la ora 18, marţi — la ora 12, miercuri	= 18 ore
De la ora 12, miercuri — la ora 12, joi	= 24 ore
Total	= 42 ore

Mai aveam de rezistat cam 20 de ore pînă la cafeaua şi felia de pîine de vineri dimineaţa. Nu ne rămînea decît să încercăm să uităm că ne este foame. Noi nu ne puteam nici lătra foamea cîineşte, nici să ne-o miorlăim, nici să ne-o ragem, nici măcar să o urlăm cu propriile noastre voci. Pentru a ne păstra demnitatea, cel puţin în faţa propriilor noştri ochi, trebuia să ne purtăm ca şi cum nu ne-ar fi foame. Noi, cele patru femei aflate în izolator, am avut ambiţia să zîmbim, să glumim chiar, pentru a ne sprijini întru păstrarea unei mîndrii neîntinate. Unicul nostru capital.

În această a doua zi, uşa nu mai era păzită decît de una dintre noi. Celelalte stăteau pe podea pentru a-şi economisi forţele. Parcă o văd aievea pe Ani, întinsă cît era de lungă pe duşumea, poate chiar dormind. La izolator, zilele trec cu mult mai încet decît în celulă. Ne

dăm seama acum, că acolo aveam de mai multe ori pe zi măcar ceva de aşteptat şi ceva de sperat. Aşteptam plimbarea, programele şi hîrdaiele cu mîncare. Speram că în hîrdău vor fi pus ceva mai consistent decît zeama zilnică. În celulă aveam mai mult loc pentru a ne mişca şi bănci pe care să ne aşezăm. Aveam apă curată de băut, paturi cu cearşaf, pernă şi pătură. Ne puteam spăla. Toate mizerabilele bunuri, cărora izolatorul le împrumuta aparenţa opulenţei.

Printr-un proces de dedublare, simţeam deseori în noua mea celulă, şi încă mai pregnant aici, la izolator, că trăiam două vieţi paralele. Le observam pe tovarăşele mele ca şi cînd ele nu ar fi fost decît personajele unui film pe care îl priveam din sala de spectacol. Privindu-le, mă întrebam cu groază la ce grad de mizerie fizică şi spirituală ajunsesem, aşa încît certitudinea regăsirii unui pat de fier, unui cearşaf de pînză groasă, unei pături aspre, cîtorva stropi de apă pentru a ne spăla jegul şi a două gamele zilnice, pe jumătate pline cu un lichid cu gust rău, să devină pentru noi speranţă şi sprijin.

În cursul după-amiezii, Nuţi ne-a pus o întrebare. Care era, acum, pe loc, în clipa de faţă, dorinţa noastră cea mai arzătoare ? Am răspuns : libertate, întoarcere acasă, copiii. Nuţi ne-a privit cu uimire :

— Ciudate dorinţi mai aveţi şi voi, a spus ea. Eu m-aş mulţumi cu mult mai puţin. Ceea ce doresc eu cel mai tare, acum, pe loc, imediat ? Nimic mai mult decît un şir de cîrnaţi groşi, dar să fie un şir lung, lung, uite aşa de lung !

Şi cu un suspin adînc, Nuţi şi-a ridicat braţele şi le-a depărtat cît a putut de tare. În izolator se afla o tinetă, pe care cele patru femei erau obligate să o folosească. Paravan nu aveam. Spaţiul era foarte strîmt. Am găsit, totuşi, o soluţie. Cînd „colţul“ era ocupat, ne întorceam cu spatele sau închideam ochii.

După-amiaza a trecut. A venit seara şi nouă ne-a fost mai frig pentru că eram nemîncate şi am băut apa călîie şi, în sfîrşit, au venit saltelele şi a urmat încă o noapte chinuită.

A treia zi de izolator — vineri

Ne-am ridicat de jos, cam înțepenite, înfrigurate, dar cu speranța unei zile de regim alimentar normal. După mai bine de șaizeci de ore, mai aveam încă vreo trei ore de așteptare pînă la primirea lichidului botezat „cafea“ și a sutei de grame de pîine. Aproape nimic. Venise rîndul lui Ani să ne ție de urît. Dar eram obosită. Îmi era foame. Ne simțeam, toate patru, cam vlăguite. Cafeaua nu ne potolise setea. Pîinea nu izbutise decît să ne ațîțe foamea. Nu-mi pot aduce aminte nimic din ceea ce a povestit Ani. Am trăit această dimineață așteptînd pe tăcute gamela de la prînz, și a jumătății cubului de mămăligă. Jumătate, pentru că eram nevoite să păstrăm a doua jumătate pentru masa de seară. Cum o păstram ? Unde o așezam ? Pe jos, în praf ? Nu îmi mai aduc aminte... Poate că lipsa mea de memorie se datorează oboselii.

A patra zi de izolator — sîmbătă

În a patra zi de pedeapsă, dusă, poate, de șuvoiul amintirilor din copilărie și de familie povestite de noi, Dede, al cărui rînd venise, și-a pierdut pentru prima și ultima dată în penitenciar obișnuita ei rezervă. Ne-a vorbit despre viața ei de adolescentă, logodnică, soție și mamă. Povestea vieții unei familii de oameni cumsecade, într-un orășel tihnit de provincie, înaintea celui de-al doilea război mondial.

Ascultînd-o, mi se părea că aud, filă după filă, un roman citit cîndva în trecuta mea tinerețe. Prima născută. Două surori, doi frați. Zile tihnite. Bunăstare și bună înțelegere. După liceu a fost nevoită să renunțe la studii universitare. Mama ei se îmbolnăvise. Preluase, ca ceva cu totul firesc, sarcinile casei. Îngrijirea mamei. Creșterea fraților. Gospodăria. Ajutorul dat tatălui.

Doi ani mai tîrziu, încredințînd grija casei unei mătuși mai bătrîne, și-a întovărășit mama la o cură de ape. În fiecare zi se duceau alene la stația termală aflată în centrul unui frumos parc. În fiecare după-amiază se întorceau alene în parc pentru a asculta concertul muzicii militare.

Tînăra, înaltă și subțire, cu trăsături de o gravitate bizantină și cu toată atenția concentrată asupra unei doamne în vîrstă, a atras atenția unui tînăr locotenent din garnizoana orașului. Înainte, locotenentul intra în parc foarte rar. Acum, îl cutreiera zilnic. Lua loc aproape de chioșcul de muzică și urmărea concertul pe chipul tinerei fete. După cîteva zile de întîlniri, părelnic întîmplătoare, el a îndrăznit să le salute. Doamna i-a răspuns cu un zîmbet. Cu o înceată plecare a capului, domnișoara.

Trei zile mai tîrziu s-a oprit în fața lor și a cerut voie doamnei să se prezinte. Doamna i-a îngăduit. După concert, locotenentul le însoțea acum pînă la intrarea hotelului lor. De-a lungul drumului, doamna îi punea întrebări despre familia și despre studiile sale. Domnișoara mergea tăcută, și doar un vag zîmbet îi flutura uneori pe față. Cu patru zile înainte de plecarea doamnelor, locotenentul a cerut permisiunea să le viziteze acasă, în orașul lor. Și această dorință i-a fost împlinită. Cu vizibilă plăcere de către doamnă. Cu o bucurie discretă de către domnișoară.

Ascultînd-o pe Dede, imagini din albumul de fotografii ale părinților mei prindeau viață, ieșeau din album și le înlocuiau pe cele două femei din parc. O vedeam pe Dede nu așa cum trebuie să fi fost la vremea aceea nu prea depărtată, cu o fustă abia depășind genunchii și cu capul gol în soare. Pentru mine cele două femei măturau pietrișul aleilor cu tivurile lungilor lor fuste și umbreluțe în dantele și volane le apărau tenul de arșița verii.

Reîntoarsă acasă, o nouă sarcină a căzut pe umerii ei. Tatăl ei primise un post nou la București. Părăsirea casei natale, a obiceiurilor și prietenilor, mutarea într-un oraș necunoscut au pus la grea încercare pe tînăra ce abia depășise douăzeci de ani. Mai mult. Mama era din ce în ce mai suferindă. Nu mai putea părăsi patul. Întreaga familie era conștientă că sfîrșitul este iminent. În fiecare duminică, locotenentul îi aducea flori, iar vizitele lui se petreceau lîngă patul bolnavei. După șase luni el a cerut mîna fetei.

Nu știu cum se petrece azi căsătoria unui militar, dar pe timpul acela, în armata română era necesară învoirea superiorilor logodnicului. Se cerea ca familia viitoarei soții să fie onorabilă și cu o bună stare materială. O fată fără zestre nu se putea căsători cu un ofițer. Firește, onoarea viitoarei soții trebuia să fie fără pată. Logodnicul lui Dede a fost obligat să prezinte dosarul și fotografia logodnicei sale. Cu o emoție, pe care cu greu reușea să și-o ascundă, Dede ne povesti ieșirea lor în lume pentru prima oară, singuri. S-au îndreptat spre cel mai celebru fotograf al capitalei. Atelierul fotografic „Julieta", de pe strada principală a Bucureștiului, Calea Victoriei. Armatele învingătoare din primul război mondial intraseră în capitala țării de-a lungul acestei străzi elegante.

Pe atunci, nu eram decît o fetiță. Tata, îmboldit de patriotismul lui înflăcărat, atît de firesc pe atunci și atît de demagogic azi, ne ducea pe toate trei la paradele de 10 Mai. Din ce an anume am păstrat amintirea neștearsă nu mai știu. Dar apariția strălucitoarei noastre regine Maria, în uniforma ei de un albastru azuriu, cu picioarele acoperite de fusta lungă învoalată, purtînd pe cap o căciulă de blană cenușie și călărind în fruntea regimentului ei pe un grațios armăsar alb, a fost pentru mintea mea de copil întruchiparea reginelor din basme.

*

* *

S-ar fi zis că mama lui Dede nu așteptase decît această ultimă bucurie pentru a-i părăsi. Foarte curînd după logodnă, și-a binecuvîntat copiii strînși în jurul patului ei, a închis ochii și s-a dus. Data căsătoriei fusese fixată peste șase luni. Timp necesar pregătirii trusoului și viitoarei gospodării. După moartea mamei, Dede a avut o lungă convorbire cu tatăl ei. Măritată, ar fi fost silită să-și părăsească familia. Nu i se putea cere sorei mai mici să renunțe la trei ani de studii pentru a prelua grija casei. Mătușa era în vîrstă, bolnăvicioasă și fără pic de autoritate. Fratele mai mic și sora erau încă la liceu. Ce era de făcut ?

Dede îi scrise logodnicului ei, întrebîndu-l dacă hotărîrea ei de a mai avea grijă de familie încă doi ani, era, după părerea lui, întemeiată. Fiind sigură de răspunsul lui, nu îi putea cere să o aștepte încă doi ani. Să se considere, deci, absolut liber. Locotenentul a sosit îndată la București. Accepta termenul de doi ani. Avea să dovedească toată răbdarea necesară. A cerut doar învoirea de a veni să-și vadă logodnica cînd și cînd.

Tot ascultînd-o pe Dede, înțelegeam, din ce în ce mai clar, tot ceea ce ne despărțea. Făceam parte din două lumi diferite. Întreaga ei viață, felul ei de a fi, rezerva, totul în ea era respectabil, dar înduioșător de învechit. O reminiscență a unui secol trecut. Romantica ei poveste de dragoste a umezit ochii lui Nuți. Nuți fusese prea adeseori jignită de vorbele cu subînțeles și chiar de gesturile îndrăznețe ale unora dintre colegii ei. Imaginea „bărbatului" în mintea ei, lor li se datora. Iar existența unui om serios, însuflețit de o dragoste răbdătoare și sfioasă, încuraja acele speranțe la care tinerețea ei nu putea renunța.

După doi ani de logodnă petrecuți în liniște, tatăl lui Dede a hotărît că a venit timpul să pună capăt sacrificiului impus celor doi tineri. Dede ne-a povestit căsătoria celebrată în orașul de reședință al regimentului soțului ei, care fusese inaintat căpitan. Rochia ei albă. Cununa de flori de lămîiță. Vălul spumos și cascada de beteală unduind pînă la covorul de flori așternut pe sub pașii lor. Trecerea pe sub săbiile încrucișate ale tinerilor ofițeri. Balul dat în cinstea tinerei perechi. Primul ei bal. Apoi a venit războiul. Iar după război, comuniștii. Comuniștii i-au arestat soțul, tatăl, o soră, un frate și au arestat-o și pe ea. În boxa acuzaților se întregise aproape toată familia. Despre proces, Dede nu ne-a dat nici o lămurire. Ne-a spus doar că, printr-o deținută nouă, aflase că tatăl, fratele și sora ei erau liberi. Nu știa însă nimic despre soț. Nimic despre copii. Nuți putea gîndi că Dede își primise o bună parte de fericire. Că ea, Nuți, era cea mai nenorocită dintre ele două. Nu avusese trecut și nu părea să aibă nici viitor.

Viitorul nu însemna pentru ea nici libertate, nici carieră, ci numai și numai dragoste și, firește, căsătorie și copii. Amnistiată cu mult înainte de termenul condamnării, Nuți este astăzi bunică într-un orășel din regiunea ei natală.

Nu îmi dau seama cam ce putea gîndi Ani. Cît despre mine, aș fi putut gîndi că suferisem mai mult decît Dede. Anchetarea mea durase cinci ani. Fusesem supusă celor mai felurite torturi. Trăisem singură opt ani. Îmi vedeam meseria și cariera năruite. Nici eu nu știam nimic despre ai mei. Dar, ascultînd-o, eu mă felicitam în sinea mea și mi se părea că viața mea, în pofida pușcăriei, fusese infinit mai frumoasă decît a ei.

Aveam un tată inteligent și cultivat. Era și puțin boem, calitate pe care o socoteam esențială și fermecătoare. Casa noastră era plină de cărți. Recunosc că tata manifesta un dispreț zeflemitor pentru preferințele noastre literare, cînd banii noștri de buzunar treceau în casa editurii „Nouvelle Revue Française", în timp ce el introducea în bibliotecă un nou volum al clasicilor „Garnier", greci și romani.

La cincisprezece ani, atunci cînd colegele mele își continuau viața de eleve de liceu, eu eram „studentă" la Belle-Arte. Am avut norocul să fiu cooptată în echipele de monografii sociale ale satului românesc, conduse de prof. Dimitrie Gusti. În prima mea monografie, monografia satului Runc, l-am întîlnit pe prof. Harry Brauner, prietenul întregii mele vieți. Grație monografiilor, am cunoscut o mare parte a efervescentului tineret intelectual al epocii. Prin Harry Brauner, fratele pictorului Victor Brauner, m-am strecurat pe vîrful picioarelor în mediul modernismului surrealist român.

Am primit o bursă de studii la Paris. La galerie sau cu bilete studențești i-am văzut și auzit pe Dullin și Jouvet, Cécile Sorel, Charles Boyer, pe Pitoëf, Gaston Baty, Chaliapine, Damin, Lucienne Boyer și atîția alții ai acelui an 1933.

În 1937 am lucrat la Pavilionul Român al Expoziției universale de la Paris. Apoi am vizitat Bruxelles și Bruges, Veneția și o mare parte a Italiei. În timpul acestor călătorii eram adeseori împreună cu Harry Brauner. Cu buzunarele, ce e drept, cam goale, dar cînd ești atît de tînăr, cum să nu te simți fericit mîncînd doar pîine și brînză pe o bancă a grădinii Luxembourg ? Sau mîncînd pîine și smochine proaspete în orașul Florența ? Dacă nu mi-am pierdut mințile în timpul anilor de închisoare solitară, o datorez, cu siguranță, tuturor acestor amintiri.

*
* *

A cincea zi de izolator — duminică

Nimic deosebit. Ne era foame. Eram obosite. Eram murdare. De la cina de vineri seara, treizeci de ore trecute și încă tot pe atît pînă la masa viitoare. Din nou rîndul meu de a ne hrăni cu vorbe. Pentru a înlocui pîinea noastră, nu cea de toate zilele, le-am dat să ronțăie amintirile mele din Italia. Am avut bucuria să le aud rîzînd. De altminteri, aproape întreaga zi s-a scurs într-o veselie bizară și aproape nebună. Fesele îndurerate, burțile concave, murdăria, părul încîlcit, pieptănat cu grebla degetelor, totul ne părea hilar, iar chinurile noastre ni se păreau culmea hazului. Pînă și zgomotoasele noastre chiorăieli ne stîrneau hohote de rîs.

Veselia noastră nu era, totuși, fără motiv.

Izbutisem să deschidem o fisură între două panouri ale ușii. Prin migăloasa muncă a unghiilor noastre lungi și cornoase. Imperceptibilă unui ochi neavizat, suficientă însă pentru ca ochiul nostru lipit de ea să dea alarma, așa încît nici cea mai tiptilă apropiere să nu ne mai poată surprinde. Ce-i drept, chiar și această reușită a devenit, pînă la urmă, subiect de amuzament. După atîta muncă, ne-am dat seama că pentru a privi prin fisură, eram nevoite să stăm nemișcate în genunchi, poziție extrem de incomodă. Ne trudisem de pomană și ne ve-

nea mult mai ușor să ne întrebuințăm mai departe urechile.

Fie în picioare, fie în genunchi, apăsate de perete sau ghemuite pe podea, oboseala, din cauza nemîncării, ne dobora una după alta. Veselia își lua zborul. Ultimele două ceasuri au fost mohorîte. Nu mai găseam în noi puterea de a reacționa. De foame și de oboseală, eram și mult mai sensibile la frigul înserării...

Ani, Nuți și cu mine eram novice în ale pușcăriei. Ele, intrate prea de curînd în penitenciar, eu, abia intrată într-o celulă socială. Numai Dede cunoștea obiceiurile și comportamentul femeilor în anumite cazuri. Ne-a povestit că femeile întoarse de la cele „7 zile" sînt primite călduros de întreaga celulă. Ea ne-a asigurat că se vor lipsi marți de o parte din mămăliga lor, pentru a ne-o oferi nouă, miercuri. Gîndul acestui viitor ospăț de mămăligi ne-a îmbărbătat. La urma urmei, trecusem cu bine peste primele cinci zile. Nu era să ne înecăm la mal. Mîine va fi o zi de regim normal. Nu ne mai rămînea de învins decît o singură zi, marți. În sfîrșit, prăbușite pe subțirimea saltelelor, înghesuindu-ne unele într-altele, am adormit.

*
* *

A șasea zi de izolator — luni

*
* *

A șaptea zi de izolator — marți

Din ultimele două zile, nu-mi amintesc nimic neobișnuit. Nimic nu le-a curmat monotonia. Eram doar mai istovite, mai murdare. Nu ne spălasem de șapte zile. Nu mîncasem decît două zile din șapte. Nu ieșisem la aer decît pentru a goli tineta. Timp de șase nopți dormisem fără pături și ne ghmuisem pe scîndurile goale cu frica de a fi prinse ghemuite pe scîndurile goale. Timp

de șase nopți am fost silite să respirăm în ceafa vecinei, cu părul ei murdar atingîndu-ne obrajii.

Abia acum înțelegeam frica resimțită de femei la amenințarea celor „7 zile". Aveau dreptate să-și dea toată silința spre a le ocoli. Unele dintre ele puteau respecta regulamentul ; altele, nu. De altminteri, niciodată o pedeapsă nu va modifica un comportament. Cele „7 zile" ale noastre nu erau chiar „insuportabile".

O dată întoarse în celulă, spălate, pieptănate, îndopate cu mămăligă, sătule, răsfățate și compătimite de toate femeile, ne vom simți eroinele zilei. După un timp vom uita oboseala și foamea îndurate și „active" fiind din temperament, vom încălca din nou regulamentul, acceptînd de bunăvoie riscul noilor pedepse. O spun din proprie experiență. Aveam să trec încă de cinci sau șase ori prin izolatoare.

*
* *

Marți dimineața am reintrat în celula noastră. Am fost primite cu cîte două cuburi întregi de mămăligă pe fiecare pat. Femeile se înghesuiau să ne servească. Au întins lighenele pe bănci. Ne-au turnat apă. Chimista a scos din săculețul ei o placă subțire de săpun parfumat. Abia umezindu-l puțin pentru a nu-l uza, ne-am mîngîiat cu el ușurel obrajii.

Le lipsisem. Ne asigurau că s-au plictisit fără noi. Abia ne așteptau. Chiar Bibica și Vlădescu s-au arătat tot atît de mulțumite ca și celelalte. Cînd în fine, ceasurile de euforie potolite, liniștea a cuprins din nou celula, noi, cele patru sărbătorite, am declarat în mod solemn că o atare primire nu era prea scump plătită cu o coborîre în izolator și ne-am declarat gata să o riscăm din nou.

La prînz, femeile au obligat-o pe Dede să le micșoreze rațiile pentru a umple gamelele noastre și, pentru prima dată în penitenciar, am mîncat peste săturate. În ziua aceea, eu, care credeam că am ajuns să-mi disprețuiesc nevoile trupului, am fost silită să recunosc că un stomac plin bucură și trup și suflet. A fost, într-adevăr, o zi senină.

Unite de mizeriile împărtășite și de într-ajutorare, celula 6 devenise pentru noi toate o amintire a îndepărtatelor noastre familii. Dar tocmai cînd ajunsesem să ne simțim împreună în celulă ceva „mai bine“, a intervenit ceva „mai rău“. O nouă pritoceală în penitenciar avea să mă despartă de o parte din femei. Voi fi mutată într-altă celulă. Nu am mai revăzut-o niciodată pe Cati, nici pe Vlădescu, pe cele două logodnice, pe Lili și Valeria și nici pe mama Yuhaz. Despre Bibica am aflat, comunicînd prin pereți. Expediată la spital, s-a reîntors la penitenciar cu o tuberculoză osoasă de care se pare că era extrem de mîndră. Cum nu se putea ține pe picioare, femeile trebuiau să o ajute permanent și să-i stea mereu la dispoziție.

A DOUA MEA CELULĂ

După vreo două săptămîni, milițianca a intrat după program în celulă cu o listă în mînă. Dede, Nuți, Böji, chimista și prietenele ei, Crăciuna, doamna Ionescu, Ani, Marta și Constante să ne luăm bagajele și să o urmăm.

Fără a avea măcar timpul unui rămas-bun, am părăsit celula în urma miliției. Cu inima strînsă, neștiind ce ne așteaptă, am depășit la stînga cușca scării, două uși de celule și am intrat pe a treia ușă. Era o celulă mult mai mare, ușa de intrare era plasată chiar în axul celulei. De ambele părți cîte cinci blocuri de trei etaje. La fiecare etaj cîte două paturi. Deci, treizeci de paturi în dreapta și treizeci în stînga. Între blocuri un spațiu îngust în care abia de se putea circula. În mijlocul celulei, între blocurile de paturi, o alee largă de vreo trei metri, mărginită de bănci. Cîte o bancă la picioarele fiecărui grup de paturi. Deci, zece bănci. În fund, peretele cu două ferestre plasate sus, aproape de tavan. Chiar la mijloc, o tinetă. În colțul din dreapta, hîrdăul cu apă.

După noi, în grupuri mai mici sau mai mari, o mulțime de femei de toate vîrstele s-a înghesuit în spațiul strîmt. Cum majoritatea erau veterane de la Mislea, s-au repezit una spre alta, cu exclamații de plăcere și îmbrățișări. S-au născut un asemenea talmeș-balmeș și o asemenea vînzoleală în aiureala mai noilor deținute ce nu cunoșteau pe nimeni, încît mi-a fost cu neputință să

disting clar trăsăturile acestor măşti palide în perpetuă mişcare.

Nuţi şi Böji s-au adăpostit lîngă mine. Am ales patul de la parter al primului bloc din dreapta. Stăteam toate trei tăcute pe pat, privind-o pe Dede, numită şi aici şefă de cameră, ici sărutînd, colo certînd, încercînd să potolească zarva şi zăpăceala generală. Împărţea paturile, le împăca pe cele ce se doreau vecine şi pe care le despărţise. Între timp, au sosit saltelele lipsă. Avea să se poarte o adevărată bătălie pentru saltelele ce par mai pline de paie. S-au împărţit cearşafurile, păturile. Sosirea cafelei a pus vîrf agitaţiei.

* * *

Am avut nevoie de cîteva zile pentru a face o superficială cunoştinţă cu cele peste treizeci de femei nou sosite. Azi îmi amintesc doar o parte din numele lor. Revăd unele figuri, dar sînt chipuri fără nume. Pot spune despre ele doar că erau prezente în celulă. Pentru a le fi uitat atît de total, o singură explicaţie. Lipsa lor de personalitate. Erau, fără îndoială, fiinţe modeste, şterse, timide, incapabile de un cuvînt, de un gest care să le marcheze prezenţa.

Mi-am putut povesti, în prima carte, viaţa solitară precis şi cu multe amănunte. Mi-am amintit destule despre celula 6. Începînd cu această a doua celulă şi pînă la eliberarea mea, nu îmi mai pot aminti exact nici măcar lunile în care s-au petrecut diferitele evenimente pe care le voi povesti. Dar ţin, oarecum, minte anotimpurile şi, în mod corect, anii. Schimbarea de celulă a avut loc în primăvara lui 1958. Timp de doi ani, cît am trăit acolo, se deschidea, uneori, uşa în faţa unei proaspete condamnate. Eram vreo patruzeci. Am ajuns cincizeci, şaizeci — şi noi deţinute continuau să sosească. La început, am avut fiecare patul nostru. La urmă, paturile de jos, lipite cîte două, au fost ocupate de patru femei. Două într-un pat. Mai tîrziu, a fost adăugată o saltea şi am ajuns să dormim la parter, cinci în două paturi şi trei saltele. Spaţiul dintre blocuri am spus că

era strîmt. Cu adaosul saltelelor, abia reuşeai să te strecori printre paturi.

Nu era uşoară acomodarea în două paturi a cinci femei. Trei dormeau cu capul în aceeaşi parte. Celelalte două, între ele, dar în sens contrar. Între două capete se cuibărea o pereche de picioare. Se socoteau fericite cele care primeau între ele un trup mai scund, ale cărui picioare le ajungeau doar pînă la piept. A respira la înălţimea unor picioare spălate la duş doar săptămînal nu-ţi dăruia vise prea frumoase. Femeile culcate la marginile blocului le puteau întoarce, nepoliticos, spatele. Cele din mijloc nu aveau încotro. Nu ştiu ce impresie din copilărie îmi lăsase o invincibilă idiosincrasie pentru laba picioarelor. Îmi venea foarte greu să ating un picior străin şi îmi venea să urlu cînd un picior străin atingea picioarele mele. Mă înfăşuram strîns în cearceaf, pentru a evita şi penibilul contact şi involuntara tresărire de dezgust care ar fi putut jigni nevinovata mea vecină şi picioarele ei.

* * *

Celula era, într-adevăr, prea mică pentru atîtea femei. Viaţa devenea, din zi în zi, mai greu de suportat. Eram îndesate una peste alta. Din lipsă de apă, spălatul de dimineaţă era dificil. Nu se mai spălau — cele care se spălau — decît cu atîta apă cît puteau cuprinde de trei ori mîinile făcute căuş. Gimnastica era imposibilă. Dacă femeile din paturile de la parter se chinuiau cîte cinci în două paturi, ele erau, în schimb, scutite de acrobaţia suirii în paturile de la etaj. Mai ales în paturile etajului doi. Urcarea şi coborîrea se făceau pe la picioarele paturilor, cu ajutorul diferitelor stinghii de fier în chip de trepte. Îţi vîrai capul în cuşca formată de patul superior, dacă dormeai la etajul întîi şi de tavan, la etajul doi. După cap, îţi trăgeai încet corpul pînă ajungeai cu capul pe pernă.

O trezire bruscă nu era deloc de dorit. Te pocneai cu capul de tavan. Seara, cînd femeile se căţărau în paturi, şi dimineaţa, cînd coborau, spectacolul era zoologic. Zeci de maimuţe la dreapta, zeci — la stînga — se

agăţau de barele de fier pentru a se furişa în cuşti. Şi, uneori, o labă de maimuţă se sprijinea pe capul altei maimuţe, din greşeală.

Zilnic, se spălau rufe în celulă. Zilnic, rufe ude atîrnau cam peste tot, umezind şi poluînd puţinul aer respirabil al celulei. Pe bănci nu mai erau destule locuri. Ni s-a dat voie să stăm pe paturi. Dar pentru femeile mai înalte poziţia era incomodă şi obositoare.

*

* *

În puşcării şi, mai ales, în cele cu celule închise, femeile sînt lovite de o situaţie gravă şi vitală, de care bărbaţii au norocul de a fi scutiţi. Majoritatea femeilor sînt tinere. Nu au ajuns la vîrsta menopauzei. Zilnic, mai multe femei aveau menstruaţia în acelaşi timp. Vată nu aveam. Bandaje igienice, nici atît. Cîrpe ? Foarte puţine. Dar cum să le spele ? Cum să se descurce ? Vai de ele ! Uneori, mergînd cu grijă spre tinetă, sîngele curgea încet, picătură după picătură, de-a lungul coapselor, se prelingea pe picioare şi stropi roşii pătau scîndurile duşumelei. Cu cît erau mai tinere, cu atît se ruşinau mai tare de involuntara lor impudoare.

Dacă natura nu ar fi intervenit în puşcării, jumătate din celulă ar fi păţit acelaşi lucru. Dar, după un timp oarecare, cîteva luni sau un an, sub efectul subalimentării, natura, pentru a economisi o pierdere ce nu putea fi înlocuită în regimul alimentar penitenciar, oprea ciclul menstrual. Dar pînă atunci se puteau produce accidente cu greu credibile. Insuportabile.

Într-o noapte, o femeie de la parter a fost trezită din somn de o ritmică scurgere de picături, căzînd cu un mic zgomot enervant pe pătura ei. Străbătînd paiul saltelei unei tinere ţărănci, care ocupa patul de la etajul întîi, curgea o ploaie de sînge. Pradă unei puternice hemoragii, biata femeie îşi vîrîse, zadarnic, toate boarfele şi pînă şi cearceaful între coapse, pentru că îi fusese ruşine să-şi trezească vecina şi să-i ceară ajutor. Dede s-a repezit la uşă, bătînd violent cu amîndoi pumnii, pentru a o alerta pe miliţiancă, pentru a-i cere să aducă infirmiera. În sfîrşit, miliţianca a auzit-o. A venit, a ascultat şi a plecat fără un cuvînt.

Timpul trecea. Lizi, o studentă în medicină, şi cîteva femei au coborît-o din pat. Au întins-o pe patul cel mai apropiat de fereastra deschisă. Faţa bolnavei era foarte palidă, mîinile reci, şi nici miliţiancă, nici infirmieră nu apăreau. Lizi îi pipăia mereu mîinile şi picioarele. Dede bătea în uşă. Noi stăteam mute ceva mai departe de pat, ca să-i lăsăm mai mult aer. După un timp, care ni s-a părut nesfîrşit, Lizi a şoptit : „I-au îngheţat mîinile. Băteţi în uşă mai tare !".

Cîteva femei bătrîne îi făceau semnul crucii. Şi doar atunci cînd picioarele începură şi ele să se răcească, a apărut şi infirmiera. Cu un glas enervat, a întrebat-o pe Dede ce s-a întîmplat.

— Încă nimic, a răspuns Dede, dar se va întîmpla curînd. O femeie stă să moară !

Infirmiera, văzîndu-i privirea încruntată, văzîndu-ne şi pe noi în spatele ei, s-a apropiat de pat, s-a aplecat, a ridicat mîna îngheţată, i-a pipăit pulsul şi a părăsit celula în goană. Tot în goană, au sosit doi miliţieni cu o targă şi au luat-o.

A doua zi, altă miliţiancă ne-a spus că este la spital. Au adus-o înapoi după o săptămînă şi după alte zece zile au scos-o cu tot bagajul şi am înţeles că a fost expediată acasă.

O altă femeie adusese de la Mislea un pachet de vată, cumpărată acolo, la cooperativă. Întrebuinţa vata în fiecare lună, spălînd-o de fiecare dată cu puţină apă şi dărăcind-o cu degetele. Vata luase o culoare ruginie, extrem de neplăcută.

Cînd iarna cea mai amarnică din ţară, iarna regiunii Miercurea-Ciuc ne-a transformat în blocuri de gheaţă, am început să tuşesc cam tare. Auzindu-mă o dată tuşind pînă la înec, o femeie tînără, al cărui nume l-am uitat, a scos din sacul ei o bucată mare de vată imaculată. Mi-a dat-o, sfătuindu-mă să-mi fac, într-o zi de cusut, o faţă mică de pernă, s-o umplu cu vată şi să o port pe spate, între omoplaţi, sub cămaşă.

— Vă va ţine cald la plămîni.

— Dar tu ?

— Nu vă faceți griji. Eu, de peste șase luni, am scăpat ! Nu mai am nevoie de vată.

*

* *

Problema „regulelor“ fusese pentru mine cauza atîtor zile penibile și degradante, încît am adresat vitregei naturi mulțumiri, cînd am „scăpat“ și eu. Trebuie s-o cam fi mirat mulțumirile mele, pentru că eram mai des pornită să critic tot ce fabricase pe pămînt, începînd chiar cu noi, ființele omenești. Recunosc că aveam un punct de vedere cu totul subiectiv. Eram la închisoare...

*

* *

Patru pereți, zeci de paturi și o grămadă de femei. Permanent împreună. Fără nici o ocupație. Fără nimic de făcut. Ce să faci, pentru a face totuși ceva, cînd nu ai nimic de făcut ? Un singur lucru : să vorbești. Femeile vorbeau de dimineață pînă seara. De la trezire la culcare. Oricît de încet ar fi vorbit, atîtea voci întrebînd, răspunzînd, discutînd, încrucișîndu-se și certîndu-se, produceau o nesfîrșită bîzîială. Un permanent zumzet de stup. Ceas după ceas, izvor de mare oboseală. Nu mai știu dacă administrația sau unele femei din celulă au decis două ore de tăcere obligatorie după dejun.

Cuvîntul „dejun“, ca și cuvîntul „cină“ par de o grotescă ironie, raportate la mizerabila gamelă de hrană pe care o primeam. Le întrebuințez, pentru că nu pot născoci altele.

Pentru vorbărețele cele mai inveterate, această tăcere impusă lua caracterul unei pedepse. Cînd reîncepeau să turuie, sub cuvînt că orele de tăcere au luat sfîrșit, pe ce bază le puteam noi înfrunta ? Uitasem demult existența ceasurilor, ca și a calendarelor. În închisoare, de altminteri, timpul nu este măsurabil, pentru că stă pe loc. Era firesc ca ele să scurteze cît mai mult timpul impus. Nu aveau voie să doarmă și le venea mai îndemînă să-și țină ochii deschiși, sporovăind. În fine, este imposibil, fiind treaz și trîndăvind, să nu te gîndești la nimic. Dar la ce oare se puteau ele gîndi ?

Cele mai multe femei aparțineau burgheziei mici și mijlocii. Multe nu aveau nici un fel de cultură. Cîteva clase de liceu. Poate numai patru clase primare. Nu pretind a enunța o regulă generală, dar am observat în celula noastră că un bagaj mintal minor determină un debit verbal major. La ce s-ar fi putut ele gîndi ? Tocmai la tot ce izbuteau să-și alunge din minte cu ajutorul vorbăriilor goale și inofensive. Noi, toate, nu tindeam oare să uităm pe cît puteam tot ce putea agrava amărîta noastră existență ? Să uităm familiile, soții, copiii și casa ? Să uităm că mîncasem odată pe săturate. Că dormisem, cînd ne era somn. Că iubisem și fusesem iubite. Majoritatea nu avuseseră în viața liberă nici alte bucurii, nici alte preocupări. Și nu aveau alte nevoi.

În timpul orelor tăcute, noi, cele mai mult sau mai puțin școlite, mai avute, cele cu o viață socială și mondenă, puteam, după caz, să ne gîndim la studiile noastre, la lecturi, la meserii, la iubiți și, în sfîrșit, puteam visa. Pentru a reuși să visezi cu ochii deschiși, pentru a-ți pune imaginația la contribuție, cred că este indispensabil să fi avut mai mult timp liber. Să fi muncit un timp rezonabil, apoi să te fi odihnit. Să te fi bucurat de vacanțe. Toate cîte le erau necunoscute multora dintre femeile noastre. Așa că nu le rămînea de ales. Sau să se amețească trăncănind fără miez sau să se scufunde într-o apatie searbădă, într-o anchilozare a minții.

Țărăncile și cîteva femei sărace trudiseră din greu toată viața. Tinerețea, în lumea lor, trece mai repede. Se mărită sau sînt măritate de părinți, foarte tinere. Nu au avut, înainte de căsătorie, decît plăcerile după-amiezelor duminicale, cu „horă“ la sat și rarele baluri populare la oraș. Emoția unei sărutări furate. Căsătoria, visul lor de fericire, nu era decît o nălucire. Pragul unei lungi vieți de sclavie. Poate că lor, părerea mea atît de crudă li s-ar părea hulă. Căci, deși sclavia lor era totală, era totuși izvorul puținelor bucurii ale vieții lor. Bucurii sexuale, materne, materiale și de vanitate. Vanitatea, una din cele mai puternice trăsături de caracter ale femeilor simple care nu trăiesc decît în frica judecății unui juriu suprem, răutăcios și implacabil, opinia publică.

Orele de liniște erau însă o binefacere pentru cealaltă categorie de femei. Printre noi, o licențiată în istorie, mai multe studente, o jurnalistă, trei călugărițe catolice cu școală, mai multe soții de ofițeri sau politicieni și unele femei fără nici o meserie, simple femei bogate. La drept vorbind, nici una nu era, într-adevăr, interesantă sau de o cultură superioară. Așa că eu am rămas legată de micul clan din celula precedentă. Dede, căreia încercam să-i ușurez munca de a ține în frîu această grămadă disparată, Böji, mereu liniștită și binevoitoare; Nuți, mîna mea dreaptă; Crăciuna, de care mă simțeam afectuos legată. Ar fi fost greu, chiar imposibil să răspunzi cu indiferență unui devotament atît de mare.

În fosta celulă simțisem datoria de a mă ocupa de toate femeile la un loc și de fiecare în parte. Acum, mă pierdeam în îmbulzeală. Nu mai eram „cea care a trăit opt ani singură". Eram o deținută oarecare printre alte deținute și faptul era plăcut și odihnitor. Puteam sta liniștită în colțul meu, fără remușcări, ocupîndu-mă doar de mine sau încercînd iar să evadez mintal. Totuși, nu prea mult timp... Puțin cîte puțin, corul discordant al atîtor glasuri, forfoteala de ici-colo a atîtor femei în jurul meu îmi deveneau iar perceptibile. Visul era repede frînt, evadarea devenea imposibilă.

*
* *

În primele două luni, aerul din celulă a fost cît de cît respirabil. Dar cînd căldura verii ne-a ajuns, din cauza emanațiilor tinetei, a transpirației, a boarei exalată de rufele întinse la uscat și de trupurile încinse, mizeria noastră a urcat și ea. Putusem, de bine de rău, să luptăm împotriva frigului, dar cum să învingem căldura? Ne era dureros de cald. Ne simțeam toropite de oboseala căldurii. Nu aveam nici măcar destulă apă. Puțina apă din hîrdăul celulei numai rece nu era. În celulă nu exista nici o posibilitate de aerisire. Ferestrele erau plasate foarte sus pe pereți. Cu ușa celulei deschisă spre culoar poate s-ar fi iscat un slab curent de aer. Dar ușa celulei era tot timpul ferecată.

De atîta oboseală, nu mai puteam rezista așezate băț pe băncile fără spătar. Așa că am fost toate de acord. Ne vom așeza de-a dreptul pe podeaua bine spălată. Spălatul pe jos, de care încă nu am vorbit, pricinuia vreo două ore plăcute tuturora, cu excepția, firește, a celor două care efectuau munca. Dar cum toate corvezile erau îndeplinite prin rotație și cum privirile critice le urmăreau toate mișcările, spălătoresele de jurnă își dădeau toată osteneala pentru a nu merita ironiile spectatoarelor. De ce ne era această zi plăcută? Pentru că, neputînd ieși din celulă pentru a lăsa locul liber, aveam voie să ne urcăm pe paturi, unde puteam sta pe jumătate culcate.

După ce măturau cu grijă prin toate colțurile, una din cele două stropea o mică suprafață de podea și freca din răsputeri scîndurile cu o bucată de pînză de sac. Cealaltă schimba apa și căra lighenele, fără prea mare economie, căci aveam voie să batem în ușă și să aducem altă apă din curte. Spălătoresele își schimbau adesea rolurile. Podeaua celulei abia uscată, ne și trînteam pe jos, ferindu-ne de atingerea cărnurilor umede ale vecinelor, destul de sumar acoperite.

Pentru a merge la tinetă sau la hîrdăul cu apă, ne strecuram printre spinări transpirate, picioare umede și coapse lipicioase. Un abur se ridica din masa de corpuri toropite, dîre de sudoare se scurgeau pe obrajii stacojii; picături de transpirație sclipeau la rădăcina părului și deasupra buzelor întredeschise.

*
* *

Tovarășele mele... Cu cît mă gîndesc mai mult la ele, cu atît încerc să-mi amintesc fețele și numele lor. Îmi dau seama că nu știu mai nimic despre cele mai multe dintre ele. Întrebări nu prea am pus, nefiind de felul meu curioasă. Dacă femeile din prima celulă mi-au inspirat un interes deosebit, a fost pentru două motive. Primul, setea mea de contacte umane. Al doilea, uimirea stîrnită de prezența unor femei atît de simple într-un penitenciar pe care îl crezusem „politic".

Eram puține în celulă, așa că ne-am putut cunoaște și apropia. Apropiere imposibilă într-o celulă suprapopulată, deoarece, de la un număr inițial de patruzeci de deținute, în primele zile, ne apropiam acum de sută. Dincolo, autoritatea lui Dede și reputația mea ne-au dat posibilitatea de a modela purtarea tovarășelor noastre țăranci, obișnuite cu respectul autorității familiale, maritale și a „domnilor". Situație absolut diferită în actuala celulă, unde intelectualele, burghezele și bogatele se considerau fiecare superioară celorlalte. Mai mult, doreau să o dovedească, afirmîndu-și personalitatea și neacceptînd să se topească în masa celulei. Ce-i drept, nici uneia dintre toate femeile celulei nu i se putea aduce o critică serioasă. Față de călăii noștri, formau toate împreună un bloc intransigent. Toate pentru una și fiecare pentru toate. Nu exista însă o adevărată comuniune sufletească. Celula era împărțită în cîteva grupuri. Al „intelectualelor", dintre care unele au ținut conferințe și au dat lecții. Al „doamnelor" fără meserie și al celor avute. Al femeilor mai simple și al țărăncilor. Grupul mic al călugărițelor catolice și al celor trei tinere legionare. Între toate grupurile, ca și în fiecare grup, mai apăreau și categorii fluctuante.

De ce le scoseseră ei pe cele trei legionare din celula unde le știusem pe toate împreună? Pe una dintre ele o cunoșteam demult. Ocupase celula 1, de lîngă latrine. Cu un curaj, adeseori pedepsit, făcea posibilă legătura poștală între celule. Fără să ne fi văzut, fără să ne fi vorbit direct, eram vechi complice și ne-am înțeles mai departe foarte bine. Doamna Ionescu se întîlnise cu nepoata ei. Dar era vizibil că se ocoleau. Tînăra avea destule temeiuri să-i poarte pică, iar doamnei Ionescu i se părea mai comod să-i ceară iertare Domnului pentru păcatul săvîrșit împotriva acestei nepoate, decît direct nepoatei. Ea credea că Dumnezeu iartă tot, pe cînd nepoata ei poate că nu i-ar fi iertat nimic.

Țărăncile formau un mic grup omogen. Totuși, veteranele condamnate pentru așa-zise „delicte politice" pretindeau un oarecare respect din partea noilor condamnate în urma colectivizării. Primele aveau în urma lor mulți ani de detenție și încă mulți ani de efectuat.

Colectivistele, de fapt cu totul nevinovate, aveau condamnări mai mici sau foarte mici, deci, „neinteresante"!

La intrarea unei deținute noi, dacă la întrebarea primordială: „Cîți?" ea enunța o cifră fără zecimi, alte întrebări nici nu i se mai puneau. Cînd, o singură dată, răspunsul a fost: „Doi", ne-a pufnit rîsul. Dar colectivistele le priveau pe veterane cu spaimă și, din bun simț înnăscut, se purtau cu ele cu mult respect.

Îmi amintesc chiar și numele unei tinere țăranci, a cărei purtare m-a impresionat. Chipul ei nu avusese încă timpul să piardă frumoasele culori ale unei sănătăți înfloritoare datorate vieții în aer liber. În celule, erau femei multe și locuri pe bănci, puține. Într-o dimineață, pe cînd mă plimbam încet prin centrul celulei pe șubredele mele picioare, o femeie s-a ridicat de pe banca lîngă care Vasilica ședea în picioare.

— Vasilico, îi spun eu, nu vezi că te așteaptă un loc liber?

— Ba, nu! îmi răspunde Vasilica. Nu pe mine mă așteaptă. Eu sînt tînără, voinică și în curînd mă întorc acasă. Locul pe dumneavoastră vă așteaptă!

Din păcate, ca și cînd greutatea propriilor noastre necazuri nu ne copleșea îndeajuns, se găseau în celulă cîteva femei care ne făceau viața încă și mai amară. Nu pot să nu le pomenesc pe cele trei deținute, în stare, prin purtarea lor, să nască în noi porniri ucigașe. Și, deși nu le-am uitat numele, cum nu am de gînd să povestesc viețile deținutelor, ci doar scurgerea zilelor într-un penitenciar politic de femei, le voi numi scurt: X, Y și Z.

*

* *

X era o femeie bătrînă, groaznică, măruntă și slabă. Obrajii ei purtau zbîrciturile unei vieți necunoscute nouă, dar pe care o bănuiam nedemnă. Numele ei îi putea justifica născocirile. Se pretindea membră a unei prea onorabile familii transilvane. Noi eram însă convinse că nu înșira decît minciuni și că trecutul ei ascundea activități imposibil de mărturisit. Buzele subțiri, ochii mici și iscoditori, dar mai ales amoralitatea părerilor ei, enunțate într-un limbaj fără perdea, dădeau solide argumente celor

mai pesimiste presupuneri. Am fi putut-o elimina din preocupările noastre. Am fi putut să nu o privim și să nu îi vorbim. Dar atunci cînd se împărțea masa, era absolut imposibil să nu o auzim. Se posta lîngă hîrdău și supraveghea polonicul mînuit de Dede, zgîriindu-ne urechile cu chelălăiala ei drăcească. „De ce ați pus în gamela asta un polonic plin ?" Și de ce în cealaltă numai două bucăți de cartofi, și în a treia mai mulți, și în a patra o slănină, și tot așa mai departe ? Toate încercările noastre de a o îndepărta de hîrdău sau de a-i impune tăcere se dovedeau zadarnice. Lătratul ei atingea paroxismul cînd îi venea rîndul să întindă gamela.

Protestele și cuvintele întrebuințate pentru a înfiera pretinsa-i persecutare ne scoteau din fire pe toate și o imploram pe Dede să-i toarne un polonic... în cap ! Crăciuna se năpustise de mai multe ori spre ea, cu mîinile întinse, și cu greu reușisem să o stăpînim. Fără teama urmărilor, cred că am fi privit cu desfătare spectacolul pe care dorea să ni-l ofere Crăciuna, strîngînd-o de gît pe doamna X.

*
* *

Y era răutatea încarnată într-o femeie. Trupul ei mic părea acoperit nu cu mușchi, ci cu tendoane de fier. Pe capul rotund, minuscul, mărgelele negre ale ochilor se roteau neîncetat în căutarea vreunei femei pe care să o înțepe limba ei de viperă. Avea un fler diabolic, descoperea fără greș punctul vulnerabil al fiecăreia, și cînd victima ei își ieșea din fire sau izbucnea în hohote înăbușite și neputincioase de plîns, se simțea fericită.

Pentru a o mai potoli, o pofteam uneori să se așeze lîngă mine și o rugam să-mi povestească despre viața ei. Fusese crescută, spunea ea, în familia unui mare om politic. Am remarcat și la ea, și la Doamna X, ca și la alte femei, că atunci cînd nu aveau cu ce să se laude personal își preamăreau familia reală sau născocită. Y dădea de înțeles că ar fi fata naturală a unei rude apropiate a marelui om politic. Dădea amănunte precise și veridice despre casă și familie, așa că am ajuns să cred că, într-adevăr, crescuse în casa aceea, dar fiind copilul uneia

din femeile de serviciu. În născocirile ei, pomenea mereu o bunică răutăcioasă pe care o ura. Cînd i-am cerut să-mi povestească amintirea ei cea mai frumoasă, mi-a răspuns spontan :

— Cînd am mușcat-o de nas pe bunica !

Mi-a povestit că bunica ei se îmbolnăvise cînd ea avea vreo șase ani ; se pornise în casă un iureș de doctori, infirmiere, rude și servitori. Ei i se interzisese intrarea în camera bolnavei. După cîteva zile, cînd s-a trezit dimineața, a fost mirată de liniștea care domnea în toată casa. O servitoare a intrat și i-a spus că avea ordin să o îmbrace cu rochia ei de duminică. Apoi, femeia i-a spus să stea cuminte în camera ei pînă va veni cineva și o va duce jos.

— De ce ?

— Fii cuminte și vei afla.

Dar Y nu a fost cuminte. A deschis ușa, a înaintat cu prudență, a coborît scara și, ajunsă jos, a văzut ușa camerei bunicii deschisă. A intrat în vîrful picioarelor pentru a nu o trezi pe bunica, pe care a văzut-o dormind liniștită în patul ei. Un pas, încet, încă unul și iat-o lîngă pat. Bătrîna doamnă dormea mai departe. Y a atins ușor una din mîinile încrucișate pe pieptul bunicii. Bunica nu s-a trezit. Atunci fetița s-a ridicat pe vîrful picioarelor, s-a aplecat și cu toată pica ce i-o purta, a mușcat-o crîncen de nas. După mai bine de douăzeci de ani, răzbunarea împlinită îi rămăsese încă cea mai frumoasă amintire.

Nu știam exact ce vîrstă are. Fața ei mereu crispată o arăta mai bătrînă, dar nu cred că avea mai mult de douăzeci și cinci de ani. Spunea că a fost arestată într-un lan de porumb, la graniță. Cu doi alți fugari. Plătiseră cu monezi de aur pe un om din partea locului. Trebuia să-i treacă dincolo la noapte. Dar în locul lui sosiseră grănicerii. Acum purta și ea uniforma dungată, dar era invidiată pentru elegantele ei botine cu șireturi.

Încălțările lui Y au avut o influență ciudată asupra raporturilor mele cu Dede. Nu-i privisem niciodată atent picioarele. Știam vag că picioarele ei sînt mici, dar nu știam că erau pentru ea un motiv de mîndrie. Privind ghetele lui Y, Dede a pretins că erau tocmai pe măsura

ei. Dar Dede avea un metru șaptezeci și Y, cam unu cincizeci. Dede, jignită de ironiile noastre, a rugat-o pe Y să-i dea voie să-i încerce ghetele. Cînd și-a scos bocancii, i-am privit pentru prima oară atent picioarele. Erau, într-adevăr, foarte mici, dar numai din cauza degetelor extrem de scurte. Nu erau picioare normale pentru talia ei. Un dezechilibru supărător. O notă falsă în evidenta armonie a trupului ei.

M-am simțit jenată cînd piciorul lui Dede, cu un mic efort, a intrat în ghetuța lui Y. Dede și-a încălțat și al doilea picior și a făcut cîțiva pași. Poate că, totuși, ghetele o strîngeau puțin, dar își învingea durerea pentru gloria picioarelor ei. Nu m-am putut împiedica să gîndesc că anomalia ei fizică trebuia negreșit să aibă o corespondență psihică invizibilă, dar manifestă în caracterul ei rezervat și rece.

*

* *

Pe cît de scunde și jigărite erau X și Y, pe atît de îmbelșugate erau formele lui Z. Nu era grasă, ci numai clădită solid, cu materiale rezistente.

Pentru a o caracteriza, găsesc un cuvînt foarte potrivit : mahalagioaică. Dar nu numai în sensul de locuitor în afara orașului, la mahala. Cuvîntul mai însumează și o notă peiorativă sugerînd un întreg stil de viață. Maimuțăreala centrului elegant al orașului, prin mijloace improprii, grosolane și ridicole. Se manifestă în vorbire prin întrebuințarea cuvintelor cu un sens fals, prin pronunțarea greșită a cuvintelor limbii literare și a neologismelor. Se manifestă în kitsch-ul decorației interioare a caselor, cu scopul de a le „orășeniza". În moda feminină, prin culorile țipătoare ale hainelor, copiate cu exagerarea prostului gust după moda zilei, expusă în elegantele vitrine din centru.

Unei mahalagioaice îi place să privească peste gardul vecinilor și, dacă se poate, chiar prin ferestre. Ale dormitorului, mai ales. Îi face plăcere să difuzeze tot ce a văzut, auzit și, mai ales, interpretat. Îi plac glumele deochiate și are gura slobodă. Nu este rea, dar cînd este călcată pe picior răspunde, atacă și uneori se răzbună.

Firește, toate locuitoarele mahalalelor nu sînt turnate pe același calapod, și se mai întîmplă ca femei din burghezia mare și din aristocrație să prezinte oarecari trăsături de mahalagioaice. Dar Z era, într-adevăr, o perfectă mostră a speciei.

În cartierul ei ținuse o mică prăvălie cu o clientelă bogată și amestecată de oameni de treabă dar și de derbedei. Cîștigînd bine, respectată pentru avere, avea o nezdruncinată încredere în judecata ei și nimeni și nimic nu o putea urni din loc. În celulă, ochii și urechile ei spionau toate femeile, interpretînd critic gesturi și vorbe. Judecățile ei tendențioase, ea nu se sfia să le soptească urechilor curioase sau chiar să le răspîndească cu voce tare în celulă. Astfel, prietenia unei studente pentru o femeie mai vîrstnică, discretă, amabilă, cu o educație și cultură aleasă, devenea în mintea lui Z lesbianism, și cele mai nevinovate gesturi ale victimelor ei deveneau dovezi și subiecte de noi clevetiri insinuate cu șiretenie.

Am evitat pe cît am putut să intru în conflict cu ea. De altminteri, îmi plăcea să o aud vorbind despre viața ei, iar ea era măgulită de interesul meu. Cu atît mai mult cu cît intrase în celulă cu o reputație proastă și femeile se fereau de ea. Dar, cum nu am surprins-o nici o dată „ciripind", relațiile noastre au rămas cordiale.

Biata femeie avea un viciu imposibil de satisfăcut la pușcărie. Îi plăcea băutura. Tînjind mereu după un păhărel, s-a hotărît să-și fabrice în celulă măcar cîțiva stropi de alcool. De cîtva timp primisem fiecare o căniță emailată. O căniță individuală ! Un lux ! Cănița i-a dat lui Z ideea salvatoare. Timp de două săptămîni a păstrat în căniță toate timbrele de marmeladă primite. O ascundea sub saltea. Pe suprafața maronie a marmeladei, după cîteva zile, au apărut bobițe de aer. Începea fermentarea, și vecinele ei ar fi trebuit să aibă un puternic guturai ca să nu simtă mirosul de fructe fermentate și alcool, cînd Z își scotea cănița pentru a adăuga marmelada zilei. Dar vecinele nu erau răcite și nici infirmiera care intrase în celulă. Nările ei au început să adulmece, a căutat, a găsit și i-a oferit lui Z posibilitatea de a-și plînge pierderea alcoolului ei timp de 7 zile la izolator.

*
* *

La începutul iernii m-am îmbolnăvit. Medicul penitenciarului n-a catadicsit să se deplaseze și nici pe mine nu m-a poftit la infirmerie. Am fost îngrijită de infirmieră. Mi-a luat pulsul, mi-a spus că am voie să stau trei zile în pat. Cred că aveam febră mare, dar ce boală aveam, nu știu. Nu-mi amintesc de ce schimbasem patul, dar știu că tremuram atît de tare la etajul doi, încît tot blocul de șase paturi se cutremura de sus pînă jos.

După trei zile de pîrjol, infirmiera mi-a făcut o injecție. Una singură, dar eficace. Temperatura a scăzut, dar m-a lăsat extrem de slăbită. Toate alimentele mi se păreau groaznic de amare. Numai cu un mare efort reușeam să înghit fierea supei și chinina mămăligii. Chiar feliuța de pîine mi-a fost, o întreagă lună, supliciu. Totuși mă vindecasem de nu știu ce boală, cu o singură injecție de nu știu care medicament.

A fi bolnav în penitenciar te pune în fața unor dificultăți insolubile. Ai febră. Transpiri și nu ai o cămașă de schimb. Nu ai o ceașcă de ceai. Nu ai un halat să pui pe tine cînd cobori din pat și te duci la colț. Nu ai un termometru. Nu ai nimic decît boală.

*
* *

Toamna 1958. Amintiri vagi. Plictiseală. Monotonie. Silă. Nimic. La rare intervale, o poștă. Puțin curaj, puțină frică pentru mai nimic. Cîteva cuvinte. Fără interes. Totuși, o pală de viață. Singura emoție a unor zile searbede.

Uneori, un roman povestit de jurnalistă sau de mine.

Jurnalista noastră era o femeie îndrăgostită. Își iubea bărbatul. Bărbatul ei legitim. Pentru el se ferea de tot ce ar fi putut-o obosi, slăbi, îmbătrîni. Neavînd oglindă, se putea crede neschimbată și nu dorea să se shimbe. Pentru bărbatul ei își dădea mămăliga celei care accepta să o înlocuiască la corvoada hîrdaielor sau la spălatul pe jos. Din milă pentru postul pe care și-l impunea, Crăciuna se oferea, deseori, s-o înlocuiască și nu accepta niciodată salariul foamei. Mi-o mai amintesc pe jurnalistă luînd parte la o crîncenă luptă în jurul unei saltele. Se aduseseră cîteva saltele noi pentru a înlocui altele prea de tot goale. Cîteva femei se postaseră la ușă pentru a le lua în primire. Jurnalista, printre ele. Era o femeie înaltă și voinică. Apucase cu ambele mîini un capăt de saltea și trăgea din răsputeri, pentru a o smulge din mîinile unei alte amatoare. După eliberare o pierdusem cu totul din vedere. Am aflat că nu mai era în țară. La întoarcerea ei acasă, casa nu mai era casa ei și nici bărbatul iubit nu mai era bărbatul ei. A fost silită să divorțeze și a plecat.

Mai multe dintre colegele mele au avut aceeași soartă. La întoarcerea acasă au fost primite cu răceală pînă și de copiii lor. Mai ales de cei care avuseseră de suferit din cauza biografiilor în care erau nevoiți să menționeze că tatăl sau mama erau „condamnați politici". Fapt ce, adeseori, le închidea accesul la studii și la integrarea în „cîmpul muncii". A găsi un adăpost cînd propria ta casă îți era interzisă nu era ușor pentru un amărît de deținut abia ieșit din închisoare. Unele familii emigraseră. Multe case fuseseră confiscate, naționalizate. Mulți au primit o a doua condamnare, cîțiva ani de domiciliu obligatoriu în cele mai năpăstuite sate. Mie, fără să capăt domiciliu obligatoriu, mi s-a interzis să locuiesc în orașul în care mă născusem și unde trăia familia mea.

Un pușcăriaș politic, la întoarcerea acasă, era socotit un lepros. De multe ori foștii lui prieteni treceau pe celălalt trotuar, pentru a se face că nu l-au zărit. Toate ușile și toate inimile se închideau în fața lui. După doi ani de domiciliu obligatoriu, în condiții de viață mizerabile, Harry Brauner a bătut la toate ușile și a scris zeci de memorii pentru a găsi o slujbă. Direcția Uniunii Compozitorilor români a oferit acestui om bolnav și slăbit de patrusprezece ani de detenție un post de corector la imprimeria Uniunii... Un singur om de suflet i-a venit în ajutor, prof. Gh. Oprescu. Deși nu lucraseră niciodată împreună, l-a numit cercetător la Institutul de Istoria Artei. De altminteri, nu a fost singurul „politic" care și-a găsit un adăpost și o pîine grație curajului și omeniei acestui om, aparent ursuz.

În timp ce el alerga pe la Uniunea lui, eu, la rîndul meu, băteam cu încăpăţînare la uşa Uniunii mele. După lungi demersuri mi s-a dat voie să prezint la prăvăliile Fondului Plastic... broderie artistică. După douăzeci de ani de absenţă din viaţa aristică, cînd, în 1974, am reuşit să fac o expoziţie de tapiserii, nu puţini au fost colegii care mi-au dat cu parul în cap.

Dacă noi doi care, totuşi, aveam un talent şi o meserie şi eram cunoscuţi în mediul artistic, am luptat atîta vreme şi cu atîtea greutăţi pentru a ne reface viaţa, mă gîndesc cu groază la toate femeile şi bărbaţii care şi-au văzut viaţa distrusă şi nu au putut niciodată ieşi la liman.

*

* *

Nu pot da o dată precisă celor două noi „7 zile". Primul, spectacular. Zece femei împreună la izolator pentru zece motive diferite, toate la fel de puţin întemeiate. Nu îmi mai aduc aminte nici motivul pedepsirii mele. Dar lista probabilităţilor este suficient de lungă. Mai ales atunci cînd ajunseseră să pedepsească numai pe temeiul unor bănuieli.

Ne urmăreau cu o furie crescîndă. Trebuia, cu orice preţ, să înfrîngă rezistenţa şi solidaritatea noastră. Dar cu cît se îngrămădeau pe capetele noastre noi şi noi „7 zile", cu atît mai mult se întărea convingerea că, de fapt, furia lor acoperea o murdară şi criminală afacere de bani. Eram zece într-o celulă de 10 m^2 pentru şapte zile. De la o singură celulă şi cu un singur izolator, o economie de cincizeci de regimuri normale. De vreme ce nevoiţi să îngrămădească zece femei într-un singur izolator, însemna că şi celelalte trei erau ocupate.

Stăteam pe jos, în cele mai incomode poziţii, din lipsă de spaţiu. Pe jos, căci nu ne puteau, totuşi, obliga să rămînem şaptesprezece ore nemişcate în picioare, în imposibilitatea de a face chiar şi un singur pas fără a fi nevoite să ne strecurăm printre atîtea trupuri lipite, sudate, înţesate unele peste altele. Noi le-am trăit, într-adevăr, aceste şapte zile de foame, de oboseală, murdărie şi duhoare. Ne aflam acolo zece animale umane,

cu burţi şi cu intestine, zece deşeuri ruşinoase şi în aparenţă învinse.

Dar noi nu ne simţeam învinse şi nici nu eram. Cu fiecare zi încheiată, creştea mîndria noastră de a fi reuşit să suportăm încă o zi fără lacrimi, fără văicăreli, cu voinţa fiecăreia de a nu îngreuna, cu foamea şi oboseala ei, foamea şi oboseala celorlalte. Ne simţeam pînă şi fizic unite, căci fiecare din mişcările noastre se repercuta asupra celorlalte femei şi declanşa în noi o forţă de rezistenţă de care eram conştiente şi mîndre.

Se afla printre noi o ţărancă bătrînă şi răutăcioasă, ajunsă la penitenciar din vina soţului ei. Nu pierdea nici o ocazie de a-l blestema pentru ajutorul pe care-l dăduse unui fugar. Erau, desigur, foarte săraci. Altfel nu ar fi fost ea bolnavă de pelagră. Mîncase mămăligă din mălai încins. Primise un regim medical şi vitamina P.P. Injecţiile, probabil prost dozate, îi provocau o reacţie violentă. Tot corpul îi ardea, că devenea stacojie şi se tăvălea pe jos, arsă şi de un puternic pîrjol interior.

A treia zi de izolator, la prînz, miliţianca a împărţit nouă gamele de zeamă şi nouă mămăligi şi a scos-o pe bătrînă în vestibul, pentru a-şi mînca singură regimul medical. Zece minute mai tîrziu miliţianca a strîns gamelele, a împins-o pe babă în izolator, a încuiat uşa şi i-am auzit paşii depărtîndu-se. Baba rămăsese lîngă uşă, pîndind zgomotele. În fine, s-a strecurat printre celelalte, şi-a reluat locul şi, vîrîndu-şi mîna prin deschizătura cămăşii, a scos două coji de pîine. Cu o strîmbătură care nu era decît primul ei zîmbet, le-a întins lui Nuţi şi lui Böji. A trebuit să fie pusă într-o situaţie limită răutăcioasa şi cicălitoarea babă, pentru a descoperi un lucru simplu, dar pe care nu-l cunosc mulţi. A da provoacă mai mare plăcere celui care dă, decît celui care primeşte. Ducînd această idee pînă la absurd, aş putea spune că bunătatea este o culme a egoismului.

*

* *

Nopţile... Eram zece colocatare într-un spaţiu infim, înconjurat de ziduri solide. Eram bine apărate de toate pericolele lumii libere. Locul fiecăreia era mai puţin de

un metru pătrat. Cu bunăvoință, era suficient pentru a ne așeza pe jos cu picioarele încurcate între alte picioare străine. Era greu să faci cei cîțiva pași pentru a ajunge la tinetă și a te dezmorți, cît de cît, fără a călca pe trupul unei vecine.

În această încăpere minusculă erau cam toate grupurile din celulă. Se găseau printre noi și două femei, să zicem, din popor, al căror limbaj colorat și ale căror glume mai luminau puțin atmosfera. Oamenii sînt ființe bizare. Sau poate că sînt bizare doar femeile, fiindcă eu îmi aduc aminte de aceste zile foarte chinuitoare cu un soi de nostalgie. În pușcărie am avut, uneori, ocazia să admir. Am văzut un gest, o atitudine, o privire, am auzit un cuvînt, într-adevăr demne de admirație, sentiment atît de reconfortant. Acum, în libertate, avem mai ales ocazii de a critica, dar, har Domnului, cu toate cîte am pătimit, nu cred în necesitatea de a privi lumea prin ochelari negri.

*

* *

Faptul de a-mi așterne pe hîrtie amintirile, scoate la lumină tot felul de gînduri nebuloase, sau contradictorii. Am scris „timpul este scurt" și „timpul este lung". „Timpul este prea lent și timpul este prea rapid". Lăsînd timpul în plata Domnului, acum mă leg de oameni. Scriu acum : „Oamenii sînt răi" și „oamenii sînt buni". Cum poate fi o afirmație adevărată, cînd negația ei este tot atît de adevărată ? Cele două femei, tovarășele mele, au fost timp de șapte zile curajoase, ferme, politicoase, amabile și răbdătoare. Și-au depășit comportamentul normal. Au uitat neînțelegerile personale. Nu persistă în mine, azi, amintirea chinului îndurat împreună, ci amintirea unei perfecte armonii. Am trăit împreună șapte zile, pentru care nu găsesc calificative. La zece seara, zece trupuri trebuiau să-și caute odihna în somn. Capetele să găsească un umăr sau o coapsă drept perne, un spate să se sprijine pe un spate vecin, un picior să se îndoaie pentru a face loc unui trup și, în sfîrșit, după un minuțios și complicat aranjament, să adormim, în pofida trupurilor noastre contorsionate.

*

* *

Aș dori ca închisorile să dispară. Să fie găsit un alt mijloc de a pedepsi. Iar pedeapsa să nu fie tortură. Justiția să nu se folosească de regimuri penitenciare medievale. Aș dori ca nici măcar un singur om să nu se mai trezească în miez de noapte, urlînd sub amenințarea haitelor de paznici de pușcărie, așa cum se trezea soțul meu, Harry Brauner, și eu trebuia să-l conving că nu fusese decît un vis urît și că putea să doarmă liniștit. A avea nostalgia unui singur minut trăit în detenție este imposibil. Dar să nu-ți rămînă din doisprezece ani de viață decît neant și groază este atît de dureros, încît vreau cu orice preț să salvez măcar cîteva clipe din acest naufragiu al biografiei.

*

* *

Eram atît de aproape una de alta, încît puteam citi pe fețele femeilor ca într-o carte deschisă. Nici pe chipuri, nici în priviri, nu am surprins o concentrare care să fie semnul unui recurs la rugăciune.

Cu doi ani înainte, singură, vorbind cu vecina mea prin perete, am atins adesea probleme religioase. La insistențele ei învățasem cîteva rugăciuni catolice. Textele liniștitoare și împodobite cu un stil armonios, repetate iar și iar, mă duceau printr-o lentă alunecare spre un spațiu în afară de timp, unde gîndirea conștientă se pierdea în neființă, intra în moarte. Dar nu-mi place să mă înec. Dacă exist, vreau să simt că trăiesc. Detest somnul care îmi fură o treime din viață. A te droga înseamnă, pentru mine, a-ți recunoaște neputința și slăbiciunea. În pușcărie, însă, drogul rugăciunii este salutar. Religia ar fi trebuit să ne fie tuturora un mare ajutor. Cu atît mai mult la izolator. Dar nu era cazul.

Mi s-a povestit că pentru bărbați religia a avut în închisoare un rol benefic. S-au produs și convertiri miraculoase. Desigur, o speranță îndoielnică, devenind la închisoare certitudine, dădea un sens suferințelor.

Legăturile de familie smulse, perspectivele sociale năruite, torturile şi suferinţele de tot soiul se transformau în asigurarea fericirii veşnice. Un tîrg încheiat cu Dumnezeu *in extremis*.

Ce se petrecea din acest punct de vedere în închisorile de femei ? Nimic, sau aproape nimic. Femeile noastre nu trebuiau convertite. Ele erau în mod firesc credincioase. Faptul era de la sine înţeles. El, Domnul, era sus. Făpturile lui, pe pămînt. De la strămoşi moşteniseră o credinţă. Erau creştine ortodoxe, aşa cum erau românce. Fără îndoieli, fără întrebări. Desigur, seara la culcare fiecare şoptea o rugăciune. Discret, cum discretă a fost, pînă azi, religia ortodoxă română. Discretă, omenoasă şi ascunsă în inimi.

În 1990 a apărut la Paris cartea unei colege de detenţie, Madeleine Cancicov. Cartea a apărut „post mortem". Am stat cu ea doi ani în ultima mea celulă. Avusese norocul (!) să aibă în geantă la arestare un certificat medical, atestînd că suferă de tuberculoză. A beneficiat, deci, în toţi anii ei de detenţie de un regim alimentar special. Nu i-a putut fi niciodată foame...

Cartea ei, foarte poetică şi dovedind o meritorie cultură artistică, mi-a făcut o puternică impresie... negativă. Nu vorbesc de valoarea literară a cărţii, ci de mesajul ei. Autoarea pretinde că a trăit în puşcărie clipele cele mai fericite ale vieţii ei. Această intensă fericire, explică ea, se datora descoperirii lui Dumnezeu. Dar descoperirea lui Dumnezeu te poate ea orbi şi asurzi ?

Din tinereţe îmi spusesem că atît timp cît măcar un singur om — chiar la capătul lumii — se chinuie şi plînge, fericirea nu stăpîneşte încă lumea. Suferinţele, mizeria, foamea, chiar şi scăderile morale ale semenelor ei puteau ele aluneca fără urma vreunei cît de mici zgîrieturi pe sfera strălucitoarei ei bucurii ? Oare dragostea pentru aproapele tău nu este prima îndatorire a unui drept-credincios ?

*
* *

Grupul celor trei legionare manifesta un ortodoxism militant. Dar partidul lor avea drept bază ura şi drept

scop exterminarea unui neam ales de Dumnezeu. Oare pentru aducerea la îndeplinire al acestui scop, duminica dimineaţă aceste „creştine" psalmodiau, într-un colţ al celulei, Sfînta Liturghie ? Cunoşteau slujba pe dinafară şi noi căutam să facem cît mai puţină larmă, pentru a nu le deranja, dar de participat nu prea participa nimeni la slujba lor. Poate că femeilor mai simple din celulă li se părea că nu se cade ca nişte fete să ia locul unui preot.

Catolicele şi călugăriţele le făceau concurenţa în alt colţ. Nu numai că nu căutau să le atragă pe ortodoxe în grupul lor, dar ne tratau cu o ascunsă urmă de dispreţ. Cea mai tînără dintre ele trăia, ca şi doamna Ionescu, complet retrasă în secrete meditaţii. Dar rugăciunile ei nu implorau lui Dumnezeu iertarea păcatelor ei, ci iertarea păcatelor întregii omeniri. Am fi preferat să-i lase Domnului grija noastră, fără intervenţia ei, şi ea să spele cămaşa unei bătrîne sau să înlocuiască pe alta la corvezi. Noi, de păcatele lumii nu ne prea sinchiseam şi ne alinam cu speranţa că Dumnezeu ne va ierta propriile noastre păcate. Nu în urma rugăciunilor tinerei călugăriţe, ci a suferinţelor noastre în penitenciarul în care ne lăsa să putrezim.

Cît despre iad... Îmi spuneau că o credinţă atotputernică, o absolută credinţă în Divinitate, trebuie implicit să dea siguranţa unui rai de bucurii şi de veşnică împăcare şi nu poate decît nega infernul. Mi se pare imposibil de crezut că Tatăl nostru ceresc, atotştiutor şi iertător, ar pedepsi păcatele vieţilor noastre, infinit de scurte, prin chinuri fără de sfîrşit.

„Acum şi în vecii vecilor..."

*
* *

Concepţia populară a infernului împodobeşte cu poze de o naivă cruzime pereţii bisericilor bătrîneşti. Pe un fond de flăcări, omuleţi chinuiţi de draci. Adulterul este pedepsit de un drăcuşor cu coarne lungi şi codiţă elegant spiralată, care înfige dinţii ascuţiţi ai furcii sale în cele mai cărnoase părţi ale păcătoaselor trupuri.

Am povestit moartea doamnei Liciu și priveghiul mortuar. Ritualele și tradițiile ancestrale vor fi mereu respectate de locuitorii satelor și ai mahalalelor. Nașterea, căsătoria, botezul și moartea vor fi ceremonii spectaculoase. Chiar teatrale. Amestec de fast religios, de obiceiuri laice, izvorîte din adîncuri păgîne, și de muzică populară. Spectacole ale căror actori sînt chiar participanții la ceremonii. Spectacole pline de farmec și de bucurie. Pînă și înmormîntările sfîrșesc cu mese încărcate de bucate și băuturi, în jurul cărora rudele și prietenii, în amintirea răposatului, se înveselesc fără falsă sfială.

L-am auzit cu urechile mele pe unul din cei mai străluciți intelectuali ai tinerei generații, dinainte de război, pe Mircea Vulcănescu, mort la închisoare, spunînd :

— Aș vrea să am credința simplă și liniștită a bătrînei țărănci, care aprinde o lumînare în fața icoanelor bisericii din sat...

Cred că majoritatea femeilor cu care am viețuit timp de patru ani nu aveau nici ele nevoie de mai mult.

*

* *

Înainte de a părăsi a doua celulă, cîteva amintiri răzlețe.

Cum să fi putut uita intrarea printre noi a doamnei Sablin ? Înfășurată într-o haină de catifea neagră, strînsă pe talia subțire și coborînd pînă la pămînt, era o femeie de vreo șaptezeci de ani. Își ținea foarte drept trupul și grație obrajilor ei palizi și părului blond, aproape alb, părea cu mult mai tînără. Venise de foarte mulți ani la București din munții Jura ai Franței. Guvernantă a două fetițe din bogata aristocrație a timpului. Se căsătorise cu un rus alb aciuat în România în urma revoluției din 1917. Au rămas amîndoi în România. Erau bătrîni și săraci. Duceau o viață măruntă și liniștită. Din nenorocire pentru ei, el se apucase să-și scrie memoriile. Printre cunoscuții lor se afla un informator. Informatorul a anunțat securitatea. Securitatea a trimis doi agenți. Agenții au percheziționat locuința. Au găsit manuscrisul. A urmat un proces. Tribunalul i-a trimis

și pe el și pe soția lui la închisoare. Închisoarea l-a trimis la cimitir pe Sablin și la noi, în celulă, pe doamna Sablin. Revoluția de care fugise tînărul a izbutit, pînă la urmă, să-l prindă în mrejele ei.

După o discuție cu o milițiancă, din cauza cunoașterii ei aproximative a limbii române și a stupidității milițiencei, doamna Sablin a fost pedepsită. Temîndu-se de urmările a șapte zile de izolator asupra sănătății șubrede a bătrînei femei sau pentru alte motive doar de ei știute, pedeapsa ei a fost scurtă, dar exemplară.

Un milițian i-a acoperit fața cu o mască de gaze. „Ca să înveți să-ți ții gura !“, i-a spus el, manevrînd un buton al măștii. După cîteva secunde, asistam înspăimîntate la primele spasme de asfixiere ale doamnei Sablin. Milițianul nu lăsase să intre în plămînii ei decît cantitatea minimă de aer de care-i depindea supraviețuirea.

Tortura, după aprecierea noastră, a durat o jumătate de oră. Dar noi am trăit această priveliște cu o emoție atît de puternică încît durata ei este poate exagerată. Căzută la pămînt, puternice convulsiuni îi arcuiau trupul doamnei Sablin. Se ridica și cădea cu zgomot pe podele, în frumoasa ei haină, acum mînjită de praful dușumelei. Horcăia. Horcăia din ce în ce mai tare, din ce în ce mai rapid. Toate stăteam la o oarecare distanță în jurul ei, împietrite de groază și nu puteam face nimic pentru a o ajuta. Pieptul ei se dilata, gata să se spargă. Nu-i vedeam chipul acoperit de mască, îi ghiceam rictusul morții. Eram convinse că va muri sub ochii noștri. Atunci ne-am repezit toate la ușă și am lovit pînă la durere ușa cu pumnii noștri încordați. Cînd milițianca a deschis vizeta, cele care o înconjurau pe doamna Sablin s-au dat la o parte. Milițianca a văzut-o și Dede i-a strigat milițiencei că doamna Sablin este foarte bătrînă și că va muri. Milițianca a închis vizeta și peste cîteva clipe s-a deschis ușa. A intrat milițianul și a scos masca doamnei Sablin.

Doamna Sablin a ieșit din penitenciar puțin înaintea mea. În 1962 am întîlnit-o cu totul întîmplător în Gara de Nord. Obținuse repatrierea. Tocmai pleca în Franța, în Jura, unde mai avea rude. Am stat de vorbă pînă la plecarea trenului. Liberă, dar singură, fără bani, cu toate

bunurile confiscate, căzuse grav bolnavă într-o odăiță mansardată. Vecinii ei, femei de serviciu și oameni săraci, au îngrijit-o și au hrănit-o. În fine, Ambasada Franței îi venise într-ajutor.

— Lena, mi-a spus ea, sînt mulțumită că te mai văd o dată. Cînd ajung în Franța voi scrie guvernuuli francez că tu ai dat în penitenciar lecții de franceză și că meriți măcar o medalie...

Avusesem cu ea relații foarte prietenești. Faptul că vorbeam bine limba franceză o apropiase de mine. Am fluturat cu bucurie batista în chip de adio. Cel puțin nu a părăsit pentru totdeauna România, vitrega ei țară, fără o albă fluturare de prietenie.

*
*   *

La ce bun să mai povestesc încă un alt „7 zile" și încă altul ? Să spun mai bine că Böji făcea mari progrese la limba franceză. Dar se schimbase. Își găsise o nouă prietenă mai interesantă decît Nuți, fire deschisă și fără complicații și probleme. Își petrecea timpul ascultînd confidențele acestei tinere femei. Îmi închipuiam că, poate, povestindu-i-le își retrăia peripețiile amoroase. În privința asta aveam experiență. Nu puține au fost femeile care, intuind rezervele de prietenie acumulate în mine de atîția ani de solitudine, mi se mărturiseau cu o sinceritate mergînd pînă la impudoare. Mă minunez și azi de cîte și mai cîte povești mi-a fost dat să aud. Delectarea cu care se descărcau de refulările lor actuale îmi inspira uneori milă, iar alteori o penibilă jenă. Unele cred că ajungeau să juiseze retrospectiv, obligîndu-mă să ascult amănunte de roman erotic. Fără să vreau, ba chiar împotriva voinței mele, mă încărcau cu un fel de complicitate silnică. Mă simțeam vinovată de a le asculta, dar nu îndrăzneam să le jignesc, impunîndu-le tăcere. Vinovată față de ele și pentru neplăcerea pe care mi-o provocau privirile lor pline de subînțelesuri în cursul zilei.

Juisările verbale izbuteau să creeze pînă și legături sexuale. Apropieri pe care acolo le-am înțeles și le-am considerat chiar destul de firești între femei tinere, lipsite de raporturi sexuale normale sau între femei și fete

tinere lipsite cu totul de experiență. În libertate, toate cele cîteva pe care le-am bănuit s-au măritat repede și duc o viață absolut normală. Am cunoscut o fată disperată pentru că i se împlinea sorocul de plecare și lăsa în celulă o prietenă mult iubită. S-a grăbit atît de tare să se mărite, că nu și-a dat nici măcar răgazul să aleagă. A luat primul venit. Alta s-a măritat cu un deținut abia eliberat, trei zile numai după ce îi fusese prezentat de niște prieteni comuni. Prima căsătorie, după un prim copil, s-a terminat printr-un divorț. A doua mai durează și azi în bună înțelegere.

În sfîrșit, un al treilea caz, mai ieșit din comun. După o detenție destul de scurtă, dar care a marcat-o profund, o altă tînără fată, împinsă de cel mai pur sentiment de caritate creștină, nu se refuza nici unui proaspăt eliberat. Pentru că un bărbat ieșit după un timp mai îndelungat din detenție se apropia de femei cu o dureroasă timiditate și frică de ridicol.

Dar și o adevărată dragoste se putea naște între un bărbat și o femeie, prin intermediul peretelui ce le despărțea celulele. Fără să se vadă, fără să-și audă glasul, cuvintele recepționate literă cu literă, emoția, frica de pedeapsă, pericolul acceptat reciproc au legat temeinic unele perechi de întemnițați. Nu pe toate. Se întîmpla ca imaginația să le joace o festă. Realitatea se adeverea cu mult sub așteptări. Dar, cunosc o pereche de aproape treizeci de ani împreună. Dragostea înfiripată prin perete a fost atît de puternică, încît el, eliberat cu cinci ani inaintea ei, a așteptat-o cu nerăbdare și credință.

De aceea, cînd povesteam romane de dragoste, eroii mei învingeau toate piedicile ridicate de autor în calea lor. Autorul nu se putea indigna și nu se putea simți trădat. Din fericire pentru el și pentru mine, el nu mă putea auzi, și tovarășele mele adormeau cu inima împăcată.

*
*   *

Am trăit în celula aceasta tot anul 1958 și aproape tot anul 1959. Am petrecut împreună un Crăciun, un an nou și două sărbători de Paști. Spun că am „petrecut", pen-

tru că noi am făcut tot posibilul ca zilele de sărbătoare din lumea liberă să fie și pentru noi festive.

Crăciun 1958. Muiat și frămîntat cu apă, săpunul s-a prefăcut într-un copilaș Isus, de patru centimetri. Ne-am pipăit saltelele pentru a scoate din ele, prin țesătura pînzei de sac, bucățele de paie mai groase din care am meșterit o miniaturală iesle. Am ales un colind cunoscut de noi toate. După „închidere" am întins pe patul cel mai ferit de vizetă un pătrățel de pînză verde, în lipsa unuia albastru nocturn, inexistent printre cîrpele noastre. În centru, ieslea și Pruncul, cam palid, sărăcuțul. Doar se născuse la pușcărie. Ieslea era înconjurată de o coroniță de stele. Trei bucățele lucioase de pai, încrucișate. Femeile strînse lîngă pat au murmurat colindul. Apoi, jurnalista, cu un pulovăr roșu, un cearceaf și puțină lînă albă, și-a asumat rolul unui Moș Crăciun, cam sărac, dar care, totuși, a oferit fiecăreia dintre noi o epigramă usturătoare și hazlie.

Sărbătoarea a fost însă scurtată de o apariție nedorită. După colind ne urasem întoarcerea cît mai rapidă acasă și ajunsesem la epigrame, cînd ușa s-a deschis brusc și un milițian a intrat în celulă. Noi știam că după închidere nimeni, în afara comandantului, nu avea voie să pătrundă în celule. Nu puteam visa că, pentru noaptea de Crăciun, comandantul va avea gîndul drăcesc de a ridica interdicția.

Milițianul s-a uitat la Moș Crăciun, ne-a privit mutrele plouate și a părăsit celula fără să deschidă gura. Restul epigramelor rostite de jurnalistă, despuiată de improvizatul costum, n-a reușit să ne descrețească frunțile. Dar prin bunătatea lui Moș Crăciun, în dorința lui de a-i fi iertată desaga goală, milițianul prelucrat de Moș Crăciun n-a întocmit nici un raport.

În aceeași seară am vrut să fac să dispară corpul delict. Să distrug și ieslea și Pruncul. Dar Crăciuna m-a rugat fierbinte să-i las ei copilașul și am avut slăbiciunea să accept. A doua zi, după program, „percheziție". Nu m-am mai putut apropia de Crăciuna. Unde ascunsese ea pruncul de săpun nu știam. Dar nu știam nici măcar dacă îl ascunsese ! Pentru mine un nou „șapte zile" era asigurat. Totuși, nu s-a întîmplat nimic. Nu l-au găsit. Crăciuna îl azvîrlise în ultima clipă sub pat.

Paștele 1959 s-a desfășurat în liniște. Pregătisem o poveste de dragoste pură și eram destul de mîndră de marea scenă de dragoste dintre cei doi. Plimbîndu-se într-o dimineață prin parcul orașului cu omul iubit dar inaccesibil, pentru că era însurat și tată al unui copil, eroina mea urmărea din ochi umbrele culcate în fața lor pe alee. Umbra ei la o mică distanță de umbra lui. Cînd, aleea a cotit, umbrele lor s-au apropiat încet una de alta, s-au atins și s-au contopit într-o singură umbră. Romanul îl povesteam pe fond muzical. Una din cele trei legionare avea un timbru de voce grav și misterios ; nu cînta, ci doar murmura melodiile. După un examen al repertoriului ei destul de clasic și variat, am ales cîteva lieduri pentru a sublinia emoțiile triștilor și prea cinstiților mei îndrăgostiți. În clipa atît de palpitantă a aleii cotite, eu îmi opream debitul verbal, mult prea vulgar pentru subtila emoție a tinerei fete, și solista mea șoptea liedul lui Grieg „Ich liebe dich".

Au urmat recitări, glume, epigrame și o tortă de pîine și marmeladă, din care fiecare a primit o îmbucătură.

În ajun cîntasem cîntecul Învierii. „Isus a înviat din morți". Patru versuri mai mult plînse decît cîntate, pentru că ele nu se adresau fericiților pămîntului, ci nouă, dezmoșteniților, îngropatele de vii ale penitenciarului Miercurea-Ciuc.

Și de trei ori, după tipic, am înălțat spre slăvi rugăciunea noastră :

„Isus a înviat din morți.
Cu moartea pe moarte călcînd
Și celor din morminte
Viață dăruindu-le..."

Nouă, celor din morminte.

* * *

Mă aflam cu Nuți și tînăra mea prietenă legionară în a patra zi de izolator. Era o zi de toamnă rece. Îmi amin-

tesc că stăteam cu mantalele pe noi, dar îmbrăcate cu spatele în faţă şi mînecile libere, legate strîns la spate. Ne simţeam înfăşate, dar eram mai apărate astfel de frig. Eram toate trei cliente vechi ale izolatoarelor. Aveam şi obiceiurile noastre. Foamea nu ne speria. Aveam nenumărate subiecte de conversaţie. Legionara era licenţiată în istorie. Ne lăudam cu plăcerea noastră de a fi, pentru cîteva zile, scutite de iureşul celulei. Înfumurarea noastră avea să primească o meritată tiflă.

Spre mijlocul după-amiezii, un miliţian a deschis uşa. Ne spune că trebuie să ne pregătim căci va veni peste puţin să ne scoată din celulă. Să ne scoatem cămăşile. Să nu păstrăm pe noi decît vesta. Să ne ridicăm părul în vîrful capului, pentru a ne degaja ceafa. Atît. Ne priveam uluite. De ce ? Ce se va petrece ? Ce ni se va întîmpla ? Ce vor să ne mai facă ?

Explicaţia a găsit-o Nuţi.

— Vor să ne taie capul cu securea, a zis ea.

— Ai înnebunit ? De ce să ne taie capul cu securea ?

— Este mai economicos. Pentru a ne spînzura, au nevoie de spînzurători, frînghie şi săpun. Pentru a ne împuşca, le trebuiesc gloanţe. O secure, un butuc şi ne omoară pe gratis.

A ajuns aproape să ne convingă. În tot cazul, ceea ce spune părea logic. Pentru orice eventualitate ne-am luat rămas-bun.

— Una dintre noi, a reluat Nuţi, are un păcat mare pe conştiinţă ?

— Eu nu am, am zis.

— Nici eu nu am a zis Tanţa.

— Atunci, să nu ne spunem adio, ci la revedere. Ne vom întîlni în rai.

— S-o crezi tu, a zis cealaltă. Acolo sus trebuie să fie o înghesuială grozavă. De atîtea mii de ani, promiscuitatea trebuie să fie chiar cu mult mai mare decît în penitenciarul nostru.

Cu toate că reuşisem să glumim, nici ele şi nici eu nu prea ne simţeam în largul nostru. Chiar dacă nu credeam în secure, nimic bun nu ne poate aştepta. Ceafa degajată ne îngrijora. Pe deasupra, dîrdîiam de frig, doar eram goale pînă la talie, sub zeghea care ne zgîrie

pielea şi, de ce să nu o recunosc şi de frică. Da. Noi, cele trei deţinute neînfricate, tremuram de frică.

Gardianul s-a întors şi ne-a somat să-l urmăm. Era sever. Încruntat. Am ieşit după el din celulă. În curte se întindea un lung şir de femei, toată celula noastră.

— Va fi un adevărat masacru, a şoptit Nuţi, şi ce economie !

Am ajuns la coada şirului. Ultima din şir s-a întors spre noi şi, văzînd mutrele noastre îngrozite :

— Nu vă fie frică, ne-a spus ea. A sosit maşina radiografiei.

În zece ani era prima radiografie menită să depisteze cazurile de tuberculoză. Maşina a fost parcată în curtea curţii principale, de care ne despărţea zidul din fundul curţii noastre.

Femeile au urcat una după alta trei trepte şi au intrat în laboratorul ambulant la scurte intervale. Eram ultimele. Un culoar strîmt. Două femei tinere, frumoase, coafate, fardate frumos şi care mi s-au părut speriate sau poate chiar mai emoţionate decît mine. Cînd am ajuns în spatele plăcii aparatului, am spus :

— Am avut două hemoptizii.

Cea care era în faţa aparatului a şoptit : „două clişee". Apoi ne-am întors iarăşi în carceră. La adăpost. Liniştite ? Nu prea. Nuţi, de cîtva timp, răcise. La izolator tuşea mai des. Se credea grav bolnavă. Radiografia o va dovedi. Începuse deja să-şi plîngă apropiata moarte. Nici eu nu eram prea liniştită. Regimul T.B.C. era ispititor, dar parcă tot ar fi fost mai bine să fii flămînd decît grav bolnav.

A trecut şi ziua a cincia. Ziua a şasea a fost zi de regim normal. Am aşteptat. Vom bea puţină cafea şi vom mînca o felie de pîine subţirică. Cafeaua poate fi şi caldă. S-au auzit paşi. Zgomot de gamele. Uşa s-a deschis. Pe jos, în faţa uşii, o tavă de lemn. Pe tavă trei gamele. Una din ele era aproape plină. Numai două felii de pîine şi, alături, un sfert de pîine rotundă, neagră. O bucată mare de pîine. Un regim T.B.C. Deci, biata Nuţi avea dreptate. Avea deja ochii plini de lacrimi, cînd miliţianul a spus :

— Constante, ieşi şi ia-ţi regimul !
Bolnava eram eu.

*
* *

Reintrînd în celulă, am hotărît să-mi schimb patul. Am ales patul ce dăduse naştere la unele discuţii, pentru că nimeni nu dorea să-l ocupe. Era plasat în fundul celulei, la numai vreo treizeci de centimetri de perete. Exact sub fereastra pe care hotărîsem de comun acord, să o ţinem permanent deschisă, de-a lungul iernii. Era unicul mijloc pe care-l aveam la îndemînă pentru a mă îngriji singură. Regimul alimentar T.B.C. era suficient doar pentru potolirea foamei obişnuite. Umplea mai bine stomacul, dar nu conţinea mai nimic hrănitor. În plus, cu tot riscul, eu nu puteam să-l mănînc liniştită sub privirile flămînde a nouăzeci de femei. O treime din tot ce primeam dădeam în mod regulat lui Dede care, la rîndul ei, împărţea cu mine regimul ei şi, zilnic, ofeream cîte ceva unora sau altora din femei, cu rîndul. Îmi era imposibil să procedez altfel. Deci, măcar să-mi apăr plămînii de aerul poluat al celulei.

Dar schimbarea patului prezenta unele complicaţii. La parter, am spus-o mai înainte, dormeau cinci femei în două paturi cu o a treia saltea suplimentară. Pînă la urmă, tot grupul meu a acceptat schimbarea. Fereastra deschisă lăsa să curgă pe mine aerul îngheţat de afară şi rafale de vînt aduceau fulgi de zăpadă care se topeau pe obrajii mei. Am fost nevoită să-mi acopăr capul cu prosopul, nelăsînd decît gura descoperită. Înfăşurate fiecare în cearceaful şi pătura individuală, eram silite să dormim foarte strînse una într-alta din lipsă de spaţiu. Poziţie incomodă, dar avînd avantajul de a ne ţine cald reciproc.

În celulă numai două femei nu au acceptat vreodată măcar o fărîmă din regimul meu. Crăciuna şi legionara cu poştele au declarat că ele nu pot primi nici măcar un strop din sîngele meu, nici măcar un gram din sănătatea mea.

*
* *

Regimul meu medical a prilejuit un incident penibil între mine şi Dede. La Mislea, ea avusese o singură relaţie mai strînsă cu o doamnă în vîrstă din Bucureşti, doamna Kunst. Acum, doamna Kunst se afla şi ea în celula noastră, iar Dede îi arăta multă simpatie şi o proteja, stîrnind uneori unele nemulţumiri printre femei. Doamna Kunst urma să se elibereze în 1959 şi îi făgăduise că le va căuta pe fetele ei şi le va ajuta pe cît îi va sta în putere. Fără îndoială, era vorba de un ajutor financiar. Doamna Kunst suferea de astm. Deseori, noaptea, ne trezea pe toate din somn cu puternice accese de tuse. De mai multe ori am ajutat-o, punîndu-i comprese reci pe piept. Nu ştiu dacă, din punct de vedere medical, leacul era valabil, dar pe ea o ajuta. Aveam, deci, relaţii bune. Profitînd de prezenţa lui Dede în celălalt colţ al celulei, m-a rugat să prepar pentru Dede o „tortă“, pentru a serba ziua de naştere a soţului ei, peste o săptămînă. Fireşte, am acceptat, cu toate că nu mi-a fost uşor să-i ascund lui Dede că pun zilnic de o parte pîine şi marmeladă, nici să ascund laptele primit, pentru a-i da timpul să se prindă. Mai trebuia să înfrunt şi pericolul de a fi prinsă călcînd regulamentul, care interzicea păstrarea alimentelor de la o zi la alta.

În dimineaţa zilei fixate, mi-am luat discret proviziile şi pe ascuns, pe un pat depărtat, ajutată de două femei, am muiat pîinea în cafeaua primită chiar atunci, am amestecat-o cu marmeladă şi am întins-o într-o gamelă plată. Laptele prins, frecat îndelung, imita destul de satisfăcător frişca. Am zgîriat pe suprafaţa „tortei“ pătrăţele de doi centimetri şi pe fiecare am pus o boabă de frişcă. Torta era gata. Toate trei eram încîntate de rezultat. După plimbare, ştiind că miliţinca este ocupată cu plimbarea celorlalte celule, am scos gamela ascunsă sub pat şi, de faţă fiind doar doamna Kunst, i-am oferit-o lui Dede, discret, cu toate urările mele. Discret, pentru a-i da libertatea să păstreze „tortul“ pentru ea sau să-l ofere unora sau tuturora.

Dede a privit torta şi încet, încet o puternică roşeaţă i s-a aşternut pe faţă ; s-a încruntat şi cu o voce strangulată de furie mi-a spus că nu dă voie nimănui să se amestece în viaţa ei particulară şi că nu avea nevoie de

torta mea. Am fost atît de uimită de ieșirea ei, încît am rămas cîteva clipe cu tava în mîini, nemișcată și mută. Apoi, le-am întors spatele pentru a nu mai vedea furia lui Dede și dezolarea doamnei Kunst, m-am dus în centrul celulei, le-am făcut semn femeilor să se apropie de mine în liniște și le spun că, fiind ziua de naștere a mamei mele, le poftesc să o sărbătorim împreună. Vin pe rînd, primesc dumicatul de tortă, mă sărută, îi urează mamei mele viață lungă și să ne revedem sănătoase cît de curînd. Mă simțeam fericită. Puțin îmi păsa de Dede. Mama mea a primit cu siguranță urările de bine trimise spre ea printre gratiile unei celule de penitenciar.

La întoarcerea acasă am aflat că pe vremea aceea mama fusese operată. O operație grea. Prăjitura, Dede și tovarășele mele au ajutat, poate, la vindecarea ei.

Dar am simțit că între mine și Dede se stabilise un raport de indiferență. Nu eram supărată pe ea. Cred că ajunsesem să o înțeleg, însă felul ei de a se manifesta nu-l puteam scuza. Apoi, mi-am spus că scăderile ei se datorează numai și numai picioarelor ei. Din cauza lor apăreau, uneori, dizarmonii în comportamentul ei. Nu mi-am schimbat atitudinea față de ea. Am continuat să mîncăm împreună ca și mai înainte. Nu i-am pomenit nici o dată despre tortul refuzat. Nici un reproș de la mine. De la ea, nici o scuză. Am menținut pînă în ultima zi raporturi cordiale, dar prietenia își luase zborul.

*

* *

Poștele continuau să circule. Mulțumeam Domnului că erau mult mai numeroase decît pedepsele. Dar acum știau sigur că Nuți și cu mine eram principalele păcătoase ale celulei și ochii milițienilor ne urmăreau bănuitori toate mișcările. Un gest imprudent al lui Nuți, pipăind peretele latrinei, pentru a ridica o poștă, și cea mai grea dintre toate pedepsele aplicate vreodată în penitenciar s-a abătut pe capetele noastre. Cu toate protestele lui Nuți, declamate pe tonul unei inocențe ultragiate, deși ochii inexperimentați ai milițiencei nu au reușit să dibuiască poșta, eram din nou spate în spate. Legate împreună, nu cu cătușe, ci cu un lanț gros de fier închis cu un lacăt.

Azi, pînă și mie mi se pare de necrezut că noi două am trăit, într-adevăr, acele douăzeci și patru de ore de coșmar. Douăzeci și patru de ore, deși ne simțeam umerii aproape de dislocare, încheieturile rănite de inelele lanțului, degetele încet amorțind, oboseala picioarelor, care abia mai aveau forța să ne susțină. La ora meselor, un milițian deschidea lacătul și ne dădea voie să ne așezăm pentru a mînca și a merge la colț. Pentru că am hotărît să aduc o mărturie amănunțită despre starea de claustrare a unui grup de femei într-o închisoare politică comunistă, sînt silită să spun și unele lucruri care, de obicei, nu se spun, și să le spun pe șleau.

Cum nevoile firești ale oricărei ființe nu cunosc opreliștile cătușelor și lanțurilor, durerii fizice i se adăuga majora greutate de a merge la colț. I-am șoptit lui Nuți că de un ceas lupt cu nevoia de a urina. Mi-a răspuns că și ea simțea aceeași nevoie. Cum să ne descurcăm? Mi-am luat inima în dinți și m-am adresat femeilor. Le-am cerut ajutorul. Și ele puteau fi puse într-o zi în această situație. Două femei s-au oferit pe loc să ne ajute. Încet, căci una dintre noi două mergea de-a-ndăratelea, și pentru a nu smuci lanțul, ne-au dus, pas cu pas, la colț. Ne-au coborît ele pantalonii. Ne-au așezat în dreapta și în stînga hîrdăului. Ne-au susținut, una pe mine, cealaltă pe Nuți, pe circumferința destul de mare a hîrdăului. Femeile din celulă, pentru a ne micșora jena, s-au întors cu spatele la noi cu o mișcătoare discreție. Noi două nu ne puteam ajuta. Nu puteam decît să primim cu recunoștință ca ele să ne ridice, să ne spele și să ne încheie pantalonii.

Cînd ne-au scos lanțul pentru masa de seară, nu mai puteam ține lingura cu degetele noastre amorțite. Femeile au trebuit să ne ajute. La zece seara ne-au scos lanțul și au legat mîna mea stîngă de mîna dreaptă a lui Nuți, printr-o pereche de cătușe. Aveam voie să ne culcăm și să dormim. O femeie ne-a dat patul ei de la parter. O țărancă, Bonta, ne-a ajutat să ne întindem. Și-a petrecut noaptea lîngă noi, schimbînd mereu compresele reci pe încheieturile noastre tumefiate. Inelele au lăsat urme vio-

lete. Cătușele puse peste vînătăi ne tăiau respirația și ne provocau dureri fulgerătoare la cea mai mică mișcare.

După sculare, legate iar cu lanțul, simțeam că fiecare clipă va fi ultima, că nu voi mai putea suporta o durere atît de mare. Totuși, am suportat-o.

La ora mesei ne-au scos lanțurile definitiv.

Îți mai aduci aminte, Nuți, îți mai aduci aminte ?

*

* *

Două săptămîni mai tîrziu...

Una dintre noi, nu îmi amintesc nici care, nici pentru ce motiv a fost amenințată cu un „7 zile". A doua zi de dimineață, ofițerul politic a intrat în celulă. Ne-a anunțat noua hotărîre a comandantului. Dîndu-și seama că pedeapsa izolatorului nu ne mai sperie, pedepsele vor fi de azi înainte colective. Ne-a așezat pe trei rînduri în centrul celulei și ne-a ordonat să rămînem în picioare, fără a ne schimba locurile, atîta timp cît vor socoti ei necesar. Trei sferturi din deținute nu depășeau patruzeci de ani, restul erau femei în vîrstă și bătrîne. Nu trecuse un ceas și cîteva dintre ele au început să se clatine pe picioare. Ca nu cumva să se prăbușească, le susțineam cu toată puterea noastră.

Eram încolțite. Nu puteam accepta ca din cauza noastră, a cîtorva deținute neliniștite și îndărătnice, să sufere femei care nu doreau decît să vegeteze netulburate în celulă. Totuși, nici una dintre ele nu ne-a cerut să oprim poștele și telefonul. Au recunoscut că toate beneficiau de activitatea noastră. Dar după o consfătuire cu Dede am hotărît încetarea tuturor activităților noastre clandestine.

Căzusem în capcană.

A TREIA MEA CELULĂ

...despre care nu păstrez decît vagi amintiri. Ne despărțisem de o mare parte din colegele noastre. Legionarele, călugărițele, Crăciuna, cîteva țărănci, jurnalista, studenta în medicină fuseseră mutate. Unde ? Fără poște și perete, nu aveam nici un mijloc de a ști ce s-a petrecut. Se spunea că multe femei fuseseră mutate în alt oraș, în alt penitenciar, la lucru. În locul lor veniseră cîteva deținute noi.

Cu o zi înainte de mutarea noastră, celula fusese invadată de un puhoi de femei, cu tot calabalîcul lor, aproape toate necunoscute. Milițianca ne-a spus că trebuie să le facem loc în celulă. Cum ? Fiind vorba de o singură noapte, ne-a răspuns ea, să ne descurcăm cum putem. Dar eram atît de multe, încît mai că ne călcam în picioare. Tot spațiul liber s-a umplut cu saltele pe care stăteau, sărăcele, una peste alta. Le-am făcut loc și în paturile noastre. Îmi aduc aminte de aceste douăzeci și patru de ore ca de un adevărat balamuc.

A doua zi de dimineață au fost scoase din celulă împreună cu o mare parte din tovarășele noastre. Am rămas vreo treizeci pe loc. Dintre ele, Dede și Nuți. Puțin mai tirziu ne-au scos și pe noi și ne-au mutat într-o celulă ceva mai mică.

Au urmat cîteva zile din care nu mai îmi amintesc nimic. Inactivitate totală. Plictiseală. Vorbărie goală. Nuți și cu mine stăteam pe ghimpi. Simțeam că nu vom mai avea mult timp puterea să rezistăm pornirii noastre de a afla ce se petrece în celelalte celule. Am fi putut cel puțin încerca să ne cunoaștem vecinele. Dar un al doilea

obstacol în calea activității noastre era prezența printre noi a două deținute abia sosite în penitenciar. O muncitoare și o funcționară. Nu le cunoșteam trecutul și deși păreau femei de treabă și manifestau o vizibilă dorință de integrare, păstram față de ele o prudentă rezervă. Erau ele sincere sau se străduiau să ne cîștige bunăvoința cu un țel ascuns? Cum să fim sigure că nu fuseseră plasate printre noi ca informatoare? Eram toate contaminate de plaga comunistă a suspiciunii. Atît de greu de stîrpit și azi, chiar din intelectualii ce se pretind neatinși de morbul comunist. Dar de fapt s-au născut, au crescut și și-au trăit viața în această țară de dictatură comunistă. Lipsa lor de încredere ne împiedică să trăim uniți și împăcați, pentru binele țării.

Deci, noi ne temeam de ele. Dede, consultată, ne-a sfătuit să nu riscăm. Dar noi două am decis, totuși, să încercăm. În cel mai negru secret și cu maximum de prudență, am plasat o poștă în ultima ascunzătoare întrebuințată înaintea pedepselor colective. Cîteva zile în șir, ne-am întors în celulă după programe și plimbare cu buzele umflate. Poșta noastră nu se clintise din loc. Dar în a cincia zi, dispăruse. Nici măcar lui Dede nu i-am destăinuit emoția noastră. Ne bucuram, dar, la urma urmei, noi nu știam cine a ridicat poșta. Prieteni sau dușmani?

A doua zi, nimic. Ascunzătoarea era goală. A treia, tot nimic. A patra zi, răspunsul era acolo. Ni se comunica numele corespondentei noastre și numărul celulei.

Tot pe tăcute, dar mîndre de noi, am continuat. Au urmat cîteva bilețele anodine, cînd, într-o zi...

Informația primită era formidabilă, fantastică, nesperată, neașteptată, senzațională! O adevărată bombă, lăsînd cale deschisă tuturor speranțelor noastre. Nu puteam să o ținem secretă. Toate femeile din celulă, cu excepția necunoscutelor, fuseseră una pentru alta și toate pentru mine tovarășe credincioase, femei de treabă și întotdeauna demne de încredere. Datoria noastră era clară. Trebuie să le comunicăm poșta primită.

Începem cu Dede. La auzul veștii, începe să plîngă. Este și ea de părere că trebuie să comunicăm vestea primită. Da, răspunde Dede, chiar cu riscul unei pedepse colective. Cele două femei se vor bucura și ele.

Dede le spune femeilor că le roagă să facă liniște, să se apropie de noi și să asculte în tăcere o informație foarte importantă pentru țară și pentru noi. E rîndul meu să vorbesc. Le asigur că am încredere în „toate“ femeile din celulă, le voi citi mesajul primit. Nuți se duce la ușă. Îmi face semn că pe culoar este liniște și că pot să-i dau drumul. Cu voce înceată și rară, le citesc cele cîteva cuvinte explozive:

— Armata sovietică a părăsit România.

După o clipă de intensă surpriză, timp necesar pentru a lăsa înțelesul cuvintelor să pătrundă în mințile lor, se bulucesc peste noi. Unele plîng. Altele ne îmbrățișează, ne strîng în brațe pînă la sufocare. Trăim cîteva clipe de intensă fericire. Ne simțim deja acasă.

Într-o fermecătoare poveste, de fiecare înfrumusețată, porțile tuturor pușcăriilor se deschid largi în fața mulțimii de bărbați și de femei, acoperiți de zdrențe, sprijinindu-se unii pe alții, ieșiți din toate celulele și din toate carcerele din țară. Liberi!

Nu mai era decît o problemă de zile, de ore. Armata, ținută în captivitate, defila învingătoare, purtîndu-și bătrînii în aclamațiile unui întreg popor în delir.

— Ne vom purta în triumf...

— Ne vom acoperi cu flori!

— Vor ieși din toate casele, de-a lungul drumului, pentru a ne ura bun venit!

— Ne vor conduce la gară!

— Vor flutura peste tot steaguri!

— Ne vor aduce pîine...

— Țigări...

— Familiile noastre ne așteaptă.

— Îmi voi săruta copiii.

— Bărbatul.

— Mama!

Milițianca, deschizînd ușa pentru masa de prînz, calmează spiritele. Un duș rece peste entuziasmul nostru. Aceeași supă sălcie, aceleași cuburi de mămăligă prost fiartă. Înghițind cu noduri zeama, bucuria se risipește

încet. Rațiunea își reia funcția. Nici un semn de îmbunătățire... Femei pedepsite umpleau izolatoarele. Cine știe ?

Poate nu era decît un zvon fals...

Poate armata sovietică s-a întors...

Poate nu a plecat nici o dată...

Ba da, armata sovietică plecase. Dar dacă noi am fi știut că informația era veche, că-i trebuiseră luni pentru a se furișa pînă la noi, am fi înțeles că porțile vor rămîne închise. Că această plecare nu însemna eliberarea țării. Din contra. Plecarea armatei sovietice nu reprezenta, fără nici o îndoială, decît totala încredere a Uniunii Sovietice în partidul comunist din țară și în absoluta lui autoritate. Orice rezistență lichidată, lanțuri la mîini și la picioare, căluș în gură, țara transformată într-un imens lagăr de concentrare, armata sovietică putea pleca liniștită acasă. Poate că regretul pîinii românești. Dar mistica devoțiune a partidului față de „marele frate" nu va putea admite un atare sacrificiu alimentar. Grîul nostru, ca și atîtea alte bogății vor trece granița și îi va hrăni mai departe.

*
* *

De o lună, în locul celulei 12, penitenciarul se îmbogățise cu două WC-uri cu apă curgătoare și un vestibul cu cîteva lavabouri. Comandantul și întreg personalul de paznici și paznice, ofițeri politici, ofițeri administrativi, infirmieră, magazioner se arătau atît de mîndri de această fantastică realizare atît de progresistă, încît ne interziceau folosirea lor. Sau, mai exact, găseau felurite pretexte pentru ca noi să le folosim cît mai puțin. Dar deși ne cereau să ne purtăm cu aceste amarnice closete, toată admirația și respectul cuvenit acestei noi performanțe a noii orînduiri, se arătau totuși cam temători de posibilitatea acestor minuni de a se înfunda... Așa că a fost adusă în celulă o a doua tinetă și ni s-a dat ordinul imperios de a întrebuința una din tinete pentru evacuările solide și cealaltă, pentru cele lichide. Continuăm, deci, să ne ușurăm în celulă și numai la cele două programe zilnice golim în noile closete tineta cu

materie lichidă. Femeile care reușeau să se programeze, aveau voie doar atunci să întrebuințeze individual aceste culmi ale progresului socialist. Erau în număr mic, regimul alimentar provocînd ba constipație, ba diaree. Tineta cu materie solidă urma să o golim mai departe, tot în latrinele din curte, continuînd, deci, să o coborîm pe lunga scară alunecoasă.

În celulă, după primirea tinetei și audierea ordinului, ne cuprinse pe toate o mare perplexitate. Cum să întrebuințăm, conform ordinului, cele două tinete ? Doar nu puteam trece la repezeală de pe una, pe cealaltă, pentru a separa, conform ordinului, evacuările noastre solide de cele lichide. După o lungă dezbatere, purtată cu toată seriozitatea impusă de o atît de importantă problemă, s-a ajuns la următoarea soluție : evacuările lichide simple, în tineta din dreapta ; evacuările complexe, în tineta din stînga... Punct.

*
* *

Povestea cu tinetele a fost poate unicul motiv de ilaritate oferit deținutelor de administrația penitenciarului. Poveste cam vulgară pe care nu aș fi narat-o, dacă nu s-ar fi impus pentru înțelegerea unui gest sordid pe care m-a obligat să-l execut Scorpia.

O după-amiază cu nimic deosebită de toate celelalte după-amiezi. Celula liniștită. Femeile vorbeau încet în grupuri mici. O după-amiază perfect reglementară. Trei lovituri în ușă și vocea Scorpiei : „Pregătire pentru program !" Cele șase femei de jurnă apucă bețele, le trec prin mînerele celor două tinete și a hîrdăului de apă și se înșiră în dreptul ușii, așteptînd ca milițianca să deschidă. Tocmai atunci, o tînără trecînd pe lîngă tineta cu lichide, cel care are privilegiul de a fi golit la closetul cel nou, aruncă în lichid o foarte mică bucată de cîrpă. Am văzut gestul, fără a-i acorda vreo importanță.

Dar ușa se deschise brusc și Scorpia se repezi furtunos în celulă.

— Care femeie a îndrăznit să arunce ceva în tinetă ?

Tăcere. Femeile se privesc mirate. Fusesem pesemne singura care remarcasem gestul. Cred că pînă și vinovata, femeie fricoasă și de treabă, nu-și amintea că îl aruncase. Fusese un gest negîndit. Cu totul mașinal.

— Vreau să știu ce s-a aruncat !

Tăcere.

— Nu vreți să mărturisiți ? Prea bine ! Este un act de sabotaj al noilor closete și va fi pedepsit ca atare. Tu, — și întinde arătătorul spre mine — caută în tinetă și scoate ce s-a aruncat !

O privesc și nu-mi vine să cred. Tineta este un hîrdău mare, cam de vreo șaizeci de centimetri adîncime și este aproape plină. Urina a treizeci de femei în cursul unei zile.

— Dacă nu execuți ordinul, urlă Scorpia, veți fi toate pedepsite !

Ce puteam face ? Ridic cît pot de sus mîneca albă a cămășii și îmi înfund brațul în tinetă. Lichidul îmi depășete cotul. Învîrt brațul roată. Simt de mai multe ori cîrpa atingîndu-mi degetele. Din fericire, lichidul nu este transparent. Amestec urina cu conștiinciozitate. Acum, nu mai îmi pasă. Dezgustul depășit, pentru a o înfuria, pentru a o obliga să respire cît mai mult timp grețosul miros sui-generis accentuat de brasaj, mă simțeam în stare să nici nu mai mă opresc, dar cu o singură teamă. Nu cumva bucățica de pînză să se ridice la suprafață și tînăra să fie silită să mărturisească și să-și petreacă șapte zile la izolator.

— Nu găsesc nimic. Dar dacă dumneavoastră doriți, eu pot să mai caut.

Îi pusesem întrebarea pe un ton foarte amabil și cu un zîmbet suav. A înțeles că îmi bat joc de ea.

— Nu ! Executați programul !

De îndată ușa închisă, o femeie se repede, apucă un lighean, toarnă în el cîteva căușuri de apă, îl așază pe o bancă. Eu nu pot atinge nimic. De-a lungul brațului meu gol se scurg pe jos picături... picături...

Și în timp ce aproape îmi răzuiesc pielea cu săpunul aspru, tînăra plînge...

O lună mai tîrziu, nouă schimbare de celulă. Eu, Nuți și doamna K, doamna T, o unguroaică din Cluj, simpatică și cultă, am fost mutate în celula femeilor bătrîne și neajutorate. Pentru a executa corvezile în locul lor. Patru femei pentru o tinetă și un hîrdău. Deci, zilnic, două corvezi fiecare și tot zilnic hîrdaiele de mîncare, prînz și seara și o dată pe lună spălatul pe jos. Dar prima corvoadă pe care am executat-o cu Nuți a fost de cu totul altă natură.

A PATRA MEA CELULĂ

...este stranie. Întunecoasă și tristă. Afară începe să se întunece. Sîntem primite cu indiferență. Numai două etaje de paturi. În paturile de jos, femei culcate. În penumbra pricinuită de etajul întîi peste ele, nu le văd clar chipurile. Par bătrîne. Foarte bătrîne. La dreapta, patru blocuri de paturi. La stînga, doar opt paturi, două cîte două, așezate la perete în lung. În primul pat de lîngă ușă este culcată o femeie cu părul alb lipit pe țeastă. Pare grav bolnavă și pătura, acolo unde îi acoperă burta, pare să ascundă o jumătate de sferă.

Întreb ce boală are. Ridicînd din umeri, vecina ei îmi răspunde, iritată :

— Cine poate ști ? Se vaită și se tot vaită. De mai bine de o săptămînă ne-am pierdut somnul din cauza văicărelilor ei. Zice că o doare burta.

Mă așez la marginea patului bolnavei. O întreb dacă are dureri mari. Da, din cînd în cînd, o doare foarte tare burta, dar o doare și mai tare gîndul la băiatul ei rămas acasă. Începe să-mi vorbească despre el. Nu e un copil, nu. Este un bărbat în toată firea... dar ușa se deschide și milițianca ne face semn, lui Nuți și mie, să ieșim să luăm hîrdăul și gamelele. Masa de seară.

Sîntem așezate pe bănci, cu cîte o gamelă de zeamă pe genunchi. Întreb dacă bolnava mănîncă. Nu. Nu mai mănîncă de trei zile. Liniște. Femeile ridică cu grijă lingurile pline și aspiră supa cu un șuierat. Bolnava geme. De mai multe ori. O voce se răstește :

— Iar începi ? Lasă-ne cel puțin să mîncăm liniștite !

Mă simt prost. Sînt neliniştită. Această celulă este neplăcută. Femeile au toate chipurile mohorîte. Rele. Mă uit la Nuţi. Pare tare amărîtă. Sperase o schimbare de penitenciar... Se zvonise că vom pleca la lucru. Bolnava geme iar. După cîteva suspine adînci pare să se calmeze. Nimeni nu se uită la ea. Închise într-o celulă comună, femeile trăiesc, de fapt, închise în ele, în bătrîneţea lor. În bolile şi singurătatea lor deznădăjduită. În tăcerea celulei, tulburată cînd şi cînd de o tînguire a bolnavei, bătrînele continuă să ducă cu mînă tremurătoare lingurile de supă din care picură stropi, spre gurile lor ştirbe. Atmosfera este deprimantă.

Bolnava aspiră cu o sforţare care îi dilată pieptul şi burta ei se înalţă şi cade, se ridică iar şi iar cade... Nu mă pot împiedica să o supraveghez discret. Are un cap mic şi rotund şi părul lipit pe craniu, un păr rar şi cenuşiu, prin care se întrevede pielea roză a craniului şi femeile mestecă cu sîrguinţă bucăţile de mămăligă şi nu se uită la femeie. Ochii lor sînt aţintiţi pe gamelele aproape golite. Mestecă din ce în ce mai rar, pentru a lungi plăcerea, nevoia, disperarea de a mînca.

Femeia, cu o zvîcnire a întregului trup, a exalat un horcăit ce parcă i s-a oprit în gîtlej. Mi se pare că nu mai mişcă.. Mi se pare că nu mai respiră... Ca proiectată de un resort, mă ridic şi mă apropii de patul ei. Femeile ridică capul şi mă privesc.

— Mi se pare..., cred... că a murit...

Nu eram chiar sigură. Nu văzusem nici o dată pe cineva murind... Dar ea, ea era într-adevăr moartă. Moartă de tot. Moartă pentru vecie, pe la orele şase seara, în celula femeilor decrepite, închise în penitenciarul Miercurea-Ciuc, în timp ce tovarăşele ei mîncau o scîrbavnică zeamă şi nu acceptau să fie deranjate de ultimele ei suspine.

Nu-i cunosc numele. Nici una din fostele deţinute, întrebate, nu şi-au amintit existenţa ei.

În 1991, un grup de foşti deţinuţi, preoţi ai tuturor cultelor şi un numeros public au asistat — la cimitirul Miercurea-Ciuc — la o slujbă de pomenire a celor şapte femei moarte în penitenciar. Şapte nume au fost gravate pe placa de marmură ridicată în cimitir întru pomenirea lor. Numele acestei femei nu figurează pe monument. De altminteri, ea — pesemne — ca şi celelalte au fost îngropate într-un colţ al cimitirului, fără o precizare a locului.

Cînd miliţianca, chemată, a deschis uşa, fără să recurgă măcar la infirmieră, pentru a constata moartea, ne-a spus, lui Nuţi şi mie, cele mai valide din celulă, să apucăm salteaua, una spre cap, cealaltă spre picioare şi să coborîm moarta la parter. Cu braţele întinse, strîngînd cu toată puterea de colţurile saltelei, înaintăm încet pe culoar, purtînd-o pe femeia moartă. Nimănui nu i-a trecut prin cap să-i închidă ochii. Ajungem la scară. Trebuie să cobor, treptele lunecoase. Mă tem că nu am destulă putere să ajung pînă jos cu salteaua. Trupul, din cauza diagonalei impusă de coborîre, aluneca încet spre mine. Mi-e frică să nu las să cadă sărmanul corp diform şi să-l văd alunecînd din treaptă în treaptă şi să aud pocnetul capului rotund, spărgîndu-se ca o nucă goală pe cimentul culoarului.

La baza scării, trei miliţieni. Sînt tineri. Arată sănătoşi. Tocmai cînd ajungem jos, încep să rîdă în hohote. Mă opresc. Îi privesc încruntată şi, trecînd mai departe, spun tare : „E moartă". Speriaţi, se răsucesc spre noi. Ne privesc. Poate că, într-adevăr, nici nu ne-au observat coborînd. Poate că nu rîdeau de noi. Poate rîdeau de o glumă spusă de unul dintre ei. Au încremenit pe loc, în timp ce noi ne purtam povara mai departe, pînă la primul izolator, unde ne aştepta miliţianca.

La întoarcerea noastră, patul ei este ocupat de altă femeie. Totuşi, noi nu am lipsit decît minute puţine. Cu ce grabă a putut ea să-şi mute lucrurile, să-şi coboare salteaua de la etaj, s-o aşeze pe reţeaua de fier, să întindă cearceaful şi pătura, pentru a fi deja instalată pe pat ? Pare foarte satisfăcută şi de ce nu ar fi ? Nu va mai trebui să se caţere în fiecare seară în pat şi să coboare în fiecare dimineaţă. Cîteva femei o privesc cu pizmă. Ele stau pe bănci. Ea, pe patul ei. Da, a făcut o afacere bună.

* * *

Cîteva femei mai morfolesc sîrguincios mămăligă. Nimeni nu ne întreabă unde am dus-o. Îmi reiau gamela. Mănînc și aștept... Aștept să fie pomenită moarta. Aștept ca una dintre toate, măcar una, să o vorbească, fie și de rău... A trăit, totuși, printre ele. Cum a reușit moartea ei să o șteargă total din viața și gîndurile lor? Mi s-a spus că în marile celule ale penitenciarelor de bărbați, unii deținuți nu se mulțumeau doar cu patul mai bun al mortului. Nu declarau mortul decît a doua zi. Doi bărbați îl ridicau și îl mențineau în picioare la „deschidere", pentru ca să figureze „viu" pe lista rațiilor zilei. Astfel, fiecare din cei doi înfometați îi mîncau, nu coliva, ci mămăliga.

* * *

Intrată de abia două ceasuri în a patra mea celulă, asistasem la moartea unei femei. Coborîsem o moartă la izolator. Văzusem una din cele mai șocante scene din viața mea. Dispariția instantanee și totală a unei ființe umane. Nu o cunoșteam. Despre viața ei nu știam nimic. Dar în timpul celor cîteva minute de conversație, ultimele ei cuvinte, îmi vorbise despre faptul esențial al vieții ei. Născuse un fiu.

În afara unei noi morți, zi după zi, am retrăit aceeași zi. Cît de jalnic este să trăiești cîteva luni într-un spațiu închis, împreună cu semeni de-ai tăi și să ți-i amintești mai tîrziu doar ca niște trecători pierduți în mulțime, cu care te-ai încrucișat întîmplător lung de drum și pe care nici măcar nu i-ai privit. Dacă fiecare trecătoare a celulei, la prima vedere, nu semăna cu celelalte, pînă la urmă îți dădeai seama că mai nimic nu le deosebea. Purtau toate uniforma bătrîneții.

Două văduve de generali, o croitoreasă maghiară — șefa camerei —, cîteva țărănci bătrîne, o femeie din lumea burgheză a Bucureștiului și foarte bătrîna ei mamă, doamna K și încă vreo cîteva bătrîne care știu că erau acolo pentru că toate paturile erau ocupate, dar

ale căror chipuri le-am uitat. Imagini șterse îmi bîntuie memoria pe fond de plictiseală și de viață încremenită. Nici una nu mai era vie. De ce se aflau acolo? La ce se gîndeau? Răspunsul găsit de mine este penibil. Erau acolo pentru nimic și nu se gîndeau la nimic. Firește, răspunsul meu este exagerat. Ele își aminteau trecutul — cu regrete și remușcări —, își blestemau prezentul și își plîngeau moartea.

Chiar propria mea viață în negativul climat al celulei mi se pare acum, prin ceața anilor trecuți, înțepenită timp de cîteva luni, într-o stare de letargie. Cît de departe, familia mea din prima celulă. Departe, țărăncile mele... Bune sau rele, aveau puternice personalități și le exteriorizau fiecare în felul ei. Erau vii.

Pînă și piața publică a celulei a doua, neîncetatul ei bîzîit, neobositul du-te-vino, certurile, romanele, sărbătorile îmi apăreau acum pline de farmec. Mă căiam de a-mi fi disprețuit puțin colegele. Acum, mă simțeam de două ori închisă. Zidurile și gratiile ridicate în jurul meu de aceste femei, prin prezența lor afazică, era sufocantă. Nici cea mai măruntă crăpătură în ziduri. Nu eram singură. În pofida permanentei lor agonii erau în jurul meu lanțuri la picioare, cătușe la mîini. Nu am avut nici măcar ocazia să le povestesc ceva. Nu le interesau decît durerile lor fizice și ora meselor.

Să nu fiu prost înțeleasă. Nu aduc nici o critică bătrînelor femei din celulă. Nu erau cu nimic vinovate de slăbiciunea lor trupească, nici de scleroza lor mintală. Nu aveau ce căuta într-o închisoare și judecătorii care îndrăzniseră să le condamne la mulți ani de detenție nu erau decît criminali crescuți, pesemne, la asistența publică. Copiii părăsiți și maltratați, îndrăgostiții batjocoriți și soții înșelați nu ar trebui nici o dată să fie numiți judecători în procese în care o femeie este acuzată. Pentru a fi fost loviți de o femeie, vor dori întotdeauna să se răzbune pe toate femeile.

Dar recunosc că, după cele cîteva luni pierdute acolo, nu prea îmi plac femeile bătrîne. Cînd pe stradă întinde mîna un cerșetor bătrîn, cît de murdar și nespălat și zdrențuit ar fi el, îmi inspiră mai multă milă decît o bătrînă cerșetoare. Raportată la vîrsta mea, afirmația

poate stîrni zîmbete.. Nu-mi rămîne decît să zîmbesc și eu. Dar mărturisesc că, personal, eu mă tratez cu amabila formulă de „femeie în vîrstă“ și înghit cu oarecare ciudă epitetul „bătrînă“.

*

* *

Îmi amintesc afirmațiile categorice ale unui anchetator justificînd torturile printr-o teorie asupra memoriei. Oricare lucru trăit, spunea el sentențios, se imprimă pentru totdeauna în memorie și, printr-o concentrare puternică, reapare la suprafață. Fără a mă supune unor chinuri trupești, mi-am dat multă osteneală pentru a pescui din uitare cîteva personaje de „comedie penitenciară“.

*

* *

Mica țigancă nu avea decît optsprezece ani. Brună, cu ochi frumoși negri și un trup grațios, o revăd pe pragul ușii, privindu-ne cu spaima unei căprioare hăituite. Fată de nomazi, hoinărea cu întreg clanul, de-a lungul țării și țărilor, claie peste grămadă în căruțele grele cu coviltir, pentru a-și exersa meseria de căldărari. Micuța fusese arestată pentru trecere clandestină a frontierei. Acuzație ridicolă pentru acești cetățeni ai lumii, ce nu cunoșteau nici granițe, nici pașapoarte.

În copilărie purtasem regretul de a nu fi de-ai lor. Îmi ziceam că nici un alt fel de trai nu poate fi mai fericit. A fi slobod. Fără piedici. Fără complexe. Fără prejudecăți. Liber. Se mira un alt anchetator de cît de tare mă chinuia constrîngerea închisorii. Nu mă putea înțelege, spunea el. Alții se resemnau. Dar eu simțeam ceea ce simțea pe pragul ușii țigăncușa. Nu se putea resemna. Nimic nu-i putea înfrînge instinctul.

În fiecare zi, de mai multe ori pe zi, adică, de cîte ori se deschidea ușa celulei, se repeta aceeași scenă, și de fiecare dată stăteam la pîndă pentru a nu pierde nimic din tragicul spectacol. Nimic nu se petrecea la „deschidere“. Prea multă lume, comandant, paznici, pe pragul ușii. Dar cînd auzea pașii dreptului comun aducînd masa, cafeaua sau hîrdaiele de la prînz și seara, se ridica încet, se strecura de-a lungul paturilor și se lipea de perete lîngă ușă. Își strecura, rînd pe rînd, picioarele goale afară din bocancii bărbătești atît de grei, se ridica pe vîrfuri cu trupul încordat și, cînd se deschidea ușa, o zbughea afară ca din pușcă și îi auzeam călcîiele lovind ritmic cimentul culoarului. Milițianca rîdea. Știa prea bine că drumul era închis și că se va găsi jos un milițian care, la nevoie în mod brutal, o va aduce înapoi. Liberii nomazi erau siliți acum, prin voința partidului, să se transforme în cetățeni sedentari. Fratele ei mai mic fusese plasat — cu forța, zicea ea — slugă la o cîrciumă. Ea l-a răpit, iar cînd au ajuns la graniță au fost prinși. Dincolo de graniță îi așteptau, zadarnic, părinții cu căruța, cu caii, cu frații mai mici și cu tot orizontul neîngrădit în fața lor.

*

* *

Îmi amintesc de o altă țigancă arestată, cred, tot pentru trecere de frontieră. Fusese un timp, în celula 12, vecina mea. O auzeam în fiecare zi plîngîndu-se la „deschidere“ și la „închidere“ :

— Ce caut eu aici, dom'le comandant ? Ce caut eu în închisoarea asta, tot numai cocoane ? Dumnealor vorbesc, tot vorbesc și din tot ce vorbesc ele, eu nici iotă nu înțeleg. Vă rog, dom'le comandant, pe ochii mei, mînca-ți-aș sufletul, trimite-mă la locul meu. Trimite-mă cu țigăncile mele și cu hoațele mele. Trimite-mă la drept comun !

*

* *

O țărancă bătrînă.

Se afla printre noi din cauza bărbatului ei. Moșul, sărac și bețiv, adăpostise un timp un parașutist. Bătrîna ne spunea că, aici, la penitenciar, este pentru prima dată în viața ei fericită. Fericită în pușcărie !

În penitenciarul nostru ? În această celulă ?

— De ce ești fericită aici, măicuțo ?

— Pentru că voi toate, cele tinere, Dumnezeu să vă miluiască, sînteţi atît de bune cu mine. Pentru că domnişoara Nuţi mi-a spălat cu mîinile ei cămaşa. Pentru că cealaltă doamnă m-a ajutat să-mi fac patul, şi nimeni nu mă înjură, şi nimeni nu mă loveşte, şi domnişoarele miliţience îmi aduc mîncare de trei ori pe zi, şi lîngă al meu nu m-am odihnit nici o dată, măcar un ceas, şi aici stau toată ziua culcată, şi am un pat adevărat şi un cearceaf adevărat pe care nu eu îl spăl, şi dumneavoastră mi-aţi adus gamela la pat, şi bătrînul meu este un om aspru, şi în fiece zi nu erau decît vorbe grele şi de ocară şi, cînd i se urca tăria la cap, rău mă mai bătea, şi aici vorbiţi cu mine ca şi cum eu v-aş fi cu adevărat bunică, şi eu nu-s decît o biată muiere de la ţară şi mulţumesc Fecioarei dimineaţa şi seara că mi-a auzit ruga şi că mi-a trimis îngerii ei să vorbească cu mine cu vorbe dulci, şi mulţumesc lui Dumnezeu, că şi el, drăguţul, mi-a auzit ruga, şi sînt atît de fericită acum, aici.

Se trezea foarte devreme, cu mult înainte de „sculare". Se îmbrăca avînd grijă de a nu trezi pe nimeni şi aştepta semnalul cu o nerăbdare pricinuită de o imperioasă şi dureroasă nevoie de a ajunge cît mai iute la „colţ". S-ar fi putut duce la „colţ" înainte de sculare, dar nu îndrăznea să o înfrunte pe şefa de cameră. Şefa decretase o regulă stupidă, mai ales într-o celulă de bătrîne şi bolnave. Nimeni nu avea voie să se ducă la „colţ" în timpul nopţii. De la zece seara la cinci dimineaţa. Fireşte, această interdicţie nu putea fi întotdeauna respectată. Dar croitoreasa era răutăcioasă şi avea gura rea. Bătrîna aştepta, deci, scularea, pentru a porni săgeată şi a ajunge prima la „colţ".

Aştepta, apoi, răbdătoare, rîndul ei de a se spăla pe mîini şi pe obraz. Pentru nimic în lume nu s-ar fi atins de felia subţirică de pîine, fără cîteva picături de apă pe ochi, pe gură şi pe mîini. Pentru că mîinile ei atingeau, ochii ei vedeau, gura ei primea hrana cea mai sfîntă, aleasă de însuşi Domnul nostru pentru a-L întruchipa. Pîinea noastră cea de toate zilele. Bătrîna nu era doar foarte săracă, dar mai şi venea dintr-un sat de deal. Acolo unde grîul nu creşte. Un lan de porumb era baza

hranei ei şi a bărbatului ei. Pîine nu se vindea în dugheana din satul lor. Pînă şi azi, numai în satele mari se găseşte cîte o brutărie comunală. Cu puţinii ei gologani nu-şi putea cumpăra decît sarea, gazul, uleiul şi chibriturile, adică cele absolut indispensabile. Oamenii din sat cumpărau saci de făină la marile tîrguri deschise la date fixe pe lîngă oraşe sau comune mari şi ţărăncile frămîntau pîinea săptămînal. Izul marilor pîini rotunde, cu coaja aurie, abia ieşite din cuptor, mai păstrează şi azi pentru mine acelaşi farmec vrăjit.

Înţelegeam bucuria ţărăncii. În fiecare dimineaţă, fie ploaie, fie vînt, era sigură că va primi feliuţa de pîine pe care noi, celelalte, o priveam cu dispreţ, pentru că nu reuşea decît să ne aţîţe foamea. Dar bătrîna ţărancă o mînca încet, cu evlavie, cu bucuria mereu nouă a unui miracol zilnic.

*
* *

Doamna K. — Trebuia să iasă din puşcărie peste trei luni. Mă luă de-o parte şi, bazîndu-se pe prietenia mea pentru Dede, îmi ceru, de-a dreptul, să-mi împart regimul medical cu ea. Pentru a-mi cîştiga bunăvoinţa, mă asigură că se simte foarte slăbită, aproape muribundă. Nu-şi va putea ţine făgăduiala făcută lui Dede de a-i căuta fetele şi de a le ajuta decît dacă pe ea o voi ajuta eu să supravieţuiască, hrănind-o. M-am lăsat prinsă de şiretenia ei, lipsindu-le pe toate cele care ar fi putut primi, rînd pe rînd, cîte ceva din porţia mea. Nu pot spune, totuşi, că îmi pare rău pentru că, ieşind din puşcărie, doamna K s-a dus la părinţii mei să le spună că mai sînt în viaţă, în pofida interzicerii de a vizita familiile tovarăşelor de penitenciar. Interzicere aspru notificată fiecăreia la eliberare.

*
* *

Croitoreasa — şefă a camerei. — Nu am păstrat decît o amintire, în ceea ce o priveşte. M-a învăţat să însăilez într-un chip profesional. Două puncte mici şi peste doi centimetri alte două puncte mici etc. Era, totuşi, ceva

pozitiv și care a întipărit-o pentru totdeauna în memoria mea.

*
* *

Prima văduvă de general. — Condamnată la cinci ani de detenție de pe urma primei prezentări de modă la București, în era comunistă. Eveniment remarcabil și ale cărei laude în presă fuseseră, desigur, ditirambice. Ocazie pentru ziariști de a scrie articole elogioase, fără prea multe remușcări.

La finalul prezentării, spectatorilor li s-a înmînat o carte poștală, cu rugămintea de a-și comunica impresiile și criticile. Doamna general își manifestase naiv impresiile cu sinceritate. Modelele prezentate — a scris ea — erau într-adevăr foarte frumoase. Dar ea gîndea că în actualul moment problema cea mai urgentă era proasta calitate a legumelor și fructelor de la aprozaruri, magazinele statului. Altele, de altminteri, nici nu existau. Moda putea să aștepte, spunea ea, zile mai bune. Acum, era nevoită, timp de cinci ani, să-și corecteze lipsa de nivel politic.

Cînd, într-o seară, în urma unei pene de electricitate, celula a rămas timp de jumătate de oră fără lumină, ea nu a putut rezista ispitei unei bucăți de pîine ce se afla pe patul meu. Am înțeles, din proprie experiență, cît de groaznic de înfometată se simțea biata femeie și mi-a fost tare milă de ea.

*
* *

A doua văduvă de general. — O femeie plăcută și bine crescută. În tinerețe trebuie să fi fost foarte frumoasă, și în libertate ar fi arătat încă foarte bine. Nu avea prea mult peste șaizeci de ani și dorea cu disperare să păstreze cît mai nealterate urmele de frumusețe rămase.

Condamnarea o despărțise de un prieten mult iubit și ceva mai tînăr decît ea. Era încredințată că el o așteaptă cu nerăbdare și credință. În dorința ei fierbinte de a nu-l dezamăgi la întîlnirea lor viitoare, își masa

în fiecare dimineață obrajii, frămîntîndu-i zilnic cu buricele degetelor.

Regimul meu T.B.C. îmi dădea dreptul săptămînal la cincizeci de grame de margarină. Cînd îl primeam, privirile tuturora erau magnetic atrase de cubulețul gălbui. Într-o dimineață cînd, o dată cu pîinea și cafeaua am primit și margarina, mi-a atras atenția o ciudată manevră a doamnei general. Făcea un pas spre mine, se oprea, părea că se codește, mai făcea un pas și se tot apropia de mine.

Împărțisem deja aproape toată margarina. Cam o treime doamnei K și altor trei femei cîte un bob cît mazărea, cînd ea a ajuns lîngă mine. Zîmbindu-mi galeș, roșindu-se nemaiputînd rezista ispitei, m-a rugat să-i dau și ei puțină margarină.

— Oh ! doar puțină de tot, cît un vîrf de deget, știți... pentru masajul meu facial.

L-a primit, bineînțeles, și am fost obligată să-i admir forța de caracter. Nici cu un vîrf de limbă n-a încercat să simtă gustul mult rîvnitei margarine. A întins-o toată, drăgăstos și cu multă bucurie, pe obrajii ei palizi. Care om liber poate înțelege pe deplin o asemenea ofrandă dragostei ?

*
* *

Mama și fata. Au fost nebuni sau au fost sadici judecătorii care au trimis la pușcărie o nenorocită de femeie de peste optzeci și cinci de ani, pe jumătate sclerozată ? Închizînd-o și pe fata ei, mamă a unui student urmărit de poliție pentru participarea la o manifestație naționalistă studențească. Bunica și mama studentului, în speranța că vor veni americanii să ne salveze, l-a ținut ascuns doi ani. Dar americanii aveau alte treburi mult mai importante decît să sosească la noi, așa că în locul lor au sosit arestarea, procesul și condamnarea. Dacă s-ar fi predat, băiatul scăpa cu un an-doi de pușcărie. Mama lui și bunica iubitoare au primit cîte zece ani fiecare.

Bătrîna doamnă își petrecuse pe vremuri anotimpurile reci la Paris și pe Coasta de Azur. Cînd mintea ei scutura uneori cețurile în care o învăluiseră anii și ne-

cazurile, primele amintiri care își făceau drum spre lumină erau crîmpeie ale trăirilor ei pariziene. Începea să fredoneze frînturi de melodii auzite prin cabarete și teatre de varietăți, ale căror texte în doi peri aproape nimeni nu le înțelegea în celulă. Dar, cu un echilibru instabil, încerca să mimeze și cîțiva pași de dans, cu aruncări de picioare și țopăituri ridicole. Fata ei își petrecea vremea încercînd să o liniștească și luptînd împotriva celor mai tinere din celulă care se distrau provocînd smintelile bătrînei doamne. Dar mai gravă decît scleroza era permanenta ei foame ; aproape că fata se lăsa să moară de foame, oferindu-i gamela ei, abia începută, cînd bătrîna, după ce înfuleca porția ei pe nerăsuflate, începea să urle : „Mi-e foame ! Mi-e foame !... Foame !“

*

* *

Mă simțeam iar foarte nefericită. Foarte singură. Nu puteam nici să mă concentrez, făcînd abstracție de prezența lor, nici să particip la viețile lor.

Majoritatea femeilor aveau voie să stea culcate. Cele mai multe nu deschideau gura decît pentru a-și sorbi zgomotos conținutul lingurilor de supă. Dar dacă totuși regăsesc unele imagini și întîmplări ale tovarășelor mele, pe mine nu mă pot regăsi. Nu îmi pot, defel, aduce aminte cum am trăit timp de cîteva luni. Din toți cei doisprezece ani de închisoare reprezenta singura adevărată pată neagră.

Îmi amintesc doar o problemă ce începea să mă frămînte. Aveam înaintea mea încă doi ani de executat. Deși cu plămînii bolnavi, eram sigură că voi ajunge și la capătul lor. Dar cei doi ani ridicau o întrebare arzătoare. Doi ani sau doi ani și jumătate ?

Nu cunoșteam legile. Fusesem arestată, o dată în 1948 și reținută șase luni. Îmi dăduseră drumul. În 1950, pe baza scenariului născocit de Herbert Silber, arestare definitivă și condamnare la 12 ani. Dacă primele șase luni îmi erau socotite, mă eliberau în iulie 1961. Dacă nu, în ianuarie 1962. Gîndul a o sută optzeci de zile suplimentare era foarte greu de suportat. Trebuia să mă

hotărăsc. Să mă decid să-i pun această întrebare comandantului.

*

* *

— Strînge-ți repede lucrurile și vino după mine !

O milițiancă deschisese ușa. Mă privise și mie mi se adresase. Nu aveam nimic de strîns. Am luat săculețul conținînd toată averea mea : șervetul și bucățica de săpun. Pe pragul ușii, înainte de a urma milițianca, nu am avut decît timpul să adresez femeilor de care mă despărțeam urarea tuturor despărțirilor, dar atît de nepotrivită în acest caz :

— Rămîneți sănătoase !

A CINCEA ȘI ULTIMA MEA CELULĂ

Milițianca înaintează pe culoarul stîng al clădirii. Deschide ușa ultimei celule, nr. 1. Abia i-am pășit pragul și mă întîmpină strigăte de bucurie. O voce strigă : „E Lena !“ Femeile se bulucesc în jurul meu, îmi sar de gît. Mă simt înăbușită sub îmbrățișări ! Emoția este generală și sînt și eu extrem de emoționată. Nu, nu sînt singură. Aici, am regăsit prietene. Sincere. Necazurile, lupta dusă împreună pentru a supraviețui, doar atît, a supraviețui, prin solidaritate și într-ajutor a făurit între noi legături indestructibile. Facem parte, vom face parte pînă la moarte, din marea familie a celor „în-afara-legii“. Clanul secret și obscur al deținuților politici. Știu că în orice loc, chiar la capătul lumii, ne vom simți alături, noi toți cei care am fost chinuiți în lumea subterană a celulelor și a carcerelor. Știu că nici unul din vechii noștri prieteni nu va ajunge niciodată să ne înțeleagă, așa cum, peste tot și oricînd, ne vom înțelege noi între noi.

Depășind diferențele sociale și culturale, vom fi frați și surori, nu prin sînge, ci prin legături afective de suferințe comune și de rezistență împotriva Răului. Nu pretind că toate cele cîteva sute de femei cu care am conviețuit în penitenciar au devenit prietenele mele... Eram mult prea diferite din mult prea multe puncte de vedere. Dar, cu toate deosebirile, în pofida firilor noastre adeseori opuse, a neînțelegerilor provocate de permanenta noastră promiscuitate, pe deasupra tuturor acestor piedici, formam un bloc unit și solidar cînd nevoia de

solidaritate se făcea teminic simțită împotriva dușmanilor noștri.

*
* *

Am regăsit-o pe Dede, pe cele două cumnate — Marta și Ani — pe jurnalistă, pe Lizi, studenta în medicină, călugărițele catolice, pe Nicole și Betina și încă multe din cele cunoscute în precedentele celule.

Am întîlnit pentru prima dată femei ale căror chipuri nu le văzusem niciodată, ale căror voci nu le auzisem, dar cu care vorbisem la perete și prin rețeaua poștală.

Marga, cea care răspunsese la apelul lansat în prima mea celulă și cu care păstrasem un contact amical prin poștele schimbate. Ani S., cu care vorbisem mult la perete și sora ei, B. Am văzut-o pentru prima oară pe S, draga mea vecină din ultimul meu an de singurătate.

Am făcut cunoștință cu numeroase altele, total necunoscute mie pînă atunci. Am dat de o atmosferă cu totul diferită de celelalte, mai toate femeile aici fiind intelectuale. Profesoare, scriitoare, cadre superioare, funcționare de ambasade străine, licențiate, studente, mare și mai mică burghezie și doar cîteva, puține, femei mai simple.

Mă aflam printre aristocratele penitenciarului. Celula de înaltă trădare...

*
* *

Înaltă trădare!... Numai șase din cele prezente în celulă au avut mai mult sau mai puțin o activitate încadrată în acest articol al justiției comuniste. Celelalte... Cum eu însămi purtam această etichetă fără a o merita întru nimic și ele, desigur, se aflau în aceeași situație.

Curiozitatea nu m-a împins să pun întrebări indiscrete. Deci, nu cunosc din viața și din procesele acestor noi relații ale mele decît atît cît simțeau ele nevoia să povestească. Din toate cele auzite, este cert că am uitat o foarte mare parte. Treizeci de ani trecuți de atunci ar fi un motiv valabil. Al doilea motiv, lipsa de interes ale celor povestite sau imaginația prea bogată a povestitoarelor. Nu-și narau viața așa cum fusese, ci așa cum ar fi

dorit ele să fie. O anume Cezara m-a amuzat, într-adevăr, prin romanul extravagant a cărui eroină se pretindea. Totuși, unele întîmplări cu totul neobișnuite mi-au rămas în memorie, ca și tot ce mi-au mărturisit femeile de care m-am simțit apropiată.

Se aflau în celulă două femei într-adevăr inteligente și culte. Maria Golescu și Madeleine Cancicov. Le pomenesc numele reale pentru că astăzi nu mai sînt prezente decît în memoria sau inimile noastre. Aveau amîndouă mulți ani de condamnare efectuați. Erau suferinde și obosite. Aveau deja un mic grup de relații vechi. Eu, la rîndul meu, regăsisem pe multe din prietenele mele. De altminteri, celula noastră era împărțită în două cartiere. La dreapta ușii — cartierul cult, cu cele două mai înainte citate și cu vreo alte zece femei legate între ele de ani grei petrecuți împreună. La stînga celulei, cartierul popular. Patul meu se afla în centrul acestui cartier, unde le-au regăsit pe Dede și celelalte. M-au primit cu bucurie printre ele.

Din cauza picioarelor mele foarte șubrede, — am aflat doar la ieșirea din penitenciar că oasele mele pierduseră o mare parte din calciu, plecat să cicatrizeze cavernele plămînilor — circulam foarte puțin prin celulă.

Uneori, după masa de seară, Marga mă purta de braț în spațiul central al celulei, dar oboseam repede. Cum nu am vrut nici să-mi jignesc prietenele, părăsindu-le pentru a mă infiltra într-un mediu mai intelectual, nu am avut prea multe prilejuri de contact cu cartierul elegant al celulei.

Dar discreția mea ar putea avea și o rădăcină mult mai adîncă. Realul snobism intelectual al tinereții mele se topise aproape de tot. Contactul meu cu viața satului în cursul monografiilor, cei opt ani de singurătate și prima mea celulă sînt vinovate de antiintelectualismul meu de atunci și, ca să fiu foarte sinceră, și de acum. Am ajuns să dau mult mai mare preț pe calitățile morale ale oamenilor decît pe calitățile lor intelectuale.

Am reluat relațiile amicale cu Dede. În ultima celulă mă gîndisem mult la ea. Ajunsesem să acuz purtarea ei sau, mai precis, să o înțeleg. Să apreciez firea ei simplă, cinstită, fără complicații psihologice. Își iubea bărbatul,

fetele, familia. Eram singurul ei orizont, singura ei nevoie, singura fericire dorită. A lăsa să pătrundă străini în inima ei, i se părea a comite o trădare. Cred că își făurise și o credință, dătătoare de speranță. Căutase să se convingă că numai dacă va trăi înstrăinată de lumea pușcăriei, cu mintea și inima ei integral concentrate asupra familiei ei, va primi răsplata regăsirii și a fericirii viitoare.

* * *

Marga, sub o aparență veselă și frivolă, avea un caracter ferm și de o mare corectitudine. Era iubită de toate femeile de la Mislea, unde fusese șefa unui atelier de croit cămăși bărbătești. Acolo fusese mereu gata să acopere lipsurile deținutelor-muncitoare. Ca șefă de cameră în penitenciarul nostru, acumulase foarte multe zile de pedeapsă din cauza încălcărilor de regulament, pe care nu numai că le tolera, ci le și încuraja. Se întorcea în celulă, flămîndă și murdară, dar tot cu zîmbetul pe buze și viața în celulă continua fără constrîngeri și cu noi pedepse pentru șefă. Era una din cele mai apolitice femei condamnate „politic". De fapt, ea fusese condamnată la zece ani în locul bărbatului ei, fugit în străinătate, și care o ducea acolo cît se poate de bine.

Nicole. Tot fostului ei soț îi datora și ea pușcăria. Nicole făcuse parte din tineretul monden al Bucureștiului dintre cele două războaie. Din motive familiale pe care nu le voi pomeni, se retrăsese în Moldova, la moșia părinților ei. Muncise cot la cot cu țăranii pentru a stoarce din pămînt întreținerea familiei rămasă la București. În timpul războiului fusese infirmieră și șofer de ambulanță pe front. După război, soțul ei divorțase pentru o altă femeie cu care fugise în străinătate. Naționalizarea o lăsase săracă. Pentru a o ajuta, fostul soț îi trimitea pe ascuns mici sume de bani. O rudă, din gelozie, o denunțase... Vorbea o franceză uimitoare, pe lîngă o limbă românească plină de pitoresc, aproape țărănească. Eram plină de admirație pentru hazul cu care reușea să aibă mereu ultimul cuvînt în desele ei înfruntări cu colege de celulă.

La sosirea mea, o problemă spinoasă despărțea femeile în două tabere adverse. Se înfruntau, perorau, argumentau, se contraziceau și adesea se certau. Problema în litigiu ? Tineta și fereastra. Nicole și adeptele ei luptau pentru ca fereastra de lîngă tinetă să fie permanent deschisă, vară și iarnă. Ce era de preferat ? Frigul sau mirosul tinetei ? Nicole era potrivnică mirosului. Adversarele, frigului. Am picat printre ele în toiul discuțiilor. Tabăra ferestrei închise avea o redutabilă președintă în persoana Mariei Golescu. Spre satisfacția friguroaselor declarase că nici un miros, cît de pestilențial, nu a provocat niciodată o răceală și, de altminteri, nici o altă boală. Cî te poți obișnui cu orice miros, ba, mai mult, după zece minute de acomodare nu îl mai simți chiar deloc. Dădea exemple peremptorii : fermentarea tutunului, tăbăcăriile etc.

Mirosul, ca și văzul, auzul, pipăitul și gustul depind de diferitele grade de sensibilitate ale fiecăruia. Pesemne că simțul mirosului grupului Nicole era mai subtil decît a grupului Golescu. Din prima zi mi s-a impus să-mi definesc clar poziția. Fără ocolișuri. Pentru sau contra. Deschisă sau închisă.

— Deschisă !

Trec, deci, cu toată autoritatea conferită de anii mulți de detenție, de antecedentele solitare, de prietenele mele și de prietenia șefei de cameră, în clanul lui Nicole. După dezbateri prelungite am pus pe picioare o „înțelegere cordială". Aproape deschisă, deci, aproape închisă. Ieșeam învingătoare. Fereastra rămînea pe jumătate deschisă. Eram triumfătoare. Fereastra era pe jumătate închisă și toată lumea se liniști.

Nicole și M. Golescu se cunoșteau din copilărie. Făceau parte din aceeași lume. Totuși, erau firi diametral opuse și Nicole nu avea nici ea legături cu cartierul elegant al celulei. Totala ei lipsă de snobism mi se părea o prețioasă calitate. Am rămas foarte apropiate și în libertate, pînă la moartea ei.

Stana. — Povestea Stanei merită să fie povestită doar pentru macabrul ei aspect de roman negru. Renunțase, tînără încă, la meseria ei de actriță, pentru a se căsători a doua oară cu directorul unei societăți petroliere.

La venirea comuniștilor, la gîndul că ar putea fi arestat pentru că lucra cu capital englez, se ascunsese în căsuța unei văduve mai în vîrstă. Plătea destul de scump întreținerea, dar și mai scump discreția doamnei. Stana venea uneori în timpul nopții în acest cartier popular depărtat de centru să-și viziteze soțul. Interogată odată de poliție, declarase că soțul o părăsise pentru a fugi în străinătate și că de la plecarea lui și naționalizare, ea căuta de lucru pentru a-și cîștiga traiul. Fu lăsată în pace.

După doi ani, chemată urgent, o găsi pe doamna B, gazda soțului, plîngînd de supărare și groază. El avusese un stop cardiac. Murise. În toiul nopții, amîndouă femeile săpară o groapă într-un garaj din fundul curții. Pentru a-l putea transporta pînă acolo ele reușiră, după multe strădanii ,să-l lege pe un scaun și, mai împingînd, mai săltînd scaunul pe care se bălăngănea, gata să cadă mortul, au ajuns cu bine la garaj, au basculat trupul în groapă, l-au acoperit cu pămînt și Dumnezeu să-l ierte...

Stana găsi foarte greu un loc de muncă. Greutatea unui fugar atîrna greu asupra biografiei cerute, chiar dacă nevasta rămăsese în țară, părăsită. Nu i se oferi decît o mașină de cusut într-o fabrică de mezeluri. Cosea mațe pentru salamuri și cîrnați.

Cinci ani mai tîrziu a fost arestat un prieten al mortului. În timpul anchetei, vorbind, pentru a se apăra, vrute și nevrute, el făcu aluzie la dispariția lui T. Urmară o anchetă, două arestări, mărturisiri și condamnapentru Vatican — ascultau și ele povestirile mele. Dacă trădare a fost, o fi fost cel mult a soțului față de soția lui. Noaptea toate pisicile sînt negre... Trădare sau nu, erau în celulă împreună pentru mult timp.

*

* *

Am început să povestesc. Am avut nevoie de o mare doză de voință pentru a-mi învinge complexele și a găsi curajul de a înfrunta un auditoriu nou și atît de cultivat.

„La urma urmei — mi-am spus— nu ești scriitoare, ești pictor. Dacă le vei surprinde zîmbind ironic la greșe-

lile tale de sintaxă, spune-le să binevoiască să-și dea ele osteneala de a povesti în locul tău." Căci erau cel puțin cinci în celulă care ar fi putut-o face mult mai bine decît mine. Dar, sincer vorbind, îmi făcea plăcere să povestesc. Să urmăresc pe chipuri reflexul cuvintelor mele. Deci, vechile mele auditoare insistînd, mi-am depășit vanitatea deșartă și după-masă, timp de două ore, dădeam frîu liber imaginației, cînd, adeseori, memoria mă trăda.

Excelentă terapie. Avînd regim T.B.C., aveam voie să mă culc la ora opt seara, cu două ore înaintea celorlalte. Puteam, deci, să-mi recuperez oboseala. Permanenta preocupare de pregătire a episodului următor — toate povestirile fiind transformate în seriale — îmi aduceau un ajutor esențial. Uitam realitatea celulei. Regăseam evadarea. A broda pe un firicel de subiect, păstrat de ani de zile în memorie, dialoguri și descrieri în stare să rețină atenția timp de două ore, era o sfidare pe care singură mi-o adresam și trebuia s-o înving. Era și o scuză pentru a mă retrage din agitația celulei și a reînnoda cu poezia. Nu am memorat cele cîteva poezii duse pînă la capăt. Îmi amintesc tema unui dialog între „eu" și „mine", două voci luptîndu-se în conștiința mea. Dar versificația am uitat-o.

Femeile preferau romanele de dragoste. Dar patru călugărițe, condamnate pentru înaltă trădare — spionaj pentru Vatican — ascultau și ele povestirile mele. Dacă erau sau nu neprihănite, era treaba lor, dar, în tot cazul, eu eram obligată să le acord beneficiul îndoielii și să le respect inocența sau ipocrizia. Cum să povestești cu maximă decență un roman ca cel al lui Charles Plisnier, „Căsătorii" ? Tot subiectul cărții nu este decît autopsia a trei tipuri de căsătorie. Din dragoste, din interes sau doar din atracție sexuală ? Trebuia să-mi cîntăresc cuvintele, să mă apropii de subiect cu aluzii ușoare și, mai degrabă, să insinuez, decît să descriu. Memoria mea fiind vizuală, cînd citesc un roman, personaje și decoruri se ridică dintre file și își găsesc un misterios adăpost în mintea mea.

*

* *

Una din cele două surori povestea, cîteodată, romane englezești, gen Walter Scott. Era de o uimitoare precizie. Întrebînd-o cum îi era cu putință să descrie atît de precis amănunte de costume, arme și decoruri, îmi răspunse că nu făcea decît să traducă în românește, pagină după pagină, textul englez imprimat în memoria ei. Eu vedeam imagini. Ea vedea cuvinte...

Dar nu-și amintea, astfel, decît romanele citite în anii tinereții ei, între cincisprezece și douăzeci de ani. Noi, toate, o ascultam cu mare plăcere. Dar romanele nu erau singurul serviciu adus de ea femeilor. Lecțiile ei de engleză erau foarte apreciate de mai toate cele tinere din celulă. Poezia „If“ de Kipling avea un enorm succes. Toate elevele se străduiau să o memoreze, chiar dacă nu înțelegeau decît jumătate din cuvinte și le pronunțau... românește.

O priveam uneori de departe, ascunzînd cu mîna mea întinsă o parte din chipul ei. Nu doream să-i văd decît ochii și mai ales sprîncenele atît de asemănătoare cu cele ale surorii mele mai mari. Asemănare datorată, poate, și miopiei mele și principal motiv al simpatiei ce mi-o inspira.

O cunoscusem în 1956, prin perete. Reîntoarsă de la București, unde fusese dusă pentru un supliment de anchetă, a fost plasată împreună cu cîteva noi condamnate în carantină, în celula 12, vecină cu a mea. Își petrecea timpul punîndu-le întrebări despre viața actuală a țării. De îndată ce afla ceva interesant sau hazliu, trecea la perete, îmi comunica informația, eu, la rîndul meu la peretele opus, o comunicam lui S.S., schimba peretele și pasa informația mai departe vecinelor ei, condamnatele pe viață și astfel, din perete în perete, în foarte scurt timp o afla jumătate din penitenciar. Din cauza scării care tăia firul telefonic mai departe prin ziduri, dacă vestea era foarte importantă era transmisă mai tardiv prin poștă.

Din păcate, noile condamnate erau femei inculte și nu știau să vorbească decît de greutățile de aprovizionare și de prețurile alimentelor.

*
* *

În iarnă, celula noastră primi importanta sarcină de a spăla rufăria penitenciarului. Dar și rufăria de corp a soldaților asigurînd paza penitenciarului și a pompierilor din oraș. Dede, numită șefă de echipă, alesese pe Ani și Marta, amîndouă înalte și voinice, pe Stana și pe a patra femeie, marinar pe vasul soțului ei, un șlep transportînd cărbuni pe Dunăre. Femeie de treabă și de bun simț, avînd o condamnare mică, se resemnase și nu-și pierduse nici curajul și nici buna dispoziție. Ele toate acceptară propunerea lui Dede de a mă coopta în echipă, nu pentru inexistenta mea eficacitate, ci din prietenie. Drept recompensă pentru orele de uitare procurate de poveștile mele. M-au onorat chiar cu un titlu. Eram responsabila cazanului cu apă caldă.

A ieși din celulă de la 8 dimineața la șase seara, făcea cît trei zile de vacanță. Oboseala nu speria echipa. Din contră, a munci, a-și arăta priceperea le făcea plăcere. Aveam, deci, „noroc“! Eu, mai ales, care abia mă țineam pe picioare. Părăsim, deci, celula sub privirile de invidie ale unora, de milă, ale altora.

*
* *

Spălătoria. — Un subsol destul de mare, mai mult lung decît lat. Trei mari căzi adînci de ciment, cu robinete de apă caldă și rece. Cîteva coveți de lemn. Într-un colț, coșuri de răchită. În fund, un mare cazan. Cazanul meu. Așezată pe un scăunel, aveam sarcina de a aprinde focul cu lopata de cărbuni încinși, aduși de milițiancă și cu lemnele așezate lîngă mine. Singura mea sarcină să întrețin focul. Puteam, între timp, admira activitatea ordonată a gospodinelor. Păreau fericite, alegînd rufăria, punînd la muiat cearceafurile într-una din căzile pline cu apă rece. Despărțind în teancuri diferitele articole de rufărie masculină și cînd apa se încălzise în cazan, fericite de a-și înfunda brațele în apă caldă și în spuma de săpun.

Era o muncă obositoare și nu primeam nici un surplus de hrană. Dar puteam vorbi tare. Nici o vizetă nu se deschidea și, spre seară, norma zilei spălată, clătită, scuturată și împăturită era așezată în coșurile de răchită.

Tot lungul zilei adăstam acest moment final. Atunci, umpleam cu apă caldă una din căzile de ciment, temeinic clătită și, două cîte două, după o serioasă primă spălare într-o covată, ne înfundam cu beatitudine în apa caldă. Cîte două deodată, pentru că nu aveam nici prea mult timp, nici apă caldă suficientă pentru a goli și a umple cada de șase ori.

Dar era prima noastră baie de ani de zile și nu ne dădea mîna să mai facem și nazuri. A-ți simți trupul destins, mușchii relaxați, căldura apei învăluindu-te de peste tot, merita cu prisosință o derogare de la legile igienei. Cada era mare. Cu puțină atenție trupurile noastre nici măcar nu se atingeau și ne spălasem înainte cu săpun. Cada nu era pentru noi decît o minunată piscină, un loc de desfătare și în tot cazul, prima mea baie după zece ani.

A doua zi, ritmul lucrului fu, de comun acord, încetinit, pentru a putea beneficia de o a treia zi de spălătorie și mai ales de o a treia baie.

A spăla rufărie de pat era o muncă destul de curată, dar a spăla izmene soldățești ridica unele probleme penibile. Totuși, timp de mai multe luni, de două ori pe lună, echipa își continuă munca, cu plăcere. Pompierii ne trimiteau la spălat rufele lor în saci mari și de obicei, într-un săculeț, găseam săpunul lor și o cantitate mică de sodă. Într-o dimineață, însă, săpunul și soda fuseseră învelite într-o bucată de ziar. O jumătate de pagină uscată și curată. Îngrozitor de emoționate, cu frica sosirii inopinate a milițiencei, am hotărît ca ele să-și continue munca, în timp ce eu, așezată cu spatele spre ușă, pe scăunelul meu în fața cazanului, să parcurg ziarul cît mai iute și să le citesc tare textele mai interesante. Pe una din fețele foii, îmi amintesc foarte bine că mi-am trecut ochii peste un plicticos articol cu „prețioase indicații“ în legătură cu agricultura. Dar pe fața opusă, la o rubrică de scurte informații, am găsit cîteva rînduri, de grația divină adresată mie, personal. Un dar ceresc, spre potolirea, în sfîrșit, a unei dureroase griji ce-mi apăsase inima în toți acești ani. Îmi obosisem voința, obligînd-o să înăbușească o întrebare cu imposibil răspuns. Oare profesorul și academicianul Grigore Moisil, cumnatul meu, suferise în cariera lui de pe urma arestării mele ? Și, împreună cu el, sora mea și familiile noastre ?

Dar prima informație din rubrică îmi aducea nesperatul răspuns. Anunța plecarea academicianului Grigore Moisil, însoțit de alți doi profesori, la un congres de matematică în Statele Unite ale Americii ! Toate femeile s-au bucurat și ele de bucuria mea. Vestea fu primită și în celulă cu aceeași emoție, dar odată emoția calmată, au urmat diferite comentarii.

Optimiste — În România erau îngrădite plecările în străinătate.

— Rudele condamnaților politici nu erau toate persecutate.

— Academia Română nu fusese desființată.

Pesimiste — America invita la congrese cetățeni ai unor țări socialiste.

— America întreținea legături cordiale cu România, condusă de comuniști.

Concluzie — O bucurie puțin tristă.. pentru noi.

* * *

O iarnă geroasă. Atmosfera celulei, încă și mai mohorîtă datorită frigului, era uneori străbătută de descărcări electrice, dar aceste defulări ale unora dintre femeile incapabile de a-și controla nervii exacerbați erau uneori chiar hazlii. Între Nicole și Betina o guerilă își desfășura episoadele burlești. Nicole, dotată cu mult sînge rece, știa cu precizie cum s-o scoată din fire pe biata Salomea și s-o facă să se avînte în ceartă cu epitete nu tocmai cuviincioase. Betina era brună, slabă, mai mult nervoasă decît rea, dar permanent cicălitoare și, mai ales, pisăloagă. Se simțea mereu, cu sau fără motiv, frustrată. Îi plăcea la nebunie să protesteze și prin văicărelile, tînguirile, intrigile, calomniile și acuzațiile ei, era pentru noi „Scorpia“ din interiorul celulei, mult mai otrăvitoare decît „Scorpia“ din exterior. Fusese chiar condamnată o dată de femei la o carantină verbală. Una din cele mai greu suportabile pedepse impusă de tribunalul femeilor uneia din tovarășele lor. Pe timp limitat, trei zile pînă la o săptămînă, nimeni nu-i lua pre-

zența în seamă. Nimeni nu-i vorbea. Nimeni nu-i răspundea. Într-un spațiu închis, în care singura activitate era conversația, a fi obligată să taci sub oprobiu era greu de îndurat. Le-am auzit pe femei vorbind și de o altă pedeapsă, dar pronunțată numai împotriva celor vinovate de greșeala cea mai gravă, conform codului penal al deținuților : delațiunea cu urmări grave. Vinovatei i se arunca o pătură peste cap și femeile aveau dreptul, aproape datoria, de a se răzbuna. Bătută măr, nu putea denunța pe nimeni. Nu-și văzuse agresoarele.

Dar certurile între Nicole și Betina nu depășeau niciodată granițele unui joc burlesc. Nu erau decît două actrițe talentate care-și debitau rolurile spre amuzamentul nostru. Totul devenea tragedie antică la Betina și comedie bufă la Nicole. Întîmplarea le așezase în două paturi alăturate, la parter. Nicole, exact sub patul meu de la etaj. Cînd barometrul arăta „furtună“, un prosop era agățat între cele două paturi. Dar cînd arăta „timp frumos“, apăreau momente de acalmie, dar tot pe plan artistic.

La insistenta noastră invitație, dansau împreună un tango „apache“. Nicole, în postura bărbatului, putea atunci să-și chinuiască în voie partenera, obligînd-o la cele mai acrobatice figuri. Ba o împingea cît colo, ba o atrăgea cu putere, o trîntea la pămînt, o ridica, o împingea iar și Betina, stacojie, despletită și gîfîitoare, dar mîndră de a-și dovedi grația și suplețea, mai găsea puterea să geamă o melodie de tango.

Vîrsta lor, uniforma, slăbiciunea, două schelete deghizate în sperietoare, scălămbăindu-se într-un bîrlog de vrăjitoare.

*
* *

Întrerup capitolul „Betina“. Simt nevoia unei digresiuni. A începe să scrii spre sfîrșitul vieții, la o vîrstă înaintată, este un pariu pierdut dinainte. O știu. O simt. Atunci, o repet, la ce bun să mă chinuiesc mai departe ? De ce ? De ce atîta caznă pentru a retrăi zilele demult trecute ale penitenciarului ?

Acum treizeci de ani, în pușcărie îmi născoceam tot felul de complicații, în urma cărora îmi bătea inima, mai să plesnească de teamă. Dar atunci eram încă tînără și nu-mi puteam stăpîni efervescența.

Dar azi, de ce nu sînt în stare să accept adormirea progresivă, liniștea călduță și uitarea ? Înțelepciunea ar trebui să mă ducă la renunțare. Dar eu nu sînt înțeleaptă. Nu e cuminte tot omul la vrere și cuvîntul „bătrînețe“ nu este decît foarte rar sinonim cu „înțelepciune“.

Mă voi strădui, deci, mai departe să duc la bun sfîrșit această uriașă „poștă“, pe care o voi trimite cu aceeași emoție și teamă, ca și telegraficele mele poște lipite cu săpun, ici și colo, purtătoare de prietenie și speranțe. Voi continua, pînă la capăt, în pofida certitudinii că nu sînt în stare să fac simțită, reală și prezentă, viața noastră acolo. În tot golul ei, toată jalea și intolerabila ei mizerie.

O plută încărcată peste măsură pe o mare veșnic nemișcată, sub un tavan de nori negri, nebătuți de vînturi și cu siguranța că nici un port nu se va deschide înaintea noastră. Dacă se mai întîmpla, uneori, cîte ceva pe pluta moartă, erau doar întîmplări fără importanță, fire de pai de care ne agățam pentru a ne da iluzia că, totuși, nu am murit încă și pentru a nu stinge de tot pîlpîirea speranței.

Uneori mă străduiam să cred că nu este real coșmarul acestor zile și nopți nesfîrșite. Un simplu produs al imaginației unui autor nebun și sadic. Purtînd pe ultima filă, ca toate romanele pe ultima lor filă, cuvîntul „sfîrșit“.

Îmi pare rău că nu găsesc stilul cel mai grăitor pentru a-l face pe cititor să se înfioare și să-și dea seama că el are mai tot timpul motive de bucurie, dar nu știe să le vadă. Sau nu vrea să le vadă.

Cum poți să te pretinzi, într-adevăr, nenorocit, cînd cheia casei tale sau chiar numai a odăii tale, tu o ții în buzunarul tău și poți deschide sau închide ușa ta oricînd o dorești ? Cînd setea ta cu un simplu pahar de apă o poți atît de lesne potoli ? Foamea ta, sătura măcar cu o bucată de pîine. Murdăria ta, o poți spăla. Cînd o lacrimă de dragoste pierdută este atît de repede uscată de

zîmbetul unei dragoste noi. Cînd al tău este și cerul, ai tăi norii și soarele și pomii și toată frumusețea pămîntului ?

Scriu cu deșarta dorință ca viața noastră chinuită să fie pentru ceilalți un imbold, un elan spre cultură și bucuria de a trăi.

* * *

Betina se lăuda cu talentul ei de pianistă. Talentată sau nu, cînta uneori la „pian“ pentru noi. După cîteva acorduri, anunța :

— Fetelor ! Azi, voi cînta „Sonata lunii“.

Melomanele celulei se strîngeau în jurul ei și Betina începea să-și legene arpegiile. Cînta, dînd ochii peste cap în pianissime, apoi trîntea cu înflăcărare acordurile, fixînd partitura, atentă la întoarcerea paginilor. Împrejurul ei, ascultam desfășurarea sonatei și aplaudam doar gestic artista, care saluta, emoționată.

Firește, în celulă, nici pian, nici partitură. Doar mîinile Betinei, degetele ei agile pe care le priveam fascinate alergînd de la un capăt la altul al băncii de lemn. Dar sonata o auzeam, răsunînd în mințile și inimile noastre, așa cum o auzisem într-o vreme apusă, cîntată de Cortot sau de Rubinstein, în iubita sală a Ateneului Român. Betina cînta mai departe și noi nu mai eram nici aici, nici acolo, ci într-o altă lume, atemporală și de-a pururi singura lume reală.

Biata Betina... Era de ani de zile ferecată. La Mislea fusese introdusă în camera legionarelor. Frica ei la anchete și dorința ei de a cîștiga bunăvoința anchetatorilor, turuind vrute și nevrute despre ea și despre alții, fuseseră, pesemne, luate în considerație. Dar Salomeea nu era proastă. Înțelegînd că fusese plasată acolo ca informatoare, ceru noilor ei colege să se ferească de ea. Le mărturisi că se simțea incapabilă să-și țină gura în fața anchetatorilor și că, de frică, va repeta tot ce va auzi în celulă. Le ruga, deci, să fie prudente. Cel mai ciudat în această întîmplare este faptul că Salomea era evreică și legionarele, antisemite. Totuși, a fost singura celulă în care Salomea a fost tratată cu multă prietenie.

Am petrecut două ierni cu ea și jurnalista. Cînd cilindrul sobei începea să se încălzească, asistam cu enervare sau făcînd haz, după dispoziție, la meciul mămăligii prăjite. Cubul, tăiat cu un fir de ață, într-o duzină de felii, întrecerea începea. Care din cele două va reuși să lipească pe cilindru cele mai multe felii de mămăligă. Am fi dorit și noi, celelalte, să mîncăm o felie bine coaptă sub frumoasa coajă aurie. Dar cum să te iei la întrecere cu aceste două furii ale mămăligilor prăjite ? De mai multe ori am fost chiar nevoite să le oprim de la o păruială. În litigiu, o biată felie de mămăligă revendicată de amble flămînde. Era tragic gradul de înfometare, care declanșa în două femei atît de bine crescute și culte o atare luptă meschină și înjositoare.

* * *

Am înnegrit iar hîrtia cu un subiect mărunt și meschin. Dar aceasta era viața noastră... Un șir de zile goale, o pedepasă și, din cînd în cînd, o întîmplare măruntă și meschină. Din fericire, lecțiile și poveștile, cîteva conferințe, mai aduceau o boare de aer respirabil.

* * *

De cîteva luni, hrana devenea din ce în ce mai proastă. Mămăliga, cîteva zile în șir, a fost delicat colorată în verde. Porumb mucegăit. Cu toată foamea, nimeni nu s-a putut atinge de ea. Dar cea mai gravă problemă ne-a fost pusă de fiertura de arpacaș. Ne obișnuisem cu arpacașul, deși nu a făcut nici o dată parte din alimentația obișnuită la noi în țară. Primeam hîrdăul cu arpacaș cu oarecare satisfacție. Era o hrană curată și mai consistentă. Brusc, fiertura deveni infectă. Lichidul dintre boabe era lipicios și de un cenușiu murdar. Trebuia, totuși să ne hrănim. Să găsim mijlocul de a spăla arpacașul. Am întrebuințat o bucată de pînză curată. Una dintre noi ținea pînza întinsă, deasupra unui lighean. Alta turna conținutul gamelei peste pînză și cu o lingură și o căniță de apă încerca, pe cît se putea, să elimine cleiul. Volumul porției scădea, desigur, la jumătate, dar cel puțin

ne rămîneau cîteva linguri de arpacaş curat, putînd fi mîncat fără dezgust.

Administraţia, pesemne, mulţumită de activitatea spălătoreselor, ne onoră celula cu o nouă sarcină. Să curăţăm, din cînd în cînd, hîrdaie de cartofi, pentru supa întregului penitenciar. Ca dovadă de încredere, vreo cincisprezece cuţite au intrat în celulă şi ni s-a dat voie să lucrăm aşezate şi pe paturile superioare. Marga, mereu flămîndă, a avut ideea să guste un cartof, fireşte, crud. Decretă că are un gust de castană şi oferi feliuţe vecinelor ei. Mîndră de aprobarea noastră entuziastă, se sacrifică, gustînd fiecare din cartofii pe care îi curăţa. Din fericire pentru supa penitenciarului, gustul lor aristocrat, neplăcut. Dar de cîte ori găsea un cartof aritstocrat, îl îl împărţea între noi.

Sarcina de a curăţa morcovi a fost şi mai satisfăcătoare. Mulţi morcovi erau dulci şi delicioşi. Cartofii şi morcovii mîncaţi de noi aveau drept rezultat o supă încă şi mai anemică pentru tot penitenciarul. O ştiam. Dar foamea este un dictator implacabil şi de ani de zile ne era foame.

Îmi amintesc de o altă întîmplare alimentară, dar nu mai ştiu în care celulă se petrecuse. Pe o tavă mare de lemn, aduse în triumf, bucăţi de caşcaval. Mari, cam cît două cutii de chibrituri. Nu mai primisem nici o dată pînă acum un asemenea supliment. Pentru că am primit şi supa obişnuită, dar ceva mai chioară decît de obicei. Am înghiţit-o în grabă, pentru a ajunge ceva mai repede la desfătarea brînzei. Dar, vai ! Cu toată foamea noastră, cu toată bunăvoinţa, cu toată funcţionarea prelungită a dinţilor şi a fălcilor noastre, am fost silite să ne lăsăm păgubaşe. Nici una dintre noi nu a izbutit să mestece bucata ei de cauciuc, de bună seamă, deşeu al vreunei fabrici din oraş. De ce să fie aruncat caşcavalul ratat, cînd un penitenciar putea fi folosit drept cutie de gunoi ?

Vorbind de dinţi, trebuie să vorbesc şi despre starea jalnică a dinţilor noştri. Nu numai tratamentul stomatologic era absent, dar nici măcar un calmant nu venea să ne potolească durerile.

Lipsă totală de vitamine şi de calciu. Timp de doisprezece ani de penitenciar nu am mîncat decît doi ardei

verzi şi trei mere. Penitenciarul avea, totuşi, un teren de cultură. Ştiam că acolo cresc multe roşii. Dar o ştiam, pentru că se întîmpla ca iarna să ni se dea supă de gogonele. Adică roşii culese verzi şi păstrate în saramură. Foarte acră şi sărată, supa pricinuia multe neplăceri stomacale. A alerga din ceas în ceas la tinetă era o încercare suplimentară şi extrem de neplăcută.

Supa de varză acră avea acelaşi efect. O parte din femei a decis chiar să nici nu o guste, pentru a se feri de diaree şi dureri de burtă. Exista, totuşi, o femeie în celulă cu un stomac de struţ, aşa că putea mînca în voie toată varza lăsată de celelalte. Marga nu era nici înaltă, nici grasă, nici voinică. Era doar grozav de înfometată. Seara, după ce se culca, uneori începea să tremure de foame şi nu se putea calma decît sugînd încet cîteva bucăţele de pîine. Izbutise cu greu să strîngă într-un săculeţ vreo douăzeci de bucăţele de pîine uscată, rezervată pentru potolirea crizelor, atît de puternice uneori, că izbutea şi ea să zgîlţîie toate cele şase paturi ale blocului în care dormea la etajul doi.

*

* *

Am apucat în această celulă şi o epidemie de gripă. Boala s-a propagat fulgerător şi după trei zile de la apariţia bolii aveam toate temperatură, dureri de cap şi tot restul. Medicul nu-şi făcu apariţia. Infirmiera ne anunţă că sîntem răcite — ceea ce ştiam şi noi — şi dădu ordin să ni se aducă timp de trei zile cîte trei hîrdaie de ceai de tei cald. Nici aspirină, nici vreun alt medicament. A patra zi decretă că ne-am însănătoşit şi după alte cîteva zile, cum iarba rea nu piere, i-am dat şi noi dreptate.

Nu mai îmi amintesc motivul pentru care Marga şi cu mine ne-am pomenit împreună într-un izolator pentru un nou „7 zile". A doua zi de dimineaţă, de serviciu o miliţiancă de numai două luni în penitenciar. Romîncă, tînără şi frumuşică, nu avusese timpul să se dezumanizeze. O supranumisem „Micuţa".

„Micuţa" vădea o reală simpatie pentru Marga. Aşa că uşa izolatorului se deschise şi „Micuţa" îi întinse Margăi o cană de doi litri aproape plină cu cafea de regim,

deci vag îndulcită și ne șopti că trebuie să ne grăbim. Se va întoarce iute să ia cana goală înapoi. O atare derogare de la regulament putea avea pentru ea grave urmări.

Ne punem cu entuziasm pe treabă. Ținînd cana cu ambele mîini, eu încep să beau prima. Cafeaua este caldă. Mi se pare minunată. Trec cana lui Marga. Marge bea. I se pare și ei foarte bună. Reiau cana și beau. O trec iar lui Marga și Marga bea. Și eu beau din nou și Marga bea din nou și iată că sîntem sătule amîndouă și cana nu este decît pe jumătate golită și ne pufnește rîsul pe amîndouă și rîdem, pentru că, puse în fața abundenței atît de rîvnite, ne găsim în ridicola postură de a nu-i putea ține piept. Și iar bea și iar beau, strangulate de rîs și de lichid și am fi vrut să vărsăm restul de cafea în tinetă, dar n-o puteam face pentru că, uneori, la închisoare, „ei" ridică capacul tinetei și se apleacă să-i inspecteze conținutul. De ce ? Cum am putea înțelege, imagina sau chiar născoci un răspuns plauzibil ? Drumul întortochiat al logicii unui activist de partid depășește posibilitatea de înțelegere a unui spirit sănătos.

A fi închis la izolator și a găsi ocazia să te sufoci de rîs, nu era lucru de lepădat. Dar să te sufoci cu cafea era chinuitor. Cu burțile gata de explozie, înghițitură după înghițitură, bînd și suspinînd, suspinînd și bînd, milițianca reluă cana goală.

*

* *

A treia zi de izolator, o nouă poveste alimentară. Era de serviciu în ziua aceea milițianul care ne pusese primele cătușe mie și lui Nuți. Deci, o bestie. Dar, se pare că, așa bestie cum era, se uita galeș la Marga noastră. Cel puțin așa glumeau femeile și cînd era el de serviciu noaptea, deci cînd tot el anunța și sularea, o implorau pe Marga să-și așeze ligheanul cu apă pe banca aflată în dreptul vizetei și goală pînă la talie, să se spele îndelung, sigure că el se va afla cu ochiul fixat prin vizetă pe frumoșii sîni a lui Marga și astfel vor putea ele să mai stea cîteva minute în plus, culcate în pat.

Dovadă că femeile nu se prea înșelau, ne-a dat-o chiar milițianul la ora mesei. Împreună cu gamelele de regim și cu cele două mămăligi, îi oferi lui Marga un fir, nu de trandafir, ci de ceapă verde. Și Marga se bucura de firul de ceapă mai mult decît de toți trandafirii din lume.

*

* *

Una din locuitoarele cartierului select al celulei, doamna P, dădea de cîtva timp îngrozitoare semne de dezechilibru mintal.

Nu știam mai nimic despre ea. Femeile mi-au spus că ocupase un post de directoare într-o administrație de stat. Locuise la Paris. Călătorise în toată Europa. Primise o grea condamnare, firește pentru înaltă trădare. Figură de o severă inteligență, atitudine cam mîndră și distantă, dar pînă atunci defel agresivă, nu se făcuse remarcată nici în bine, nici în rău.

Patul meu era departe de al ei, așa că nu prea avusesem ocazia să vorbesc cu ea. Mi-a trebuit un timp carecare și mai ales remarcile vecinelor mele, înainte de a-mi da seama că o rotiță se bloca, uneori, în creierul ei.

La început, crizele ei nervoase se declanșau la trecerea prin raza ei vizuală a unei tinere femei, pe care o voi numi Ana. Numele lor reale nu au nici o importanță în această relatare, în care nu despre cele două femei vreau să vorbesc, ci despre fazele unei boli mintale, datorită mizeriei și disperării. Boală care a îngreunat mai mult de o lună viața noastră și așa atît de grea și de amară.

Bolnava putea sta ceasuri întregi calmă și tăcută. Dar, îndată ce o vedea pe tînără trecînd prin raza ei vizuală, o criză de nervi o anima și adresa Anei invective de neînțeles. Apoi, elucubrațiile ei se cristalizară și dereglările ei interioare luară o formă aproape coerentă. I se năzărise că Ana îl cucerise pe soțul ei și că o denunțase pentru a scăpa de ea. Tînăra, ce-și manifestase în diferite ocazii lipsa de curaj, nu mai îndrăznea să circule prin celulă pentru a nu fi zărită de nebună. Căci adevărate crize de nebunie o apucau acum din ce în ce mai

des pe doamna P. și găsea mereu puteri noi pentru a-și urla insultele din ce în ce mai tare și mai îndelung.

Cu zilele trecînd, ea depăși cazul Anei, fără a-l da totuși uitării. Crizele se declanșau izvorîte din cauze, la prima vedere, cu totul anodine. Cuvîntul „odaie" auzit de ea într-o frază spusă de oricare dintre noi, declanșa o reacție în lanț de insulte grosolane abătute pe năucita femeie. Cuvintele „zece minute" aveau asupra ei același efect. Vocabularul ei se încărca cu cuvinte pe care nu le prea înțelegeam, dar le făceau să chicotească pe unele femei. Vocea i se ridica puternică și înfuriată și acalmiile erau scurte. Încet, încet, femeile au început să o bănuiască de anumite îndeletniciri mai ușuratice din tinerețea ei hoinară. Cum ar fi putut cunoaște astfel un atare limbaj se întrebau ele. Au ajuns la concluzia că și cuvintele „odaie" și „cinci minute" erau în amintirea ei aluzii la scurtele ședințe ale bordelelor populare de genul celor de la „Crucea de Piatră" din vechiul București. Dar ne simțeam vinovate față de ea, de bănuielile noastre, poate, eronate.

Marga s-a adresat repetat infirmierei, cerînd asistență medicală pentru doamna P. În zadar. Viața noastră devenise insuportabilă. Nu mai știu cine a pronunțat prima dată cuvintele desemnînd unica armă la îndemîna noastră. O armă putînd fi mai periculoasă pentru noi, decît pentru administrația penitenciarului. Instigarea la „greva foamei" era pedepsită de codul justiției comuniste printr-o prelungire de pedeapsă.

Micul nostru grup a fost, în principiu, de acord. Unele dintre cele de la Mislea participaseră la o grevă a muncii acolo. Dar cum să insinuăm fără pericol această idee în celulă ? Greva ar fi putut dura mai multe zile. Un post prelungit putea învinge femei mai slab motivate la spargerea grevei și chiar la denunțarea instigatoarelor. Pentru a nu exista „instigatoare", am studiat terenul și am difuzat ideea noastră cu o șiretenie machiavelică. Fără a pronunța noi cuvintele incendiare prin discuțiile noastre confidențiale cu una sau alta din femei, le forțam, oarecum, să-și închipuie că soluția grevei răsărise în mințile lor și le lăudam istețimea.

Astfel, partidul grevistelor cîștiga adepte și însăși doamna P., prin frecvența crizelor ei din ce în ce mai violente, provocă adeziunea întregii celule. Căci acum ne lua în primire pe toate la rînd, născocind pentru fiecare tot soiul de păcate. Cînd vocea ei, străbătînd toată celula, îmi adresă și mie un șir de insulte, căutînd să nu rîd, am luat cuvîntul cu gravitate.

— Doamnă P. m-ați insultat în fața întregii celule. Știți că voi ieși în curînd din penitenciar. Vă declar că, o dată liberă, mă voi adresa justiției pentru a vă intenta un proces de insulte și calomnii. Doamnelor, voi toate prezente în această celulă, ați auzit cele proferate de doamna P. la adresa mea ?

— Am auzit ! răspunse într-un singur glas corul celulei.

— Doamnelor, veți accepta dumneavoastră să fiți martorele mele la procesul viitor ?

— Da ! Da ! Da ! afirmă corul.

Amenințarea mea depăși, pesemne, zona de inhibiție a creierului ei. Am simțit chiar o adevărată milă și remușcări pentru efectul produs de amenințarea mea. Nici o dată nu se mai legă de mine și uneori îi simțeam ochii privindu-mă cu teamă. Cînd toate femeile căzură de acord, știind că o dată greva pornită vom fi obligate să declarăm în scris motivele noastre, am hotărît să adoptăm un text unic, pe care fiecare îl va scrie și semna.

„Nu facem greva foamei, dar boala colegei noastre, doamna P., ne-a tăiat pofta de mîncare. Rugăm pe domnul comandant să-i acorde asistență medicală".

Mai aveam o problemă de rezolvat. Betina. Fiind sigură că, înfometată, va fi prima eventuală trădătoare, am luat asupra mea sarcina de a o hrăni pe ascuns. Am început imediat să pun deoparte jumătate din pîinea mea. În același timp, grevistele din comitetul de inițiativă imprimau în memoria femeilor textul declarației. Foarte mulțumite de acest subterfugiu, într-o dimineață...

Milițianca deschise ușa celulei. Pe culoar, tăvile cu cafea și pîine. Toate femeile din celulă stau pe loc, nemișcate. Milițianca pare foarte mirată. Ne privește cu atenție. Ne arată cu mîna tăvile. Nimeni nu se clintește. Milițianca înțelege. Întoarce spatele și încuie ușa. O ju-

mătate de oră mai tîrziu se întoarce cu un teanc de hîrtii, un toc și o călimară.

— Trebuie să scrieți o declarație de grevă a foamei. Motivul, semnătura.

Firește, data, nu. Nu avem voie să știm nici în ce zi, nici în ce lună și nici în ce an trăim.

Marga scrie prima declarație. Pagina scrisă de fiecare pe rînd este lăsată peste teanc, cu textul vizibil. Următoarea îl poate parcurge iute, înainte de a așeza foaia ei albă pe deasupra. Singure, două femei, după ce scriu, întorc foaia pe dos. Nu vom afla niciodată ce au scris...

La prînz, hîrdăul cu supă, mămăligile rămîn pe culoar. Ziua trece. Nici una din femei nu se plînge. Îi dau pe ascuns Betinei cîte o bucată de pîine. Din fericire, greva nu durează decît două zile. A doua zi, la închidere, comandantul ne anunță că tovarășa noastră va fi îngrijită de medicul penitenciarului. Că va primi medicamentele necesare. Că el găsește prelungirea grevei inutilă. A doua zi, cafeaua și pîinea au fost primite cu entuziasm.

*
* *

Cîtva timp după grevă, ușa celulei a fost deschisă pentru programul dimineții de un milițian. În timp ce corvoada scotea tineta și hîrdăul de apă, îl rog pe milițian să ne dea voie, mie și altor două femei să ieșim cu trei lighene. Avem nevoie de apă. Refuză. Insist. Îi explic că trebuie să ne spălăm cămășile. Se înfurie.

— Ține-ți gura și marș de-aici !

Expresia uzitată pentru cîini este întovărășită de un expresiv gest de zvîrlire a piciorului înainte. Nu mă atinge, dar a accepta tonul, expresia și gestul acestui păduche în fața tuturora îmi depășește prudența.

— De cînd vă permite regulamentul să vă adresați astfel unei deținute politice ?

Milițianul mă privește năucit. Dar își revine repede și îmi făgăduiește un „7 zile“. Fapt aproape incredibil, comandantul micșorează cu două zile pedeapsa. Un rarisim „5 zile“.

Regăsesc, deci, izolatorul celor „7 zile“ cu Dede, Ani și Nuți. Dar acum sînt singură. Îmi amintesc interstițiul dintre panourile ușii. Este intact. A trecut neobservat. Nu a fost astupat. La prînz, o privesc pe milițiancă. O văd deschizînd, consecutiv, două izolatoare. La dreapta mea, primul este gol. Din al doilea a ieșit să-și ia gamela o singură femeie. Din al treilea, două femei. Nu le-am văzut bine chipurile, dar nu mi s-au părut cunoscute. Separate printr-o carceră goală, nu pot încerca să intru în relații prin zid cu femeia singură. Dar îmi trece prin cap o idee năstrușnică. Dacă ochiul meu poate vedea apariția milițiencei, de ce nu aș încerca să vorbesc cu voce tare ? Sînt în genunchi în fața ușii. Ochiul meu este fixat pe deschiderea nu mai largă de un milimetru. Supraveghez un timp vestibulul și bucata de culoar vizibilă prin ușa deschisă. Pentru a atrage atenția vecinei mele, tușesc de trei ori. A și înțeles. Răspunde. Tușește de trei ori. Nu pot spune că nu îmi este puțin frică, dar mă avînt. Pronunț tare și răspicat cuvintele oricărui început :

— Cine ești ?

Emoție. Este prima mea prietenă din penitenciar. Din timpul singurătății mele. Legionara care a insistat cu atîta răbdare, zi după zi, pentru a mă convinge să-i răspund. Studenta de la Cluj. Cea care m-a învățat morse. M-a pus la curent cu codul secret al penitenciarului. Mi-a trimis două perechi de șosete de lînă cînd eram în picioarele goale. Împletite pentru mine, pe ascuns, de ea și de tovarășele ei de celulă, cu două sîrme. Prima poștă primită de mine tot ea a scris-o, cînd o schimbare de celulă ne-a despărțit.

Este de două zile la izolator. Nu pedepsită. În carantină obligatorie, înaintea eliberării. Speră să plece mîine. În loc să-i răspund, tușesc de două ori „pericol“. Am zărit o umbră pe culoar.

Tace. A înțeles. Cum ar fi putut să nu înțeleagă ? G. este unul din stîlpii penitenciarului. Intrată la închisoare la 18 ani, iese la 28, doctor în științe penitenciare. A avut privilegiul să urmeze patru din cele mai celebre facultăți comuniste ale țării. Adînca facultate „Jilava“. Firește, vorbind de un învățămînt marxist, cuvîntul trebuie înțeles în sens materialist. Jilava este „adînc“ îngropată în pămînt. Face parte din vechile for-

tificații ale Bucureștiului. A urmat, apoi, universitatea Mislea, cu seminariile de lucrări practice : plase de pescuit, covoare și rufărie bărbătească.

Cîștigînd o nouă diplomă, a trecut la „Școala de Înalte Studii“ de la Dumbrăveni, secția zootehnică, unde s-a specializat în studiul importanței burții rumegătoarelor în alimentația științifică a poporului.

În sfîrșit, la Miercurea-Ciuc, importanța primordială — depășind din toate punctele de vedere cea a celor șapte ani de acasă — a celor șapte zile de izolator, pentru educația populației de toate vîrstele, în vederea robotizării ei.

Acum, deși nu aud nici un zgomot, atît de furișați îi sînt pașii, o văd pe Erji, milițianca, intrînd în vestibul. Ne-a auzit cu siguranță și vrea să ne surprindă. Stă lipită de perete, făcînd față izolatoarelor. Chiar sub fereastră. Cum ar putea ea ghici că ochiul meu o fixează ? Că va putea să rămînă lipită de zid pînă la sfîrșitul lumii, fără a reuși să prindă două deținute model. Dar vecina mea știe. Înțelege că dacă tușesc slab, înseamnă că pericolul este prezent. Nu va deschide gura înainte de semnalul „„sfîrșit de alarmă“. Și eu continuu să o privesc cu tristețe pe Erji, milițianca. Stă încă mult timp la pîndă și o văd plecînd, dezamăgită...

Am așteptat încă puțin. Apoi, doar cîteva cuvinte. Îi urez să-și regăsească părinții, frații și pe toți ai ei sănătoși. Să-și refacă viața. Să fie fericită... pe cît se poate. Îi spun „Adio !“. Nu îi voi mai vorbi. Dar voi tuși din cînd în cînd. Vor fi ultimele noastre poște. „Nu ești singură. Sînt lîngă tine și sînt prietena ta !“

A doua zi, dis-de-dimineață, am revăzut-o. Ținea o bocceluță în mînă. S-a întors spre mine. Am putut să o văd pentru prima dată. În plină lumină. Am tușit. A zîmbit. Un zîmbet trist pe un foarte palid chip. Mi s-a părut frumoasă...

În timpul acestor zile de singurătate m-am hotărît. Voi cere comandantului să lămurească problema mea. Șase luni mai devreme sau șase luni mai tîrziu.

*
* *

În această a cincea celulă, ultima mea celulă, am locuit doi ani. Au trecut de atunci mai mult de treizeci de ani. Se poate naște întrebarea : cum poate această femeie, după atîta timp, să-și amintească toate cîte le narează ? Răspund afirmînd că foarte multe întîmplări și necazuri eu le-am uitat și o regret, dar tot ce am așternut pe hîrtie este strictul adevăr. Cînd am schițat primul plan al cărții și mi-am notat amintirile, materialul mi s-a părut cu totul insuficient. Am început, totuși, să-l aștern pe hîrtie și atunci fiecare scenă mi s-a părut asemenea unui rotund inel de lanț, și fiecare inel scos din uitare trăgea după sine și scotea la suprafață, din adîncurile negre ale uitării, un inel următor și, inel după inel, s-a întregit lungul și greul lanț al zilelor trecute, deși nu toate inelele s-au înșirat cronologic.

Doi ani sînt lungi. Șapte sute zece zile sînt foarte lungi. Șaptesprezece mii patruzeci de ore sînt interminabile cînd sînt atît de goale. Ce conține vidul ? Nimic... Cum poți povesti atîtea mii de nimicuri ? Eu am încercat să o fac pe cît am putut mai bine. Dar tot ce am izbutit să storc și picătură cu picătură să aștern pe aceste foi albe, am făcut-o strict din punctul meu personal de vedere. Este adevărul meu. Povestite de o altă deținută, faptele ar putea părea diferite. Și nu atît faptele pe care le-am redat obiectiv și riguros, ci simțămintele, trăirile sufletești, gîndurile și unele judecăți, concluzii și interpretări cu totul personale. Adevărurile spiritului și ale inimii nu se nasc după un calapod. Numai mulțimea mărturiilor ar da o oglindire mai corectă a vieții penitenciare. Doar o palidă oglindire...

Chiar între noi, în celulă, soluțiile diferitelor probleme erau diferite. Am vorbit de fereastra închisă sau deschisă. Voi mai da două exemple semnificative. Vor ilustra o dilemă importantă în viața claustrală a închisorilor. A lupta cu administrația pentru apărarea acelor drepturi recunoscute unui deținut de lege este un fapt demn sau nedemn de un deținut politic ? Înseamnă a „lupta“ contra unui dușman declarat sau a-i „cerși“ dreptul tău și al tuturor celor ca tine ?

În celulă, în anul 1961, intrau şapte regimuri T.B.C. Deci, şapte bucăţi destul de mari de pîine. Reglementar, 500 de grame. Dar pîinea tăiată la bucătărie nu era cîntărită. Deci, bucăţi mai mari şi bucăţi mai mici, mult sub 500 de grame. Eu îi dădeam lui Dede o treime din pîinea mea, în schimbul unei jumătăţi de mămăligă, o treime la cîte două femei diferite, zilnic şi o treime îmi rămînea mie. O sută de grame mai puţin dezavantaja patru persoane. Am protestat. Atitudinea mea a fost declarată de cîteva tebeciste drept „vulgară".

Al doilea exemplu, tot alimentar. Este vorba de cele cinci căniţe de lapte săptămînale, din care lipseau regulat vreo doi centimetri. Laptele era turnat în cele 7 căniţe de către miliţiancă. Ce făcea cu laptele substituit? Această infimă cantitate era dreptul nostru. Am cerut magazionerului să supravegheze mai atent distribuirea laptelui. Să te cobori într-atît, încît să cerşeşti cîteva picături de lapte în plus este încă şi mai nedemn de o deţinută politică, au şoptit aceleaşi voci. În paranteză fie zis, una dintre ele îşi mînca singură tot regimul. Dar eu eram blindată. Imunizată contra tuturor criticilor. Nu doream decît să impun duşmanilor noştri respectarea atît de infimelor noastre drepturi. Recunosc că acest punct de vedere îl asimilasem în primul meu an la Miercurea-Ciuc, de la vecinele mele legionare.

*

* *

Anul 1961 începuse. După calculele mele, speram să mă întorc acasă în luna iulie. Şase luni în plus mi se păreau mai greu de suportat decît toţi anii trecuţi. Eram cu doisprezece ani mai în vîrstă. Ani de puşcărie...

L-am întrebat pe comandant dacă a primit un răspuns pentru mine. Nu. Nu primise nimic. Un ghimpe îmi tot înţepa inima şi nu aflam nici un leac împotriva lui. Ne mai tortura şi frigul. Deşi soba nu dădea decît foarte puţină căldură, era mai bine decît nimic. Mă puteam apropia de cilindrul de metal numai cînd femeile nu mai aveau mămăligă de prăjit. Îmi aşezam palmele pe metalul călduţ şi îmi venea să plîng. Dacă nu mă grăbeam să ajung acasă, oare părinţii mei vor mai avea

puterea să mă aştepte? Apoi, cilindrul rămase toată ziua rece. Ne dădea de veste că venise pentru noi o primăvară prea timpurie.

Cîteva zile mai tîrziu, poate prin luna martie, miliţianca deschise uşa şi îmi ordonă să o urmez. Fără alte explicaţii. Am păşit pragul urmărită de ochii speriaţi ai celorlalte. Am fost dusă într-o parte necunoscută mie a clădirii şi introdusă într-un birou. În spatele mesei un bărbat destul de tînăr în civil. De la început, mi-a spus că fusese trimis de la Bucureşti anume pentru a sta de vorbă cu mine. A fost prologul unei interminabile partide de şah, amîndoi căutînd să ascundem gîndurile noastre şi să le dibuim pe cele ale adversarului. Nu mai eram naiva de la începuturi. Aveam de partea mea experienţa a cinci ani de anchetă. Eram perfect conştientă că fiecare din cuvintele acestui om este o minciună şi ascunde o piedică, am hotărît să-mi mobilizez întreaga voinţă. Să-mi păstrez sîngele rece. Să ascult atent. Să vorbesc cît mai puţin. Preliminarele au fost lungi.

Se purta politicos. Prea politicos. Se arăta binevoitor. Prea binevoitor. Răspundeam scurt, dar cu o egală politeţe. Fără îndoială, venirea lui era legată de viitoarea mea eliberare. Dar ce vroia el de la mine? Am prins puţin curaj la gîndul că venirea lui acum însemna şase luni mai puţin, deci iulie. Dar era imperios necesar să am mai multă răbdare decît el. Să nu-i pun nici o întrebare.

Venirea lui avea un motiv serios. Timpul trecea. Va fi totuşi obligat să-şi etaleze jocul. Eu aveam timp. Puteam aştepta... Multe întrebări despre intenţiile mele de viitor. Răspunsurile mele tindeau să dovedească paşnicile mele planuri. Mă voi ocupa de părinţii mei. Pe cît îmi va fi cu putinţă, voi încerca să-mi dreg sănătatea. Sînt bolnavă de tuberculoză. Voi munci pentru a cîştiga un trai cinstit etc.

El lăuda progresele ţării. Vorbi mult. Prea mult. Exemple şi amănunte neînsemnate. Totul era perfect. Am răspuns că tot ce-mi povesteşte mă bucură şi sper să văd şi să admir acest progres cu proprii mei ochi, cît mai curînd.

— Nu depinde decît de dumneata.

Am înțeles aceste cuvinte drept adevăratul debut al convorbirii. Apropierile politicoase se încheiau. Șantajul își croia drum la suprafață. Deci, atenție mărită!

Nu mai îmi amintesc cotiturile nenumărate ale luptei care se dădea între noi doi. Insinua că ar fi posibil să ies din penitenciar în anul acela. Ba, mai mult. Date fiind frumoasele mele intenții de viitor, aș putea beneficia de o scurtare de pedeapsă și ar fi chiar posibil ca peste trei zile să primesc vizita părinților mei. Reutiliza vechiul șantaj din cursul anchetei. Atunci nu mă gîndisem să ascund punctul meu cel mai vulnerabil. Dragostea mea pentru părinți și surori.

Mi-am chemat toată voința într-ajutor pentru a continua să-mi stăpînesc un mare cusur. Convingerea că înțeleg pe loc gîndurile celor cu care vorbesc, fără a le lăsa timpul să-și ducă pînă la capăt perorațiile. M-am prefăcut a nu înțelege că-mi oferă un tîrg și că acest tîrg, oricare ar fi el, eu nu-l voi încheia. A trebuit, deci, să-și precizeze gîndul. Îmi ceru dovada înțeleptelor mele decizii. Să le fac cîteva neînsemnate servicii cu totul la îndemîna mea.

Situația se agrava. Simțeam că nu voi mai putea mult timp să mă strecor prin ochiurile plasei. Dar, în același timp, îmi dădeam bine seama de urmările critice ale sincerității mele. Totuși să mai aștept. Să exprime clar ce așteptau de la mine. Pentru a putea, la rîndul meu, în cunoștință de cauză, tot atît de clar, să răspund: „Nu!".

Pesemne trecuseră cîteva ceasuri. Se ridică, chemă un milițian și părăsi biroul, spunîndu-mi că va reveni curînd.

Milițianca îmi aduse masa. Dar nu îmi era nici sete, nici foame. Îmi era doar foarte frică.

Se întoarse. Părea bine dispus. Mulțumit. Aveam aproape impresia că în fotoliu s-a așezat un mare motan gata să toarcă. Mi-am amintit metoda întrebuințată în timpul anchetei, pentru a mă calma. A învinge frica. Cu atitudine calmă și chip nevinovat, în capul meu defilau toate înjurăturile auzite la țară, împodobite cu cuvinte pe șleau, nici o dată în viața mea pronunțate cu glas tare.

Își rîndui hîrtiile, mă privi cu un surîs dulce și își dădu drumul. Îmi cerea să-i dau informații despre atmosfera celulei. Era celula de înaltă trădare. Celula în care femeile erau, mai mult sau mai puțin, femei politice. Femei cu anumite păreri, discutînd despre aceste păreri. Am continuat să simulez o naivitate prostească. La noi în celulă nu se petrece nimic. Viața noastră este grea, dar toate deținutele sînt tot atît de resemnate ca și mine. Tinerile vor să se căsătorească și să aibă copii. Mai vîrstnicele să-și regăsească copiii. Se arătă răbdător. Cînd am tăcut s-a înfuriat brusc. Toate deținutele dușmănesc regimul comunist. Faptul era de necontestat și ce dorea el să afle erau tocmai gîndurile lor ascunse și secretele lor.

Răspunsul meu a fost tot atît de stupid ca și privirea mea tîmpă.

— Dar, domnule, eu nu-mi pot trăda colegele. Suferim împreună de ani de zile. Nu vă pot destăinui care femeie ascunde un ac de cusut pentru a-și cîrpi zdrențele sau care se ascunde prin colțuri pentru a ațipi în timpul zilei. Poate nu știți cît de sever este regulamentul. Micile noastre secrete sînt cu totul inofensive și pedepsele excesiv de dure. Nu, într-adevăr, acest serviciu nu vi-l pot face!.

— Nu face pe imbecila! Înțelgi foarte bine că nu am făcut drumul de la București pînă aici pentru a căuta ace de cusut! Vreau un răspuns clar și răspicat.

— Foarte bine. Vă voi vorbi cît se poate mai răspicat. Sînt închisă de doisprezece ani. După socoteala mea trebuie să ies peste trei luni. Cum puteți crede că, după ce am fost bătută, biciuită, torturată în fel și chip, flămînzită și izolată și în tot acest timp am reușit, totuși, să-mi păstrez demnitatea, mă voi bălăci în noroi, acum, în ceasul al doisprezecelea?

— Nu am fost și nu voi fi niciodată spioană. Este o meserie pe care o disprețuiesc. Dar vă pot afirma că nu voi căuta nici să mă răzbun, nici să fac cuiva un rău. Răul care mi s-a făcut mie m-a vindecat pentru totdeauna de dorința de a face, la rîndul meu, același rău, altcuiva.

În fața mea aveam acum un om nebun. Turbat. Urlînd că voi căpăta doi ani suplimentari de pușcărie. Că va scrie cu litere de-o șchioapă pe raportul lui : „DUȘMANA“. Dar ce nu a urlat ? Dacă într-adevăr este curajos, nu inconștientului, ci aceluia care își dă seama de pericol îi este teamă de acest pericol, dar își învinge teama și o calcă sub picioare, am fost atunci într-adevăr curajoasă. Pentru că resimțeam o frică cumplită. Îmi era frică de el. Frică de ei. Dar am rămas mută și nemișcată pe scaunul meu. Îl priveam așteptînd să se potolească. Nu credeam în seriozitatea amenințărilor lui. Dar mă temeam de cele șase luni în plus.

Cînd m-am întors în celulă, masa de seară era pe terminate. Femeile mă așteptau înfricoșate. Lipsisem din celulă peste opt ore. M-am așezat pe pat. Tremuram atît de tare, că mult timp nu am putut articula un singur cuvînt. Dinții îmi clănțăneau zgomotos. Îmi era cald. Îmi era frig. Apoi... viața a mers mai departe.

Vizita lui, pe cît știu, nu a avut nici o urmare.

Reușisem o grevă. Fără urmări neplăcute pentru noi. Femeile, ca întotdeauna, fuseseră solidare. Bolnava noastră a fost dusă la infirmerie pentru o consultație medicală. I se dădură calmante, pat permanent și liniștea sau mai exact starea de pasivitate aparentă, ascunzînd vîltorile interioare, reveni în celulă.

*

* *

„Închiderea“. Apare comandantul. Îl însoțesc ofițeri și milițieni. În loc să rămînă o clipă în prag și să pășească mai departe, intră în celulă ne privește și... ne zîmbește !

— Vreau să vă dau o veste care vă va bucura pe toate. Colega voastră, Constante, va ieși din penitenciar, așa cum o dorește, în luna iulie.

Uitînd de prezența lui și a trupei, femeile strică rîndurile, se reped la mine, mă felicită și cîteva lăcrimează. În curînd... le voi părăsi.

Marga avea, însă, un important motiv de a se bucura. Se elibera în luna august. Familia ei adoptivă plecase din țară. Nu se putea bizui pe soacra ei, femeie bătrînă.

Încă mai puțin pe soțul mult iubit. Cu un an înainte aflase de la o proaspătă deținută că trăia la Paris, bogat, cu o femeie și un copil. Întoarsă la București, fără familie, fără casă, fără haine și fără bani, nu se bizuia decît pe mine și pe surorile mele, pentru a o ajuta să-și refacă viața. Aștepta cu aceeași emoție, ca și mine, răspunsul la spinoasa întrebare : „iulie 1961 sau ianuarie 1962 ?“ Dar ce simțeam eu, nu știu. Bucurie nu simțeam încă. Prea multă vreme trăisem hăituită de frică și frica umbrea acum zorii bucuriei mele. De prea mult timp nu știam nimic despre familia mea. Doisprezece ani nu dădusem voie nici unei îndoieli să-mi sîngereze inima. Nu acceptasem să gîndesc eventualitatea dispariției unuia dintre ei. Tatăl meu, mama mea, surorile mele. Viețile lor îmi erau absolut necesare. Siguranța regăsirii era oxigenul existenței mele.

Acum, nu mai găseam în mine puterea de a stăpîni temeri și incertitudini. Cît de fericite ar fi putut fi aceste ultime zile, dacă mi-aș fi putut birui neliniștea și părerea de rău de a părăsi aceste femei atîta timp părtașele mele la bine și la rău.

*

* *

Zadarnică rămîne strădania retrăirii lunilor sfîrșitului. Timpul se oprise. Pămîntul nu se mai rotea. Zilele și nopțile nu mai erau decît neliniște și așteptare. Era ca și cum plămînii mei, după o adîncă aspirație, nu mai izbuteau să expire aerul pentru a-și relua ritmul vital. Astăzi, îmi închipui că trebuie să mă fi simțit mai tot timpul fericită. Cum ar fi cu putință să nu simți cum aripi îți cresc, cînd te așteaptă libertatea ? Dar cum să se bucure de libertate nenorocitul ieșit din închisoare, bolnav și îmbătrînit ? Părăsit de soție, alungat de copii ? Repudiat de prieteni, singur și fără drept la muncă ?

În societatea comunistă, deținutul politic este un lepros. La apariția lui pe stradă, prietenii de odinioară trec pe celălalt trotuar. În fața lui, fețele oamenilor împietresc. Ușile se închid. Fricoșii tremură. În închisoare avea tovarăși. Prieteni. În libertate este singur. Fără sprijin, fără muncă, fără bani, este slobod să se hră-

nească doar cu libertatea regăsită. Este singurul lui drept. Altul nu are. Fostul deținut va avea o imperioasă nevoie de curaj, tenacitate, muncă și, firește, de numeroase hîrțoage, biografii și cozi pe la ghișee, pentru a-și reîncepe viața. Dar nu toți vor izbuti. Cunosc toate aceste greutăți din proprie experiență și, totuși, nu mă pot plînge. Eu mi-am regăsit familia, pe Harry și cîțiva prieteni. Nu prea mulți... Doi.

*
* *

Am ajuns mult prea departe de penitenciar. Fac cale întoarsă. Femeile au început să-mi dea mesaje pentru familiile lor. A trebuit să învăț pe dinafară și adrese. Am împărțit săracele mele bogății. Jacheta de lînă, tricotată de mine, i-am dat-o lui Dede. Mai aveam doar o rochie de vară înflorată. Aproape nouă. O primisem în unicul pachet de acasă. După recepția pachetului au fost introduse uniformele. Rochia rămăsese în fundul boccelei.

O femeie destul de tînără din cartierul meu popular se tînguia mereu. Peste două săptămîni părăsea penitenciarul și singura ei rochie era ruptă. Cum să iasă din penitenciar, cum să circule pe stradă pînă la gară ? Cum să se urce în tren atît de zdrențuită ? Rochia mea era foarte frumoasă și îi venea foarte bine. Eu mai aveam în valiza din depozit o fustă de lînă verde și pardesiul asortat. Mai aveam și o bluză veche, dar întreagă.

Comandantul nu precizase data ieșirii mele. Luna iulie. Atît. După calculul meu, pe la mijlocul lunii. Începînd din cinci iulie, am început să păstrez pîine. Noaptea, o puneam la uscat pe marginea ferestrei. Vroiam să-i las lui Dede o mică rezervă.

La 9 iulie, Dori, o unguroaică catolică părăsi celula pentru carantina obligatorie, înainte de eliberare. Ce se petrecea în cele trei zile de carantină ? Ți se dădea bagajul din depozit. Destulă apă pentru a-ți spăla hainele. Puteai cere și un fier de călcat. Dar regimul alimentar nu era mai bun.

În 12 iulie, milițianca intră vijelios în celulă.

— Constante, repede. Ia-ți bagajul și urmează-mă !

Îmi amintesc că am sărutat două femei care erau mai aproape de mine. Nu mai știu pe cine am sărutat. Mă aflam pe pragul ușii cînd mi-am reamintit că o amenințasem pe doamna P., bolnava de nervi, cu un proces și era vizibil că ea mă crezuse. M-am sucit spre ea și am întîlnit privirea ei speriată.

— Dragă doamnă P., sper că ați înțeles amenințarea mea nu era decît o glumă proastă. La revedere și pe curînd.

Milițianca a luat-o înaintea mea și a deschis ușa celulei de la dreapta scării. Am găsit-o acolo pe Dori foarte amărîtă. Ar fi trebuit să iasă în 11 iulie. Nu înțelegea de ce este reținută de patru zile în carantină. La fiecare apariție a unei milițience insistă să i se explice de ce nu i se dă drumul. De mai multe luni o informație sumbră străbătea penitenciarul. De unde acest zvon ? Mister... Se hotărîse, spunea zvonul, o prelungire generală a pedepselor. Ieșind la termenul legal, te pomeneai cu o etapă de tranziție între închisoare și libertate. Etapă elastică. Un an sau doi de domiciliu obligatoriu, într-unul din satele Bărăganului.

De la începuturile regimului comunist, sistemul fusese pus în practică. Pentru cei ce nu puteau fi arestați și judecați din cauza lipsei de baze juridice, dar care erau indezirabili.

Neliniștea lui Dori m-a molipsit și pe mine. De ce nu plecase ? Am încercat s-o îmbărbătez. Să-i ascund propria mea teamă. Poate calculase greșit data eliberării... Trebuie să avem răbdare și să așteptăm liniștite. Intrarea milițiencei cu valiza mea mi se păru, totuși, de bun augur. Din moment ce ambele noastre valize erau aici, poate zvonul fusese fals. Ne vom duce acasă.

Am scos din valiză fusta și bluza purtate înaintea uniformei. În valiză nu mai era decît pardesiul și paltonul meu de blană, ros și jerpelit. Nouă problemă. Chiar goală, valiza era mult prea grea pentru slăbiciunea mea și picioarele mele împleticite...

Ziua pe care ar fi trebuit s-o petrecem în bucurie a fost lungă și tristă. Am împărțit regimurile noastre, dar pentru prima dată de ani de zile, nu prea ne era foame.

Cînd ușile celulelor se deschideau pentru programe, ne lipeam de ușă cu urechile ciulite. Pîndeam trecerea celulei noastre. Îl așteptam, îl nădăjduiam micul pocnet pe ușă, care se repeta la întoarcere și vocea șoptind:

— Lena! Dori!

*

* *

13 *iulie.* Cînd milițianca îi șopti lui Dori „Pleci astăzi", se prăbuși la pămînt bolovanul care ne stîlcea inimile și se umplură de atîta aer plămînii noștri însetați, încît nu mai aveau loc în cușca lor de oase și am simțit o izbăvitoare senzație de bucurie.

Dori îmi povesti la prima noastră întîlnire la București, că mama și fratele ei, care fuseseră înștiințați de o deținută eliberată că ea se află în penitenciarul Miercurea-Ciuc, veniseră să o aștepte la poarta penitenciarului în 11 iulie. Două zile au stat pe stradă. Deci, pe cînd ea se perpelea în carantină, ei erau la poartă, încercînd zadarnic să vorbească cu comandantul. A doua zi, seara, rupți de oboseală și deznădăjduiți, se întorseseră acasă în satul lor.

Două ore mai tîrziu, eram singură în celulă. Mă liniștisem cu totul. Bucuria dăduse aripi speranței. Siguranței. Părinții mei mă așteptau. Surorile mele mă așteptau. Nu mai aveam nici urmă de îndoială. Peste șase luni va fi liber și Harry. Vom fi amîndoi foarte săraci. Tinerețe, sănătate, meserii, casă, totul ne fusese luat, prădat, nimicit. La cincizeci de ani va trebui să o luăm de la început. Să urcăm, nu cu puterea brațelor noastre prea slăbite, ci cu atotputernica noastră voință. peretele abrupt. Să-l urcăm centimetru cu centimetru, în pofida relei voințe și a răutății semenilor noștri. Sub ploaie și vînt. Sub arșițe sau zăpezi. Dar soarele, cerul și norii vor fi ai noștri. Ale noastre vor fi și florile cîmpului și clipocitul apei și foșnetul frunzișurilor. Cu pașii șovăitori ai bătrîneții noastre prea timpurii, vom ajunge din nou într-unul din preaiubitele noastre sate.

Vom auzi, în sfîrșit, urări sincere de bun venit și cînd paharele se vor ciocni în cinstea noastră, vom simți că

amîndoi împreună ne-am recucerit tinerețea și vom fi din nou fericiți...

*

* *

Visul a devenit realitate și noi l-am trăit, într-adevăr. Dar mult mai tîrziu, după trecerea multor ani grei. Zvonul despre domiciliul obligatoriu era exact, dar se aplica doar cînd și cînd, după climatul politic al momentului. Am cunoscut de aproape situația nenorociților, condamnați prin abuz de putere la o prelungire de pedeapsă, tot atît de grea pentru unii ca și închisoarea propriu-zisă. Pentru că, bătrîni și bolnavi, părăsiți prin sate amărîte, fără ajutor material, ei tînjeau, uneori, după gamelele de zeamă și mămăligile penitenciarelor părăsite. Cîțiva erau ajutați de familie. Alții izbuteau să cîștige ceva la gospodăria colectivă a satului. Cei mai mulți se mulțumeau cu ce puteau cultiva pe pămîntul anexat casei.

În timp ce noi, femeile, informate misterios de posibilitatea unei noi condamnări, eram pregătite să o înfruntăm, Harry Brauner și tovarășii lui ignorau cu totul această amenințare. Puse la curent de deținutele de ultimă oră cu prețul aproximativ al vieții, noi studiasem și pusesem la punct un buget de austeritate pentru a reuși să trăim prin mijloace proprii, în caz de domiciliu obligatoriu. Femeile se și închipuiau croitoresele sau bucătăresele satelor.

Harry, șase luni mai tîrziu, ieși din închisoare în plină iarnă, înfășurat într-un halat de casă, fără nici un ban și încadrat de doi soldați. Un halat, pentru că toate celelalte haine avute la arestare se făcuseră praf. În Gara de Nord a Bucureștiului, unde a așteptat cîteva ceasuri trenul de Slobozia, nu a avut voie să telefoneze acasă pentru a primi un răspuns la aceeași chinuitoare întrebare a tuturor celor eliberați, după lungi detenții. Mai avea el, oare, o familie? Șocul brutal și deznădejdea au anihilat în bietul om, slab și bolnav, capacitatea de a raționa și de a lua o decizie. Fusese dus într-un sat de sărăcăcioase căsuțe de chirpici acoperite cu paie. Scufundate în mormane de zăpadă. Fuseseră clădite de țăranii bănățeni, strămutați peste noapte în Bărăgan. Cu

doi-trei ani în urmă li se dăduse voie să se întoarcă pe la vetrele lor. În sat rămăseseră doar cîteva familii de bănățeni.

Casele goale, aproape dărăpănate, erau destinate acum celor cu domiciliu obligatoriu.

Securistul satului, stăpînul absolut al deținuților, îl plasase la o văduvă, într-o casă de o respingătoare murdărie. A trăit prima săptămînă într-o stare de completă prostație, înainte de a găsi puterea și curajul de a merge — cu autorizație — în satul vecin, pentru a telefona, în fine, familiei. Toți ai lui trăiau. Bătrîna lui mamă, paralizată, nu acceptase să închidă ochii înainte de a-și revedea fiul. A murit două săptămîni mai tîrziu...

Trec peste cei șase ani foarte grei care au urmat, pentru a ajunge la acea zi de sfîrșit de decembrie și la întoarcerea în satul Drăguș. Aici începuse prietenia noastră în cursul unei campanii monografice, cu mult înainte de război. Harry făcuse multe culegeri de folclor în sat, alături de profesorul său, Constantin Brăiloiu și colaborase, intens, la elaborarea noilor teorii de etnomuzicologie. Participase la viața satului cu pasiune. Îi iubea pe drăgușeni și drăgușenii îl iubeau. Pentru a-i manifesta dragostea, fusese proclamat cetățean de onoare al satului Drăguș. Vestea apariției lui zbură din gură în gură, din casă în casă și tineri și bătrîni, bărbați, femei și copii sosiră în fugă de pe toate ulițele satului să-i ureze un bun venit. Auziseră și ei de arestarea lui, ba, mai tîrziu, se și zvonise în sat că pierise în pușcărie. Seara, în casa primitoare a baciului din sat, se întinse masă mare și femeile îi povestiră că la vestea morții lui ele îl bociseră, cum le era obiceiul la priveghiuri și înmormîntări. Un cîntec, povestind viața răposatului și durerea celor părăsiți. Un grup cu vreo cinci-șase femei i-au cîntat lui Harry, viu, bocetul lui Harry mort. Una dintre ele, la sfîrșit, a improvizat o ultimă strofă și toate femeile au reluat în cor bucuria întoarcerii lui la viață.

*
* *

După plecarea lui Dori, spre seară, primul vers al ultimei mele poezii de închisoare îmi răsună în minte. Nici prin gînd nu-mi trecuse să mă apuc de o nouă poezie. Nu mai lucrasem aproape deloc în ultimii ani. Totuși, foarte repede, vers după vers, un adio pușcăriei luă forma unei poezii puțin triste, parcă prevestitoare a deziluziilor și a luptelor care mă așteptau în libertate.

A doua zi de dimineață am primit iar pîinea și cafeaua de regim. Cu puțină remușcare, am mîncat pentru prima dată toată pîinea mea și tot regimul meu T.B.C., singură.

De cîte ori prietenele mele treceau prin dreptul ușii, semnele lor de dragoste mă bucurau și mă întristau. Cînd putea, una din coada șirului îmi șoptea și cîteva cuvinte. Analizîndu-mi acum atent sentimentele, recunosc că nu îmi părea foarte rău că mă despart de ele, dar mi se rupea inima de părere de rău că nu le pot lua cu mine. Nădăjduiam porți larg deschise prin care să trecem toate împreună. Dar plecam singură...

*
* *

14 iulie 1961. Odată cu cafeaua de dimineață, milițianca mi-a adus și vestea cea bună. „Plecați astăzi.“ Observînd că nu mă mai tutuiește, am avut curajul să o rog să ducă pîinea mea colegelor mele. M-am așezat pe pat cu valiza lîngă mine. Mă îmbrăcasem cu fusta și bluza. O fustă și o bluză ponosite ca vai de ele. Pardesiul era aproape nou. Îl și îmbrăcasem, pentru a fi gata de plecare. Ascundea fusta roasă și bluza decolorată. Dar era o zi caldă și însorită. M-am gîndit că pardesiul curat nu putea ascunde nici părul meu atîrnînd în lațe inegale, nici ochii mei încercănați și nici picioarele mele goale într-o pereche de pantofi din a căror fețe nu mai rămăseseră decît două benzi de piele, așa că, de ce să sufăr de căldură ? Am scos pardesiul și l-am pus în valiză. Călătorii mă vor lua drept o cerșetoare. Dar, de fapt, eram eu altceva ?

*
* *

Aşteptam... Ultima mea aşteptare. Ultima mea nelinişte penitenciară. Şi uşa s-a deschis şi un miliţian m-a dus într-un birou şi un tînăr mi-a dat să iscălesc o hîrtie şi mi-a remis certificatul de eliberare şi m-a anunţat că voi fi dusă la gară şi acolo voi primi un bilet de tren pentru Bucureşti şi l-am rugat să-mi dea preţul unei fise de telefon şi i-am explicat că neavînd de atîţia ani nici o veste de acasă, nici măcar nu ştiam încotro s-o apuc prin Bucureşti şi că nu pot umbla mult timp din cauza picioarelor mele bolnave şi încă mai puţin căra valiza şi că eram, deci, obligată să telefonez. I-am mai spus că la arestarea mea avusesem o geantă cu nişte bani şi un ceas de aur şi că nu le-am găsit în valiza mea, dar nu ridicam nici o pretenţie în legătură cu aceste obiecte, eu nu ceream decît valoarea unei fise de telefon. Mi-a răspuns foarte politicos printr-un refuz, tot atît de politicos. Îşi exprima sincerul regret, dar era obligat să-mi respingă cererea. Avea, în schimb, amabilitatea de a-mi da un sfat. Ajunsă la Bucureşti, să cer 25 de bani, preţul fisei, oricui, în gară... Deci, să cerşesc. Ce altceva putea face o cerşetoare ?

* * *

Mă purtase deseori gîndul la prima ţigară ce o voi fuma la ieşirea din închisoare şi iată că eu nici mărunţişul unei fise de telefon nu aveam. Promiţător început de viaţă liberă. Lucru ciudat. Nu fusesem o adevărată fumătoare. Cîte o ţigară, uneori, şi mai ales cînd mă aflam printre fumători. Totuşi, în toţi anii de puşcărie tînjisem după ţigări şi, acum mai mult ca oricînd, nu-mi doream decît o ţigară. Tînărul se ridică. Trebuia, spuse el, să mă ducă la comandant. Ştiam, din spusele femeilor, că ultima corvoadă impusă la eliberare era întîlnirea cu comandantul. Mă gîndisem chiar în acea dimineaţă cum să mă comport, dacă la plecare el îmi va întinde mîna. Să-i răspund cu acelaşi gest ? Să strîng mîna care iscălise sute de rapoarte de pedepsire ? Sute de zile de foamete ? Nu. Mă voi preface că nu văd mîna întinsă. Dar comandantul a fost prudent. Sau dispreţuitor. M-a prevenit doar cu ameninţări că îmi era total

interzis să vorbesc despre detenţia mea. Nici unde, nici cum, nici cu cine. Să îngrop, deci, în uitare doisprezece ani din viaţa mea ? Apoi, mi-a spus : „Eşti liberă !“ şi mi-a arătat uşa.

O miliţiancă mi-a dat un pachet învelit în hîrtie. Mi-a spus „hrană rece pentru drum“. M-a scos în curtea mare pe care o mai văzusem cînd cu radiografia. În curte un camion deschis. În camion şase soldaţi foarte tineri. Un miliţian mi-a spus să mă urc în camion. Din nou mi s-a făcut frică.

— Unde vreţi să mă duceţi ?

— La gară. Nu vă temeţi. Nu o să puteţi ajunge cu valiza pînă acolo. Vă ducem noi !

M-a ajutat să urc. Pe cele două bănci laterale, soldaţii. Între bănci, eu, aşezată pe o ladă. Ca într-o oglindă mă vedeam reflectată pe faţa şi în ochii soldaţilor. Mă priveau cu o uimire plină de spaimă. Marga mi-a povestit la Bucureşti, că femeile, primind bucata mea de pîine, au înţeles că plecam chiar în ziua aceea. Dar au supravegheat printre jaluzelele ferestrei curtea. Din nenorocire, în spaţiul vizibil se afla tocmai camionul. Văzîndu-mă urcată într-un camion plin de soldaţi, toate informaţiile despre domiciliul obligatoriu se verificau şi au fost tare amărîte. Dar a doua zi „Micuţa“ le-a liniştit. Le-a confirmat că plecasem acasă.

Nu am văzut nimic din oraşul prin care treceam şi în care trăisem şase ani după gratii. Inima îmi era atît de crispată că abia puteam respira. Îmi amintesc doar faţada penitenciarului, cînd camionul s-a pus în mişcare. Din toate ferestrele de la etaj, cum să ştiu care erau ale celulei noastre ?

* * *

Nu era decît o foarte modestă gară. Oraşul nu se vedea, ascuns de clădirea gării. Înaintea mea, după cele cîteva rînduri de şine, strălucind sub soarele fierbinte a acestei zile de 14 iulie, se întindea un mare spaţiu verde, purtînd, ici-colo, înalţi copaci verzi.

După ce mi-a întins biletul, miliţianul mi-a spus să rămîn pe peron. Trenul trebuie să sosească. Noi doi nu

ne mai cunoşteam. S-a dus la celălalt capăt al peronului. Acolo erau şi soldaţii. Am înţeles că nu venise atîta trupă pentru mine. Aşteptau un nou lot de deţinute. Era prima mea clipă de libertate. În ziua de 14 iulie. Sărbătoarea Franţei. Sărbătoarea libertăţii. Sărbătoarea mea pînă la moarte.

Vremea era foarte frumoasă. Mă simţeam ameţită de atîta soare şi ochii mă dureau de atîta lumină. De atîta albastru întins deasupra mea. De-a lungul cheiului, domnişoare în rochii subţiri şi înflorate se plimbau agale. Pete albastre, pete roşii. Înaintea arestării mele femeile nu purtau decît culorile cele mai stinse. Pentru a nu atrage atenţia. O pălărie era un pericol. Denunţa o burgheză, o avută, o duşmancă a proletariatului triumfător. Muncitoarele nu purtaseră niciodată pălării. Nici ele, tinerele, nu purtau pălării. Dar era vară. Plete lungi unduiau pe umerii lor şi nici pînă azi nu am uitat sclipirile aurii din părul unei frumoase copile.

Aştept trenul. Atunci ? Simt că îl aştept din nou, chiar acum, cînd mîna mea desenează cu vîrful tocului firul încîlcit al cuvintelor aşteptării... Încremenită pe chei, cu valiza lîngă mine, fericită, nenorocită, speriată şi singură, cu atîtea speranţe şi deznădejdi, obosită, atît de obosită, ruşinată de chipul meu, de picioarele mele, aştept...

În sfîrşit, fluieratul locomotivei. Apare. Se apropie. Creşte. Ridic valiza. Roţile scrîşnesc. Îşi încetinează rotirea. Trenul se opreşte. Urc cu greutate treptele vagonului. Nu mă pot agăţa de bară decît cu o singură mînă. Cealaltă se chinuie să urce valiza. Găsesc un loc în al treilea compartiment. Scot pachetul de mîncare din valiză. Îl pun în plasă. Cineva de pe culoar mă ajută să urc valiza. Trenul zvîcneşte şi porneşte încet. Soldaţii strînşi pe chei dispar. Miliţianul dispare. Trenul ia viteză. Am plecat din oraşul Miercurea-Ciuc. Am lăsat în urma mea doisprezece ani de viaţă. Şase ani aici. Alţi şase în închisoarea Rahovei, la Interne, la Malmaison, în case misterioase şi la Dumbrăveni.

În compartiment cinci tineri. Două fete şi trei băieţi. După felul lor de a se purta, după siguranţa cu care vorbesc şi hainele lor, par a fi studenţi. Dar dacă ar fi

într-adevăr studenţi, ar juca ei cărţi într-un compartiment de tren ? Multe lucruri se vor fi schimbat în ţară ! Tineri rîzînd prea tare, pocnind cărţi de joc cu zgomot, adresînd fetelor glume în doi peri şi fumînd toţi, fac parte dintr-o lume pe care eu nu o cunosc... O lume de analfabeţi...

Întorc capul. Nu-mi place să-i privesc. Simt cu părere de rău cît de mult îmi displac şi cît de tare mă irită fumul ţigărilor ce mă învăluie. Deschid pachetul meu. O bucată mare de pîine. O felie de slănină. Brînză şi într-o hîrtie albă o bucată mare de marmeladă solidă. Ştiu şi cît costă. Cinci lei kilogramul. Slănină nu am mai mîncat de doisprezece ani. Firimituri de brînză mai culegeam din porţiile de regim. Dar voi mînca mai tîrziu. Sînt prea emoţionată. Închid pachetul.

Au aprins un nou rînd de ţigări. Nici fetele, nici băieţii nu întorc capul spre mine. M-au privit, desigur, cînd am intrat în compartiment. M-au privit şi s-au lămurit. Ce s-ar întîmpla dacă aş îndrăzni să le cer o ţigară ? Să le spun : „Ies de la închisoare. Nu am nici un ban. Vă rog, puteţi să-mi daţi o ţigară ?“ Imposibil. M-au catalogat, desigur, ca cerşetoare. Să mai fiu pe deasupra şi hoaţă, pentru că nu le pot spune că am ieşit dintr-o închisoare politică ? Au trecut doar cîteva ore de cînd m-a ameninţat comandantul. Să le spun doar : „Mi-am terminat ţigările etc.“ Este poate mai bine. Dar ceva mai tîrziu.

Ies pe culoar. Păduri. Crînguri. Un rîu. Toate frumuseţile pămîntului. În gări, ţărani mulţi cu saci grei. Pentru mine totul este înduioşător. Nu am ceas. Privesc umbra copacilor. O oprire. În această gară s-a urcat în tren sau a fost urcat cerşetorul care se tîrăşte de-a lungul culoarului, cerînd de pomană la fiecare uşă. Legat de un cărucior pe patru roţi scunde estropiatul se apropie de mine şi eu bani nu am. În această primă zi de libertate simt obligaţia superstiţioasă de a ajuta pe unul mai nenorocit decît mine. Am luat pachetul de alimente şi i l-am dat cerşetorului. A mormăit ceva şi a trecut mai departe. Sacrificiul meu nu era prea mare. Eu eram obişnuită cu postul şi, dacă îmi asigura bunăvoinţa cerească, nu era nici prea scump plătită.

Reintru în compartiment plină de curaj și pe un ton ce l-aș dori cît mai degajat, mă adresez tinerilor :

— Vă rog foarte mult, îmi puteți da o țigară ? Pe ale mele le-am terminat".

La sunetul vocii mele se întorc toți cinci spre mine. Deci, toți cinci m-au auzit. Două fete și trei băieți. Nici unul nu mi-a răspuns. Nici unul nu mi-a întins pachetul de țigări. M-au privit o clipă și s-au întors la jocul lor de cărți. Simțind că îmi ard obrajii de rușine, ies iar pe culoar. Sprijinită de bara ferestrei, priveam peisajele din ce în ce mai familiare. Ne apropiam de Brașov. Oraș în care, copil încă, petrecusem mai multe vacanțe cu părinții mei. Mai tîrziu, plecam uneori din București, singură, fericită și lipsită de griji, pentru cîteva zile la hoinăreală, cu caietul de schițe, prin vechiul cartier românesc al orașului. Sau, printr-o ușă laterală, urcam îngusta scară în spirală și mă strecuram în galeria orgii. Jos se întindea naosul Biserii Negre. Un organist de care eram îndrăgostită... muzical cînta Bach și doi tineri mînuiau diferite registre ale orgii. Biserica era goală și îmi făcea plăcere să cred că numai și numai pentru mine cînta bătrînul meu organist.

Ceva mai tîrziu, în closetul de la capătul culoarului, văd, în coșul de gunoi, un pachet. Învelit în hîrtie gălbuie... Pachetul meu ! Pachetul cu hrana mea rece. Renunțasem la hrana mea pe toată ziua pentru a o da de pomană unui cerșetor. Îl crezusem tot atît de sărac ca și mine și el îmi disprețuise darul. Disprețuise și pîinea mea și slănina și brînza. Le aruncase în coșul de gunoi al unui closet de tren. M-am gîndit la femeile din celulă. Cu cîtă bucurie ar fi împărțit ele slănina în minuscule porții de păpușă. Cu ce emoție le-ar fi plimbat încet în gurile lor, pentru a le simți cît mai mult timp gustul și mirosul și a-și aminti și a retrăi o clipă de trecut.

Nu puteam ridica pachetul. Nici măcar nu mi-a părut rău că îl dădusem. Sacrificiul meu rămînea valabil. Dar am simțit pentru acest om o adevărată ură, pentru că își bătuse joc de ceea ce, pentru noi, ar fi fost desfătare. Pentru că un cerșetor murdar era cu atît mai bogat decît noi. Pentru că era sătul și noi flămînde. Pentru că aruncase darul sărăciei mele.

Pentru acest minunat 14 iulie, pentru tot albastrul și tot verdele întins cu măreție în fața mea, pentru rîul fugind mai iute decît trenul, pentru prima mea zi de libertate, primele mele contacte cu noua populație a țării, le resimțeam drept o insultă. Izbutiseră ierburile rele să înăbușe semințele bune ?

Două experiențe supărătoare pot părea o bază cam șubredă pentru o atît de pesimistă judecată, dar îi adăugam și pe toți paznicii tuturor închisorilor și, mai ales, pe stăpînii lor.

*

* *

Un tînăr soldat a răspuns, mai tîrziu, întrebării mele. Depășind Brașovul, trenul străbătea acum valea Prahovei. Amintirile se îmbulzeau și roțile ritmau... nici o dată..., nici o dată..., nici o dată...

Mi-a trecut prin minte un gînd ciudat. Poate că singurele adăposturi existente încă împotriva ofensivei răului nu erau decît închisorile și penitenciarele răspîndite în toată țara. Gratiile de fier le apărau de pătrunderea miasmelor deletere. Suferința comună era antidotul pierderii oricărui simț moral...

Cufundată în gînduri, nu băgasem de seamă că lîngă mine, mai privea cineva vîrfurile stîncoase. Un iz de fum de țigară... Am întors capul. Fumătorul era un foarte tînăr soldat. Cum stătea ușor întors către mine, privirile ni s-au întîlnit și el mi-a zîmbit sfios. Am început să vorbim. Se ducea în permisie la părinții lui, la Ploiești. Mama lui era franțuzoaică. Îl cunoscuse pe tatăl lui în Franța, înainte de război și el o adusese în țară. Este cam tot ce-mi amintesc și l-aș fi uitat, poate, și pe el, dar coincidența între 14 iulie și mama franțuzoaică era bizară. Dar poate uitat ar fi fost și acest hazard dacă tînărul, scoțînd din buzunar un pachet de țigări, nu l-ar fi întins mai întîi spre mine. Am luat o țigară și o dată cu plutirea și zborul primului fum al primei mele țigări în libertate au zburat și toate ideile mele negre. Totul nu putea fi pierdut. Cînd soldatul a coborît din tren, știam că peste o oră voi intra în Gara de Nord a orașului în care

mă născusem și după doisprezece ani de exil mă voi întoarce acasă.

*
* *

Am coborît în îmbulzeala gării. Nu mă dureau prea tare picioarele, dar simțeam oboseala drumului. Țineam cu greu valiza și înaintam încet, amețită de zgomotele mulțimii. M-am îndreptat spre oficiul de telefoane. Am intrat. Am deschis cartea de telefon. Numele tatălui meu C.S. Constante, figura la aceeași adresă și la același număr. Dar cartea era veche. Nu-mi oferea o suficientă garanție și nici nu mă puteam încumeta să o pornesc pe jos. Trebuia negreșit să dau un telefon. Am ieșit din oficiu. Cui aș putea cerși cei 25 de bani ? În gară, printre strigăte și fluierături, amețită, lovită și împinsă din dreapta în stînga, priveam roată în jur în căutarea unui chip prietenos. Fără valiză aș fi putut încerca să mă tîrăsc încet pe străzi și m-aș fi putut odihni, sprijinită de un gard sau aș fi putut găsi norocul unei bănci. Dacă aș fi avut bani, aș fi putut lăsa valiza la gară. Dar eu, tocmai bani nu aveam. Să iau un taxi ? Și dacă, totuși părinții mei se mutaseră între timp ? Sau dacă erau plecați în oraș ? Cum aș fi putut plăti taxiul ?

Strecurîndu-mă prin gloata în mișcare, purtată pe talazurile ei, m-am întors la ușa oficiului. Mă simțeam descumpănită și cu inima neagră de amărăciune. De ce, pînă și în primele mele ceasuri de libertate mă izbeam mai departe cu capul de pereți ? De ce să fiu atît de aproape de casă și, totuși, încă atît de departe ? Doi domni ieșeau din oficiu. Erau corect îmbrăcați și destul de vîrstnici. S-au oprit lîngă mine. Bîlbîindu-mă, i-am rugat să-mi împrumute 25 de bani. Trebuia să dau urgent un telefon. Banii îi voi restitui. Să-mi dea o adresă unde să aduc cei 25 de bani înapoi. Văzîndu-le mirarea, poate chiar teama, am înțeles că m-au socotit scăpată dintr-un azil de nebuni. Unul dintre ei a scos un portofel, a scotocit în el cu degete tremurînde, mi-a întins o monedă și au șters-o amîndoi repede prin mulțime.

Am intrat în oficiu. Am așteptat o cabină liberă. Am format numărul. Am auzit trei țîrîituri, apoi o voce. Vocea mamei mele.

— Alo, alo !
— Mamă ! Mamă ! sînt eu, Lena !
— Unde ești ?
— La gară.
— Urcă-te repede într-un taxi. Te așteptăm în stradă !

Am luat un taxi. Am dat adresa. M-am prăbușit pe spătar. Inima mea nu mai bătea. Plămînii mei nu mai respirau. Îi auzisem vocea. Nu fusese mirată. Știau, deci, că mă întorc. Mă așteptau. Tata, mama, Zizi și Viorica mă așteptau...

*
* *

Bulevardul... Străzile... Centrul orașului... Trecătorii... Mașinile... le-am văzut eu, într-adevăr ? Cînd taxiul a cotit din Călărași și a intrat în liniștita stradelă Alexandru Sihleanu, m-am ridicat și, prin geamul prăfuit, am văzut-o la marginea trotuarului, între cele două surori ale mele, pe mama mea.

Era sfîrșitul... Era începutul... Mă întorsesem acasă.

1990—1992

SFÎRȘIT

Redactor : VLAD PAVLOVICI
Tehnoredactor : CORNEL CRISTESCU

Bun de tipar : 19.VII.1993 Apărut : 1993
Coli de tipar : 14

Tiparul executat sub comanda nr. 592
La imprimeria „ROMCART“ — București